

NOVOMEŠKI ZBORNIK

‘proizvo vsakršnega političnega kanju značajga mestu v biti previdni mesto je žal bito uravnoveženega rata med ‘starim’ mesta dva pojma, rata iz grških aslim in načrtovanim v mezični strukturi.) V to, kar je ‘kar zraslo’... Širši premislek pred graje v parcelaciji in v gradbenem sta izoblikovala Glasbeniški črti Seidlove in Trdinove ceste, preditvi hiš na Kolo... se v čem. Vsekakor tudi v poskusih do ga prostorsko oblikovna orca, po katerem so razporejene (nekater, nove hiše na Znančevih vrvah ali na Recljevem hribu. Novejši, pogumna morda celo prepogumni?) potezi sta zazidava nasproti mestnemu pokopaj. Novi trg, območji, nakazujoči urbanistični motiv, ki ga ne bo mogoče razšesednja, že formirana območja. Ne gre pozabiti velikih (sicer) regularni tovarniških kompleksov, posebno največjega med njimi, ki je geomorfologurbomorfologiji mesta storil tudi največjo silo, ko se je zagozdil med stariskaj območja, prekinil eno od historičnih vpadnic v mesto in deformiral zas nabrežja enega od vodotokov... Toda ravno tako ne gre pozabiti ‘sračjih naključnih zazidav, ki nastajajo okrog nekaterih predmestnih obrtniških dpa tudi polkmečkih domačij in pričajo o materialni in duhovni revščini, k

Mesto,
loga,
omen
razvoj
ovega mesta
prihodnjem
sočletju

Novo mesto imi zadosti jasno temeljno prostorsko zgradbo, za katero s zahvaliti nekatim geomorfološkim oz. orografskim značilnostim in izrazlogike prometnih povezav. Pri antropogenih prvinah mestne podobe so šečrtlivenkatere pomembne epizode: odklanje mestno obzidje, opustitev morišča Resljevi in Lugljevci, troba novega mostišča na kandijski sKareljevo hišo, Vindišarjevim gostiščem in hranilnico, izgradnja Belokzeleznice in – nazadnje – razvoj mesta ob dograditvi magistralne ceste Ljubljana – Zagreb leta 1958, ko je o prširše gospodarske in storitvene interkakšne prika je nosovalci osnutka novega urbanističnega načrta po izene od manjkajočih slovenskih transverzal med koroškim in šaleškim somdeljskim gospodarskim bazenom (in urbano regijo!), Dolenjsko in Belo krazalednja nek dajje magistrale Bratstva in enotnosti so bili karavanški prezalodu in Balkanski polotok, Mala Azija ter Bližnji vzhod na drugemNjeno vlogo – tudi v smislu mestotvornega faktorja bo nadaljevala nova sta kot del že kompletiranega transevropskega avtocestnega omrežja. Tudiomenjena transverzala bi vezala (evropsko) avtocesto na avstrijskem Korocesto podobnega ranga na Hrvaškem. Za novomeško mestotvornost op(novih ali zmogljivejših) prometnih povezav je najvažnejša okoliščina bližin velikih metropolitanskih območij, Ljubljane in Zagreba, odpiranje že om

VOMEŠKI ZBORNIK

Mesto
vloga,
pomen
in razvoj
Novega mesta
v prihodnjem
tisočletju

Tiskarna Novo mesto
Dolenjska založba, 1996

Fotografija na naslovni strani
Zvone Pelko

... Dasiravno drži, da bi bil lahko kmalu ves svet eno samo
neznansko velemesto, zrcali vsako mesto v odsevih tisočerih drobcev, vsakič
znova zloženih v novo celoto, "... v malem: ves svet..." (Fedja Košir, *Zamisel
mesta*, 1993, str. 342), citira besede Shakespeara in njegove knjige: *Richard II*
(II 45: "...this little world...").

NOVOMEŠKI ZBORNIK

Mesto, vloga, pomen in razvoj Novega mesta v prihodnjem tisočletju

Tiskarna Novo mesto
Dolenjska založba, 1996

DOSEDANJI NASLOVI PUBLIKACIJ DOLENJSKEGA ZBORNIKA:

DOLENJSKA METROPOLA NOVO MESTO, Progres Novo mesto 1930
DOLENJSKA, Tiskarna Merkur Ljubljana, 1938
DOLENJSKI ZBORNIK, Dolenjska založba, 1961
DOLENJSKA ZEMLJA IN LJUDJE, Dolenjska založba, 1962
NOVO MESTO 1365-1965, Založba Obzorja in Dolenjska založba, 1969
DOLENJSKA IN BELA KRAJINA, Založilo Geografsko društvo Slovenije, 1984
DOLENJSKI ZBORNIK 1985, DIC TOZD Dolenjski list Novo mesto, 1985
DOLENJSKI ZBORNIK 1990, Tiskarna Novo mesto - Dolenjska založba, 1990
DOLENJSKI ZBORNIK 1992, Tiskarna Novo mesto - Dolenjska založba, 1992
JARČEV ZBORNIK, Tiskarna Novo mesto - Dolenjska založba, 1993
250 LET GIMNAZIJE NOVO MESTO, Gimnazija Novo mesto, Tiskarna Novo mesto, 1996

82526

D1996/10560

CIP - Kataloški zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

308(497.4 Novo mesto)

NOVOMEŠKI zbornik : mesto, vloga, pomen in razvoj Novega mesta v
prihodnjem tisočletju / [izbrali Janez Gabrijelčič, Darinka
Miklavčič, Jovo Grobovšek ; uredila Joža Miklič]. - Novo mesto :
Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1996

ISBN 961-6000-65-9

1. Miklič, Joža
62496512

VSEBINA

9

Tone Škerlj, dipl. prav.
NAJ SE ZAMISLI KMALU
IN USPEŠNO UDEJANIJO

IDENTITETA IN VIZIJA

13

Dr. Stane Granda
POGLED NA NOVO MESTO IZ
ZGODOVINSKE PERSPEKTIVE ALI
ISKANJE IDENTITETE MESTA IN
ZAVESTI NJEGOVIH PREBIVALCEV

23

Doc. dr. Janez Gabrijelčič
VIZIJA NOVEGA MESTA KOT
METROPOLE DOLENJSKE IN
BELE KRAJINE

35

Joža Miklič, dipl. oec.
POVEZOVANJE KULTURE IN
GOSPODARSTVA NOVEGA MESTA

RAZVOJNE PRILOŽNOSTI MESTA

57

Prof. dr. Bogomir Kovač
KULTURA KOT FAKTOR TURISTIČNEGA
RAZVOJA V STAREM MESTNEM
JEDRU NOVEGA MESTA

69

Marjan Osolnik
NOVO MESTO KOT INICIATOR
MEDNARODNEGA POVEZOVANJA
V TEM DELU EVROPE

79

Mag. Darinka Miklavčič
PRILOŽNOSTI NOVEGA MESTA V
MEDNARODNI MENJAVI

91

Prof. dr. Jože Gričar
PRILOŽNOSTI NOVEGA MESTA
V DOBI INFORMACIJSKE DRUŽBE
IN ELEKTRONSKEGA POSLOVANJA

101

Dr. Julij Nemanič
CVIČEK – PRIZNANO
TRADICIONALNO POIMENOVANO
(PTP) VINO

109

Vlado Petrovič, dipl. org. dela
OBČINA NOVO MESTO KOT
TURISTIČNA DESTINACIJA

*AKADEMSKA POBUDA –
UNIVERZA V NOVEM MESTU*

121

Prof. dr. Miha Japelj
UNIVERZA V NOVEM MESTU –
NOV IZZIV V NOVEM ČASU

133

Doc. dr. Janez Usenik
PROJEKCIJA IN RAZDELAVA
ATRAKTIVNIH IN ALTERNATIVNIH
VISOKOŠOLSКИH PROGRAMOV V
NOVEM MESTU

KULTURA

149

Jovo Grobovšek, dipl. inž. arh.
NOVI VIDIKI KULTURNE ANIMACIJE
IN PROMOCIJE NOVEGA MESTA

159

Dr. Andrej Smrekar
HALŠTAT IN NEWENSTAT

MESTNI PROSTOR

167

Dr. Marjan Ravbar
POLOŽAJ NOVEGA MESTA V
REGIONALNEM RAZVOJU SLOVENIJE
(stanje – možnosti – perspektive)

179

Prof. mag. Vladimir Braco Mušič
NOVO MESTO ZA 21. STOLETJE

IDENTITETA IN VIZIJA

NAJ SE ZAMISLI KMALU IN USPEŠNO UDEJANIMO

Rojstni dan Društva Novo mesto je 18. november 1993. Ko smo ga ustanavljali, smo poudarili, da ne sme imeti nobenih strankarskih usmeritev ali obremenitev, ker nas združuje en sam cilj: koristiti Novemu mestu. Zato smo vpisali tudi v naša pravila, da je društvo nestrankarsko. Med cilji in nalogami, ki smo si jih naložili, je tudi spodbujanje javnosti, da se zanima za dogajanja v mestu in okolici, prizadevanje za kakovostno in zdravo življenje ter spodbujanje dejavnosti, ki sodijo v mesto kot pokrajinsko središče.

Izdaja tega zbornika in organizacija simpozija v času, ko mesto proslavlja 250-letnico novomeške gimnazije, naj predstavlja enega od poskusov društva, da pomaga ustvariti v Novem mestu in okolici take življenjske pogoje, da bodo prebivalci lahko rekli: "Veseli smo, ker živimo v Novem mestu."

*Predsednik društva
Tone Škerlj*

IDENTITETA IN VIZIJA

POGLED NA NOVO MESTO IZ ZGODOVINSKE PERSPEKTIVE ALI ISKANJE IDENTITETE MESTA IN ZAVESTI NJEGOVIH PREBIVALCEV

STANE GRANDA

Nedavne razprave o občinskem prazniku Mesto občine Novo mesto so kljub političnim nesporjem pokazale, da imamo ljudje, tudi prosti dobrotnarstva, pravičaprav ne vedo, kaj naj bi vodili v svojem mestu. Nekajdesetletno politično usprotovanje meriti, kar je povezano z meščanstvom kot nekakšna migracija, ki jih obkrožuje davi v tem, da novomeškega dialekta skoraj ni več slišeti, so občani pustili zelo globoko kulturne posledice. Nekajkrat meščanska zavest, ki sem jo pred desetletji že Juhica opazoval pri nekaterih novomeških družinah, se je omakala neka splošna pripadnost mestu, ki je značilna za agrarne sredine. Suburbana okolica je prevladala nad urbano sredino. Ljudje iz okolice se identifikirajo neer v krajcih kot naprave bližnjih naselbin, z katero lahko traja izredni izredni izred, vendar je to vse, kar jih veže nanj. Zato se, da ni ne gre za nek avtoritativni antagonizem med sredino in urbano sredino, ampak celo za nek avtoritativni pravi, ki izhaja iz pomanjkljive izobrazbe, nedoločenega meščanskega okolja v okolici. Ta se pa znanj kaže predvsem v tem, da priseljenci v mesto v svoji gospodarski, kulturni in politični interakciji nič ne vedo, ne poznajo njegovih kulturnih zakonitosti, ne občutajo njegovih kulturnih impulzov, kot so, na primer, mesto in galerija, ne poznajo imen mestnih ulic, ne vedo, zakaj in po kom se imenujejo. Najbolj tragična oblika tega izpustniškega odnosa do mesta pa je kaže v razvajanju njegove kulturne dediščine. Dnevno lahko opazujemo "skrbno" v seriji brezkakšnih, nesilnih skoraj moni, vendar se nič ne zgodi. Neznaneče svoje dotrlištvo rade nekateri druge močne like ali pa kaj cela občina. Namizilno samo, v kar se je spremeniil Novi trg. Ko so se pred kratkim spremenila imena nekaterih ulic, je bila čimti organizirano usprotovanje, čeprav so bili izredni kritični in avtoritativni v največji meri med nepolitični občivna sem se vredilnostil sprilovale le in tem, kakšne zavzige ima nekdo za mesto. Dobesedno potrdila me je struktura predloga, da bi Jurečičev ulica postopoval po Boga Komelju. Ne bi bil leed, sem spomina na Dušana Jureča-Nečaja, in njegovih pomembnih delih, tudi na Novo mesto je uvrščanjem. Kakšno več bi imeli poudariti, na primer, o vseh tistih, ki so bili vseh nepostojnih po drugilovnevo sem v aslem mestu Bovek z različnim poročilnim vsiljivim nazivom (trajtor) in je ogromni postojni na Čarom, dno tudi občivna, vseh tudi nastoj, kar je vedel, da nastoj tudi na knetični napajo s čim plačni. O njemljenuji potuzovana po Boga Komelju – ki je bil med organizatorji OI v Novem mestu in nedvomno tudi po vseh prvih izledih do novih obliki ter organiziral in vodil šušilsko knetični izdana jeva kulturne ustanove, ki nam je mogoče po

POGLED NA NOVO MESTO IZ ZGODOVINSKE PERSPEKTIVE ALI ISKANJE IDENTITETE MESTA IN ZAVESTI NJEGOVIH PREBIVALCEV

STANE GRANDA

Nedavne razprave o občinskem prazniku Mestne občine Novo mesto so kljub političnim nasprotjem pokazale, da številni ljudje, tudi povsem dobronamerni, pravzaprav ne vedo, kaj naj bi storili s svojim mestom. Nekajdesetletno politično nasprotovanje vsemu, kar je povezano z meščanstvom kot tudi velike migracije, ki jih občutimo zlasti v tem, da novomeškega dialekta skoraj ni več slišati, so očitno pustile zelo globoke kulturne posledice. Nekdanja meščanska zavest, ki sem jo pred desetletji še lahko opazoval pri nekaterih novomeških družinah, se je umaknila neki splošni pripadnosti mestu, ki je značilna za agrarne sredine. Suburbana okolica je prevladala nad urbano sredino. Ljudje iz okolice se identificirajo sicer s krajem kot največjo bližnjo naselbino, s katero lahko tujcu označijo svoj izvor, vendar je to vse, kar jih veže nanj. Zdi se, da tu ne gre za nek socialni antagonizem med agrarno in urbano sredino, ampak celo za nek svojevrstni prezir, ki izvira iz pomanjkljive izobrazbe, nedoživetega meščanskega okolja v otroštvu. Ta se na zunaj kaže predvsem v tem, da priseljenci v mesto o njegovi gospodarski, kulturni in politični preteklosti nič ne vedo, ne poznajo njegovih kulturnih znamenitosti, ne obiskujejo njegovih kulturnih inštitucij, kot sta, na primer, muzej in galerija, ne poznajo imen mestnih ulic, ne vedo, zakaj in po kom se imenujejo,.... Najbolj tragična oblika tega ignorantskega odnosa do mesta pa se kaže v ravnanju z njegovo kulturno dediščino. Dnevno lahko opazujemo "škrbino" v verigi breških hiš, številne sicer moti, vendar se nič ne zgodi. Nenavadne usode doživljajo tudi nekatere druge mestne hiše ali pa kar cela okolja. Pomislimo samo, v kaj se je spremenil Novi trg! Ko so se pred kratkim spreminjala imena nekaterih ulic, je bilo čutiti organizirano nasprotovanje, čeprav so bili sprejeti kriteriji za preimenovanja v največji možni meri nepolitični oziroma smo se predlagatelji spraševali le o tem, kakšne zasluge ima nekdo za mesto. Dobesedno pretresla me je zavrnitev predloga, da bi Jerebovo ulico poimenovali po Bogu Komelju. Ne bi želel žaliti spomina na Dušana Jereba-Štefana in njegovih političnih dedičev, toda za Novo mesto je nepomemben. Koliko več bi imeli povedati, na primer, o veterinarju Gundetu, ki je bil baje neposredno po drugi svetovni vojni v našem mestu človek z najvišjim partizanskim vojaškim nazivom (major) in je ogromno pomagal meščanom, zlasti tudi okolčanom, včasih tudi zastonj, ker je vedel, da ostareli ljudje na kmetijici nimajo s čim plačati. O utemeljenosti poimenovanja po Bogu Komelju – ki je bil med organizatorji OF v Novem mestu in nedvomno tudi po vojni povsem lojalen do novih oblasti ter organiziral in vodil študijsko knjižnico Mirana Jarca, kulturno ustanovo, ki nam jo mnogi po

pravici zavidajo – ne gre izgubljeni besed. Kako poimenovati ta organiziran odpor proti tej spremembi? Očitno izhaja iz skrajno konzervativne države posameznikov, po kateri je vse, kar je naredila stara oblast, dobro, nespremenljivo, po kateri je vsaka sprememba – v konkretnem primeru vsekakor na bolje – neposreden napad na vse povojne pridobitve. Ravno v primeru Boga Komelja ni mogoče videti nikakršnih ideoloških nagajanj, ravno v primeru tega pomembnega, čeprav nadvse skromnega človeka, bi lahko do polnega izraza prišlo geslo: “Vrnimo mesto meščanom!”

Slovenska mesta po drugi svetovni vojni niso poznala mestne samouprave. Povojni mestni ljudski odbori niso bili mestni samoupravni organi, ampak del sistema takratne državne oblasti. Tudi nadaljnji politični razvoj je šel ves čas v zaničevanje mesta kot samostojnega političnega subjekta. V okviru razvoja lokalne samouprave so mesta tlačili ali z agrarno okolico ali pa so jih razbijali na krajevne skupnosti. Vsi ti ukrepi niso bili naklonjeni meščanskim naselbinam, še manj pa razvoju ustrezne zavesti njihovih stanovalcev. Ta del razmišljanja lahko nekoliko cinično sklenemo z mislijo, da bi bilo pravzaprav lahko še slabše.

Tako kot ni bilo politične volje za razvoj našega meščanstva, ni bilo niti ustrezne vzgoje, ne doma in ne v šoli. V večini novomeških domov, ki so jih naselili ali si jih zgradili priseljenci z vasi, na kaj takega ni bilo upati, saj niso imeli iz kje črpati osnovnih informacij. Šola in učni programi sicer niso povsem zapirali možnosti, da bi otroci kaj zvedeli o svojem mestu, toda prvi pogoj je, da takšno tematiko obvladajo vsaj učitelji. Toda tudi ti so bili priseljeni in so se morali ukvarjati predvsem z eksistencialnimi vprašanji. Tudi oni niso imeli domačega izročila. Literature je bilo malo, večkrat težko dosegljiva, delno zastarela, predvsem pa pomanjkljiva. Založniška dejavnost, ki jo je razvil Dolenjski muzej, velik opus pokojnih Toneta Kneza in prof. Janka Jarca, publikacije Toneta Štampoharja in nekaterih drugih piscev o obdobju druge svetovne vojne je sicer te pomanjkljivosti zmanjševal, ne pa odpravljal. Predvsem pa ni bilo preproste, enostavno zaokrožene informacije o mestu, nekaj podobnega, kot je Vrhovčeva Zgodovina Novega mesta¹. Janko Jarc se je tega vprašanja zavedal. V bistvu je tudi napisal zgodovino Novega mesta v 19. in 20. stoletju, ki je pri Vrhovcu ni,² ni pa imel, vsaj kolikor je meni znano, v načrtu nove sintetične zgodovine za vsa obdobja. Pred tako odločitvijo so ga ovirala številna neraziskana vprašanja, ki jih mimo ljubljanskih in tujih arhivov – za delo v njih ni imel možnosti – ni mogel razrešiti. V zadnjih letih je bilo po zaslugi nekaterih posameznikov, kot so Slavka Ložar³, Ludvik Tončič⁴, Miloš Jakopec⁵ in Tone Gošnik⁶, zlasti pa ob veliki razstavi ob 500-letnici novomeškega kapitlja – v mislih imam še posebno odlično knjigo Franceta M. Dolinarja o novomeških proših – ter serije razprav v Dolenjskih zbornicah, marsikaj doslej neznanega pojasnjeno. Čakamo še na izid zbornika z znanstvenega posvetovanja ob 500-letnici kolegiatnega kapitlja, predviden je simpozij o srednjem in visokem šolstvu v Novem mestu in na Dolenjskem, ki naj bi dopolnil odlično Dodičevo knjigo⁷, zbrano je gradivo o zgodovini zdravstva, farmacije in veterine – skratka, obeti in možnosti za novo, sodobno zgodovino naše dolenjske metropole niso slabi. Res je, da bo za to potrebno ljudi in čas in zbrati denar, vendar možnosti so. Ali bo potem boljše? Na to vprašanje si ne upam odgovoriti povsem pozitivno. Ni namreč vse samo v natisnjeni knjigi. Treba jo je razširiti tudi med ljudmi in jo predvsem brati. Če hočemo izboljšati, predvsem pa razširiti vedenje o mestu, se je treba tega vprašanja lotiti kompleksno in sodobno. Kompleksno pomeni, da moramo prebivalce mesta dobesedno zasipati z informacijami o njem. Žal nič ne kaže, da bi bila realizirana zamisel, da bi ob vsaki prvi številki uličnega imena obesili tablo, ki bi pojasnila, kdo je oseba, po kateri se ta

imenuje. Veliko je mogoče storiti z opozorilnimi tablami na mestne znamenitosti. Predvsem pa je treba "osvojiti" lokalno televizijo, ki bi lahko imela vsak teden primerno kratko oddajo, izdala pa bi lahko tudi kaseto ali še kaj bolj zahtevnega. Zakaj je treba spreminiti odnos meščanov do svojega mesta? Odgovor je zelo enostaven: zaradi kvalitete vsakdanjega življenja. Seveda smo s tem odgovorom v bistvu zamenjali eno neznanko z drugo. V časih, ko se ljudem realno obeta skrajševanje delavnika, ko govorijo celo o tem, da bo preko računalnikov veliko ljudi delo opravljalo doma, postaja vse bolj ključnega pomena naše vsakdanje življenje. Zanima nas, kaj bomo počeli poleg pehanja za vsakdanji kruh, kako bomo izrabili svoj prosti čas, kako bomo napolnili vsak dan svojega življenja. Mladi, ki se po zaslugi svojih staršev soočajo s temi vprašanji, se vse bolj zatekajo v razne orientalne kulte in mamila. Oboje sta silno nevarna slepa rokava človeške družbe, ki jo že tudi pri nas resno ogrožata. Ljudje so še vedno družbena bitja. Spraviti jih je treba iz stanovanja, izpred televizorjev in njihovem srečevanju dati človeka vredno vsebino. Vse to je lahko govoriti, vendar težko izpeljati. Domišljam si, da nesterilno, vendar celostno urejeno mesto mora privabiti svoje prebivalce na plan, predvsem pa jih mora zainteresirati za njegovo usodo. Spominjam se, kako so pred nekaj leti vsi v Ljubljani opazovali in komentirali vsakovrstne mestne gradnje, ki jih je vodila prejšnja mestna oblast. Ocenjevali so jih različno. Pristaši starega režima so jih predvsem obsojali, pristaši takratne mestne oblasti pa hvalili. Sedaj, ko tega ni več, so mnogi bolj realistični v ocenjevanju opravljene. Seveda pa ni naš namen presojeti politične nazore, ampak opozoriti na razpoložene takratnega prebivalstva. Vsekakor se mora v mestu začeti nekaj dogajati, prebivalci morajo začutiti, da nekomu ni vseeno, kakšno je. Začeti ga je treba izboljševati, dograjevati, skratka, v ljudeh je treba povzročiti radovednost, kaj nekdo hoče z njihovim mestom. Ker so pogledi različni – večina nas misli, da se na vse razumemo – bo nastalo precejšnje razburjenje. Tisti, ki ga bo razumel in ki ga bo sposoben obvladati, bo kmalu presodil, v katero smer mora iti razvoj. In tu smo pri temeljnem vprašanju: "Ali sploh vemo, kaj hočemo?" Desetletja po vojni, razen v času, ko so Marjan Mušič, Janko Jarc, Bogo Komelj in še nekateri dajali mestu novo zunanjo podobo in vsebino – takrat so bila preurejena Gorenja vrata, postavljeni so bili spomeniki, spominska avla, preurejeni stavbi za muzej in študijsko knjižnico, urejena okolica rotovža – ni čutiti neke stalne in sistematične skrbi zanj. Krivični bi bili, ne, lagali bi, če bi trdili, da ni bilo nič narejenega. Nova Dolenjska galerija, Ropasova hiša, Jakčev dom, ureditev stare gimnazije za glasbeno šolo, velika dela pri obnovi frančiškanskega samostana, kapiteljskega kompleksa, obnovljen most... To niso majhne stvari. Veliko znanja in denarja je bilo v to vložena. Seveda pa ni vse v zidovih, ampak je potrebno prostoru, ki ga oklepajo, dati vsebino. Tu pa že škriplje. Zasluge za prej našeta dela imajo v največji možni meri posamezniki, ne sistem ali institucije. Ti posamezniki so tudi ljudje, ki se trošijo in iztrošijo, če jim nihče ne pomaga. Tu bi morala priti do izraza meščanska iniciativnost, ki bi morala hvaležno sprejeti ponujeno, in se priključiti prizadevanjem posameznikov. Novemu mestu manjka duhovna elita, ki bi s svojim zgledom in ugledom dajala ton mestu. Če se ozremo nazaj, vedno najdemo posameznike, ki so v mestu nekaj pomenili, ne da bi zasedali kakšno konkretno funkcijo: dr. Jožef Rosina, dr. Žiga Bučar, dr. Karel Slanc, tu je vrsta odličnih kapiteljskih proštov, nekateri ugledni frančiškani, gimnazijski profesorji, osnovnošolski učitelji – skratka, mesto je vedno imelo svoje vodilne ljudi, ki so dajali ton mestnemu življenju. Spominjam se nekdanjega zdravnika primarija Perka, ki nas je otroke na poti v šolo ali domov vedno ljubeznivo opozarjal, naj ne hodimo po parku, naj spoštujemo mestno imovino,

ki je last vseh. Seveda pa je bil poleg njega s svojo šibo potreben tudi pokojni gopod Tinta. Ob množici fakultetno izobraženih ljudi v Novem mestu pa postaja to vse bolj puščava. Kaj počnejo stotnije inženirjev, magistrstov,... iz Krke, kadar niso v službi? Še celo študenti so nekako umolkneli. Kaj vse je, na primer, organizirala v šestdesetih letih tega stoletja skupina Pro et contra. Ko danes prebiram o novomeški pomladi, ki je bila le enkratna elitistična prireditvev, marsičesa enostavno ne razumem. Skrajni čas bi že bil, da bi eden od takratnih akterjev, na primer Peter Simič ali Andrej Bartelj, o tem napisal pričevalski esej. Mislim, da bi ga takratni novomeški študenti ne le zaslužili, ampak bi verjetno našli v sedanjih tudi nekatere posnemovalce. Pespektive na duhovnem področju namreč niso povsem črne. Dijaki gimnazije še niso povsem zaspali. Vzemimo še revijo Rast. Koliko novomeških intelektualcev jo pozna, prebira ali piše vanjo? Ali ni dolžnost vsake družine, ki kaj da na svojo čast in ugled, da jo naroči? Premalo zahajam v novomeško družbo, da bi vedel, o čem se ta pogovarja. Ponavadi na cesti zvem le za razne čenče, ki nimajo nikakršnega smisla. Ljudje radi tožijo, kako se politiki med seboj prepirajo in se ovirajo in tožijo za starimi časi, ko so bili vsi enotni. Ali so bili res? Niso bili, le skrivali so svoja nasprotja oziroma so jih razreševali v raznih komitejih in sekretariatih. Spominjam se, kako so v mojih otroških letih preko noči zamenjali predsednika občine Maksa Valeta ali kako brez usmiljenja je morala Novo mesto zapustiti dolgoletna in pri mnogih osovražena ravnateljica gimnazije. Vse to se je odločalo v zaprtih krogih, daleč od ušes javnosti. To ni bila enotnost, to je bil le privid političnega miru. Prepiri politikov v demokraciji niso nikakršna tragedija, to je njihova dolžnost. Pomembno je le, da se ne poistovetimo z njimi, temveč jih na volitvah nagradimo ali kaznujemo. Danes večina Slovencev daje politiki preveliko težo. To je znak določene zaostalosti. Večina v podjetjih natančno ve, čigav je posamezni "vodilni". Spominjam se, kako sem pred leti v Gradcu vprašal nekega svojega prijatelja, kakšne so politične razmere v njihovem zavodu. Pogledal me je tako začudeno, kot bi padel z lune. Odgovoril je: "Dragi prijatelj, o takih vprašanih se v službi nikoli ne razpravlja! Družimo se po drugačnih, ne političnih kriterijih. Politika je stvar zasebnosti, ki sicer ima določeno vlogo na nastavitve, zlasti za vodilne položaje, vendar naših odnosov ne obremenjuje." In kako je pri nas? Obupno, samo politiziranje od jutranje kave do večernega prhanja. Teško je reči, od kdaj je tako, ali še od časov ob koncu preteklega stoletja, ko se je pojavilo strankarstvo, ali je to posledica socialističnega obdobja. Zdi se, da je politično delovanje pri nas bolj stvar strasti kot resničnega političnega prepričanja. Zato je nadvse pomembno, da ostane v razumnih okvirih in ne postane kreator medčloveških odnosov. Ker se bo to slej ali prej pokazalo tudi pri organiziranju kulturnega življenja, ko bodo eni prisegali le prireditvam v "sokolskem" in drugi v "prosvetnem" domu, je pomembno, da mestne kulturne ustanove ostanejo izven te polarizacije. Če sklenem ta segment razmišljanja, ki izhaja iz mojega videnja tistih elementov preteklosti, ki so pomembni za prihodnost, moram poudariti, da je v Novem mestu treba znova vzgojiti meščane. Ljudje morajo začeti živeti v skladu z normami urbane sredine. Kraj morajo ne le sprejeti za svojega, ampak občutiti tudi odgovornost zanj. Nikomur ne sme biti več vseeno, kaj se s krajem dogaja. Začutiti mora, da se odloča o kvaliteti njegovega življenja, ki bo takšno, kakršno bo oblikoval sam in s pomočjo svojih somišljenikov. Ta faza obnove mesta, ki se naslanja predvsem na zavest ljudi, potrebuje le nekaj uglednih posameznikov, ki bodo z besedo in dejanji pokazali, kako naj bi v mestu živeli. Pri tem morajo sodelovati tudi javne institucije, posebne naloge pa naj bi dobile šole. Naj se sliši še tako patetično: "Z mladimi je treba začeti!" V šoli je dovolj priložnosti, da se otrokom in dijakom da ustrezen pouk. Zato ni

treba spreminjati učnih programov, ne iskati dodatnega denarja. Vodstvo mestne občine in ravnatelji mestnih šol bi morali sprejeti določen dogovor in se dogovoriti za način, kako bodo to realizirali. Rezultati ne bodo ne veliki ne takojšnji, toda začeti je treba. Žalostno je le ugotavljati in objokovati razmere, narediti pa nič. Prav združenja, kot je Društvo Novo mesto, so lahko ne le pomembni pobudniki, ampak tudi katalizatorji.

Pri nujnem prerodu Novega mesta in njegovih prebivalcev dajem največ pozornosti zavesti njegovih prebivalcev, ker je ta pomembnejša kot materialna plat. Seveda pa tudi mimo te ni mogoče iti. Naša dolenjska metropola skoraj vse do srede tridesetih let tega stoletja v gospodarskem pogledu za širšo regijo ni veliko pomenila. Okoličani so v njej pri preskrbi prebivalstva s prodajo pridelkov lahko nekaj malega zaslužili, sicer pa v njej ni bilo velikega zaslužka. Danes je povsem drugače. Širše mesto danes preživlja tisoče ljudi. Mnogi se vanj dnevno vozijo, številni mladi imajo za cilj, da bi se vanj naselili. Do tu je vse lepo in prav. Toda, ali je dovolj za te ljudi zgraditi le stanovanja in odpreti nekaj trgovin? Kdo se sprašuje, kako te ljudi integrirati v mesto? Z naseljevanjem v okoliške bloke se odpirajo le novi problemi. V starem mestu pa teče obraten proces. To se nezadržno prazni. Vabljujejše lokacije privabljajo trgovce ali celo navadne kramarje, ki bi radi kar cele hiše s stanovanjskimi enotami vred spremenili v trgovine. Tako postajajo nekatere stavbe brez stalnih prebivalcev. Mestna občina Novo mesto, če to želi resnično biti, se mora tega problema lotiti prej, kot bo prepozno. Natančno mora vedeti, kaj naj bi mesto bilo, izdelani morajo biti ustrezni dokumenti, posebno spomeniškovarsvene službe, nato pa je treba interes mesta brezkompromisno uveljavljati. Urbanisti se morajo potrebam historičnega naselja brezpogojno podrediti. Interes celote je ne glede na družbeni sistem nad posameznim. V primeru, da je neka stavba v starem mestnem jedru, znotraj nekdanjega obzidja ali tik ob njem naprodaj in s kupci ni mogoče doseči sporazuma o njenem videzu in namembnosti, je potrebno uveljavljati predkupno pravico. Interes mesta mora biti zaščiten. Vsaka hiša v mestu brez stalnih stanovalcev je za občino neuspeh. Ker s prisilo ni mogoče veliko doseči, je potrebno začeti izvajati določeno politiko. Ustrezno je treba oblikovati javno mnenje. Vsekakor je nujno iz hiš v starem mestu napraviti privlačne, elitne stanovanjske objekte, ki bodo začeli privabljati ljudi. Stanovati v mestu ne sme postati breme, ampak prednost, statusni simbol. Ne sme se zgoditi to, kar se je pripetilo najlepšemu delu stare Ljubljane, ki so ga napolnili socialno najbolj vprašljivi priseljenci z juga. V njihovem sosedstvu mnogi nočejo živeti in prodajajo svoja meščanska stanovanja. Tako so propadle nekatere slovenske četrti v ameriških mestih, ker so se v slabe stavbe naseljevali reveži, ponavadi še drugih ras. Zaposnelo reševanje takih vprašanj je zelo mučno in dolgotrajno, polno vsakršnih pasti. Spomnimo se samo na mariborski Lent, kaj je predstavljal v Mariboru pred dvajsetimi leti in kaj danes. Novo mesto je treba kot celoto, ne le glavne ulice, začeti sistematično urejati, poskrbeti za ustrezno komunalno infrastrukturo. Glavni trg je v tem pogledu še kar urejen, slabše pa v stranskih ulicah, zlasti za frančiškansko cerkvijo in na Bregu. Očitno prebivalci teh predelov težav sami ne bodo mogli rešiti. Najhuje je z breškimi bajtami. Zlasti pri hišah nad Krko je bilo narejenih toliko napak, da jih bo treba sistematično in načrtno odstranjevati. Nekdanja enotna linija hiš – malo je izstopala le Fischerjeva hiša, ki je danes podrta – je spremenjena do nespoznatnosti. Ogromno denarja, zasebnega, je bilo vložena v visoke škarpe, ki kazijo njegovo podobo. Skalnega roba, na katerem so zgrajene, marsikje ni več videti, razen na Jakčevih risbah in starih fotografijah. Stavbe še danes nimajo kanalizacije! Obe nedokončani zaklonišči povzročata škodo, ki je danes, kljub opozorilom, nihče noče videti. Že

površni opazovalec lahko na delu restavracije Breg, Cvelbarjevi 14, Ropasovi hiši in naprej levo in desno opazuje grozeče razpoke, ki jih kozmetični posegi ne morejo več prikriti. Samo vprašanje časa je, kdaj se bo kaj takega pojavilo še na kapitelski cerkvi. Sodobna znanja iz geomehanike, statike in gradbeništva so vse to sposobna sanirati, vendar ob sredstvih, zaradi katerih se vam zavrti v glavi! Vračam se k misli, ki je bila nakazana že prej: uprava mestne občine se mora začeti ukvarjati z mestom in zopet z mestom. Ne sme se zgoditi to, kar opazujemo v starih istrskih mestih, ko so stara mestna jedra praktično kup ruševin, obrobje pa kaže vse drugačno sliko. Da se temu da izogniti, lahko opazujemo v Italiji, ko so iz starih predelov naredili odlične, če že ne elitne mestne četrti. Kako se streže staremu mestu, se lahko naučimo tudi pri Avstrijcih. Lastniki vsega ne zmorejo. Oblast preskrbi načrte, vsestransko pomaga, saj adaptacija stare hiše njenega lastnika ne sme napeljati na misel, da bi jo prodal, si zgradil novo, ker je to ceneje, in se odselil. Tako reši le svoj problem, za mesto pa je še slabše, ker priseljenec do stavbe in zlasti okolja nima primernega odnosa. V Novem mestu je kar nekaj takih težav na vidiku.

Poseben problem so mestni zgodovinski spomeniki. Najbolj kričeč primer so šance – edini ostanek mestnega obzidja. Obstajale so ideje, zlasti ob pripravah na proslavo ob 500-letnici kapitlja, da bi jih sanirali, če že ne restavriral. Žal sta pomanjkanje časa in zlasti denarja opravila svoje. Problem je vsak dan večji, sramota hujša. Vsaj na zunaj bi bilo potrebno restavrirati tudi še oba ohranjena mestna stolpa in nakazati temelje tistega, ki je v ruševinah na proštijem vrtu.

Drug, enako kričeč problem je Narodni dom, prvi na Kranjskem, eden najimennitnejših. Stavba že na zunaj izvablja misli, ki so nam služile za naslov. Slišati je, da ni denarja, videti pa je, da je še huje! Nihče ne ve, kaj bi z njim, ponosom Novega mesta, naredil! Tu je še odlična stara stavba na Vrhovčevi 12, ki jo je nujno potrebno ohraniti, določeno funkcijo naj bi dobila tudi Vodnikova hiša poleg frančiškanske cerkve. Upam, da bdijo vsaj nad Bergmanovo hišo. Nedvomno je takih problemov še več. Preko noči se jih ne da rešiti, stihijsko se jih pa ne sme. Če pogledamo, kako je preurejen frančiškanski kompleks, proštija, nenazadnje tudi dvorišča nekaterih hiš na Glavnem trgu, potem ni mogoče reči, da se ne da. Le vedeti je potrebno, kaj hočemo! Zunanja urejenost mesta je ogledalo njegove uprave in oblasti in predvsem prebivalcev. Sami so si izbrali oblast. V dolnjski metropoli je bilo veliko narejenega, vendar po stari dolnjski navadi le na pol. Nekaj zadnjih desetletij pa mesto že stagnira. Pozna se, da vrsta "županov" ni bila domačinov. Čas je, da se njegovi prebivalci zdramijo, se s pomočjo strokovnjakov dogovorijo, kaj hočejo, in nato v skladu s finančnimi možnostmi realizirajo zastavljene cilje. Nenazadnje je naše mesto le eno najpomembnejših in najstarejših v državi.

Posebno poglavje je odnos meščanov do mestnih institucij: župana, mestnega sveta, odlokov in pravil, ki urejajo odnose v mestu. Iz preteklih stoletij je znana navada, da je župan vsako leto objahal mestno ozemlje (pomerij), pokazal mejnike in fantalinom, ki so ga morali spremljati, prisolil zaušnico, da so vedeli, kje so meje mestnega ozemlja, nakar so dobili spominsko medaljo. Ni potrebno slepo posnemati starih običajev, velja pa si zapomniti nauk: mesto je last vseh, vsi moramo skrbeti za njegove interese in pravice. Posebno morata za njihovo varstvo in izvajanje skrbeti župan in mestni svet. Seveda morata pri tem uživati spoštovanje in podporo meščanov. In kako je v mestu ob Krki? Grozljivo. Kadarkoli pridem v svoj rojstni kraj, in to je najmanj enkrat tedensko, ne slišim drugega kot udrihanje čez župana in njegovo politiko. Ne mislim, da ga je treba le hvaliti, ne mislim ga braniti, ker je moj prijatelj iz otroških let, tudi ne bo vedno na tej

funkciji, toda vsak dan vendar ne morejo biti volitve. V konkretnem primeru mi gre za načelni odnos do demokratično izvoljenih oblastnikov. Enako se mi namreč upirajo napadi na parlament in najvišje izvoljene predstavnike države, čeprav mi mnogi niso povšeči in nisem glasoval zanje. V takih napadih namreč ne vidim upravičene kritike, ampak prikrite nostalgije po nekdanjem enoumju. Ljudje so nekemu na volitvah izkazali zaupanje, kar je narobe in nezakonito, naj rešujejo ustrezni organi, sicer pa je potrebno volilne izide priznati in oblasti slediti. Nikjer in nikdar ni bilo, da bi vsi "komandirali". Je že res, da Slovenci razen cesarja, ki so mu slepo zaupali – veljali so za cesarju najbolj zvest narod v nekdanji monarhiji – oblasti niso nikoli marali. Res je tudi, da smo skoraj petdeset let živeli v pričakovanju njenega umiranja, bili priča njeni demontaži, da smo z delegatskimi odnosi ustvarili zmedo, ki se nam bo še dolgo motala po glavi, toda vsa nekdanja socialistična Evropa je uvidela, da je živela v varljivih pričakovanjih, mi pa bi še kar po starem. Slej ali prej bo potrebno končno odrasti. Za tem županom in tem mestnim svetom bodo prišli drugi. On je inštitucija, naš zunanji predstavnik in skrbnik skupnega premoženja. Pravi meščani ljubijo mesto in volijo župana zato, da bi upravljal zadeve mestne občine. Kranjskega Grosa so javna občila strahovito osmešila, toda meščani ga podpirajo, ker svojo funkcijo opravlja odgovorno v korist mesta in njegovih varčnih prebivalcev, čeprav se politično z njim mnogi ne strinjajo. Ljubljanski primer, ko je poprej ena stran blokirala drugo in ji ta sedaj vrača, kaže vso nezrelost naše politične vzgoje. Kateri normalni človek pa bo v takih razmerah sploh še pripravljen prevzeti javne funkcije? Poslej se ne moremo Slovenci več sklicevati ne na tujo oblast ne na nedemokratičen režim. S prstom lahko kažemo le nase. Podobno je tudi glede upravljanja mest. Nobene pomoči v tem pogledu ni pričakovati od zgoraj, raznih organov in komitejev. Potrebno je končno uvideti, kaj je politika. To je vodenje javnih zadev – ne pa ideološke diskusije. Otročje se je prerehati, ali imajo prav "rdeči", "beli", "modri", ... tu ne bo nikoli prišlo do kompromisa. Ta ni niti potreben niti ne bi bilo dobro, če bi do njega prišlo, ker bi bili v tem primeru ponovno v enoumju. Vsak ima pravico do lastnega političnega prepričanja, drug z drugim moramo živeti takšni, kot smo. Nič več ne bi smelo biti "zgrajenih" in "nezgrajenih", "naših" in "nasprotnikov", "naprednih" in "nazadnjaških". Vsi smo sodržavljeni oziroma someščani, vse nas na koncu čakata kvečjemu dva kvadratna metra zemlje. Ali ne bi kazalo pogledati, kaj je v življenju resnično pomembno, in se po tem ravnati? Novo mesto je zaradi ostrih političnih delitev že preveč pretrpelo. Neumnosti je bilo dovolj, najhujša k sreči ni bila realizirana. V mislih imam namreč tisto, ki mi jo je povedal pokojni prof. Janko Jarc, kako je neki veliki novomeški politik sanjaril, da bi podrli kapiteljsko cerkev in na njenem mestu zgradili veličasten spomenik revoluciji. Če smo pripravljeni živeti z ljudmi neobičajnih nagnenj in življenjskih stilov, s tujci v jeziku in rasi, zakaj ne bi bili tudi s svojimi sonarodnjaki, ki o javnih zadevah nekoliko drugače presoјajo kot mi!

K mestnim inštitucijam spadajo tudi grb, pečat, mestna zastava in praznik mesta. Prva tri področja so bolj ali manj zanesljivo urejena, glede praznika pa so politične strasti preprečile vsako trezno razmišljanje. Predlogi so trije: 26. september – novomeška pomlad, 7. junij – začetek gradnje Narodnega doma, 7. april – datum podelitve mestnih privilegijev.

Načelno ni mogoče nobenega predloga zavreči. Ne le zaradi predlagateljev, temveč tudi njihove vsebine, saj nedvomno izražajo določen odnos do preteklosti našega mesta. Prva težava pri njihovi presoји se mi zdi njihova pomenska neizenačenost. Novomeško pomlad je ovekovečil pokojni Marjan Mušič⁸, ki se mu je zdel dogodek nadvse zanimiv. Nekateri, ki silno ljubijo umetnost, so jo

povzdignili do nebeških višav, enega kulturnih viškov Novega mesta. Če trezno premislimo, vidimo, da imamo opravka z vrsto pretiravanj, ki so naše mesto že kar nekaj stala. Omenjeni dogodek je bil elitni in ni našel širšega odmeva med prebivalstvom, niti ni postal del zgodovinskega spomina meščanov. Tudi v slovenskem prostoru ni širše odmeval. Nenazadnje niti ni jasno, kateri dogodek naj bi bil ključni: koncert, otvoritev razstave,... Kolikor sam poznam zgodovino mesta, bi lahko našel iz njegove kulturne preteklosti veliko pomembnejših dogodkov. Na primer: prva slovenska uprizoritev Linhartovega *Matička* 6. januarja 1848, začetek izdajanja prvega novomeškega in dolenjskega časopisa *Sloveniens Blatt*, ustanovitev Slovenskega društva, začetek delovanja *Krajčeve tiskarne*... Šibkost drugega predloga se mi zdi tudi v težavah z njegovim pojasnjevanjem. Narodni dom je bil nedvomno eno največjih kulturnih podvigov Novomeščanov in si je danes težko, skoraj nemogoče predstavljati, kako so takrat zmogli zgraditi tako monumentalno stavbo. Andrej Bartelj, ki je danes najbolj goreč zagovornik tega predloga, ima v mnogočem prav. Moj poglavitni očitke temu predlogu je na prvem mestu dejstvo, da dom namena svojih ustanoviteljev ni nikoli izpolnil, da ga meščani v smislu pobudnikov in graditeljev nikoli niso dojeli, da je postal predvsem shajališče meščanov ene politične opcije, da lahko nasprotna z enako pravico postavi dogodke v zvezi s Prosvetnim domom, da so najmanj enakovredni dogodki ustanovitev gimnazije, Dolenjskega muzeja, Študijske knjižnice *Mirana Jarca*, otvoritev Dolenjske galerije... Zakaj ga je zagovarjal po Barteljevem zatrdjevanju tudi profesor. Janko Jarc, mi je dokaj jasno. Zavedal se je namreč, da odločilni politični dejavniki datuma podelitve mestnih privilegijev niso sposobni razumeti. Bil pa je nedvomno ta prvotni predlog LDS boljši in primernejši kot dotedanji praznik 29. oktobra, ki je bil nenazadnje še lažen. Predvsem pa se bojim, da tak izbor ne bi bil trajen in preveč odvisen od vsakokratne politične orientacije vodilnih mestnih garnitur. Nenazadnje s poudarjanjem svojega narodnega značaja tudi nekoliko ponareja slovensko zgodovino. Slovenci smo namreč veliko več pretrpeli zaradi narodnih renegatov kot pravih Nemcev ali povedano sodobno: veliko bolj so nam škodili jugoslovenarji v slovenskih vrstah kot Srbi.

7. april je nedvomno najlažje zagovarjati. Je izrazito apolitičen, trden kot rojstni dan. Njegova vsebina je jasna, njegova sporočilnost tolikšna, da prevaga vse ostale. Je v skladu z običajnimi in po Evropi uveljavljenimi kriteriji. Vsakemu, tudi tujcu, datum lahko in hitro pojasnimo, še zlasti, ker je vojvoda Rudolf IV. ena uglednejših evropskih srednjeveških osebnosti. Ugovori zoper ta datum, ki ga mimogrede podpirajo tudi vsi zgodovinarji, s katerimi sem o njem razpravljal, izvirajo iz ahistorizma, ki je zelo navzoč v sodobni slovenski družbi in iz nepoznavanja zgodovine. Slednjega ne očitam predlagateljem, ampak njihovim učiteljem, ki so razlagali vso slovensko zgodovino kot neprestan boj med Slovenci in Nemci in v odločitvi ustanovitelja mesta vidijo le eno izmed etap nemškega boja za jugovzhod Evrope oziroma za Jadran. Taki nazori, ki jih je mogoče zaslediti v starejši literaturi in jim je tudi podpisani ne enkrat nasedel, niso le preživeti, temveč napačni. Ne samo da takrat izraza Slovenci zelo verjetno še sploh poznali niso, ne samo da Habsburžani niso zasledovali nemških interesov, ampak enostavno v tem času nemško-slovenskih problemov v odnosih sploh ni bilo. Fevdalcev pri njihovi politiki niso vodila nacionalna čustva, ampak ekonomski interesi. Ti so se borili med seboj za prevlado, ne narodi. Želeli so razširiti svoje ozemlje in pri tem so bili pripravljene sodelovati z vsakim, ne glede na njegovo nacionalno pripadnost. Kriterij zavesti je bila takrat dežela, ne narod. Plemstvo je bilo izrazito internacionalno, Habsburžani niso tekmovali v pridobivanju ozemelj s Slovenci, ampak s svojimi "sonarodnjaki". Vrivati v 14. stoletje nacionalno

vprašanje, ki ga poznamo iz 19. stoletja, je enako početje, kot bi se spraševali o vplivu televizije pred sto leti. Nenazadnje. Mesta ni bilo mogoče ustanoviti z nekakšnim samoupravnim aktom, ljudsko voljo... To je bil privilegij, izključna pravica deželnega kneza ali vladarja. Povsem razumem, da je za nekatere to težko razumeti, toda takšna so zgodovinska dejstva. Nejevernim Tomažem predlagam, da pozorno preberejo najnovejši pregled slovenske zgodovine.⁹ Mimogrede, malo pred "ustanovitvijo" mesta so naselili med Dolenjce in Belokranjce kočevske Nemce. Zelo rad bi videl tistega, ki bi z zgodovinskimi argumenti označeval to kot poizkus našega ponemčevanja. Naši in nemški kmetje so se skozi stoletja čudovito razumeli, skupaj so sodelovali v številnih kmečkih uporih, Kočevsko je eno klasičnih središč naših kmečkih puntov, še leta 1848, v "pomladi narodov", ko se ponekod na Slovenskem že pojavijo nemško-slovenski konflikti, so slovenski in nemški kmetje neverjetno enotni v svojih političnih stališčih. Zanimivo, da nasprotniki tega predloga, ki izhajajo iz stališča sovraštva Nemcev do nas in nemškega gospodarskega izkoriščanja Slovencev, ne vidijo pozitivne plati nastanka mesta. Kmetje so poslej lažje živeli, saj so meščanom lahko marsikaj prodali, prav tako so marsikaj tam lažje kupili na sejnih in jim poslej ni bilo treba hoditi daleč, nenazadnje so se vanj lahko zatekli v varstvo pred nasilnimi zemljiškimi gospodi, tu so nastale prve šole, tu so nastajale višje oblike kulture, skratka, z nastankom Novega mesta je razen konkurenčnih mest dejansko vsa Dolenjska veliko pridobila. Srednjeveška mesta niso bila le pomembna središča neagrarne dejavnosti, temveč tudi šolstva in kulture. Ugovori, da mestna občina ni samo mestna, da vsebuje tudi vaška naselja, pa je samo poizkus abotnega nasprotovanja, ko že vsi argumenti zoper zgubijo na moči. Nenazadnje se mi dozdeva, da je prav odnos do "rojstnega dne" našega mesta eden najboljših dokazov, kako so dejansko meščani ne le brez zgodovinskega spomina, ampak tudi brez lokalne zavesti. Mogoče se zdi komu slednja misel starokopitna, toda rad bi videl tiste prave meščane, ki na svoj kraj niso tako ali drugače ponosni. Celjani so se znašli pri izbiri 11. aprila v veliko večji zadregi, saj so na ta dan 1941. leta Nemci vkorakali v mesto in bi jim lahko nekdo očital, da proslavljajo ta datum. Čeprav je Celje povsem drugače obremenjeno z nemško-slovenskimi odnosi v zgodovini, so zmogli toliko politične modrosti, da so izbrali datum, ki dejansko nekaj pomeni. Če danes pogledamo zunanjo ureditev Celja in jo primerjamo z novomeško, je tudi povsem jasno, zakaj so oni toliko pred nami. Resnici, pa četudi zgodovinski, je pač treba pogledati v oči. Tistim, ki jih moji argumenti o nesmiselnosti nasprotovanja 7. aprilu niso prepričali in ne verjamejo niti citirani literaturi, pa bi rad povedal še naslednje. 7. april je naš, novomeški praznik, ne praznik Rudolfa IV, ne Nemcev. Ne redki pristaši Habsburžanov ne nemški nacionalisti ga ne praznujejo. Kdor stoji na stališču proti 7. aprilu, ker je na ta dan 1365. leta "nemški Habsburžan Rudolf IV." podelil našemu mestu mestne pravice, je enak tistemu, ki preganja otroka zaradi očetovih grehov. Skrajno necivilizacijsko. Kdo je že tako ravnal ?!

Mimogrede je bila navržena tudi misel, da bi proslavljali lahko tudi prvo slovensko omembo mesta. Poznamo jo, vendar ne vemo, če ni kje drugje v kakšnem drugem arhivu zapisana še kakšna starejša od leta 1419. Ali bomo potem po vsakem novem odkritju starejše letnice spreminjali datum? Nenazadnje pa smo zgodovinarji prepričani, da so prvi prebivalci Novega mesta govorili v veliki večini slovensko, da so se tega jezika morali naučiti, če so hoteli živeti med našimi predniki, tudi tujci. Pisali so nemško, ne govorili. Domačini niso nikoli zasebno sprejeli uradnega poimenovanja mesta Rudolfswert, ampak so ga vselej imenovali le Novo mesto ali kar mesto. In tega se spominjamo 7. aprila, ne ustanovitelja. Ne mešajmo vzrokov in posledic.

Zgodovinarji nimamo receptov za prihodnost, pa tudi pravice ne, da bi v imenu preteklosti določali način življenja danes in jutri. Izrek, da je zgodovina učiteljica življenja, je lep, ni pa realen, ker bi sicer živeli povsem drugače. S tem ne želim izraziti soglasja z onimi, ki trdijo, da naj pustimo zgodovino zgodovinarjem, mi pa uprimo svoj pogled naprej, saj je tako gledanje skrajno nekulturno in hinavsko, ker bi tisti, ki tako govorijo, radi, da se o njihovih nečednih poslih ne bi govorilo, ali ker bi radi ponavljali stare napake in grehe. Ne. Novega vina se ne nalije v stare mehove, pa tudi v take ne, ki ne držijo. Zgodovinar je dolžan raziskovati preteklost zaradi nas, ki smo ljudje, ki moramo relativizirati svoje bitje in žitje. V vsakdanjem življenju se velja izogniti napakam preteklosti. Zato pa jih je potrebno raziskati, spoznati in upoštevati zgodovinska izkustva. Novo mesto je v tem stoletju doseglo neverjeten razvoj navzven, mogoče največjega v zadnjih petih stoletjih. V prisposodbi bi rekli: "Telo je raslo, duh pa tega ni dohajal." Mestu moramo vrniti dušo prek njegovih prebivalcev. Za tak cilj morajo delovati vsi ljudje dobre volje. Velikemu cilju ni treba žrtvovati svojega prepričanja in nazorov. Uveljaviti je treba duh strpnosti. Ne prenašajmo tranzicijskih težav v naše medsebojne odnose. Naukov, ki smo jih bili deležni med svojo vzgojo, zlasti na novomeški gimnaziji, ne gre zametovati. Izhajajmo iz svojih korenin, svoje duhovne dediščine. Ta nam kaže pot, ne pa slepo posnemanje tujih vzorov in nazorov. Zaradi teh so mesto in meščani že tako preveč pretrpeli.

OPOMBE

¹ Ivan Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*. Ljubljana 1891.

² Jarčev zbornik. Novo mesto 1993.

³ Slavka Ložar, *Stare gostilne in gostilničarji v novomeški občini*. Novo mesto 1991.

⁴ Ludvik Tončič, *Tiskarstvo na Dolenjskem*. Novo mesto 1989.

⁵ Miloš Jakopec, *Časnikarstvo na Dolenjskem 1848 – 1941*. Novo mesto 1994.

⁶ Tone Gošnik, *Prvih sto let novomeške bolnišnice*. Novo mesto 1995.

⁷ *225 let novomeške gimnazije*. Novo mesto 1971.

⁸ Marjan Mušič, *Novomeška pomlad*. Maribor 1974.

⁹ Peter Štih, Vasko Simoniti, *Slovenska zgodovina do razsvetljenstva*. Celovec 1996.

VIZIJA NOVEGA MESTA KOT METROPOLE DOLENJSKE IN BELE KRAJINE

JANEZ GABRIJELČIČ

V tem prispevku, ki je naravnano na izzive in jih prinašajo sedanji, izredno zahtevni in prelomni časi velikih sprememb, se nameravam osredotočiti na naslednja vprašanja:

1. *Prostorski izzivi naše generacije*
 2. *Časovni izzivi naše generacije*
 3. *Slovenija in vprašanja regionalizacije*
 4. *Kdaj je lahko neko mesto metropola ?*
 5. *Ali lahko Novo mesto ustreza pogojem metropole ?*
 6. *Novo mesto kot generator in motivator razvoja Dolenjske, Bele krajine in Slovenije*
 7. *Vprašanja celostnega in trajnostnega razvoja Novega mesta*
 8. *Novomeščani kot nosilci nove vizije in misije Novega mesta*
 9. *Novo mesto in leto 2000*
 10. *Novo mesto in leto 2001 oziroma novo tisočletje*
 11. *Simbolika povezave med revijo Rast in filozofijo rasti in razvoja Novega mesta*
 12. *Iniciativa za popestritev turistične ponudbe ob reki Krki*
-

1. PROSTORSKI IZZIVI NAŠE GENERACIJE

Slovenija je vse do pred kratkim živela kot periferija ali obrobna enota drugih državnih in prostorskih tvorb. Bila je privesek entitet, ki so jo potiskali v različne pokrajinske delitve in regionalne prostorske kombinacije.

Zanimivo v tem smislu je, da so Dolenjsko, skupaj z Belo krajino in Novim mestom, v slovenskem prostoru tudi nekako potiskali na obrobje. Velikokrat se je slabšalno in celo ponižujoče govorilo o nerazvitem slovenskem jugu.

Z osamosvojitvijo se je stanje v mnogočem bistveno spremenilo na bolje. Slovenija je postala samostojna država, ki komunicira s svetom preko Ljubljane in ne preko drugih prestolnic. Uresničil se je sen mnogih rodov Slovencev, da postanemo enakopraven partner drugim narodom.

V opisanem okviru se je nekoliko popravilo tudi pojmovanje Dolenjske in Bele krajine kot konstitutivnih delov Slovenije. Tudi pomen in vloga Novega mesta sta se v tem okviru v mnogočem izboljšala. Vendar še ne dovolj.

Naša generacija mora nenehno poudarjati potrebo po ustrezni simbiozi centralizacije in decentralizacije Slovenije. Katastrofalno bi bilo za Slovenijo, če bi poudarjali samo Ljubljano in pozabili na druge dele in mesta Slovenije. Slovenija bo nekaj pomenila v Evropi in svetu samo tedaj, če bo dihala s polnimi pljuči slovenskih dežel in mest.

Rečem lahko, da se s tektonskimi premiki meja v mednarodnem prostoru in s tem povezanim slovenskim vključevanjem v Evropo veča tudi narodni in mednarodni pomen Dolenjske in Bele krajine ter Novega mesta. Dolenjska in Bela krajina namreč postajata v sedanji konstelaciji sil in političnega združevanja izredno pomembni strateški področji, kjer se konča nemirno balkansko območje in začne kolos Evropske unije. Naša generacija mora dati svoj prispevek k temu, da izkoristimo te nove možnosti in priložnosti, ki se nam ponujajo.

2. ČASOVNI IZZIVI NAŠE GENERACIJE

Zelo malo je generacij, ki imajo ta privilegij, da živijo in delajo na prehodu iz enega v drugo tisočletje.

Če to združimo z že omenjenim privilegijem, da smo tudi prva generacija Slovencev, ki živi v lastni državi, je to vsekakor izziv, ki od nas zahteva domišljeno delovanje in pravočasno ukrepanje. Če bomo namreč delovali površno, kratkoročno ali celo brezbrizno, bomo težko pridobljeno samostojnost kaj lahko hitro napravili.

Novo mesto praznuje letos pomembno obletnico, in sicer 250-letnico ustanovitve novomeške gimnazije. To ni samo čas za slavje in ponosno praznovanje, temveč predvsem izziv za to, da našo "gimnazijsko katedralo" nadgradimo z novimi vizijami visokošolskega in drugega študija, nenazadnje z novo slovensko univerzo.

3. SLOVENIJA IN VPRAŠANJA REGIONALIZACIJE

Večkrat in marsikje je bila objavljena informacija, da je Slovenija s svojimi naravnimi in kulturnimi danostmi, ki se manifestirajo v izjemni raznolikosti na tako majhnem prostoru, prva v Evropi in med prvimi na svetu. To je tisti adut ali argument, ki ga moramo poudarjati kot našo kakovost in privlačnost. Le-ta se izraža v naslednjih značilnostih:

- geografska raznovrstnost,
- biotska raznovrstnost,
- kulturna raznovrstnost.

Vse te oblike raznovrstnosti so že od nekdaj silile v regionalizacijo oziroma zaokroževanje posamičnih delov Slovenije. Tako imamo značilne zgodovinske slovenske pokrajine, kot so: Gorenjska, Dolenjska, Bela krajina, Štajerska, Primorska, Koroška, Prekmurje. Te pokrajine so se zaradi izredno členjene konfiguracije in tudi drugih vzrokov še nadalje delile v posamična območja.

Reči moram, da predstavljajo slovenske pokrajine pravo bogastvo naše države. Tu ne mislim toliko na zanimiv in enkratni relief, pač pa predvsem na kulturno bogastvo, ki ga predstavlja izjemna pestrost.

Tudi Dolenjska in Bela krajina z Novim mestom kot glavnim središčem sta bili že od nekdaj svoja regija. Menjal se je sicer obseg in poimenovanje te regije, že daleč pred Trubarjem pa je predstavljal ta del slovenskih dežel ob reki Krki svojevrstno posebnost s svojimi blagimi in vinorodnimi grički ter predvsem z blagimi in dobrovoljnimi ljudmi.

Te posebnosti in drugačnosti bo potrebno v "Evropi regij" seveda še okrepiti in v določenem smislu tudi poudariti. Vendar to ne v smislu kratkovidne ošabnosti ali oholosti, pač pa v smislu skupne filozofije slovenske odličnosti, ki črpa svoj smisel v sožitju različnosti in slovenskega povezovanja enkratne, samobitne kulture.

V zadnji fazi je sedaj v našem parlamentu tudi vprašanje zakonskega sprejemanja in uveljavljanja regij. Ni še točno in jasno opredeljeno, koliko in kakšne bodo regije v Sloveniji.

Popolnoma določno pa se ve, da bo ena od regij tudi Dolenjska in Bela krajina z Novim mestom kot glavnim mestom. Zato se moramo na te nove razmere čim prej in čim bolje pripraviti. Sicer pa je bil zametek moderne regije na jugovzhodu Slovenije postavljen že v letu 1993, ko je izšla knjiga Dolenjska in Bela krajina – nove ideje za novo tisočletje, kar do tedaj še ni imela nobena slovenska regionalna entiteta.

4. KDAJ JE LAHKO NEKO MESTO METROPOLA?

Če hoče neko mesto pridobiti naslov metropole, mora zadostiti nekaterim pogojem. Naj naštejemo nekaj glavnih:

- poleg tega, da je glavno mesto neke pokrajine, mora svojo moč in pomen sevati tudi v sosednje pokrajine. Rekli bi lahko, da mora biti priznано kot pomembno

- mesto ne samo v nacionalnem okviru, temveč v določenem smislu tudi v internacionalnem pogledu;
- svoj primat kot glavno mesto ima v vseh pogledih. Je gospodarsko, kulturno, versko, izobraževalno, politično, športno središče, ki s svojimi kapacitetami ne se bično pomaga pri razvoju tudi drugim mestom v pokrajini;
 - zlasti močno je v dejavnostih, ki so značilne za celotno pokrajino. Daje pa po drugi strani prav za te dejavnosti močne razvojne impulze;
 - je zgodovinsko pomembno mesto, kjer so se dogodile pomembne stvari v narodovi zgodovini. Poleg tega ima pomembne institucije z bogato tradicijo;
 - predvsem pa ima močno kadrovsko jedro izjemno inovativnih ljudi, ki dajejo elan celotnemu dogajanju v mestu, pokrajini in tudi državi. V mnogih primerih ti izjemni ljudje predstavljajo ne samo pokrajinsko, pač pa tudi nacionalno elito. Ti dragoceni ljudje s svojim znanjem, visoko moralno držo, razmišljanjem in delovanjem predstavljajo nacionalno kolektivno zavest, ki v smislu osmoze deluje tudi na druge prebivalce;
 - ponavadi leži na pomembnem geografskem razpotju, kjer se križajo različne poti in vplivi. Ta strateška geografska lega pogojuje in generira kozmopolitske silnice, ki se odražajo v globalnem razmišljanju in univerzalnem delovanju.

5. ALI LAHKO NOVO MESTO USTREZA POGOJEM METROPOLE?

Menim, da Novo mesto izpolnjuje večino pogojev, ki sem jih predstavil v prejšnjem podpoglavju.

Zlasti z uveljavitvijo samostojnosti Slovenije se je pojavila potreba, da se Novo mesto inavgurira kot pomemben nacionalni razvojni protagonist. Zato je potrebno zastaviti dolgoročno programsko orientacijo oziroma vizijo tega mesta, ki se bo internalizirala ne samo v psiho Novomeščanov, Dolenjcev in Belokranjcev, temveč v dušo vseh Slovencev.

Obstajajo sicer nekatere teorije, ki govore o tem, da je Novo mesto strateško omejeno, ker se nahaja med dvema megalopolisoma, Zagrebom in Ljubljano. Vendar to nikakor ne govori proti temu, da ne bi moglo delovati kot uspešna metropola med omenjenima mestoma. V določenem smislu prav to dejstvo, da se Novo mesto nahaja prav na sredi med dvema glavnima mestoma držav, govori njemu v korist.

Velika priložnost Novega mesta pa se kaže v že omenjenem prestrukturiranju evropskih regij, ko lahko to mesto s svojimi gospodarskimi, kulturnimi in zlasti kadrovskega potenciali ter filozofijo sožitja dvigne Dolenjsko in tudi Belo krajino iz relativne nepoznanosti ter nerazpoznavnosti v pomembno ter obetajočo evroregijo.

6. NOVO MESTO KOT GENERATOR IN MOTIVATOR RAZVOJA DOLENJSKE IN BELE KRAJINE

Danes v svetu veljajo čedalje več samo primerne ideje, vizije in akcije, ki temeljijo na znanju in njegovi uporabi v praksi. Ni torej toliko pomembna velikost ter količinske kategorije kot kakovost, ki temelji na uporabi miselnih potencialov.

Prav zaradi tega pa je lahko Novo mesto ponosno na svojo tradicijo in tudi na svojo sedanost. V njem in v njegovih ljudeh so se pojavile mnoge ideje in zamisli, ki so imele velik vpliv na dogajanje v Sloveniji in tudi širše.

Tu ne bi naštevali različnih dogodkov in procesov, ki so tako ali drugače dolgoročno opredelili dogajanje v ožji in širši okolici. Omenili bomo samo dva pojava iz nedavne zgodovine mesta, ki opredeljujeta energijo, ki jo ima ta kraj.

Na kulturnem področju je znamenita novomeška pomlad, ki je dolgoročno zaznamovala dogajanja na kulturnem in umetnostnem področju mesta in Slovenije. Pokazala je intelektualno moč Novega mesta. Pognala je močne korenine, ne samo v mestu, temveč tudi v drugih krajih Slovenije. Že veliko prej, kot se je pojavil termin interdisciplinarnega in skupinskega dela, je skupina Novomeščanov pokazala in dokazala energijo ter sinergijo, ki se skriva v medsebojnem sodelovanju ljudi različnih strokovnih profilov in naravnosti.

Na gospodarskem področju pa je poznana "novomeška gospodarska prenova" po drugi svetovni vojni, ki se kaže v inovativnem pristopu uveljavljanja novih gospodarskih tokov in procesov. To se kaže zlasti v ustanavljanju dveh pomembnih gospodarskih subjektov, Krke in IMV-ja – kasnejšega Revoza. Na svojih področjih delovanja predstavljata obe podjetji še danes močni gibali, ki nenehno generirata nove možnosti in priložnosti za uveljavljanje, recimo temu "novomeškega inovativnega duha".

Žal pa imamo v mestu tudi primer GIP Pionir, ki je zašel v velike težave, ker vodilna skupina ni upoštevala in uveljavljala sprejetih strateških programov prestrukturiranja in prenove, ki so temeljili na visoki strokovnosti ter znanju.

7. VPRAŠANJA CELOSTNEGA IN TRAJNOSTNEGA RAZVOJA NOVEGA MESTA

Živimo v času, ko se vsak dan srečujemo z vedno novimi in globokimi spremembami na vseh področjih človekovega razmišljanja in delovanja. Priče smo revolucionarnim dosežkom v znanosti, šolstvu, tehniki in drugod. Kljub temu pa so za nas in še posebej za potrebe tega prispevka pomembne spremembe na področju rasti in razvoja človekovih potencialov.

Človekovo notranje bistvo je, da v vseh svojih značilnostih stremi k rasti, razvoju in napredku.

Pri tem se srečuje z različnimi potmi in stranpotmi, z neštetimi težavami in krizami, ki pa jih je vsaj do sedaj uspešno reševal in rešil.

To človekovo težnjo po nenehnem razvoju in izpopolnjevanju je zelo lepo izrazil Emmanuel Mounier z naslednjim stavkom: "Človek je ustvarjen zato, da bi se presegel."

In v tem smislu moramo razmišljati o prihodnosti Novega mesta, ki bo svojim prebivalcem in tudi drugim nudilo pogoje za svoj vsestranski razvoj. To je sicer lahko reči, vendar pri uresničevanju nastopijo težave, saj se kaj takega ne da ustvariti na hitro. V strokovni literaturi se s tem v zvezi uporabljata izraza celostni in trajnostni razvoj, ki ju morata v svoj miselni vzorec uvrstiti vsakokratna oblast, internalizira pa naj ju tudi večina meščanov.

Celostni in trajnostni razvoj sta zelo povezana z ekološkim in humanim razvojem, ki se v mnogočem razlikujeta od sedaj veljavnih zakonov ekonomije obsega. Logika profita se je izkazala dolgoročno kot škodljiva za človeka in okolico.

Novo mesto bo moralo upoštevati ter izvajati sporočilo Konference Združenih narodov o okolju in razvoju (UNCED), ki je bila v Riu de Janeiru leta 1992. Po njem je jasno merilo uspešnega razvoja samo eno – čim večja skladnost z okoljem v lokalnem in globalnem merilu. Za doseg tega cilja je pripravljen akcijski plan ravnanj – imenovan Agenda 21, ki posega domala na vsa področja človekovega delovanja.

Poglavitni cilji tega sporočila in plana ravnanj so naslednji:

- človek mora svoj razvoj zasnovati na zdravem in ustvarjalnem življenju v harmoniji z naravo;
- države imajo pravico izrabljati svoje naravne vire, vendar tako, da ne prizadenejo okolja sosednjih;
- pravico do razvoja v kakovostnem okolju imajo sedanje in prihodnje generacije;
- varstvo okolja mora postati sestavni del vsakega razvoja;
- za doseg zmernega razvoja in višje kakovosti življenja morajo države zmanjšati in odpraviti neprimerne oblike proizvodnje in porabe;
- države naj vzpostavijo učinkovito zakonodajo varstvo okolja;
- onesneževalci nosijo stroške onesnaževanja okolja;
- presoja vpliva na okolje mora postati državni instrument;
- avtohtono lokalno prebivalstvo naj ima vitalno vlogo pri snovanju z okoljem usklajenega razvoja zaradi znanja in tradicionalnih izkušenj;
- mir, razvoj in varstvo okolja so soodvisni in nedeljivi.

Dokumenti iz Ria de Janeira temeljijo na predpostavki, da z okoljem uravnoteženi razvoj ni le možnost, temveč nujnost, tako v ekološkem kot ekonomskem pogledu. Prehod bo težak, vendar je mogoč. Za to pa je potreben velik premik v filozofiji razmišljanja ljudi oziroma miselni naravnosti ljudi, ki ne bodo videli vzrokov svojega delovanja v materialnem kopičenju bogastva, temveč predvsem v kulturnem bogatenju in plemenitenju svojega duha.

Menim, da je treba v Novem mestu pri uveljavljanju dokumentov iz Ria de Janeira dodati tudi svoje razmišljanje in delovanje, ki bo imelo pridih Dolenjske in svojevrstno novomeško obeležje.

Zavedati se namreč moramo, da naj bi bilo prenašanje tujih zgledov le izhodišče, ki pa bi ga obogatili z obeležjem krajevnih posebnosti.

Novo mesto naj bi bilo v tem smislu nosilec nekaterih novih zamisli, kako razmišljati, delovati in živeti čim bolj uravnoteženo z naravo, pri tem pa seveda tudi upoštevati latinski rek: "primum est vivere et dein filosofari – najprej je potrebno jesti (živeti) in šele potem filozofirati". Nekaj takih zamisli bom prikazal v tem sestavku.

V našem mestu smo že precej naredili na področju zdravega okolja, kar naj bi predvsem povzročilo, da bi v njem živeli zdravi ljudje. Le-ti naj bi posledično in v poudarjenem smislu proaktivno delovali za zdravo Novo mesto ter zdravo Dolenjsko in Belo krajino.

Filozofijo razmišljanja naše uspešne tovarne, na katero smo vsi Novomeščani zelo ponosni, gre pa seveda za tovarno zdravil KRKA, naj bi prenesli na vse organizirane celice življenja v mestu do posamične družine. Gre torej za zdravje v kurativnem in preventivnem smislu. Gre za to, da zdrav način dela in življenja uveljavimo kot vrednoto, ki jo v prioritetni lestvici vrednot postavimo na najvišja mesta.

Zdravje je razumeti kot celostno in trajnostno strategijo v neposrednem in posrednem smislu. Tako pojmovano lahko pomeni pristop k novemu, novomeškemu modelu in stilu dela ter življenja.

8. NOVOMEŠČANI KOT NOSILCI NOVE VIZIJE IN MISIJE NOVEGA MESTA

Lep praktičen primer zdravega Novomeščana, na katerega smo prav tako ponosni vsi Novomeščani, je naš najuspešnejši olimpijec Leon Štukelj. Podobno kot tovarna zdravil KRKA na materialnem področju, naj bi bil na duhovnem in kulturnem področju navedeni športnik vzor vsem Novomeščanom in širše tudi Slovencem. S svojim pristopom k delu in življenju, s svojo neizmerno zagnanostjo in težnjo, da človek mora biti aktiven tudi v tako imenovani "starosti" in da se nikoli ne sme predati pesimističnemu razmišljanju, je resnično lep primer Slovenca, ki je uspel v velikem svetu kljub temu, da je iz majhne Slovenije.

Gospod Leon Štukelj naj nam bo torej vzor na naši poti naprej k uveljavljanju uravnoteženega ter zdravega načina življenja in dela.

Sicer pa si pri nelahkem procesu prenove in obnove ter razmišljanju o prihodnosti priključimo iz spomina še enega velikega Dolenjca, in sicer spoštovanega Primoža Trubarja. Tudi on nam mora biti za vzor pri premagovanju težav in pri uresničevanju vizij boljšega življenja in uveljavljanju našega mesta in Slovenije v novi svetovni in evropski ureditvi. Primož Trubar se pri snovanju in udejanjanju svojih vizij ni ustrašil germanskega kolosa, ni se bal romanskega velikana na naši zahodni meji, niti ni razmišljal o tem, da bi se utopili v slovanskem "morju". Ne, hrabro in na podlagi svojega velikega znanja nam je ustvaril slovenski knjižni jezik in s tem dosegel, da smo iz ljudstva postali narod.

S temi primeri smo hoteli povedati, da imamo v svoji zgodovini in tudi sedanosti svojevrstni "know-how", ki ga moramo spraviti v sedanje razmere in tokove. Nikjer na svetu ni drugega Novega mesta ali druge Dolenjske in Bele krajine. To enkratnost ali unikatnost moramo negovati, pri tem pa nikakor ne zapadati v domišljavost, oholost ali celo vzvišenost.

Smo samo snovalci in uresničevalci vizije zdravja, zdravega mesta in zdrave pokrajine in prebivalci tega prostora se čutimo poklicane, da to poslanstvo gradimo in razvijamo v korist sebe in naših zanamcev. Pri tem nam ne sme biti nič odveč in preveč, saj se to tiče vitalnih interesov Dolenjcev v sicer neizprosni boju in konkurenci idej, konceptov in vizij. Dokaj škodoželjne stereotipe o zaspanih Dolenjcih, Belokranjcih ali celo slovenskih južnjakov, ki jim gre po glavi samo lagodno življenje, se moramo upreti z domišljenimi vizijami, ki jim bodo sledile akcije.

Menim, da ni preveč smela ugotovitev, da smo lahko snovalci in uresničevalci novih vizij, ki naj bi imele širši vpliv na slovenska dogajanja in še dalje.

9. NOVO MESTO IN LETO 2000

Veliko je ljudi in tudi resnih znanstvenikov, ki opredeljujejo leto 2000 ne samo kot sveto leto, temveč tudi kot leto, ki s svojo atraktivnostjo sproža določene posebne energije za posebne aktivnosti. Vsekakor je papež s svojo encikliko Tertio milenio adveniente skušal motivirati svoje vernike k posebnim dosežkom.

Menimo, da moramo tudi Dolenjci, Belokranjci in Novomeščani izkoristiti vsak dogodek za to, da obogatimo naše življenje s posebnimi izzivi. Znani teoretik Robert Quinn je večkrat poudarjal, da kdor ne zna ravnati s časom, ne zna z ničimer ravnati. Do leta 2000 je še približno 1200 dni in v tem času naj bi v skladu s teorijo ravnjanja s časom vsakdo od nas dal svoj prispevek.

Tako poleg že omenjenega stremljenja, da postane Novo mesto zdravo mesto, to pa ne more biti zdravo brez zdravih prebivalcev, bi kazalo osvojiti iniciative:

- a. Novo mesto naj bi do leta 2000 postalo mesto nekadilcev. Na kadilce bi dobrohotno in prijateljsko vplivali, da se odrečejo kajenja. Seznanili bi jih, kako veliko dejanje lahko store za svojo samozavest, če se odrečejo tej pogubni razvadi. Ravno tako bi jim skušali dopovedati, kako veliko je to dejanje tudi za svoje bližnje in daljne sodelavce, za izboljšanje kakovosti življenja in ugled mesta, pokrajine in tudi države.
- b. Do leta 2000 naj bi Novo mesto postalo mesto, kjer bi bilo najmanjše število uživalcev drog in najmanjše število pretiranih pivcev alkohola v slovenskem merilu. Pri tem ni vredno izgubljeni besed, koliko bi uresničitev teh iniciativ pomenilo za izboljšanje ekonomskih pokazateljev in drugih vsebinskih vrednot celostnega in trajnostnega razvoja posameznikov in širše skupnosti.
- c. Vsak Novomeščan naj bi naredil svoj plan, kaj bo dobrega in koristnega storil za to, da bo izboljšal raven svojega znanja, da bo dober, da ne rečemo odličan do svojih zakoncev, otrok, bližnjih in daljnih sorodnikov in sodelavcev, skratka, do someščanov in sodeželanov. Vemo, da tega ni možno narediti v enem dnevu, možno in torej dosegljivo pa je to v že omenjenih 1200 dneh.
- d. Vsak Novomeščan, Dolenjec in Belokranjec naj bi nekaj storil tudi za to, da bi izboljšal in olepšal svojo okolico ter okolje. Tako naj bi zlasti odpravili vse podirajoče se stavbe in objekte, ki dobesedno kvarijo našo pokrajino. Istočasno pa bi olepšali tudi obstoječe stavbe, ki naj bi v petek zvečer, 31. decembra 1999, doživele svoj enkratni dogodek.
- e. Verjetno pa bi bilo dobro, da kot Novomeščani zgradimo nek objekt ali opravimo neko delo, ki naj bi dolgoročno simboliziralo našo generacijo in naše delovanje kot strateško pomembno in daljnovidno koristno za samo mesto in širše.

10. NOVO MESTO IN LETO 2001 OZIROMA NOVO TISOČLETJE

Zmotno je velikokrat omenjeno stališče, da se novo tisočletje prične leta 2000. To leto je dejansko zaključek drugega tisočletja. Novo tisočletje se tako prične 1. januarja leta 2001. Ker pač govorimo o viziji Novega mesta, moramo tako postaviti prihodnjo usmeritev mesta ne samo do leta 2000, pač pa tudi za začetek novega tisočletja.

Na splošno velja, da je treba tudi za novo tisočletje obdržati vse glavne usmeritve, ki so bile postavljene že do leta 2000. Vendar bi za novo tisočletje morali izoblikovati strateški program in ga sprejeti na ravni občine, nosil pa naj bi naslov Novo mesto na poti k odličnosti in novemu tisočletju. Vsekakor je že samo ime programa izredno pomenljivo in izzivalno. Na podlagi programa bi se torej na zahtevne in burne razmere v okolju odzivali s sistemsko zastavljenimi in dobro domišljenimi aktivnostmi. Le-te bi dolgoročno in celovito motivirale in tudi mobilizirale zlasti duhovne zmogljivosti in sposobnosti vseh meščanov Novega mesta in tudi širše pokrajine. Ne skrivam torej želje, da bi bil program s svojo naravnostjo na odličnost in na novo tisočletje zelo ambiciozno zasnovan. Razmišljam, da nam mora biti tuja usmeritev k povprečnosti ali zgolj prilaganju. Pot k odličnosti in uspešnosti vodi samo prek obvladovanja vedno novih in zahtevnejših znanj ter njihovi aplikaciji v vsakodnevni praksi. Uresničevanju takšnih hotenj, želja in hrepenj naj bi v precejšnji meri doprinesel tudi omenjeni izvirni program.

Menim, da ne bi smeli izpustiti nobene priložnosti za izboljšanje ravni življenja in dela naših občanov. Odlična urbana okolja iščejo vedno nove in boljše možnosti, da se potrjujejo v svoji vrhunskosti. Ne zadovoljijo se zgolj s standardno kakovostnimi izdelki in storitvami. Le-te razumejo kot izhodišče za iskanje svojih strateških prednosti in iskanju poti k odličnosti. Ali povedano z drugimi besedami: za odličnost je kakovost samo nujno potrebni, ne pa zadostni pogoj.

V strokovni literaturi je poudarjeno stališče, da so najbolj uspešne tiste organizacije, in med organizacije štejemo tudi občine ali pokrajine, ki znajo ob pravem času potegniti prave poteze. Menim, da bi bilo uveljavljanje predlaganega programa v opisanem okviru ne samo uspešna medijska promocija Novega mesta, od koder prihaja nekaj novega in koristnega, temveč tudi pohvala Društvu Novo mesto in tudi vsem občanom tega mesta za zanimivo iniciativo. Predvsem pa bi se Novo mesto s tem programom pokazalo, da ni zaspano podeželsko mesto, ki čaka na iniciative samo od drugod, pač pa hoče in želi ustvarjalno prispevati svoj delež k promociji nove države in njenih državljanov.

Težka je pot do zvezd (do odličnosti), vendar bi veljalo pritrditi anglosaškemu rekle, ki pravi: "It is hard, but it works – težko je(bo), vendar se izplača".

11. SIMBOLIKA POVEZAVE MED REVILJO RAST TER FILOZOFIJO RASTI IN RAZVOJA NOVEGA MESTA

V Novem mestu že sedmo leto izhaja revija RAST, ki je po mnenju kritikov in odgovornih dejavnikov najboljša pokrajinska revija za literarna, kulturna, gospodarska in razvojna vprašanja v Sloveniji. Ni zgolj naključje, da se revija s svojim imenom nekako staplja s filozofijo rasti in razvoja Novega mesta ter širšega okolja. S svojo kulturno in kakovostno naravnostjo na odličnost odseva stremljenja in hotenja ljudi, ki revijo vodijo, in mnogih ustvarjalcev, ki v njej sodelujejo. Revija s svojo pestrostjo in visoko profesionalnostjo privlači tako mlade, še neveljavljene strokovnjake različnih profilov, kot tudi nekoliko starejše ustvarjalce, ki s svojimi pisnimi deli bogatijo deželo pod Gorjanci in še mnogo dlje. Lahko bi, skratka, rekli, da s svojim imenom revija simbolizira in na nek način predstavlja kolektivno zavest sedanjega rodu Novomeščanov, Dolenjcev in Belokranjcev.

12. INICIATIVA ZA POPESTRITEV TURISTIČNE PONUDBE OB REKI KRKI

Ugotovljeno je, da je Dolenjska turistično še zelo malo in slabo izkoriščena. V času, ko postaja turizem v svetovnih okvirih najbolj hitro razvijajoča se panoga, je treba te priložnosti izkoristiti tudi na Dolenjskem. Imamo veliko naravnih in kulturnih lepot, zlasti pa še precej neokrnjeno naravo.

V skladu z motivacijami, ki jih lahko zasledimo tudi v knjigi, ki jo je izdalo Društvo ekonomistov Dolenjske in Bele krajine in ima naslov Dolenjska in Bela krajina – nove ideje za novo tisočletje, naj predstavim zamisel o večnamenski čolnarni na Brodu, ki se ne bi ukvarjala samo s klasično izposojjo čolnov, temveč bi ponudila samemu mestu kakor tudi širši Dolenjski nove, obogatene pristope za spoznavanje naravnih, kulturnih in drugih lepot dolenjske pokrajine.

Ključna ideja pri viziji obogatene turistične ponudbe na Dolenjskem je pokazati obiskovalcu čim več različnih značilnosti Dolenjske na čim bolj atraktiven način, kar pomeni tole:

1. revitalizacija reke Krke v turistične namene;
2. razširitev rekreacijskih potencialov Novega mesta v smislu gibanj "nazaj k naravi";
3. uveljavitev Novega mesta in širše Dolenjske ter Bele krajine kot področje ekoturizma s prizvokom skrbi za zdravje svojih prebivalcev in ostalih turistov;
4. uveljavitev Novega mesta in širše Dolenjske ter Bele krajine kot inovativne pokrajine, ki hoče dati svoj delček v pisan in zanimiv turistični mozaik Slovenije;
5. udejanjanje povezav med turizmom, kulturo, rekreacijo in ekonomijo.

Omenjene prvine je možno udejaniti z naslednjimi aktivnostmi oziroma programi:

A. Organiziranje skupinskih izletov po reki Krki (kombinacija vožnje s čolnom in avtobusom):

- ogled ključnih značilnosti Novega mesta

Ogled značilnih vedut Novega mesta s Krke, zlasti starega mesta na okljuku reke z znamenitim Bregom in veličastnim Kapitljem ter slikovito frančiškansko cerkvi-jo; postanki na Loki in pri frančiškanskem samostanu. Dolenjska pojedina v enem od novomeških lokalov;

- ogled značilnosti Dolenjske - prva varianta

Ogled Novega mesta z reke Krke, s postankoma pri frančiškanskem samostanu ter na Otočcu. Obisk pristnih dolenjskih zidanic s ponudbo domačih specialitet;

- ogled značilnosti Dolenjske - druga varianta

Ogled Novega mesta z reke Krke, postanki pri frančiškanskem samostanu in na Otočcu, nato postanka na Strugi in Kostanjevici ter obisk pristne dolenjske zidance s kulinarčno ponudbo;

- ogled značilnosti Dolenjske - tretja varianta

Ogled značilnosti dolenjske pokrajine s čolnarjenjem po Krki navzgor do Straže in Dolenjskih Toplic. Končni cilj bi bilo kopanje v tamkajšnjih bazenih z možnostmi ogleda okoliških še nedotaknjenih gozdov. V spomladanskem in jesenskem času bi kopanje nadomestili z gobarjenjem. Značilnosti dolenjske kuhinje bi ponudila restavracija Rog ali kaka druga gostilna;

- ogled značilnosti Dolenjske - četrta varianta

Ogled Dvora in Žužemberka, po ogledu pa še ribja pojedina.

B. Organiziranje posamičnih izletov

Glede na želje posameznikov bi se organizirali tudi izleti po reki Krki za posameznike. Osnovne različice obiskov so enake kot v točki A, lahko pa se izvedejo tudi s spremembami oziroma dopolnitvami.

Pri turistični promociji opisanih programov bi še posebej in predvsem poudarjali ter konkretno ponujali povezanost kulturnih in naravnih vrednot z aktivnim gibanjem v naravi, ob reki Krki in v njej.

Organizator opisane obogatene turistične ponudbe je lahko podjetje, ki že ima nekaj osnovnih elementov za izvedbo izletov (kadri, nekaj čolnov, nekatere izkušnje). Seveda bi to moralo povečati fond čolnov (specialni čolni, dolenjska različica blejskih pleten ter tudi ostali standardni čolni) ter pripraviti tudi ostalo infrastrukturo (čolnarno, dostopne poti itd.) Nujni so tudi ustrezni dogovori z vsemi partnerji, ki bi bili soudeleženi pri takšnem projektu.

Seveda pa so važen pogoj za vse opisano ustrezna dovoljenja in soglasja, za kar so pristojni ustrezni organi na upravni enoti Novo mesto in na občini Novo mesto.

Dovolj je znanja in volje, da bi se opisane programe lahko izpeljalo na visoki strokovni ravni. Moja želja je, da bi takoimenovana dolenjska lepota Krka postala vsestransko privlačna, koristna in prijetna tako za prebivalce, ki živijo ob njej, kakor tudi za bližnje in daljne obiskovalce.

Naj na koncu še omenim, da bi bil pristop k izvajanju navedenih programov dolgoročen. Vsako leto bi bilo namreč treba dvigovati raven predvidenih storitev tako po obsegu, še zlasti pa po kakovosti oziroma odličnosti.

SKLEPNA MISEL

Prikazal sem nekaj idej, vizij in strateških izzivov, ki so lahko solidna osnova za prihodnjo rast in razvoj Novega mesta. Poskušajmo jih skupno uresničevati!

POVEZOVANJE KULTURE IN GOSPODARSTVA NOVEGA MESTA

JOŽA MIKLIČ

*Kdor ne misli na prihodnost,
nima prihodnosti.
(Kitajski pregovor)¹*

***Povzetek:** Pestro gospodarstvo v preteklosti je v Novem mestu ustvarilo bogato kulturo, ki je njegova identiteta in temelj za snovanje nadaljnje vizije. Sodobni tehnološko-tehnični in ekonomski napredek odpira mestu nove razvojne možnosti na področju povezovanja in prezentiranja interesov vedno širšega okolja, v storitvah, posebno izobraževalnih in zdravstvenih, v turizmu in rabi prostora. Naravne in ustvarjene danosti ter priložnosti bodo mestu v korist le tedaj, če se bo kadrovske ter organizacijske krepilo, se prilagajalo razmeram na trgu, si prizadevalo za svojo odličnost in z odprtimi rokami sprejemalo zamisli meščanov. Avtorica podaja nekaj konkretnih rešitev za hitrejši in kakovostnejši razvoj mesta in življenja v njem.*

I. MESTO, NJEGOVO GOSPODARSTVO IN NJEGOVA KULTURA

Novo mesto je po svojem geografskem položaju in zgodovini tradicionalno naseljeno, trgovsko, izobraževalno in versko središče področja južno od Ljubljane, ki je približno enako oddaljeno od glavnega mesta Slovenije in Hrvaške ter od enega pomembnejših severnojadranskih pristanišč Reke. Ta njegova lega že stoletja pogojuje razvoj mesta, ki se intenzivira v obdobjih modernizacije ali obnove komunikacij in zaostaja v letih, ko se zmanjšujejo vlaganja predvsem v prometno infrastrukturo in javne službe.

Novo mesto je svoj zadnji gospodarski razcvet doživelo v zgodnjih šestdesetih letih tega stoletja, ko so se v njegovi neposredni bližini razvile avtomobilsko-prikoličarska, farmacevtsko-kemična, tekstilna ter lesnopredelovalna industrija in ko se je novi industriji primerno usposobilo osnovne komunikacije, gradbeno in transportno dejavnost, bančništvo, zavarovalništvo ter javne službe. Od teh intenzivno usmerjenih in uspešnih dejavnosti sta se dolgoročno ukoreninili v prostoru farmacevtska in avtomobilska industrija. Ustvarili sta si primeren mednarodni ugled, si zagotovili trajnejše trge, se kapitalsko, kadrovske in organizacijsko okrepili ter s tem postali gospodarski temelj nadaljnega ekonomskega razvoja Novega mesta.

Posamezna razvojna obdobja so mestu zapustila bogato kulturno dediščino, mu ohranila relativno neokrnjeno okolje in mu pridala značaj lokalne metropole.

II. KULTURNA IDENTITETA NOVEGA MESTA KOT NAJDRAGOCENEJŠA STVARITEV NJEGOVEGA GOSPODARSTVA

Identiteta ali vsota splošnih in posebnih znakov, značilnosti,² po katerih je Novo mesto z gotovostjo moč prepoznati, so predvsem njegove kulturne vrednote, ki so jih stoletja ohranjali oziroma ustvarjali njegovi prebivalci in so postale trajne v razvoju njegovega gospodarstva. To resnico potrjuje tritisočletna zgodovina različnih prebivalcev ozemlja, ki se danes imenuje mesto Novo mesto in ki jo, poenostavljeno seveda, lahko obnovimo vsaj v petih obdobjih, da bi podkrepili misel o usodnem pričevanju kulture in gospodarstva.

Kultura ob starodavnih poteh. Arheologi in zgodovinarji so si enotni v ugotovitvah, da so starodavne transportne poti pred 3000 leti vodile iz Spodnjega Posavja po reki Krki ter njenih z gozdom poraslih bregovih v Ljubljansko kotlino in od tam v severno Italijo.³ Ob teh poteh so se naseljevala gospodarna ljudstva, ki so gradila naselja, kmetovala, se spoznala na obdelavo gline, razpolagala s fužinami, ustvarjala železarske izdelke in trgovala. Ta davna ljudstva so nam zapustila arheološko zanimivi Marof, žarna in gomilna grobišča, latentsko in halštatsko kulturo ter zgodnje antične izdelke v Bršljinu, na Mestnih njivah, na Znančevih njivah, v Portovalu in Ragovem logu, v Ločni, na Brodu in še kje, kar dokazuje visoko stopnjo razvitosti njihovega gospodarstva. Ta starodavna ljudstva pa so s svojo proizvodnjo in kulturo trajno zaznamovala ozemlje današnjega Novega mesta, da je po njihovih ohranjenih ostankih danes prepoznavno v svetu.

Tržec v Gradcu. Ko so valovi preseljevanja narodov uničili dosežke starodavnih kultur, zahtevali izgradnjo obrambnih sistemov, spremenili smeri trgovskih poti in omogočali širjenje verskih nauk, so postali predvsem za cerkvena gospodstva pomembni gozdovi, v katerih so nastajali staroselski "dvori", pozneje obrambni tabori in gradovi pa tudi prvi tržni prostori v Gradcu in Marckstattu.⁴ Tudi tedaj se je kmetovalo in izmenjavalo pridelke. Gospodarstvo ni zamrlo, bilo pa je seveda osiromašeno spričo vojnih razmer, v katerih se je razvijalo. Toda tudi ti, v zgodovini zaznamovani časi brez napredka, so nam zapustili bogato kulturno dediščino predvsem v tabornem, cerkvenem in grajskem stavbarstvu, v prafari Šmihel⁵ in v tržcu Marckstatt, zaradi česar Novo mesto prepoznavno v ostankih tistih časov v širšem evropskem prostoru in danes bogati kulturno identiteto mesta.

Stekanje poti in želja v mesto. Prišla so stoletja kmetovanja in obrti in z njima obsežnejše trgovanje. Nastajale so številne nove trgovske poti, ob njih so se gradila mesta, sejmišča in gostišča, prehodi preko rek in drugih naravnih ovir ter obrambni sistemi pred napadi Turkov ali roparjev. Po vedno obširnejših cerkvenih posestvih sta se začela ozirati posvetna gospoda in državna vladarska rodovina. Vedno jasnejši je bil njun skupni cilj, da se država razširi do morja in si tako zagotovi prihodke najprometnejših trgovskih poti. Ustanovitev mesta Rudolfswert

leta 1365 je bila ena od gospodarskih potez habsburške monarhije, namenjena predvsem intenziviranju vpliva te države v Istri, ki pa je istočasno tudi ena od pomembnejših obrambnih utrd držav proti Turkom.⁶ Širokopotezno zasnovano mesto, ki ga je obdajalo mogočno obzidje, je maksimalno izkoriščalo svoje gospodarske prednosti in bogatelo tudi zato, ker je bilo za Turke nepremagljivo. Širilo se je cerkveno gospodarstvo frančiškanov, Kapitulja in nemškega viteškega reda. Sejmski dnevi so privabljali trgovce sosednje Hrvaške in Bele krajine, naklonjenost vladarja je usmerjala trgovske poti preko mesta in s tem povečevala njegove prihodke ter omogočala nastanek obrtništva, lekarništva, gostilničarstva, skladišč in drugih trgovanju potrebnih dejavnosti. Gospodarstvo je vlagalo kapital v gradnjo novih cerkva in samostanov, v nadaljnjo izgradnjo srednjeveškega mesta, v rezbarstvo in slikarstvo. Mesto so obogatile prve šole, založba in tiskarna, posvetne prireditve, zdravniki, advokati in županstvo. Čeprav je mesto utrpelo tudi velike izgube zaradi požarov, kužnih bolezni in vojaških pohodov, pa je kljub temu ohranjalo in razvijalo bogato srednjeveško kulturo, še posebno v stavbarstvu. Takratni meščani so nam zapustili staro mestno jedro z enim od največjih srednjeveških trgov, obogatenim z arkadami, mestno hišo, atrijskimi dvorišči, hišicami, pozidanimi po srednjeveškem obzidju, frančiškanskim samostanom in Kapituljem. S to dediščino je Novo mesto prepoznavno med srednjeveškimi mesti Evrope.

Nastajanje narodne zavesti. V času prosvetljenstva in čitalništva je mesto živelo od sejmov in rokodelstva. Mestu so dajale utrip številne gostilne, obogatene s prodajalnami, pekarijami in mesarijami, kegljišči, balinišči in čolnarnami.⁷ V njihovih prostorih so se zbirali naprednjaki in rodoljubi, ki so pozneje ustanovili čitalnico in zgradili Narodni dom. Gostilne so dajale zavetje literatom, slikarjem in drugim umetnikom. Prirejale so razstave, koncerte, skrbele za počastitev spominskih dni in bile nepogrešljive pri izvedbi dobrodelnih vesel in prireditev ter zbiranju prostovoljnih prispevkov za kulturne in dobrodelne namene. Skrbele so za dijake gimnazije in jih vključevale v politična gibanja. Gostilnam so sledili rokodelci, ki so prevzemali tuja zastopstva prvih strojnih, avtomobilskih in električnih naprav ter postopoma odpirali najprej manjše, pozneje pa vedno večje proizvodne obrate. Mesto je imelo kar nekaj dobrih županov, ki so uredili higienske razmere, preskrbo s pitno vodo, zelene površine, zdravstveno oskrbo in drugo, kar je mesto naredilo privlačno in kar je pripomoglo, da so se v njem naseljevali takratni intelektualci ter državni uslužbenci. Novemu mestu se je približevala železnica in mesto se je začelo širiti proti severu. Zgradili so nov, železni most čez Krko. Kulturno življenje Novega mesta je bilo v tistih časih poznano in občudovano tudi v Ljubljani, Zagrebu, Gradcu, Dunaju in drugih krajih, v katerih so delovali novomeški intelektualci Clarici, Šega, Picigas in drugi. Novomeška čitalnica je prvič uprizorila Linhartov Ta veseli dan ali Matiček se ženi. Čitalnica, v kateri je sodelovalo narodno zavedno meščanstvo, je sezidalo prvi Narodni dom na Kranjskem, nastajali so številni pevski zbori, mnoge je vodil skladatelj Ignac Hladnik. Janez Trdina na svojevrsten način opisuje takratne meščane, svoje poti po Gorjancih in lastnosti ljudi, ki jih je na teh poteh spoznaval. Gimnazija je doživela burne spremembe, ustanovo so poddržavili in ni pripadala več cerkvenim oblastem. Število dijakov se je povečevalo, šolski predmetnik pa so posodobili. Nastajale so tudi nove šole (sadjarska, glasbena), nova društva in nova politična gibanja. Razmere so v dvajsetih letih tega stoletja omogočile novomeško pomlad, biser v kulturni identiteti mesta, ki je slovenstvo opozoril na prevlado provincializma in nakazal nove smeri kulturnega ustvarjanja na Slovenskem.⁸

Časi učenja in proizvodnje. Tako kot celotna Slovenija je tudi Novo mesto zadnjih petdeset let gradilo svoj gospodarski razvoj v pretežni meri na industriji ter delno na gradbeništvu in prometu. V ta namen se je moralo razširjeno mestno zemljišče na novo urbanizirati, meje mesta pa so se razširile ob vseh mestnih vpadnicah. Predvojno proizvodnjo za lastne potrebe je nadomestila proizvodnja za svetovni trg. Taka odprtost proizvodnje pa je svetu odprla tudi mesto samo, še posebno potem, ko je bila zgrajena mednarodna avtomobilska cesta, sklenjena kooperacijska pogodba s Renaultom in ko so se uveljavile licenčne pogodbe v farmacevtski industriji. Rast proizvodnje je bila možna zaradi vzporedne rasti izobraževalnih ustanov, zdravstvenih zmogljivosti in stanovanjsko-komunalnih gradenj.⁹ Zaradi razvoja turizma v mestni okolici, lastnih kulturno-zgodovinskih znamenitosti in nastajanja upravnega središča za Dolenjsko in Belo krajino se je od šestdesetih let dalje uveljavljal turistični pomen mesta tudi kot združevalca interesov nosilcev turistične ponudbe. V letih hitre rasti, ko je bilo Novo mesto v javnosti označeno tudi kot "mala Japonska", se je veliko vlagalo v kulturno ustvarjanje.

Povečala se je skrb za arheološko raziskovanje in zaščito dediščine. V te namene so ustanovili Dolenjski muzej, Zavod za varovanje naravne in kulturne dediščine ter Zgodovinski arhiv, ki s številnimi prireditvami in izdajanjem knjižnih del trajno opozarjajo mesto na njegovo zgodovinsko bogastvo in svet na pomen Novega mesta v zgodovini narodov. Prof. Janko Jarc in arheolog Tone Knez sta s svojimi raziskovalnimi in zgodovinsko-literarnimi deli nesporna ustvarjalca nove kulturne identitete mesta.

Mesto se upravičeno ponaša s slikarskim opusom svojih rojakov Božidarja Jakca, Ivana Vavpotiča in Vladimirja Lamuta, pa tudi s stvaritvami novejših avtorjev, kot so Branko Suhy, Janko Orač, Jože Kumer, Jože Kotar in drugi sodobniki. Za prezentiranje likovnih del je bila ustanovljena Dolenjska galerija in odprt Jakčev dom. Po podjetjih v mestu in pri posameznih meščanih so nastale razstavne galerije, znane so bile še slikarske kolonije Novoteksa, Laboda in Krke, od katerih deluje le še slednja. Mesto ima tudi mednarodno tradicionalno prireditev Bienale slovenske grafike.

Glasbena šola, ki je poimenovana po znanem novomeškem skladatelju Marjanu Kozini, je dobila nove prostore. Mesto je znalo stoletje ohraniti mestno godbo in prav po zaslugi sistematičnega glasbenega izobraževanja ima danes tudi simfonični orkester ter številne manjše skupine moderne glasbene zvrsti.

Še vedno je utrip mesta v veliki meri odvisen od ustvarjalnosti kulturnih društev, zlasti pevskih, literarnih in glasbenih, v šestdesetih letih tudi igralskih in zadnja leta inscenatorskega. Tudi za to zvrst kulture je mesto zagotovilo nove ustreznejše prostore v novem Kulturnem domu Janeza Trdine.

Gledališke in plesne ustvarjalnosti se v mestu sicer niso razvile zaznavno, toda mesto je dalo svetu znana baletnika Pio in Pina Mlakarja in tu se je začela igralska kariera Janeza Cesarja.

Posebno kulturno-izobraževalno in informativno poslanstvo opravlja Knjižnica Mirana Jarca, ki z bogatim knjižnim skladom presega knjižničarske standarde v državi. Skrbno zbira gradivo o zgodovini mesta, pomaga razskovalcem ter piscem s strokovnimi nasveti. Hrani številne knjižne posebnosti in vodi bibliografijo mesta ter pomembnih piscev mestne zgodovine. S Krko, tovarno zdravil, prireja vsako leto Dolenjski knjižni sejem.

Hitro rastoče mesto morda ni namenjalo dovolj pozornosti kakovostnemu oblikovanju prostora in so zato novi predeli mesta kulturno manj prepoznavni. Ne glede na to slabost pa se mesto ponaša z nekaj prostorskimi rešitvami pomembnih

slovenskih arhitektov, predvsem rojaka, akademika Marjana Mušiča in njegovih nečakov Marka in Braca Mušiča, prof. Eda Mihevca, prof. Gabrijelčiča in bratov Lapajne. Sicer pa so novejšje mestne pozidave predvsem delo arhitektov Pionirjevega projektivnega biroja in nekaterih izstopajočih posameznikov.

Duhovna rast mesta. V zgodovini Novega mesta je bila prav kultura tista vrednota, ki je najpogosteje meščanom nakazala pot iz materialnih in duhovnih zagat, v katerih so se znašli. Spomniti se je treba, da je bila gimnazija ustanovljena zato, da bodo prihajajoči v mesto spodbudili trgovanje, ki se je grozljivo skrčilo zaradi požarov in kužnih bolezni. Ne gre prezreti dejstva, da je v šestdesetih letih preteklega stoletja mesto slovelo tudi preko državnih meja po svojih intelektualnih potencialih, predvsem po prizadevnih zdravnikih, gimnazijskih profesorjih, naprednih državnih uslužbencih in svetovljanskih obrtnikih, ki so združeni v čitalnici s svojim kulturnim delovanjem spodbujali nastajanje novih gospodarskih dejavnosti, urejanje mesta in povezovanje z deželno prestolico ter sosednjimi mesti. In končno, v dvajsetih letih tega stoletja nastanek novega kulturnega gibanja na Slovenskem, ki se je začelo v Novem mestu in ga je spodbudila novomeška pomlad z idejama in dejanji proti zastarelemu provincializmu. Tudi tokrat je kulturno dejanje opozorilo širše območje na Novo mesto in njegovo duhovno in materialno ustvarjanje.

Če bi upoštevali samo zgodovinska pričevanja, bi lahko rekli, da se je v mišljenju meščanov vkoreninilo prepričanje, da pomembnejša kulturna dejanja ohranjajo in vračajo mestu upanje in samozavest še posebej po nesrečah ali po večjih težavah. Prav to pa je smoter materialnega ustvarjanja, kot smo imeli desetletja celo napisano v ustavi. Ustvarjalnost in uspešnost gospodarjenja posameznika, mesta ali naroda je odvisna predvsem od njegove kulturne zavesti.

III. ZAZNAVNOST PRIHODNOSTI

Spoznanja o prihodnosti posameznih dejavnosti, mest in ljudi v njih so vedno bogatejša. Ta se sistematično proučuje v inštitutih na podlagi pričakovanega delovanja že sprejetih zakonov, ugotovljenih megatrendov v posameznih dejavnostih, rezultatov raziskovalnih centrov, odkritij virtualne realnosti, mnenj mednarodnih strokovnih forumov, sprememb v ideologijah in še mnogih drugih intencijah, razpoznavnih v današnji miselnosti in ponašanju narodov.

Svet v pričakovanju prihodnosti. Stalna konferenca Pugwash, ki sta jo ustanovila B.Russell in A.Einstein, npr. ugotavlja, da se globalni problemi iz politično-vojne sfere selijo na razvojnoekonomska področja in da se preusmerjajo raziskave iz vojnih v miroljubne, v zaščito okolja in v odpravo revščine.¹⁰ Menso, ki združuje visoko nadpovprečno inteligentne zemljane, se mnenju Pugwash pridružuje in usmerja dragoceni dar svojih članov v prizadevanja za zaščito svetovnega miru. Svetovni gospodarski forum v Davosu napoveduje globalizacijo svetovnih ekonomskih tokov,¹¹ dopolnjuje pa to napoved futurolog William Newman s tistim delom svoje teorije kompleksnosti, ko ugotavlja, da se uveljavlja v ekonomiji podoba prilagodljivo inteligentnega človeka, bitja, ki nenehno vidi in si zamišlja vzorce, se ravna po njih, jih spet zavrže, se, skratka, ves čas uči in razvija.¹² Prepoznavne so že prednosti, ki jih ima umetnost v prihodnosti. Lanskoletna evropska kulturna prestolnica Antwerpen ugotavlja, da zanimanje

kapitala za sponzoriranje umetnosti hitro narašča, ker je umetnost prostor, kjer lahko posameznikove izkušnje in razmišljanja pridobijo javni pomen mimo uslužnosti skupnemu dobremu, mimo medijskih pravil, mimo omejevanja z učinkovitostjo in koristnostjo. Dodaja še, da je umetnost tudi prostor, kjer se izčističujajo bistvene stvari.

Ni možno mimo ugotovitev Johna Naisbitta, ki je pri napovedovanju prihodnosti bolj praktičen in konkreten. Po njegovem bo svet najtesneje sodeloval preko modernih računalniških omrežij, ljudje se bodo naseljevali v suburbanih mestih in bodo bistveno večji del svojih prihodkov namenjali umetnosti oz. kulturi. Ta znani futurolog, lastnik večjega števila inštitutov za proučevanje prihodnosti, je opozoril Slovenijo na potrebo, da razvije okolje, kjer bodo podjetniki lahko uspevali in ustvarjali nova delovna mesta. Opozoril pa je tudi Novo mesto na pričakovano prihodnost farmacevtske in avtomobilske industrije ter na pomen turizma. Po njegovem je pričakovati popolno avtomatizacijo farmacevtske industrije, selitev avtomobilske industrije v države, ki se manj obremenjujejo s socialo, in nastajanje novih delovnih mest v turizmu kot "največji industriji sveta".¹³

Iskanje boljšega življenja v Sloveniji. Tehnično-tehnološka in informacijska prihodnost Slovencev bo podobna evropski ali enaka kot prihodnost razvitega sveta. Njena posebnost pa bodo rešitve, odvisne od varovanja narave, prevladovanja naprednih idej, svetovljanske zakonodajne in razvojno usmerjene izvršne oblasti. Avtorji knjige Razmišljanja o prihodnosti¹⁴ so v svojih predvidevanjih nedvoumni, ko pravijo, da bo v Evropi šele potrebno poiskati skupno identiteto, jo uveljaviti v življenju in na njenih temeljih izgrajevati skupnost evropskih narodov. Tudi njihovo utemeljevanje o potrebnosti in pomembnosti Slovenije, o njenih idealih in ciljih ter o njeni strategiji do prihodnosti morajo vizionarji slovenske prihodnosti poznati in oblasti upoštevati, posebno tista, ki govorijo o sosedih. Niso edini, ki opozarjajo na evroregionalizacijo, ki se ji ne bo mogla izogniti niti naša Slovenija. E. Kržičnik navaja, da se tudi Evropa srečuje s razvojno dispariteto med centralnimi in perifernimi regijami in da je evroregionalizem kompromis med sociokulturnimi, ekonomskimi in upravopolitičnimi merili sprejet za odpravo teh razlik. Za Slovenijo meni, da bo morala slediti metodam in strategiji evroregionalizma, kljub temu da nima sodobne geostrateške vizije svojega prostorskega razvoja. Da ne bi postala pasivni transportni koridor, se mora odpreti za nov regionalni sistem in čezmejno sodelovanje ter upoštevati, da nosilec tega sodelovanja ni država, temveč so to regionalna formalna in neformalna telesa.¹⁵

Dolenjski prostor. Osnovni cilj načrtnega urejanja prostora je ustvarjati zdravo okolje za življenje, zato je treba stalno skrbeti, da je vzpostavljeno ravnotežje med naravnim okoljem na eni strani ter gospodarskim razvojem in namensko izrabo prostora na drugi strani. Pri gospodarjenju s prostorom je treba odpravljati nerazvitost in razlike med mestom in vasjo, razvijati dejavnosti z najboljšimi rezultati, zaščititi naravno zanimiva območja, varovati ekološko ravnovesje, smotrno izkoriščati zemljišča, pospeševati stanovanjsko gradnjo, manjšati razdaljo med delovnim mestom in domom, opredeliti zemljišča za infrastrukturo, zaščititi kmetijska zemljišča, zagotoviti dovolj energije, ohranjati vode ter zelene površine.¹⁶ Upoštevajoč ta izhodišča, predvideva urbanistična stroka za področje južnega dela naše države, da se bo kot urbana aglomeracija znotraj širše Dolenjske razvijalo Novo mesto kot pomembni regionalni center, ki bo obenem pomembno središče znotraj Slovenije, kjer se bodo skoncentrirali močan gospodarski potencial industrije, javne službe gravitacijskega območja in izobraževanje.¹⁷

Mesto prihodnosti. Načrtovalci prihodnosti so si zaradi pomembnosti prostora Novega mesta edini, da je dosedanjo parcialno obdelano urbanistično dokumentacijo mestnega območja potrebno razvijati v sistem, s katerim bi omogočili načelo neovirane linearne rasti in s tem zagotovili možnost ekspanzije površin z oddaljevanjem od središnega sistema s primernim členjenjem funkcionalnih enot. Po tem konceptu se širijo proizvodnji namenjene površine v smereh Bršljin-Straža, Ločna in kompleks avtomobilske industrije proti vzhodu. Med temi smermi se lahko razvijajo naselitvena območja. Mestno območje ima določene primerjalne prednosti za pospešen razvoj, zato se bo mesto v prihodnje razvijalo kot celovito območje z mestnotvornimi aktivnostmi. Mesto je geografsko, gospodarsko, kulturno, prosvetno, zdravstveno pa tudi politično in upravno središče širšega dolenskega območja z dokaj razvitimi funkcijami. Vse bolj bo postajalo dejanski regionalni center, obenem pa pomembno središče znotraj Slovenije, kjer bo skoncentriran močan gospodarski potencial industrije. Predstavljalo bo gravitacijski center za raznovrstno oskrbo prebivalcev, javne službe in izobraževanje. Pri analiziranju stanja tercialnih dejavnosti v mestu je treba upoštevati funkcionalnost, vlogo in vpliv teh dejavnikov in služb na pogoje življenja v urbaniziranih predelih in ostalih naseljih kakor tudi na njihovo medsebojno odvisnost pri bodočem razvoju. Tercialne dejavnosti so tudi del kvartalnih dejavnosti, saj imajo poleg funkcije zadovoljevanja potreb prebivalstva še dodaten pomen. Območje mesta ima določene primerjalne prednosti za pospešen razvoj nekaterih dejavnosti, kot so npr. naravni pogoji, prometne povezave, geografska lega, ter določene pogoje pa tudi zahteve, ki izhajajo iz svojstev Novega mesta kot regionalnega centra. Zaradi tega pomena programskega elementa "oskrba" ni le v analizi opremljenosti krajev kot neki osnovi za urbanizacijo prebivalstva, temveč tudi v njegovi "proizvodni" funkciji pri ustvarjanju ekonomske podlage bodočega razvoja. V tej vlogi je treba obravnavati nekatere gospodarske dejavnosti, kot npr. turizem in gostinstvo, trgovino, prevozne in obrtne zmogljivosti, ki pokrivajo širše območje, nadalje nekatere dejavnosti in službe s področja zdravstva, šolstva, kulture, socialnega varstva, pravosodja, denarništva in drugih služb. V svojem ekonomskem razvoju se bo mesto prestrukturiralo s porastom priseljevanja visokostrokovnega kadra, naraščanjem zaposlenosti v terciarnem in kvartalnem sektorju, boljšim opremljanjem stanovanj, ustrežnejšo komunalno ureditvijo ter naraščanjem vpliva Ljubljane in Zagreba.¹⁷

IV. NOVO OBLIKOVANJE VIZIJE MESTA

Spoznanja današnjega časa, načrtna uporaba prostora in pričakovana tržna gibanja pa mesto opozarjajo na potrebno oblikovanje njegove nove vizije, ki bo v strategiji izhajala iz njegovih na današnji stopnji razvitih naravnih in ustvarjenih danostih. Vizija mora, kot skupna ideja Novomeščanov, imeti predvsem močan motivacijski naboj z jasno opredeljenimi cilji do vloge in pomena Novega mesta v širšem in ožjem okolju. Mesto mora v okolju močno okrepiti svojo vlogo povezovalca širših interesov in zaželenega ter nenadomestljivega reprezentanta ustvarjalnosti trikota Ljubljana - Zagreb - Reka. V ta namen bo mesto v prihodnosti ustvarjalo ugodne pogoje za razvoj postindustrijske-informacijske tehnologije, storitvenih dejavnosti in turizma, ohranjalo človeku prijazno okolje ter spodbujalo zaposlovanje. Med najpomembnejšimi cilji vizije mesta pa je ustvarjanje take

stopnje blagostanja in kakovosti življenja v mestu in gravitirajočem območju, da bo privlačno za vsakogar, še posebej pa za življenje in delo najvitalnejših osebnosti.

Povezovalac širših interesov okolja. Za uresničevanje svoje vloge povezovalca širših interesov okolja se mora Novo mesto ustrezno pripraviti. Imeti mora institucije, ki bodo strokovno in politično usposobljene pravočasno zaznati, spodbuditi ali oceniti širši interes, ga primerno utemeljiti in oblikovati program ali projekt za njegovo uresničevanje. Stalna povezanost teh institucij s farmacevtsko in avtomobilsko industrijo, z lokalno samoupravo, z državo, s političnimi strankami in reprezentanti civilne družbe zahteva ustrezne strokovnjake, nova delovna mesta, primerno razvit komunikacijski sistem, raziskovalno delo, načrtovanje in samofinanciranje. Institucije bi morale slediti stalno spreminjajočim se potrebam zlasti tistih subjektov, ki imajo najugodnejše tržne pogoje in torej ob primerni asistenci okolja najhitreje ustvarijo dobiček, ki ga lahko reinvestirajo v okolju.

Reprezentant okolja. Kot zaželen in nenadomestljiv reprezentant okolja bi Novo mesto lahko dominiralo vsaj na treh področjih; kot povezovalni člen med lokalno samoupravo in državo, med sosednjimi mesti in podeželjem ter kot organizator skupnega trženja.

Mesto in država. V Sloveniji je država največji delodajalec, financer in kupec. Poslovni odnos okolja, ki ga lahko reprezentira Novo mesto, do države ni opredeljen niti dorečen, zato v tem okolju ni novih delovnih mest javne uprave, javnih zavodov ali javnih podjetij, ki se v sistemu centralizacije financ države kopičijo le v njenem glavnem mestu. Z organiziranjem primernih inštitucij bi Novo mesto lahko ugotavljajo interes tega okolja do omenjenih in novih dejavnosti ter poskrbelo, da se tudi dejavnosti tega geografskega področja vključijo v različne nacionalne programe (znanstvenega, kulturnega, cestnega, športnega, izobraževalnega in druge).

Vloga mesta v poslovnih interesih okolja. Nič manj pomembna ne bi bila vloga inštitucij v mestu, ki bi uresničevale poslovni interes okolja do Ljubljane, Zagreba in Reke in morda še do mnogih drugih mest. Ne gre samo za oskrbo mest s pridelki podeželja, pač pa predvsem za uresničevanje tistih projektov, ki bi jih bilo racionalnejše ali lažje uresničiti kot skupen interes navedenih mest in Novega mesta z okolico. Po zgledu dunajsko-bratislavske, porurske, švicarsko-lichtensteinske in podobnih regij bi Novo mesto kot reprezentant svojega okolja in že omenjenih mest lahko ponudilo ugodnejše pogoje tujim gospodarskim in diplomatskim predstavništvom, zaželenim multinacionalkam, organizacijam mednarodnih združenj, mednarodnim institucijam humanitarnega značaja in priznanim mednarodnim šolam. Uveljavitev Novega mesta kot reprezentanta okolja in gravitirajočih tudi milijonskih mest bi mestu odprlo popolnoma nove razvojne smeri v komunikacijah, informacijskih tehnologijah, komunalni infrastrukturi, zdravstvu, raziskovanju, kulturi in izobraževanju. Mesto bi dobilo čvrstejše razloge za razširitev šolskih programov, izobraževanja ob delu in ustanovitev univerze. Najpomembnejše pa bi bilo dejstvo, da bi te nove razvojne možnosti izboljševale splošne pogoje poslovanja avtomobilske, farmacevtske in druge proizvodnje in jih finančno razbremenjevale.

Mesto kot organizator trženja. Dolgoročno obnavljanje nezaposlenosti, nove dejavnosti in razmah podjetništva potrebujejo organizatorja skupnega trženja v okolju in izven njega, saj posamezen podjetnik ne zmore stroškov promocije in reklame, uveljavljanja blagovnih znamk, pridobivanja informacij, tržnih raziskav in podobnih naložb, ki prinašajo učinke dolgoročno. Novo mesto bi lahko ponudilo ugodne pogoje za nastanek profitnih ali neprofitnih institucij, ki bi ugotavljale potrebe po skupnem trženju in uresničevale te naloge v imenu in za račun sodelujočih. Lahko bi organizirale skupno sejemsko in borzno ponudbo, razvile sodelavo s podjetniki v državi in tujini in po principu recipročne menjave popestrile in bistveno obogatile trgovsko ponudbo mesta. Oblikovale bi se skupne naložbe v obnovo lokalov v starem mestnem jedru in gradnjo novih. Skupno trženje bi omogočilo hitrejši razmah avdiovizualne dejavnosti, oblikovanja, tiska in podobnih storitev, ki beležijo v svetu najvišje trende rasti.

Zahteve informacijske dobe. Pričakovati je, da se bo z opuščanjem proizvodnje obstoječih izdelkov postopoma opuščala tudi sedanja industrijska tehnologija in z uvajanjem novih krepila informacijska, kar bo mesto zaznalo z robotizacijo sedanjih tekočih trakov, dodatnimi potrebami po bistveno večjem obsegu telekomunikacij, pomanjkanju specializiranih izobraževalnih zmogljivosti, zaposlovanjem računalniško usposobljenih delavcev, informatičarjev, programerjev in vzdrževalcev, ter v tehnoloških presežkih podeželskih polkmetov. Če mesto za ta prehod ne bo pravočasno pripravljeno predvsem v telekomunikacijskih in izobraževalnih sistemih, bodo nosilci prisiljeni iskati rešitve na drugih, njim bolj naklonjenih lokacijah, ki so povrh še bližje centru kulture in znanja. Iz teh razlogov je mesto dolžno čimprej konkretizirati nujne prioritete v razvoju mesta in pravočasno usposobiti institucije, ki bodo prehod v nov način proizvodnje spremljale in potrebam novega časa primerno delovale.

V uresničevanju tega dela vizije mesta ne gre pozabiti na mnenja J. Naisbitta o prihodnosti farmacevtske in avtomobilske proizvodnji ter skrbno slediti njunim potrebam, ki bi jih moralo reševati mesto, da bi oba velikana lahko tudi v prihodnosti v njem ustvarjala, ga bogatila in ščitila njegovo naravno okolje.

Storitve. Razvojne možnosti mesta so tudi še v ne dovolj razviti storitveni dejavnosti, posebno na področju trgovanja z vrednostnimi papirji, trgovskega bančništva, korporacijskih, socialnih in razvojnih skladov, poslovnega napovedovanja, fundacij za razvoj neprofitnih storitvenih dejavnosti, raziskovanja elektronskih, radiodifuznih in drugih medijev, sejemske ponudbe, tehnoloških parkov, takojšnje dostave blaga in logistike, dnevnega varstva otrok in ostarelih, plačniških zdravstvenih ordinacij, profesionalnega športa in podobnih dejavnosti, med katerimi ne smemo zanemariti razvoja javne uprave. Tudi tem dejavnostim mora mesto ponuditi varno zavetje, jih vključevati v skupno trženje in jih promovirati s svojim delovanjem v širšem okolju. Bilo bi skrajno potratno in neracionalno, da si te in podobne dejavnosti kompletira vsaka občina na gravitacijskem območju Novega mesta po svoje in predvsem plačnikom v veliko korist, če se bo njihov razvoj zagotovil z združenimi močmi občin in mesta.

Razvoj mestnega in obmestnega turizma bo nadalje zahteval povečan obseg tistih dejavnosti, ki turizem omogočajo oziroma se vanj vključujejo. Med njimi so zlasti pomembne storitve gostinstva, prometa, trgovine, komunale in obrti ter kmetijska proizvodnja kot oskrbovalka mesta in turistov.

Izjemno pozornost v načrtovanju svoje prihodnosti bi mesto moralo posvetiti razvoju zdravstvenih storitev in izkoristiti dosedANJI bogat prispevek zdravstvene

stroke k napredku in kulturni identiteti mesta. Trendi rasti zdravstvenih storitev na svetovnih trgih so med največjimi in pričakovati je njihovo naraščanje vzporedno s podaljševanjem življenjske dobe prebivalstva.

Mestni turizem. Predvsem kulturna dediščina, termalna voda v okolici ter ohranjeno bogastvo gozdov in rek omogočajo mestu poslovni uspeh v turizmu, seveda pod pogoji, ki jih narekujejo zakonitosti te dejavnosti. Po zgledu Dunaja, Amsterdama, Verone ali pa Laškega, Ptuja, Ljubljane in podobnih mest bi moralo Novo mesto oblikovati svoj dolgoročni turistični program, dovolj zanimiv za prebivalce mesta in dovolj učinkovit, da bi dnevne in zahtevnejše turiste ter poslovne partnerje gospodarstva zadržali v mestu čim dlje. V tem programu mora posebno pozornost posvetiti ustvarjanju svoje blagovne znamke turistične regije, da bo z njeno pomočjo povečalo učinkovitost tržnega komuniciranja, zmanjševalo zanj stroške, integriralo razvoj novih turističnih izdelkov in zagotovilo ustrezno kakovost svojega turističnega poslovanja.¹⁸

Jasno mora opredeliti svoje vrednote in jih turistom prezentirati kot svoj "železni" program; organizirati velike in zahtevne prireditve za več deset tisoč ljudi, festivale, športne prireditve, avto-moto dirke, verska srečanja in kandidirati za množične mednarodne prireditve; ustvariti pogoje za razvoj kongresnega, svetovalnega in drugih oblik množičnega poslovnega turizma; razširiti kulturno ponudbo z gledališkimi projekti in pomembnejšimi novejšimi arhitekturnimi dosežki; skupaj s podjetji in podjetniki razširiti tržno ponudbo doma proizvedenih izdelkov pod ugodnejšimi pogoji; odločiti se za reprezentančni spominek ali spominke mesta; zagotoviti dobre gospodarje spomeniško zaščitenim objektom in področjem ter vztrajati na obnovi in funkcionalni izrabi vseh objektov mesta, še posebno pa v starem mestnem jedru in njegovi neposredni okolici. Mestni parki, drevoredi in sprehajališča naj služijo današnjemu in jutrišnjemu namenu (potrebam).

Vizija mestnega turizma je tesno povezana z obnovo in smotrno uporabo starega mestnega jedra v povezavi s sosednjimi graščinami (Grm, Graben, Kamen, Stari grad, Hmeljnik, Otočec, Struga) in cerkvami (Šmihel, Kapitelj, frančiškanska cerkev, vaške cerkvice in kapele), kar mora mesto upoštevati tako v naložbah kot v svoji organiziranosti, pri povezovanju v slovenskem prostoru (fundacija Valvasor) in trženju mesta. V tem delu svojih vlaganj v turizem mora Novo mesto kot regijski reprezentant razviti čvrsto sodelovanje z državo, ki že sprejema svojo naložbeno politiko in določa sredstva za vlaganja v kulturno dediščino do leta 2002.¹⁹

Izbira poti kot strategije za doseganje z vizijo splošno sprejetih ciljev je odvisna od strokovne in organizacijske sposobnosti mesta v določenem obdobju. Politične stranke in mestne oblasti morajo biti najpomembnejši spodbujevalci razvoja, vizionarjem mesta pa zaupati in jim zagotoviti pogoje za oblikovanje in uresničevanje konkretnih programov ter projektov v časovnem zaporedju, ki ga zahtevajo prioritete, utemeljene s strokovnimi analizami obstoječih potencialov in študijami o pričakovanih učinkih izbranih naložb.

V. VIZIJA GOSPODARSKE IN KULTURNE RABE MESTNEGA PROSTORA

V kontekstu opisane gospodarske vizije ter strategije razvoja mesta, upoštevaje razvojne tendence države na področju Dolenjske in Bele krajine, je možno zaznati tudi pričakovane in logične smeri razvoja urbanizacije in pozidav v gospodarske in kulturne namene, ki jih je možno opredeliti v več zaključenih, vendar med seboj pogojenih celot. Nova spoznanja politike usmerjanja urbanizacije po načelih trajnostno uravnoteženega razvoja, sprejetih z dokumentom Agenda 21, obvezujejo tudi Slovenijo, da jih vgrajuje v svoje načrtovanje. Po njih se usmerja mestni razvoj v razmeroma avtonomne dele mesta ali "kraje" – četrti. V tem modelu je poudarjeno povezovanje in udeleževanje občanov pri pomembnih odločitvah o prostoru in skupnosti. Zato je ustrezna taka velikost četrti, ki jo občani še lahko povezano doživljajo in presoajo. V duhu optimalne organizacije prostora postaja prioriteta prenova in transformacija mestnih površin, ki ima prednost pred odpiranjem novih območij graditve. Naloga prenove je podpirati pozitivne lastnosti tradicionalnih mest, ohranjati stara mestna jedra in kulturno dediščino, v njih obnavljati stanovanja in uvajati različne dejavnosti. Prav tako je treba prenavljati stanovanjske soseske, v katerih je kakovost bivanja nizka, na novo uporabiti zapuščene površine in prenavljati predmestne četrti. Raba površin mora zagotavljati prepletanje funkcij, predvsem bivanja in dela, in upoštevati urbano ekologijo in arhitekturno antropologijo. Pomembna postaja kulturološka analiza, ki poudarja sociološke in psihološke parametre, povezane tudi z urbano identiteto. Po novih načelih načrtovanja mesta se promet ustavlja ob robu mesta, v katerega pa vozijo le javna prometna sredstva in imajo prednost kolesarji in pešci.²⁰

Pomen nove avtoceste. Tako kot v poznih petdesetih letih bo tudi ob koncu tisočletja nova avtocesta omogočila Novemu mestu nesluten razvoj, seveda, če bo mesto znalo in hotelo pravočasno opredeliti svoj gospodarski odnos do nje. Nova cestna trasa bo v bistvu potekala med že poseljenimi kraji, ki imajo interes popotnika zadržati čimdlje in mu ponuditi vse, kar potrebuje na poti, in več, kot mu ponujajo drugje. Ta poslovna filozofija zahteva izgradnjo vzporednih pasov avtoceste med priključkoma za Novo mesto, kar bi omogočilo razvoj gospodarskih dejavnosti ob avtocesti in poseljevanje v neposredni bližini, ne da bi bil moten hitri promet. Pozornost v tem načrtovanju je potrebno usmeriti in nadgraditi podobni ponudbi, kot se je razvila ob hitrih cestah razvitega dela Evrope, zlasti severnoitalijanske magistrale, in ki zajema od ponudbe ugodnih lokacij pozidav, industrijskih dejavnosti in kmetijskih pridelkov do oskrbe popotnikov, trgovsko-turistične in bančne ponudbe.

Lokalna prometna ureditev. Mesto in primestna naselja se morajo lokalno prometno urediti. Kakovosten premik na tem področju bo narejen z izgradnjo severne obvoznice, novih priključkov na hitro cesto, dokončanje trase od Šmihelskega mostu proti pokopališču in dograditvijo novega mostu za odcep v Belo krajino. Obvoznice bodo na novo opredelile urbanizacijo primestnih naselij, odprle nove možnosti parcelacije in omogočile razmah stavbno-zemljiškega in stanovanjskega gospodarstva. Prav nove zazidalne možnosti pa bodo med bistvenejšimi komparativnimi prednostmi, ki jih mesto lahko ponudi domačim in tujim podjetnikom ali prebivalcem pred drugimi mesti.

Staro mestno jedro. Mesto se mora nedvoumno opredeliti do starega mestnega jedra. Njegova zgodovinska pogojenost in nacionalna pomembnost zahtevata ohranitev danosti pozidav in sedanjem obsegu. Če hoče staro mestno jedro ostati "živo", ohraniti svoje prebivalstvo in gospodarske dejavnosti ter se v razvoju prilagajati tehnološko-tehničnemu napredku, mora po zgledu svetovno znanih starih mest vso svojo prometno infrastrukturo premestiti v podzemlje in tako zagotoviti nemoten dostop ter oskrbo mesta. Tak pristop k reševanju starega mestnega jedra bo omogočil prilagoditev vseh kakovostnih objektov trgovske in z njo povezujočimi dejavnostmi, ne glede na njihovo lastništvo ali zunanjo, vizualno razmejitev. Za njegovo uresničevanje je potrebno sodelovanje državnega in trgovskega kapitala. Posebni pomen v tem programu pa bo treba dati tudi novi identiteti mesta, ki bi po vzoru npr. Londona lahko oblikovalo svoj "Focus Novo mesto".²⁷

Vedeti je treba, da je obnova novomeškega starega mestnega jedra sestavni del slovenskega projekta IMAGO SLOVENIAE - PODOBA SLOVENIJE s pripadajočo fundacijo Valvasor, čemur se je pridružilo kot ustanovitelj tudi županstvo Mestne občine Novo mesto. Namen tega velikega posega v kulturno dediščino celotne Slovenije je obnoviti za kulturno-turistično in trgovsko ponudbo zgodovinsko kakovostna stara mestna jedra, gradove in cerkve ter spodbuditi tako organiziranost mest, da bodo obnovljene vrednote donosno služile svojemu namenu. Že zaradi vključenosti v ta vseslovenski projekt mora Novo mesto opredeliti jasno vizijo starega mestnega jedra, sosednjih gradov in cerkva v svojem gospodarstvu.²¹

Mestna poslovna četrt. Lokacija avtomobilske in farmacevtsko-kemijske proizvodnje je dejstvo, ki ga je treba upoštevati pri gospodarskem in urbanističnem razvoju mesta vsaj toliko časa, dokler se proizvodni prostori obeh industrijskih velikanov morebiti ne bodo zmanjšali zaradi avtomatizacije in informacijske tehnologije ali zaradi odselitve v države z manjšimi socialnimi dajatvami. Predvsem zaradi te danosti bi lahko bila mestna poslovna četrt realen program Kandijske ceste od Kandijskega mostu do križišča v Žabji vasi in od tega križišča preko Drgančevja ob obvoznici do mostu v Ločni, kjer bi se združila s poslovnim središčem farmacevtsko-kemijske proizvodnje. Pri oblikovanju te četrti mora mesto prisluhniti posebnostim poslovnega sveta, ki v svoje pozidave vključuje večjo mero reprezentančnosti, grosistično-diskontno prodajo, več elementov varnostne zaščite, sejemske ponudbo in podobno, kar terja večje površine, enostaven dostop ter maksimalno sodobnost projektiranja.

Določitev mestne poslovne četrti je prvi pogoj za uresničevanje nove vizije mesta. Brez nje mesto ne more pridobiti potrebnih prostorov za opravljanje svoje vloge reprezentanta in združevalca interesov širšega okolja. Brez nje tudi ne more pritegniti domačega in tujega kapitala za visoke naložbe v turizem, storitvene dejavnosti, infrastrukturo in druge, mestu potrebne dejavnosti. Trženje kakovostnih zemljišč v poslovne namene je lahko konkurenčna ponudba Novega mesta v primerjavi s ponudbo Ljubljane, Zagreba in Reke, seveda ob primernem varovanju narave oz. pravilnemu izboru dejavnosti v poslovni četrti.

Načrtno rabo mestnega prostora Novega mesta je županstvo že vključilo v raziskavo o dostopnosti zemljišč za tuje naložbe, po občinah narejene v državi zato, da bi tudi na ta način povečali zanimanje tujih investitorjev.²²

Kompleks izobraževalnih ustanov. Ni možno dovolj poudariti pomen izobraževalne dejavnosti za razvoj mesta in njegove neposredne okolice. Lahko se reče, da so načrtovalci mesta že našli primerno lokacijo za razvoj izobraževalne ponudbe, vključno z novo univerzo v jugovzhodnem delu mesta, ki je dostopen z javnimi prevoznimi sredstvi, ima dovolj površin za razvoj vseh šolskih dejavnosti, povezan je s stanovanjskimi možnostmi v bližini in se navezuje na obstoječe športno-rekreacijske površine mesta. Naslednja leta bi morali zagotoviti v razvoju "Mesta mladih" nove izobraževalne programe mednarodnega pomena, s pomočjo katerih bi pokrivali "tržne niše" v tem delu Evrope. V povezavi z delodajalci bi moralo mesto temu področju priznavati prioriteto in se s tem pravočasno pripraviti na postindustrijsko proizvodnjo.

Posebno pomembna je bodoča povezava oz. dopolnjevanje rednih izobraževalnih ustanov z izobraževalnimi prizadevanji delodajalcev in turističnega gospodarstva. Le s skupnim trženjem izobraževalnega prostora in znanja bo možno v Novem mestu razviti kongresno, poslovno in specialistično-znanstveno izobraževanje v obliki simpozijev, seminarjev in drugih, v svetu poznanih oblik strokovnega povezovanja in izobraževanja.

Prostorski razvoj zdravstva. V ponudbi mesta bo kakovostna zdravstvena ponudba ključnega pomena za razvoj storitev bodisi kot profitna dejavnost ali pa kot pogoj zagotavljanja višje kakovosti življenja v mestu in gravitirajočem območju.²³ Za tržno ponudbo mesta bo pomembno, da bo cena novomeškega zdravstva konkurenčna v primerjavi s storitvami drugih delov države, ne da bi kakovost zaostajala. Pričakovati je širjenje zdravstvene dejavnosti na medicinsko izobraževanje (študij medicine, stažiranje, specializacije, podiplomsko izobraževanje), na zdravstveni menedžment in šolanje menedžmenta v na novo zgrajenih bolnišnicah, na nudenje mednarodne pomoči s področja organizacije osnovnega zdravstvenega varstva, na nudenje strokovno zahtevnih storitev širšemu tržišču (okulistika npr.) in na podobne visokokakovostne druge storitve.

Sedanji zdravstveni kompleks morda zadošča sedanjí tehnološko-tehničnega in organizacijskega stanja zdravstvene stroke, nekaj novih možnosti bo danih s prestavitvijo glavne ceste, njegovo prihodnost pa bodo na novo oblikovale nove smeri v zdravljenju, staranje prebivalstva in spremembe v financiranju javnega zdravstva. Mesto bi moralo slediti tem trendom in se iz svojega interesa pa tudi kot reprezentant širšega okolja ustvarjalno vključevati v odločanje o lokacijah nove zdravstvene ponudbe v državi. Tako opredeljen interes pa bo odprl tudi nove potrebe po mikrolokaciji kompleksa v mestu in zahteval dolgoročnejšo prostorsko rešitev.

Zadnje desetletje v mestu ni bilo slišati predlogov ali razmišljanj o novi lokaciji zdravstva verjetno zato, ker sedanje dograjevanje zdravstvenih zmogljivosti traja že več let in zahteva tako od zdravstvenih menedžerjev kot od mesta maksimalne napore. Na te težave je treba pozabiti čimprej ter v skladu z zahtevami nove dobe, predvsem pa novih medicinskih znanj, že načrtovati prostor, kjer se bo ta stroka lahko času primerno razvijala in svoje znanje tudi tržila.

Lokacija javnih služb. Industrijsko - poslovni in storitveno-turistični programi mesta bodo zahtevali temu primeren razvoj javnih služb. Pričakovati je, da se bodo te dejavnosti razširile na začetku Seidlove ulice in narekovale bodisi preselitev bančništva in zavarovalništva v poslovno četrto mesta ali izgradnjo večnadstropnic v bližnjem križišču. Mesto, ki bi se moralo o lokacijah večjega števila javnih služb neprestano pogajati z državo, tudi na tem področju ne bi smelo

prezreti tehnološko-tehničnih pogojev, ki jih mora zagotoviti za uspešno delovanje javne uprave, predvsem kakovostne in funkcijam primerne prostore. S povečevanjem javnih državnih služb v mestu bi mesto hitreje moderniziralo telekomunikacijske in prometne povezave z vključno ustrežnejšo izrabo možnosti letališča v Prečni. Z zanimivimi, stanovanjski gradnji namenjenimi parcelami lahko Novo mesto postane privlačnejše tudi za sedanje, predvsem pa za novozaposlene v javnih službah, kar bi pospešilo priseljevanje. Večina mest svojo profitno vizijo uresničuje prav s konkurenčnim gospodarjenjem s prostorom.

Prihodnost pa prinaša še veliko novosti, ki bi jih moralo upoštevati tudi Novo mesto. Zelo se nam je že približalo "delo na domu" in na to tehnologijo dela moramo že danes računati.

Mesto bi moralo zagotoviti tudi prostorske in organizacijske pogoje za delovanje svojih inštitucij, ki jih potrebuje kot predstavnik skupnih interesov okolja.

Rekreacijsko-zabaviščne površine. Za privlačnost in kakovost bivanja bo mesto moralo namenjati več rekreacijsko-zabaviških površin in funkcionalno usposobiti oziroma vzdrževati obstoječe.

Zgodovinske danosti Marofa in Grma pogojujejo urejene javne površine od Bršljina po Kettejevem drevoredu in Rozmanovi, mimo Ljubljanskih vrat na Glavni trg ter čez Kandijski most po Trdinovi na grmski grad in park. Izstopi in vstopi na to glavno promenadno žilo se morajo zagotoviti vsaj do Kapitlja, muzeja, galerije, Brega in Narodnega doma na desni strani ter Ragovskega mostu, sodnije, Vrhovčeve in Germove ulice do Frančiškanskega trga. Estetsko-umetniška ureditev naravnega in pozidanega okolja ter njegovo vzdrževanje je prvi pogoj za razmah turističnega gospodarstva mesta, ki pa bo narekovalo tudi ureditev spominskih obeležij znanih Slovencev in Novomeščanov, njihovih domovanj in njihove zapuščine, kot so npr. grad Kamen, Šance, Kettejev vodnjak, park gradu Grm, grad Graben, cerkveni objekti, arhitekturne posebnosti in drugo kulturno oziroma naravno dediščino. Mesto mora tudi vedeti ter v načrtih upoštevati, da so estetsko in kulturno urejene ter vzdrževane javne površine za kulturo bivanja potrebne tudi v stanovanjskih primestnih naseljih v Bršljinu, Bučni vasi, Ločni, Gotni vasi, Šmihelu in naselju S. Gruma. Stanovalci si take površine oblikujejo sami, seveda razpoložljivim sredstvom primerno, če zanje ne poskrbi mestna oblast. Take površine so potrebne tudi zaradi zagotavljanja zadostne varnosti v naselju in preprečevanje kriminala, kot so nedavno raziskovalno ugotovili v enem od predmestij Pariza.

Mesto mora rezervirati dovolj velike površine za svoj stalni ali občasni zabavišni park po zgledu dunajskega Pratra in kulturno celovito ponudbo, ki jo zabavišča ponujajo mlajšim in starejšim. Gledano gospodarsko, gre pri tovrstni zabavi za potrošnjo na "domačem ozemlju", prav tako pa tudi za turistično promoviranje mesta in njegovih posebnosti. Na tej stopnji razvoja bi že morali pomisliti, da bo mesto na javnih površinah moralo zagotoviti živalski, botanični ali drugačni ekološki vrt, pripomočke za šolo v naravi in šolo tehničnega pouka, površine za množične kulturne, športne, politične, verske in podobne prireditve, ki bodo organizirane kot profitne z vso oskrbo, ki jo množični shod potrebuje. Zgleda, da načrtovalci mesta ta problem že skušajo reševati na območju še ne dovolj izkoriščenih možnostih Portovala.

Med javnimi površinami ne smemo pozabiti na "mestni trehub" ali tržnico zopet kot gospodarsko dejavnost in ne kot dnevna oskrba mesta z zelenjavo. Vzore za tržnico je iskati v svetovno znanih tržnicah velikih mest, zato je zanjo potrebno rezervirati dovolj prostora, tudi za njen "umazani del".

Med javnimi površinami zavzemajo pomemben položaj mestne vpadnice, ki so za menedžerje in turiste prvo in največkrat odločujoče srečanje z mestom. Mestne cestne, železniške, letalske in avtobusne vpadnice je treba najprej določiti (Bršljin, Ločna, Brod), jih svetovljansko, lokaciji in tehničnim dosežkom primerno urediti ter skrbno vzdrževati.

Zaradi pomena, ki ga futurologi predvidevajo za železnico, bi kazalo potniške mestne železniške postaje združiti z avtobusno in načrtovati novo, moderno potniško postajo z vso sodobno infrastrukturo.

Vse tri cestne mestne vhode bi bilo potrebno simbolno označiti s primernim arhitekturnim obeležjem (mestno "obzidje" moderne dobe), jih opremiti z informativno-turističnimi računalniškimi terminali in napotki za vse vrste popotnikov. Letališče zahteva poseben program revitalizacije oziroma vključitve v zračni promet države. Najprej mora nastati javno podjetje, ki bo organizacijsko sposobno tržiti potniški in predvsem blagovni prevoz, se povezati z blagovno-transportnimi zmogljivostmi v Češči vasi in cestnimi prevozniki gravitirajočega področja. Programu primerno bi morali urbanisti rezervirati prostor in ga zaščititi v obsegu, ki je potreben za optimalno delovanje letališča.

Mestno "mesto mrtvih" je ustrezno rešeno za prihodnjih 50 let in torej mestna danost, ki jo je treba pri nadaljnjem razvoju upoštevati kot dejstvo.

Zaščiti obrežja reke Krke in njenih pritokov v območju mesta je nujno nameniti posebno pozornost v interesu turističnega gospodarstva, predvsem ribolova, kot tudi ohranjanja naravnega in zdravega okolja. Predvsem iz teh razlogov je treba čistilne naprave mesta, odlagališča odpadkov in njihovo selekcioniranje ter ostalo komunalno oskrbo mesta, rek in gozdov, ki mesto ščitijo in mu dajejo privlačni videz, lokacijsko reševati tako, da ne povzročata retrogradnih učinkov.

Kultura. Namen vseh opisanih prizadevanj mesta pa bi moral biti predvsem ustvarjanje bogate kulturne ponudbe, zato je treba najatraktivnejše mestne predele nameniti k u l t u r i. Izločitev prometa iz starega mestnega jedra odpira možnosti za delovanje novomeškega festivala. Področje med Resljevo in Trdinovo cesto bi z atraktivnim pogledom na staro mesto lahko namenili gledališču. Urejen prostor Windischarjevine in sosedstva mostu bo shajališče novomeške mladine, njene rock in alternativne scene, hitre prehrane in zabave. Za množične kulturne prireditve pa bi bilo dovolj prostora v novomeškem Portovalu. Nujno je vključevanje večine verskih objektov v kulturno ponudbo mesta. Galerijska dejavnost z delavnicami se bo razvijala v obnovljenih gradovih mesta, prav tako avdiovizualna kultura, knjižničarstvo, arhivska razstavišča, knjigarne in prodajalne umetnin. Morda bo grad Grm ponudil prostor mestnim oblastem za njene reprezentančne potrebe, poroke in podobne slovesnosti. Narodni dom je lahko muzej sodobnih dosežkov ali avkcijška hiša. Izgradnja novega Brega v podaljšku sedanjega do hotela Krka bi vključevala šance, staro obzidje in staro porodnišnico v Novi trg, se povežalo s prostori za mlade v Kulturnem domu Janeza Trdine, se nadaljevalo s sprehodom po Šmihelskem mostu do vhoda v športno-zabaviščni Portoval in končalo na potniški postaji, kjer bi obiskovalec parkiral avtomobil, si najel taksi ali se odpeljal z avtobusom oziroma vlakom.

Cilj mesta na kulturnem področju mora biti ustvarjanje "kulturne izjemnosti",²⁴ torej kulture, ki izstopa po kakovosti in se bo s svojo raznoličnostjo lahko tržno vključevala v kulturno ponudbo širšega okolja. Željeni cilj bo možno doseči le s sodelovanjem kulture in podjetij, katerih spoznanje o koristnosti mecenstva bo spodbudilo priprave velikih kulturnih projektov, pomagalo pridobiti zanje državna sredstva in omogočalo tudi avantgardne prireditve ustvarjalnih genijev.

Zdravo mesto. Urbana rast mesta bo zahtevala posebne napore pri preskrbi s hrano in vodo, odstranjevanju odpadkov, pri zagotavljanju primernih stanovanj, zdravstvenega varstva in drugih vprašanj, ki zadevajo slehernega prebivalca. Mesto bo moralo obvladovati tudi težje socialne probleme, odrinjance, klošarje, zasvojenje, poulične in mestne agresivne skupine ipd.. Razviti bo moralo močnejše obrambne sisteme proti povečanemu zdravstvenemu tveganju, nalezljivimi in duševnimi boleznimi, podhranjenosti, kroničnimi boleznimi dihal in drugimi zdravstvenimi nevarnostmi, ki izhajajo iz delovnih pogojev, onesnaževanja zraka in nasilja na cestah.

Mesta vsega sveta združujejo svoja prizadevanja za ohranitev zdravega življenja v mestih in v ta namen so sprejela projekt Zdrava mesta, v katerega je županstvo mestne občine vključilo tudi Novo mesto. Načrtovalci tako ekonomske kot prostorske prihodnosti našega mesta se morajo s svojimi rešitvami na vseh področjih načrtovanja približati intencijam projekta in upoštevati merila Regionalnega urada Svetovne zdravstvene organizacije v Kopenhagnu za projektiranje zdravih mest. Po teh merilih načrtovano Novo mesto bo zagotavljalo primerno zdravstveno preventivo z uporabo naravnih oblik zdravljenja, na razpolago bodo kolesarske steze, dopolnili se bodo programi Zdrav vrtec, Zdrava šola, Promocija duševnega zdravja, Varna skupnost, Mladi za mlade in druge dejavnosti v korist zdravja meščanov. Možno je zaključiti, da je prav zagotavljanje zdravega življenja v mestu eden od bistvenih smotrov ekonomije in načrtnega urejanja prostora mesta, saj dela mesto privlačnejše in zanimivejše za delodajalce in meščane.

VI. TRŽENJE MESTA

Po teoriji je marketing mesta vedno zasnovan na množicah, ki v mestu najdejo vse, kar zadovoljuje njihove želje in potrebe. Mesto načrtno privablja ljudi s svojimi kulturnimi, gospodarskimi in razvedrilnimi posebnostmi, jih prehranjuje in izobražuje ter s tem bogati obiskovalce in sebe.

Za uspešnost trženja bo treba opredeliti primarno in sekundarno ponudbo mesta. Najpomembnejša bo primarna, ki bo oblikovana na biotropskih (naravne lepote, reka Krka) in antropogenih dobrinah (etnografsko-zgodovinske dobrine, kulturni spomeniki, urejenost razmer) mesta. Na to primarno ponudbo mesta pa bo možno dograditi sekundarno ponudbo gostinstva, prometa, gospodarskih družb, zdravstva, kulture, športa in drugih pomembnih dejavnosti za ustvarjanje optimalnega obsega poslovanja. Obiskovalca mesta zanimata vedno obe zvrsti ponudbe, ki morata biti čim pestrejši in čim kompleksnejši turistični "izdelek" mesta. Ta izdelek mora biti prepoznaven v planih turističnega razvoja mesta, regije, države in širšega območja. Zagotavljanje mora multiplikativno funkcijo turistične ponudbe prelihanje bruto potrošnih vrednosti iz rok v roke in s tem aktiviranje gospodarskih procesov. Multiplikativni efekt turistične potrošnje je zelo pomemben sestavni del programiranja turistične dejavnosti, v kateri je možno doseči tudi do 14 zaporednih transakcij, ne da bi turistov potrošeni denar zapustil ekonomski cikel, kar pomeni, da lahko znaša koeficient turističnega multiplikatorja 5 in več, pod pogojem, da živi v simbiozi z vsemi drugimi dejavnostmi mesta. Na teh osnovah nastajajo gospodarski subjekti (Pavesi, Jolly itd.), ki združujejo proizvodnjo in potrošnjo preko različnih oblik organizacije²⁵ Praksa je polna primerov uspešnega trženja mest, med katerimi so poznane posebno naslednje zvrsti mest: starodavne prestolnice, v katerih se združujejo miti, zgodovina,

arhitekture, lokalna folklor, transportne poti in sodobna ponudba (Atene, Pariz, Peking), novodobna poslovna središča z razvito industrijo, finančnim trgom, modernimi letališči, kongresnim turizmom, poslovnim izobraževanjem in podobnimi pridobitvami nove dobe (Frankfurt, Boston, Milano), sejemska mesta (Hanover), turistična mesta (Alanija, Como), mesta velikih kulturnih prireditev (Verona) in festivalov (Berlin), mesta zabav (Gardaland) mesta-državice (Vadouz, Gibraltar), mesta iger (Las Vegas).

Trženje mesta je strokovno zasnovana na interdisciplinarnih tržnih raziskavah turističnih možnosti mesta in jih opravljajo zato usposobljeni strokovnjaki poklicno in institucionalno. Razpolagati morajo z informacijami o vsem, kar mesto ponuja, o kakovosti ponudbe, načrtu promocije, raziskavi trga, komuniciranju z javnostjo, povezanosti ponudbe s ponudbo sosesčine in države in še mnogimi drugimi. Kakovostna ponudba mesta temelji na zbiranju, ohranjanju in razvijanju že doseženega v kulturi, gospodarstvu in znanosti, na identifikaciji vrednot mesta s kulturno identiteto, na urejenosti mesta, primerni rabi mestnih objektov in prostora. Sestavni del ponudbe mesta morajo biti izdelki in storitve označeni s posebno "znamko mesta", po kateri je njihova kakovost prepoznavna na trgu. Trženje mesta mora zasnovati promocijo mesta, njegovo trajnejšo prisotnost v sredstvih javnega obveščanja, organizacijo dela in financiranje.

VII. POSLOVNA ODLIČNOST

Vizije mesta na podlagi današnjih spoznanj ni možno zaokrožiti brez opredelitve poslovne odličnosti Novega mesta. Doseganje kakovosti izdelkov in storitev po mednarodnih standardih je napredek in velik uspeh, toda danes nihče več ne dvomi, da je treba ta sistem nadgraditi z elementi poslovne odličnosti. Po mednarodnem modelu samoocelitve kot orodja za izboljšanje celovite kakovosti in konkurenčnosti se presoja ravnanja vodstva, politiko in strategijo organizacije, upravljanje s kadri in viri financiranja, obvladovanje procesov dela, zadovoljstvo porabnikov in zaposlenih, družbeni vpliv organizacije v prostoru in njene poslovne rezultate.²⁶

Integrirana kulturna in gospodarska ponudba Novega mesta in njegovih subjektov bo "blestela" na evropskem trgu šele takrat, ko bo pridobila evropsko priznanje in priznanje Republike Slovenije za kakovost. Za vse, ki se ali pa se še bodo vključevali v to integrirano ponudbo, je zato prioriteta naloga, da zagotovijo kadre in sredstva za doseganje evropske poslovne odličnosti, hkrati pa je to tudi osnovni pogoj, da se bodo njihovi izdelki in storitve lahko ponašali z blagovno znamko Novega mesta.

VIII. ORGANIZACIJA MESTA

Za razvoj donosnih dejavnosti mora Novo mesto ustvariti njim naklonjene politične, prostorske, kadrovske in davčne razmere.

Zakonodaja. Zakonodaja o lokalni samoupravi mestu ne daje mestnih pravic in odgovornosti, ki bi jih potrebovalo za svoj obstoj in razvoj. Problematika mesta se ali prepotencira ali pa porazgubi v številnih in raznolikih problemih področij,

naselij in dejavnosti mestne občine. Niti mestna občina, še manj pa mesto v njej nima materialnih in kadrovskih pogojev za oblikovanje svoje poslovne politike, skladno z interesi in potrebami meščanov. Mesto nima svojega pravnega statusa, svojega premoženja ali mestne oblasti, niti nima formalno-pravnega nosilca nekega projekta, ki je samo njegova potreba (npr. trženje mesta). Mestu ni dana možnost uveljavitve mišljenj civilne družbe v odločitvah. Prav odsotnost mestne zakonodaje v pravni ureditvi države je temeljni razlog, da se slovenska mesta težko uveljavljajo na trgu s svojo, sicer kakovostno ponudbo, ki pa sloni izključno na proračunskih sredstvih ali zbranih sredstvih pri gospodarskih družbah in obrtnikih. Potrebna je politična volja za preprečevanje zlorab pravne praznine in spreminjanje takega stanja, pa naj gre za dopolnjevanje državne zakonodaje ali pa za namembnost razvpitega Drgančevja, sicer bodo mesta imela dobre tržne programe (npr. Maribor jutri), ne bodo pa jih sposobna uresničevati iz formalno-pravnih vzrokov.

Razpolaganje s prostorom. Odločitve o rabi dragocenega mestnega prostora so takorekoč trajni kamen spotike med stroko, ki jih predlaga, in dnevno politiko, ki o predlogih odloča. Kakršenkoli predlog s tega področja bi zahteval predhodne primerjalne študije rezultatov rešitev v bolj razvitih državah, kot je naša. Za razvojne programe mesta pa bi bilo že dovolj, če bi se o rabi mestnega prostora dosledno posluževali mehanizmov javnih razpisov in če bi bil pri končnih odločitvah možen konsenz med rešitvami, dobljenimi z javnimi razpisi, in mestno oblastjo. V korist svojega mesta pa moramo meščani dosledno zavračati vse agresije v prostoru, ki jih povzročajo preglasovanja, škodljive avtoritete, neorganiziranost ali nestrokovnost. S smotrnimi dolgoročnimi urbanističnimi zasnovami bi stavbna zemljišča v mestu postala privlačnejša realnost potencialnih investitorjev v dejavnosti, na katerih gradi mesto svojo prihodnost.

Viri financiranja. Mesto se mora odpovedati dosedanjim neprestanim finančnim pritiskom na gospodarske subjekte, da prispevajo znatna sredstva za skupne potrebe, ne da bi imele možnost sodelovati pri odločitvah o porabi zbranih sredstev ali zasledovati pozitivne učinke svojih naložb v kakršni koli obliki ali nazivi. Namesto teh preživelih oblik bo mesto slej ko prej začelo ustanavljati namenske sklade, predvsem sklad za razvoj mesta, s katerimi bodo gospodarili upravni odbori ustanoviteljev, družabnikov in vlagateljev ter njihove rezultate spremljali in kontrolirali nadzorni sveti. Tak način financiranja, ki ga bodo dopolnjevala sredstva davkoplačevalcev in sredstva sponzorstva, mecenstva ter donatorstva, bo sposoben ustvariti gospodarskim dejavnostim naklonjene razmere in prioritetno vlagati v dejavnosti, ki ustvarjajo presežno vrednost ter odpirajo delovna mesta za dolgoročno obvladovanje nezaposlenosti. S tem bo odpravljena praksa, da lahko vsak, ki ima idejo, zahteva iz proračuna ali od gospodarstva čimveč denarja za njeno uresničitev, ne glede na njeno koristnost in donosnost. To pa ne bo ostalo brez retrogradnih posledic v delitvi oblasti in sedanji organiziranosti različnih mestnih aktivnosti, kar zna zavreti nastajanje novih oblik financiranja, ki so mestu nujno potrebne.

Kadri. Mesto potrebuje strokovnjake trženja, financiranja in organizacije, ki bodo sposobni s strokovnjaki posameznih dejavnosti oblikovali celovito tržno ponudbo mesta in jo tudi uresničevati na trgu. Tako kot znanje potrebuje mesto njihov osebni pogum in pripravljenost, da se zagrižejo v reševanje problemov, da kvantitativno bistveno povečajo mestne aktivnosti in s tem omogočijo nastanek

nove kakovosti mesta. Kadre, ki bodo načrtno in dolgoročno skrbeli za mesto, je potrebno združiti v agenciji za promocijo in trženje mesta, ker so na teh področjih najbolj potrebni in bodo zato sodelujočim v mestni ponudbi tudi najbolj dobrodošli. Prva naloge agencije bo povezati meščane, ki delajo na domačem in tujih tržiščih, ter jih animirati za skupno trženje čimvečjega števila izdelkov in storitev subjektov mesta. Prva povpraševanja novih trgov bodo agenciji narekovala potrebo po integraciji prizadevanj za blagovno znamko mesta kot znaka kakovosti, sledile bodo naloge raziskav, reprezentiranja pokrajine v odnosu do širšega okolja in koriščenje vseh drugih tržnih možnosti, ki so podane v zamislih tega gradiva oziroma jih bodo prinašali novi časi in razvoj.

Pomembno se je zavedati dejstva, da bodo mesto iz anonimnosti dvignili in na trg uveljaljali samo sposobni ljudje, mladi strokovnjaki, ki so njegovi meščani ali pa so drugače pripravljene narediti svojo osebno kariero na dejavnostih, ki jih razvija Novo mesto. Mestu nikoli ne bi smelo biti žal denarja za spodbujanje interesa mladih meščanov za mestne probleme, bilo bi dobro, da jih vključuje v razreševanje tekočih zadev in predvsem v odločanje o tistih zadevah, ki so namenjene mladim.

IX. VLOGA IN POMEN DRUŠTVA NOVO MESTO V RAZVOJU MESTA

Odsotnost civilne družbe pri odločanju o mestu je dejansko naložilo Društvu Novo mesto veliko in odgovorno breme, saj je trenutno edina institucija namenjena samo mestu. Že primeri, kot so nova urbanistična zasnova mesta, severna obvoznica, zaščita grmskega gradu, varovanje mesta pred onesnaženji, problemi obnove Kettejevega drevoreda in številni drugi, vsak dan dokazujejo, da mesto potrebuje organizirano skrb, ki jo ljubiteljsko prizadevanje sicer številnih meščanov ne more nadomestiti. Društvo ima v občinskem svetu svojega svetnika, so pa tudi nekateri svetniki političnih strank člani društva, vendar v nobenem primeru ni možno preko njih uveljaviti mnenj in zahtev mesta. V takih razmerah mesta je Društvo Novo mesto nenadomestljiv kritik posegov v mesto in animator meščanov, da vedno bolj skrbijo za svoje mesto, ki naj ostane zdravo, napredno, varno in ustvarjalno oziroma sposobno zagotavljati dostojno življenje rodovom, ki prihajajo. Ko bo delovanje društva moč čutiti tudi v dejanskem prežemanju kulture in gospodarstva s ciljem korenitega spreminjanja obstoječega stanja v mestu, bodo začeli nastajati kadrovske in materialne pogoje za profesionalizacijo mestne organizacije.

X. SKLEPNE MISLI

Agens razvoja in napredka je ljubezen – nagnjenost, zavzetost za nekaj, kar rodi ideje, te pa spodbujanje iskanja za uresničevanje zamisli. V tem zaporedju se veliko idej porazgubi ali v fazi iskanja zbledi, redke, res dobre zamisli se uresničijo in obogatijo življenje. Dolžnost stroke je, da spodbuja okolje s številnimi zamislimi, jih ocenjuje in selekcionira ter pripravi za javno presojo. Oblast mora znati ustvarjati razvoju naklonjeno vzdušje javnosti, ki se konkretno izkazuje z

zamislim primerno organizacijo institucij in prerazporeditvijo pooblastil ter z ustanavljanjem fondacij, skladov in drugih oblik nastopa kapitala. Vizija mesta, v katerem živimo, se bo torej začela uresničevati tisti hip, ko bo mesto dobilo svojo odgovorno oblast z ustreznimi pooblastili, ki bo organizator razvoju potrebnih institucij, ustanovitelj v razvoju nenadomestljivih skladov in fundacij in spodbujevalec in motivator vlagateljev.

OPOMBE

* Dipl.oec, Nad mlini 14, Novo mesto, fax-modem in telefon 322-218

¹ J.Goleš, Otočec, 23.5.1996

² Mala enciklopedija

³ Kulturno-zgodovinski vodnik Novo mesto, 1976, Tone Knez

⁴ Oblikovni značaj Novega mesta, Jelka Pirkovič-Kocbek, Zbornik za umetnostno zgodovino XIX/83

⁵ 700 let župnije Novo mesto-Šmihel, 1995, Marinka Dražumerič

⁶ Novo mesto 1365-1965, prispevki za zgodovino mesta, 1969

⁷ Novomeške gostilne in gostilničarji, 1981, Slavka Ložar

⁸ Novomeška pomlad kot literarno-umetniški puč, Rast 4/90, Janez Vrečko

¹⁰ Delo, 10.10.1990 in 14.10.1992, Marko Vrhunc.

¹¹ Ekonomska politika, 1961/89

¹² Republika, 9.3.1993

¹³ Evropa potrebuje azijski budilni klic, Marko Milosavljenič, Delo, 20.4.1996

¹⁴ Razmišljanje o prihodnosti "Slovenija po letu 1995", uredil Veljko Rus

¹⁵ Kot drugo pokristjanjenje, Ermin Kržičnik, Delo, 6.4.1996

¹⁶ Osnovna izhodišča za ekonomsko-družbeni in prostorski razvoj širše dolenske regije 1972, Ana Gole in Mihael Hrovatič

¹⁷ Urbanistični program občine Novo mesto, 1972, Marjan Simič, Miha Hrovatič

¹⁸ Blagovne znamke v slovenskem turizmu, Alenka Babič, Delo, 5.6.1996

¹⁹ Razvojni programi v kulturi, Poročevalec Državnega zbora 17/96

²⁰ Usmerjanje (tudi) urbanega razvoja po trajnostnih načelih, Znanje za razvoj, 5.6.1996, M. Šašek-Divjak

²⁷ Marketing Londona, Jana Valenčič, Delo, 1995

²¹ Academia turistica, 1995, Bogomir Kovač

²² Občine ponujajo tujim vlagateljem 837 lokacij, Delo, 6.6.1996, Miha Jenko

⁹ Gospodarski vestnik 10/95, Božidar Voljč

²³ Osnove turizma, Matjaž Jeršin

²⁴ Kulturna izjemnost, Jacques Rigaud

²⁵ Tržna ekonomika in marketing turizma, 1974, dr. Mirko Bunc

²⁶ Evropski model poslovne odličnosti, Znanje za razvoj, 3.1.1996, Mitja Borko

KULTURA KOT FAKTOR TURISTIČNEGA RAZVOJA V STAREM MESTNEM JEDRU NOVEGA MESTA

BOGOMIR KOVAČ

Povzetek: Stara mestna jedra postajajo pomemben del razvoja mestnega turizma, saj predstavljajo zanimivo turistično atrakcijo. Njihov temeljni problem pa je, kako izkoristiti njihove tržne potenciale in hkrati ohraniti njihovo kulturno dediščino. Problem lahko rešimo tako, da kulturno dediščino ponudimo kot turistično atrakcijo in tako prispevamo k prenovi mesta in njegovemu gospodarskemu razvoju. Kulturna prenova bo tako spodbudila podjetniški razvoj in z njim tudi postopno obnovo stavbne dediščine. Avtor v referatu opisuje organizacijsko in menedžersko strukturo kulturnih prireditev v okviru t.i. poulične kulture, ki se razlikuje od tradicionalne kulturne ponudbe. V tržnem smislu razvojne projekte mest povezujemo v celoto turistične ponudbe starih slovenskih mest, ki smo ga poimenovali IMAGO SLOVENIAE. Njegov temeljni cilj je spodbuditi kulturno revitalizacijo mest tudi v drugih starih mestnih središčih, predvsem pa povezati slovenska mesta v skupno turistično ponudbo Slovenije.

Ključne besede: kulturna ponudba, turizem, kultura, mesto

1. NOVA VLOGA KULTURE IN UMETNOSTI V SODOBNEM ŽIVLJENJU

V devetdesetih letih lahko pričakujemo globalen in obsežen premik v razmejevanju prostega in delovnega časa, ki bo temeljito vplival na nove človekove vrednote in njegove prednostne dejavnosti. John Nasbitt v svojem delu Megatrends 2000 (J. Nasbitt, P. Aburdene, Megatrends 2000, 1990) dovolj jasno dokazuje, da bo konec stoletja umetnost postopoma nadomestila šport kot osrednjo človekovo dejavnost v prostem času, da je kultura v najširšem pomenu temeljna značilnost informacijske družbe prihodnosti. Število muzejev, razstav, koncertov in drugih kulturnih oblik skokovito narašča, države želijo pridobiti politični imidž "kulturne države", podjetja vse bolj financirajo in podpirajo kulturo, menedžerji vse bolje razumejo pomen poslovne kulture, tradicionalne svetovne metropole (New York, Paris, Tokyo...) tekmujejo v pestrosti kulturne ponudbe in številne regije ali manjša mesta vidijo v kulturni ponudbi svojo razvojno strategijo in potrditev svoje nove vizije prihodnosti.

Umetnost v svoji različnosti očitno pomeni iskanje nove identitete tehnološko uniformirane informacijske družbe. Toda poleg sociološke je pomembna tudi ekonomska dimenzija problema. Številne ustanove, podjetja in vlade danes vse bolj razumejo, da je umetnost (in kultura v najširšem pomenu) pomemben vzvod gospodarskega razvoja. Na eni strani predstavlja sama po sebi določeno gospodarsko dejavnost, na drugi strani pomeni pomemben vezni člen, ki vpliva na druge poslovne dejavnosti (turizem). Umetnost je tako bolj kot kdajkoli ekonomski in kulturni fenomen, zato ima denar, ki ga potrošimo za kulturo, multiplikativen poslovni učinek.

Umetnost postaja tako kot del "kulturne industrije" neke države. Doseganje "kulturnega imidža" postaja stvar prestiža posameznika, podjetja, mesta ali države. Umetnost in kultura postajata del novega biznisa, kulturne "tržne niše", del nove ekonomske kulturne ponudbe, ki jo z enako vnemo financirajo državni skladi, podjetniški donatorji, sponzorji in uporabniki kulturnih dobrin.

Umetnost in kultura v najširšem pomenu pa hkrati odkrivata še eno pomembno dimenzijo. Umetnost je univerzalna govornica generacij, kultura je vezno tkivo zgodovine, je način povezovanja naše preteklosti in prihodnosti. S sociološkega vidika bi to pomenilo, da pristajamo na koncept multikulturizma, mešanja več kultur v določenem prostoru, ki prerašča v interkulturizem, strukturirano podobo neke enotne kulture z notranjo različnostjo (Alund, Schierup, 1991). Kulturna dediščina je torej sestavni del naše lastne zgodovinske identitete in hkrati most, s katerim se povezujejo različni kulturni sistemi med seboj. Umetnost in kultura sta torej način povezovanja narodov in hkrati najbolj pristna oblika nacionalnega razvoja. Interkulturizem gradi svojo identiteto na treh stebrih:

- a) kulturni identiteti (zgodovinski tradiciji),
- b) kulturnem relativizmu (prevrednotenje kulture),
- c) kulturnem pluralizmu (kulturni različnosti).

Zgodovinska tradicija daje sodobnemu kulturnemu izročilu referenčno izhodišče in predstavlja vezno tkivo sodobne civilizacije. Kulturni relativizem pomeni, da kultura postaja izhodišče za drugačen gospodarski in družbeni razvoj na robu XXI. stoletja. Kulturni pluralizem pa predstavlja široko polje sodobne svobode in demokracije, ki v drugačnosti in posebnosti vidi posebno vrednoto sodobne civilizacije.

Umetnost in kultura postajata ob koncu tisočletja del našega načina življenja, zato nobena politična ali poslovna odločitev o naši prihodnosti ne more in ne sme zanemariti odločilnega vpliva, ki ga bo kultura odigrala v sodobni družbi. Slovenska država se je do sedaj konstituirala kot pravni in politični subjekt, zahtevnejši pa je njen prodor na ekonomskem in kulturnem področju. Morda je prav njuna medsebojna povezanost, ki so jo do sedaj mnogi doživljali kot antagonizem (t.i. igro z ničelno vsoto, kjer nekdo dobi, če drugi izgubi) in ne kot skupno področje delovanja in obojestranskega podjetniškega oplajanja, temeljni vzrok njunega relativnega zaostajanja. Zato je vsaka podjetniška pobuda, ki uspeva združiti ekonomsko in kulturno dimenzijo nove slovenske države, izjemno pomemben vzvod določanja naše sodobne identitete in gospodarskega (družbenega) razvoja v prihodnosti.

2. KULTURNE IN EKONOMSKE POSEBNOSTI PRENOVE STAREGA MESTA

Temeljna ideja, ki jo bomo zagovarjali v naši razpravi, je zelo preprosta. Umetnost oziroma kultura v najširšem smislu je izhodišče razvojnih sprememb, ki zadevajo turistični razvoj (kulturni turizem) in podjetniške spremembe (kulturno podjetništvo) Novega mesta. To pa je tisti most, ki povezuje sodobno kulturo s kulturno dediščino (kulturna identiteta), kulturo z ekonomijo (kulturni relativizem) in hkrati vidi v različnih kulturnih pristopih novo izhodišče za drugačen način življenja v starem mestnem jedru (kulturni pluralizem).

Razvojni trendi so pri tem dovolj jasni. Združevanje kulture in turizma predstavlja temelj kulturnega turizma, ta pa je spodbuda za podjetniški razvoj in poslovne spremembe v starem mestnem jedru. Kulturno podjetništvo je logična nadgradnja teh sprememb, ki naj bi omogočile gospodarski in družbeni razvoj starega mestnega jedra Novega mesta.

trendi: $KULTURA + TURIZEM =$ $PODJETNIŠTVO + SPREMEMBE =$
 $KULTURNI TURIZEM$ $PODJETNIŠKE SPREMEMBE$

strategija: $KULTURNI TURIZEM + PODJETNIŠKE SPREMEMBE =$
 $KULTURNO PODJETNIŠTVO$

proizvodi: $KULTURNO PODJETNIŠTVO + STARO MESTNO JEDRO =$
 $KULTURNI TURIZEM$

V Evropi so pred dvajsetimi leti (1975) začeli s sistematično prenovo evropske urbanistične dediščin (1975 - leto evropske urbanistične dediščine), ki je obsegala predvsem komunalno prenovo in prenovo spomeniško (kulturno) dragocenih objektov. Evropska unija je leta 1991 izdelala natančna navodila o ukrepih za financiranje in integralno varstvo stavbne dediščine v starih evropskih mestih (Dokumenti, 1991). V njih so celovito obdelali ne samo pomembnost stavbne dediščine, temveč tudi pravni okvir varstva in finančne vire (posojila, intervencijska sredstva) ter druge spodbujevalne ukrepe (obdavčenje, trgovanje z nepremičninami, sponzorstva, koncesije) za celovito obnovo mest. Posebno pozornost je Evropska unija namenila tistim nepremičninam, ki imajo kulturno in zgodovinsko vrednost (potreben pogoj) in jih lahko uporabimo v gospodarske, podjetniške in turistično razvojne namene (zadosten pogoj).

Pogosto je investicijski kriterij obnove povezan z oceno, koliko bo obnova prispevala k ekonomskemu razvoju obnovljene hiše in, kajpada, širše okolice. V tem primeru je turistična revitalizacija objektov ena izmed najpomembnejših podjetniških in investicijskih spodbud obnove. Kulturni potencial starega mesta je torej pogosto izhodiščni kriterij za fizično prenovo in hkrati eden izmed nosilnih elementov kasnejše poslovne revitalizacije starega mesta. Kulturna dediščina tako postaja izhodišče moderne komercializacije mesta in njegovega turističnega razvoja (Ashworth, Larkham, 1994). Evropa potrebuje na tem področju nov pristop, ki bo kulturno dediščino mest vključil v celovito razvojno turistično ponudbo. Sodobni menedžerski prijemi in podjetniški pristop bo potrebno šele razviti, kajti trženje kulturne dediščine vsebuje vrsto elementov sodobnega omejenega razvoja (sustainable growth). Kulturna dediščina starih mest je ne-

dvomno pomembna turistična atrakcija (Prentice, 1993), toda način njenega turističnega oživljanja je lahko zelo različen.

Tradicionalni vrstni red revitalizacije starih mest izhaja iz naslednjih elementov:

1. fizična obnova stavbne dediščine,
2. podjetniški razvoj v razvoj v hišah in okolici,
3. kulturna ponudba in turistična atrakcija.

Nov pristop, za katerega se zavzemamo na temelju nekaterih izkušenj (staro mestno jedro v Ljubljani), pa zamenjuje tradicionalni vrstni red revitalizacije mestnega jedra. Tako je izhodišče kulturna ponudba starega mesta, ki je pogoj podjetniškega oživljanja, in šele od tod pričenja prava fizična obnova stavbne dediščine:

1. kulturna revitalizacija starega mesta,
2. podjetniški razvoj v okviru mestnega jedra,
3. fizična prenova stavb.

Obrnjen vrstni red je seveda teoretska konstrukcija, medtem ko praktični poizkusi prenove pogosto združujejo hkrati vse tri dimenzije. Toda temeljni poudarek ostaja nespremenjen. Pri prenovi kulturne dediščine moramo upoštevati vse tri dimenzije prenove: kulturo, podjetništvo in fizično prenavo. Pri tem pogosto pozabljamo, da je prav kulturna dimenzija prenove izjemno pomemben vezni člen celovite revitalizacije starega mestnega jedra.

To pomeni, da fizična prenova starega mestnega jedra Novega mesta in naselitev trgovin ter drugih poslovnih dejavnosti v mestno jedro ni dovolj za njegovo celovito revitalizacijo. Staro mestno jedro Novega mesta potrebuje celovito kulturno revitalizacijo, ki je ne predstavlja zgolj enostavna predstavitev kulturne dediščine in umestitev kulturnih institucij (muzej), temveč predvsem uveljavitev žive kulturne ponudbe.

3. NOVE OBLIKE KULTURNE PONUDBE STAREGA MESTNEGA JEDRA

V staro mestno središče Novega mesta moramo pripeljati živahno kulturno ponudbo, z njo dvigniti zavest obiskovalcev o kulturni identiteti starega mesta, samozavest stanovalcev starega mesta o pomembni podjetniški in turistični ponudbi in tako postopoma kulturno, turistično in poslovno oživiti mesto. Izhodišče naše ideje je organizacija kulturnih prireditev na ulicah in atrijih, grajskih prostorih in cerkvah, kar lahko imenujemo poulična kultura v netradicionalnih in kulturno neinstitutucionaliziranih prostorih. Poulična kultura ni nekaj slabšalnega v smislu kakovosti, temveč pomeni zgolj prevladujoč zunanji ambient, ki najpogosteje služi kulturni produkciji. Ulica postaja odprt kulturni prostor, ki določa način izvedbe in zahteva določeno repertoarno prilagoditev kulturnih prireditev. Poulična kultura ne pomeni neprofesionalnosti ali nižje kakovosti kulturnih prireditev, čeprav lahko ima pogosto tudi povsem spontane nastavke, ko raznovrstni kulturni izvajalci ponujajo občasne kulturne dobrine in dajejo zaprtim mestnim predelom svojevrsten imidž (na primer Prešernov spomenik v Ljubljani). Dunajska "kertnerica" je najbližji in dovolj dober primer

številnih izvajalcev (glasbenikov, slikarjev, pantonimikov...), ki ponujajo svoje kulturne storitve in ustvarjajo mikrokulturo določenega prostora.

Poulična kultura ima tri značilnosti:

- a) izraba zunanjih prostorskih ambientov, ki imajo posebno kulturno vrednost (kulturna dediščina),
- b) odprt prostor omogoča relativno svoboden stik z občinstvom in nezamejen kulturni prostor (prost dostop),
- c) netradicionalni načini prirejanja prireditev in izbire kulturnih izvajalcev ter same kulturne ponudbe (netradicionalizem).

Poulična kultura je interkulturalna. Njena središčnica je kulturna dediščina določenega prostora, kjer izvajamo kulturne prireditve (ulica, atrij, grad, cerkev). Interkulturalnost pa je hkrati enotnost različnosti treh drugih kulturnih dimenzij, ki smo jih že omenili:

- a) Poulična kultura vzpostavlja kulturno identiteto, ki je vedno neka skupinska vrednota, povezana s kulturno tradicijo. Ker je bistvena determinanta poulične kulture prav prostorska različnost, je izhodišče poulične kulture naslonitev na zgodovinski prostor. Zato bomo vse prireditve izbirali v prostorskem ambientu, ki je že sam po sebi kulturna dobrina in mu živa kulturna predstava samo revitalizira njegove davne, pozabljene funkcije.
- b) Kulturni relativizem pomeni razmerje med tradicionalno kulturo prostora in sodobnim kulturnim izročilom posameznih prireditev oziroma programov. Njuno sozvočje je bistveni del kulturne predstave, ki začenja pri prostorski postavitvi, smiselni izbiri izvajalcev in samega repertoarja. Tako na primer cerkve zahtevajo prilagojen program prireditev, podobno velja za gradove, medtem ko so atriji in ulice svobodnejši in bolj komunikativni ambient, ki prenesejo izjemno raznovrstne predstavitve.
- c) Kulturni pluralizem pa predstavlja različnost prireditev, ki jih lahko postavimo v svoboden prostor ulic, atrijev, cerkva in gradov. Prednost netradicionalnih prireditvenih ambientov je ravno pestrost repertoarne politike, ki jo lahko prilagajamo prostoru, vsebinskim kriterijem prireditev, izvajalcem, široki in pogosto netradicionalni množici ljudi kot porabnikov kulturnih dobrin.

Kulturna ponudba starega mestnega jedra, ki smo jo imenovali poulična kultura, se razlikuje od standardne kulturne ponudbe vsaj v petih dimenzijah:

- a) Kulturna ponudba je prostorsko vezana na ambient starega mesta, ki kot celota postaja edinstveno kulturno prizorišče in s svojo pestrostjo omogoča diferencirano kulturno ponudbo in obsežnejši čas trajanja prireditev.
- b) Kulturna ponudba je zaradi prostorske razprostranjenosti izjemno pestra in obsega spontano poulično kulturo, različne komorne zasedbe in pa velike predstave ali spektakle.
- c) Kulturna ponudba lahko nastaja sočasno na različnih prostorih in je vpeta v širšo turistično ponudbo mesta (gostinska ponudba, trgovine, storitvene dejavnosti...), kar predstavlja dodatno vrednoto (dodano vrednost) gospodarskim dejavnostim in sami porabi kulturnih dobrin.
- d) Kulturna ponudba je zaradi odprtosti mestne scene običajno brezplač-

na in najbolj demokratična oblika kulturnega potrošništva, saj pogosto privabi ljudi, ki sicer ne bi trošili denarja in časa za kulturne prireditve, in je zato njeno kulturno poslanstvo mnogo širše, kot pa velja za klasične kulturne institucije.

- e) Kulturna ponudba je celoletna, posebno intenzivna pa postane v poletnem obdobju (na primer Poletje v stari Ljubljani), ko preneha s svojim delovanjem vrsta profesionalnih kulturnih ustanov in kadar gre za dejavnosti, ki so vezane ali na etnološke značilnosti slovenskih običajev ali posebne značilnosti starega mesta in jih druge kulturne institucije ne morejo ali nočejo negovati.

Klasična kulturna ponudba je običajno prostorsko omejena (gledališče, opera....), zato je manj pestra, časovno bolj determinirana in zaradi svoje zaprtosti manj demokratična. Predstave so omejene na določen krog obiskovalcev, praviloma je obisk predstav povezan s plačilom in zahteva določeno ekskluzivnost tako pri ponudbi kot tudi potrošnji kulturnih dobrin.

Kulturna ponudba v starem mestnem jedru se od njih razlikuje v štirih temeljnih lastnostih, ki predstavljajo obenem tudi turistične prednosti starega mesta:

- širini programa,
- raznovrstnosti predstavitvenega prostora,
- časovnem trajanju kulturnega programa in
- večinskem prostem pristopu do kulturnih dobrin.

Poudariti velja, da gre v turistično-kulturni ponudbi poulične kulture za komplementarno ponudbo, ki z drugačnim pristopom predstavlja pomembno dopolnitev kulturnega utripa mesta v poletnem obdobju, ko druge profesionalne institucije prenehajo s svojo dejavnostjo. Njena prednost je v drugačni programski usmeritvi (raznovrstna kulturna ponudba), neinstitucionaliziranosti (manjša administracija in cenejša izvedba), povezanosti kulture in širše revitalizacije starega mestnega jedra.

Pogosto staro mestno jedro ne ponuja nikakršnih kulturnih storitev, turistično-gostinska ponudba je bila skromna in nerazpoznavna, prometna in prostorska ureditev starega mestnega jedra ni omogočala kulturne in turistične dejavnosti. Stara mestna jedra imajo povsod podobne probleme in primerjalne prednosti, med katere bi lahko uvrstili:

problemi:

zastarela in dotrajana
infrastruktura,
ostarelo in pogosto
socialno ogroženo prebivalstvo,
prometna in prostorska
izoliranost.

primerjalne prednosti:

kulturna identiteta mesta,
turistična atraktivnost,
kulturna privlačnost.

Najpomembneje je, kako rešiti probleme starih mest in hkrati povečati njihove primerjalne prednosti. Vsi poizkusi, da bi probleme v starih mestih reševali avtonomno in parcialno, so vedno končali v slepi ulici neuspehov. Pri tem stara mesta niso izkoristila tistih prednosti, ki jih imajo in ki pomenijo izhodišče povsem nove zvrsti kulturne ponudbe – poulične kulture.

Z njo v bistvu rešujemo stari paradoks starih mestnih jeder in njihove kulturne

dediščine. Na eni strani silovito naraščajo stroški obnove, kar je običajno tudi največja omejitev hitre in učinkovite obnove. Na drugi strani pa je vsaka obnova nesmiselna, če s svojim tekočim poslovanjem in oživiljanjem ne omogoča normalne amortizacije investicij, pozitiven podjetniški zasuk in normalno poslovno preživetje starega mesta. Ko iščemo primerjalne konkurenčne prednosti starih mest, je njihov skupni imenovalc kulturna dediščina, na kateri temelji poulična kultura. Od tod lahko izpeljemo tri pomembne posebnosti poslovne revitalizacije mesta:

- a) Najpomembnejše izhodišče starih mestnih jeder je, da je že sam prostor kulturna in turistična dobrina, zato je potrebno celotno kulturno ponudbo vezati najprej na ambientalne posebnosti prostora (kulturno oživiljanje ulic, atrijev, prometna zapora,...).
- b) Povezanost dodatne trgovinske, storitvene in gostinske ponudbe in starega mestnega jedra, ki omogoča, da zaživi s celotno turistično ponudbo.
- c) Kulturna ponudba je pri tem povezovalc prostora - starega mestnega jedra in turistične infrastrukture (trgovin, storitvene dejavnosti, gostinske ponudbe).

To pomeni, da gre za kombinacijo treh elementov:

- a) prostor (staro mestno jedro, stavbna dediščina...),
- b) turizem (gostinstvo, trgovina, druga turistična ponudba...),
- c) kultura (institucionalizirane kulturne ustanove, poulična kultura...).

Te tri institucije tvorijo specifično revitalizacijsko jedro starega mesta. Dejstvo je, da je sama revitalizacija mesta kompleksen proces, ki ga ni mogoče omejevati zgolj na gradbene in urbanistične posege v mestnem jedru (spomeniško varstvo) ali na poslovno oživiljanje starega mesta (trgovina, gostinstvo, obrtne storitve). To so zgolj potrebni pogoji za dokočno oživitev mesta, kajti pravo vsebino vseh teh procesov omogočajo s svojo dejavnostjo in prisotnostjo šele ljudje in njihova kulturna drža. Zato je kulturno oživiljanje starih mestnih hiš in celotnega urbanega okolja dejansko zadostni pogoj za globalno revitalizacijo mesta.

Za ljudi, ki stalno živijo na tem prostoru, kot tudi za tiste, ki vanj zahajajo občasno, postaja kulturna zavest in kulturna dobrina, ki jo lahko tod dobijo ali celo kupijo, pomemben element njihove bivanjske in življenjske kulture (kultura kot način življenja). To pomeni, da je kulturno oživiljanje starih mestnih jeder povezano z mnogo širšim vplivnim krogom, kot bi se sprva zdelo: s kulturno ponudbo blaga in storitev, kulturo prostora, kulturno zavestjo stanovalcev in obiskovalcev, turistično ponudbo in podobno.

S triado: kultura - staro mestno jedro - turizem zagotavljamo trojno identiteto starega mestnega jedra Novega mesta:

- a) mesto kot središče poulične kulture,
- b) mesto kot zgodovinsko mesto,
- c) mesto kot turistično mesto.

To pa hkrati pomeni, da mora revitalizacija starega mestnega jedra zajeti tudi gospodarsko oživiljanje mesta. Povezanost kulture in gospodarstva je torej za Novo mesto pomembnejša, kot smo do sedaj predvidevali, saj edina zagotavlja globalno revitalizacijo mesta.

4. ORGANIZIRANJE IN KOMERCIALIZACIJA KULTURNE REVITALIZACIJE STAREGA MESTA

Kaj želimo doseči s kulturno revitalizacijo mesta? Temeljni cilj je staro mestno jedro postaviti v središče podjetniškega snovanja in celovite kulturne ponudbe mesta kot turistične celote. V drugih evropskih mestih (Pariz, Amsterdam, Firenze...) je dodatna kulturna ponudba, ki je vezana na staro mestno jedro, sestavni del turistične ponudbe in zavzema tudi do 25 odstotkov vsega turističnega prometa (dohodka, obiska) mest. Zato je morebitni projekt kulturnega oživljanja starega mestnega jedra Novega mesta po svoji zasnovi vključen v evropski trend revitalizacije starih mestnih jeder. To pomeni, da je ob hkratni odprtosti Slovenije v Evropo zelo pomembno, kako vključiti slovenska mesta (na primer Novo mesto) v koncept evropskega oživljanja in povezovanja mest in kultur različnih narodov in držav.

Pomembna značilnost sodobnega kulturnega podjetništva ni oblikovanje klasičnih kulturnih inštitucij, temveč sodobno projektno vodenje in podjetniško organiziranje. Kulturni podjetnik je namreč mnogo bolj idejno iniciativen, tržno prodoren in finančno racionalen od večjih kulturnih inštitucij. Podjetniška pot kulturnega oživljanja stare Ljubljane je, na primer, pri nas domala šolski primer sodobnega kulturnega podjetništva (začetna podjetniška skupina, močna ideja, visoka motiviranost, neinstitucionalizirano delovanje, sveža vsebina kulturnega proizvoda...). Takšen vzorec bi lahko uporabili tudi pri revitalizaciji Novega mesta.

V mestih predvidevamo dve organizacijski obliki, ki bi lahko prevzeli operativni del izvedbe kulturnega programa:

- a) ustanovitev neprofitne kulturne in turistične organizacije, ki bo prevzela organizacijo kulturnih prireditev in njihovo trženje (društvo, kulturno podjetje...),
- b) ustanovitev fundacije za financiranje kulturne dejavnosti starega mestnega jedra.

Neprofitna kulturna in turistična organizacija je kolektivna organizacija civilne iniciative prebivalcev. Njeno temeljno področje delovanja bo organizacija, trženje in izvedba kulturnih prireditev. Pri upravljanju te organizacije sodelujejo vsi tisti, ki imajo interes za organizacijo, izvedbo in financiranje kulturnih prireditev v mestu.

Fundacija pa je finančni sklad, ki razvija nove finančne oblike podpiranja kulturne dejavnosti: donatorstvo, dotacije in subvencije, zapuščine, podporništva. Fundacija ima svoj upravni odbor in program pridobivanja in uporabe finančnih sredstev (formalne oblike pridobivanja potencialnih financiranj - članstvo, sponzorstvo, donatorstvo, podporništvo...).

S turističnega vidika ni dovolj, da imamo v starem mestu prireditve, temveč je pomembno, kako jih ponuditi po dostopnih cenah in na način, da bo privabil več kulturnih porabnikov. Strategija trženja je zato oblikovana na temelju velikosti in strukture potencialnih porabnikov, razumevanju velikosti in strukturiranosti kulturnega trga (segmentiranja in izbiranja programov), trženja in komuniciranja z javnostjo.

Komercializacija kulturnega programa poteka po naslednjih postopkih:

- a) določitev globalne programske sheme in strategije kulturne ponudbe za leto dni,
- b) določitev konkretnega posameznika ali skupine kot nosilca posameznega projekta,
- c) določitev temeljnih ciljev programov: kdaj, kam, kako in komu ponujati določen umetniški ali kulturni proizvod,
- d) trženje kulturnega programa,
- e) financiranje kulturnega programa (proračunska sredstva, fundacija, sponzorstva...),
- f) organizacija in izvedba kulturnega programa.

Najpomembnejša je ocena potencialnih porabnikov kulturnih storitev, ki jih lahko določimo na podlagi števila prebivalcev mesta oziroma regije, ki gravitira nanj (novomeški potencialni trg v območju 30 kilometrov je okoli 50.000 prebivalcev). To je kajpada potencialni trg, razpoložljiv trg pa predstavljajo porabniki kulturnih prireditvev, ki imajo interes za določeno kulturno ponudbo. Bolj ko je kultura poulična in odprta, lažje je privabiti večje število ljudi, zato je prva ocena sestavljena iz naslednje vsote:

Prireditve na področju poulične kulture so del pomembne turistične ponudbe mesta, ker običajno potekajo v mesecih brez sistematične kulturne ponudbe (poletje) ali pa ponujajo alternativno kulturno ponudbo v prostorih, ki ni običajna, in ob priložnostih, ki jih drugi ne pokrijejo v zadostni meri (adventni čas...). Pri tem je zelo pomembno, da ohranimo prireditve odprtega tipa (svoboden pristop do kulturnih prireditvev), saj samo v tem primeru lahko dosežemo dovolj velik obisk kulturnih prireditvev.

Kako tržiti turistično ponudbo v starih mestih? Mesto običajno to opravlja neposredno prek profesionalnih kulturnih institucij, posredno prek turističnih agencij in medijskih objav (časopisi, radio in TV, bilten, plakati). Vendar pa je kulturni marketing premalo poudarjen, informacije o kulturnih prireditvah so premalo koncentrirane, kulturna ponudba je premalo segmentirana in le redko je mogoče opaziti marketinško strategijo ponudbe in prodaje kulturnih prireditvev. To je še posebej pomembno, če gre za ponudbo kulturnih proizvodov izven tradicionalnih kulturnih inštitucij.

Od tod tudi ideja, da bi koordinirali turistično in kulturno ponudbo vseh slovenskih mest in jih povezali na skupnih izhodiščnih temeljih. Projekt smo imenovali IMAGO SLOVENIAE - PODOBA SLOVENIJE. Trženje kulturnih prireditvev danes ne pomeni zgolj informiranje in prodajanje kart, temveč celovit marketinški splet, ki med drugim vsebuje tudi načine finančnega pokrivanja prireditvev, iskanje sponzorstev in drugih oblik podpiranja posameznih predstav oz. ciklusov.

Finančni proračun (obseg prihodkov in stroškov) je pri poulični kulturi relativno mnogo nižji kot pri klasičnih kulturnih inštitucijah (odprt prostor, brezplačne predstave). S tega vidika je financiranje in podpora podjetniško zasnovane kulturne ponudbe starega mestnega jedra najbolj racionalen način oblikovanja splošne mestne kulturne dejavnosti, še posebej, če ga povezujemo z drugimi multiplikativnimi turističnimi učinki. Finančne potrebe, s katerimi bi pokrili kulturno ponudbo starega mesta, so odvisne od programske zasnove in pomena, ki ga imajo te prireditve za mesto in širše okolje. Načini pridobivanja sredstev za financiranje kulturne ponudbe potekajo po štirih poteh:

- a) Proračunska sredstva mesta ali republike:
- na ravni mesta je potrebno določiti odstotek od pobranih davščin vseh tistih, ki imajo svojo poslovno dejavnost v starem mestnem jedru in neposredno lahko povečujejo svoj promet ob kulturnih prireditvah (natančneje je potrebno določiti režim poslovanja in ponudbe),
 - na ravni republike je potrebno del sredstev, ki so namenjene revitalizaciji starih mestnih jeder, nameniti kulturnemu oživljanju starega mesta (vsaka obnovljena hiša, atrij, ulica... morajo dobiti tudi svojo kulturno poslanstvo in hkrati postati del širše kulturne ponudbe in revitalizacije starega mestnega jedra),
 - na obeh ravneh je potrebno del sredstev, namenjenih financiranju in subvencioniranju kulture, uporabiti za financiranje najširšega in najbolj odprtega kulturnega festivala, ki zajema celotno staro mestno jedra in traja vse leto.
- b) Ustanovitev sklada oz. fundacije za financiranje kulturnega oživljanja starega mestnega jedra.

Fundacije so novost v naši poslovni praksi, posebno pa so pomembne prav pri razvoju neprofitnih organizacij, kakršna so kulturno podjetje in celotna podjetniška organizacija prireditev v starem mestnem jedru. Oblikovanje fundacij ima svoje zakonitosti, pri čemer moramo odgovoriti na nekaj preprostih vprašanj: kakšne potrebe zadovoljujemo, kakšni so naši programi, kako financiramo to organizacijo in programe, kdo in zakaj lahko finančno pomaga, kaj lahko ponudimo potencialnemu donatorju in podobno. Fundacija je finančna organizacija, ki ima svojo registracijo, pravna pravila, menedžment, poslovne cilje, organizacijo, marketing in podobno. Pri tem je najbolj pomembno, kako fundacija organizira svoje članstvo. Tako lahko na primer predvidevamo tri kroge ustanoviteljev ("zlati" in "srebrni" krog ter "ljubitelji starega mesta"), v povprečju pa bi morala fundacija s svojo dejavnostjo pokriti do polovice potrebnih sredstev za prireditve.

c) Model sponzorstva za posamezne prireditve ali programske celote Sponzoriranje posameznih prireditev je pomemben dodatni finančni vir, posebno pri zahtevnejših projektih. Sponzorji imajo pri tem posebne interese in poslovne cilje, ki jih moramo upoštevati. S pomočjo sponzorstev je mogoče v povprečju pokriti 30odstotkov stroškov prireditev, ki se tehnično financirajo prek fundacije. Močnejše sponzorje namreč povabimo v fundacijo, zato lahko tovrstne prireditve financirajo ali manjši financerji ali pa tisti, ki imajo za povsem določeno prireditev poseben poslovni interes.

d) Komercialna prodaja storitev

Ker je večina prireditev odprtega tipa, ni mogoče pričakovati večjega dohodka od njihove tržne prodaje. Vendar smo kljub temu predvidevali, da je mogoča delna komercializacija predstav in s tem tudi pridobivanje dohodka. Na tak način bi morali dobiti letno do 10 odstotkov dohodkov, ki so potrebni za financiranje prireditev.

Zavedati se moramo, da je financiranje kulturnih prireditev s podjetniškega vidika vsaj tako pomemben marketinški posel kot prodaja storitev ali pa privabljanje prostih obiskovalcev. Zahteva zelo strokovno marketinško delo pri zbiranju financ in strogo profesionalnost pri porabi teh sredstev.

5. SKLEPNE UGOTOVITVE

Kulturno oživljanje starih mestnih jeder je sestavni del njihove celostne revitalizacije. V Novo mesto bi lahko s kulturno ponudbo naselili žlahnost tradicije, ki jo sicer poudarja zgolj arhitekturna dimenzija starega mesta. To je hkrati zasuk k celostni revitalizaciji Novega mesta, ki povezuje v neločljivo celoto kulturo, turistično ponudbo in gospodarske interese. Staro mestno jedro s tem postopoma izgublja nevšečne razsežnosti drugorazrednega gospodarskega in socialnega okolja, ki ne more ponuditi pravega življenjskega okolja za stanovalce in še manj za občasne obiskovalce.

Zavedati se moramo, da z oživljanjem kulturne dediščine starih mestnih jeder dejansko celovito spreminjamo način življenja v teh mestnih središčih in da ima vpliv kulturne ponudbe številne socialne, turistične, gospodarske, urbanistične učinke. Zato je potrebna nacionalna strategija, ki mora usmerjati in koordinirati številne povsem podjetniške prijeme na posameznih področjih in jih dopolnjevati z usmerjenimi podjetniškimi kulturnimi programi tam, kjer do sedaj še niso nastajali (t.i. nacionalni program oživljanja slovenskih starih mestnih jeder, cerkva in gradov). To je sestavni del ohranjanja slovenske nacionalne identitete, za katero so enako odgovorna resorna ministrstva (za kulturo in gospodarske dejavnosti), lokalna oblast ter podjetniška in civilna družba.

Toda še pomembnejše od tega spoznanja je kulturni podjetniški pristop, ki mora vedno izhajati iz podjetniške iniciative posameznih kulturnih skupin (delno tudi tradicionalnih inštitucij) in njihovega vključevanja v posamezna mestna središča. Podjetja in posamezniki, ki vlagajo svoja finančna sredstva v kulturno dejavnost revitalizacije starih mestnih jeder, potemtakem opravljajo dvojno poslanstvo: omogočajo določeno kulturno ponudbo in prispevajo k oživljanju pomembne urbanistične, gospodarske, socialne in turistične podobe naših starih mestnih jeder. Novo mesto potrebuje bogatejšo kulturno ponudbo, ki ga bo hitreje in bolj učinkovito približala toliko željeni slovenski in tudi evropski razpoznavnosti mesta. Sodelovati v tem projektu pomeni bolje in hitreje stopiti v evropski multikulturalni in transcivilizacijski prostor, od koder slovenski management in podjetniška razvojna strategija države gradita svoje primerjalne prednosti s postsocialistično srednjo Evropo.

LITERATURA:

1. Alund A., Schierup C.U. (1991), *Paradoxes of Multiculturalism*, Avebery, Aldershot
2. G. J. Ashworth, P. J. Larkham (1994), *Building a New Heritage*, Routledge, London
3. Dokumenti (1991), Council of Europe, Committee of Ministers, Recommendation No.R(91) of the Conservation of Architectural Heritage
4. B. Kovač (1993) Podjetniški projekt preнове stare Ljubljane, IMAGO SLOVENIAE, Ljubljana
5. J. Naisbitt, P. Aburdene (1991), *Megatrends 2000*, Avon Books, New York
6. R. Prentice (1993), *Tourism and Heritage Attractions*, Routledge, London

CURRICULUM

Dr. Bogomir Kovač (1952) je profesor ekonomije na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Kot gostujoči profesor je v preteklih letih sodeloval na nekaterih tujih fakultetah. Izpopolnjeval se je v Avstriji, Angliji, Franciji in ZDA. Objavil je 127 člankov v strokovnih revijah in je avtor 9 knjig. V zadnjih letih sodeluje pri številnih menedžerskih seminarjih, je podjetniški svetovalec in član upravnih odborov slovenskih podjetij ter član Ekonomskega sveta slovenske vlade. Pri projektu kulturnega oživljanja stare Ljubljane sodeluje kot svetovalec, hkrati pa je skupaj s prof. Lorenzom nosilec projekta IMAGO SLOVENIAE.

NOVO MESTO KOT INICIATOR MEDNARODNEGA POVEZOVANJA V TEM DELU EVROPE

MARJAN OSOLNIK

Povzetek: Avtor najprej opozori na aktualne spremembe vloge regij in lokalnih organov v mednarodnem sodelovanju glede na klasične teze mednarodnega prava in diplomacije, ki so videle vlogo subjekta mednarodnih odnosov izključno na ravni suverene države. Na nizu primerov ugotavlja zaostajanje Dolenjske in vse južne Slovenije pri aktivnem vključevanju v mednarodno sodelovanje, deloma tudi zaradi objektivnih pogojev zastoja v slovensko-hrvaških odnosih. Nadalje analizira možnosti novih pobud in projektov, ki bi jih morale zastopati obmejne občine in regije glede čezmejnega sodelovanja v tem prostoru, zlasti v smislu spodbujanja maloobmejnega osebnega in blagovnega prometa ter ureditve cestnih in železniških prometnih povezav. Opozarja na različnost mednarodnega položaja Slovenije in Hrvaške in na verjetnost, da se bo t. i. schengenski mejni režim kontrole najverjetneje stabiliziral na slovensko-hrvaški meji ob Kolpi.

1. UVOD – NOVO MESTO – REGIJSKO SREDIŠČE JUŽNE SLOVENIJE:

Zahvaljujem se pobudnikom tega simpozija za priložnost, da predstavim svoje videnje možnosti in perspektiv mednarodnega sodelovanja Novega mesta, ki ga je smiselno mogoče izoblikovati v celoto le, če upoštevamo danosti širšega okolja, ne samo občine Novo mesto. Zlasti je pomembno dejstvo, da se je to mesto v marsikaterem pogledu že razvilo v ključno regijsko središče vse Dolenjske in morda celo vse južne Slovenije ter da lahko pričakujemo, da bo takšen razvoj v prihodnosti potekal še bolj načrtno in osmišljeno.

Aktualnost postavitve teh vprašanj na dnevni red sodobnih političnih in strokovnih razprav je v tem trenutku prav gotovo velika tako na nacionalni kot na mednarodni ravni. Slovenija se nahaja pred nalogo, ki jo vlada že načrtuje, da svojo ustavno ureditev dopolni z oblikovanjem in vlogo pokrajin kot vmesnih organov med republiko in občinami, s čimer bi se lahko omilila sedanja prevelika centraliziranost. Tako bi se ustvarili tudi ugodnejši pogoji za aktivnejše mednarodno sodelovanje občin in regij z zainteresiranimi partnerji v neposredni soseščini in v tujini nasploh.

2. MESTA, OBČINE IN REGIJE V MEDNARODNIH ODNOSIH

Še pred nekaj desetletji se je ocenjevalo za nerealno, naivno in prevzetno govoriti o vlogi posameznega mesta in regije v mednarodnih odnosih, še posebej v primeru majhne države. Devetnajsto in dvajseto stoletje sta pripeljala do razraščanja suverenih nacionalnih držav, zlasti v obdobju dekolonizacije, in s tem tudi do velikega povečanja števila subjektov mednarodnega prava in diplomacije. Celo pojem regije se je v mednarodnih odnosih in v mednarodnem pravu v preteklosti uporabljal predvsem kot geografski pojem, ki se nanaša na skupino suverenih držav določenega geografskega področja in ne na posamezne pokrajine znotraj države. Edino v tem smislu uporablja ta pojem tudi ustanovna listina Združenih narodov. Temeljno pravilo, da je lahko subjekt mednarodnega prava in nosilec diplomatskih odnosov – torej aktiven dejavnik na področju mednarodnih odnosov – suverena in mednarodno priznana država, pa je bilo omajano v zadnjih desetletjih.

Posebnost druge polovice našega stoletja, ki se izteka, je, da smo priča sočasnim procesom globalizacije in integracije držav hkrati z naraščanjem vloge neklasičnih subjektov v mednarodnih odnosih. Po eni strani so to mednarodne organizacije, kot OZN in njene specializirane agencije, ali pa nadnacionalne tvorbe, kot je to Evropska unija, na drugi strani pa so to regije, mesta in zlasti nevladne organizacije. Nemški zgodovinar in politolog Hans J. Morgenthau ta proces upravičeno označuje kot "zaton klasične diplomacije". Zlasti v okviru sistema Združenih narodov in njihovih specializiranih agencij – in morda še bolj v okviru OVSE in Sveta Evrope – so si mnoge nevladne mednarodne organizacije, za katere se je že uveljavila anglosaksonska kratica "NGO" (Non Governmental Organisations), formalno izborile konsultativen status in pravico udeležbe (razen glasovalne pravice) ter je tako njihova prisotnost na mednarodnih konferencah že presegla vlogo lobiranja in postopno prehaja v meritorno soodločanje v pripravi novih mednarodnih instrumentov in dogovorov. Druga takšna bistvena novost pa je vloga notranjih regij in mest v mednarodnem sodelovanju, usmeritev, ki jo zlasti močno podpira Svet Evrope kakor tudi Evropska unija in ki jo zgoščeno izražajo v viziji "Evrope regij". Pri Svetu Evrope deluje kongres lokalnih in regionalnih skupnosti, katerega delegacije obiskujejo posamezne države-članice, da bi ugotovili in podprli ustrezno organiziranost na tem področju. V tem snovalci nove arhitekture mednarodnih odnosov vidijo pomembno obliko čezmejnega sodelovanja in konstruktivne graditve odnosov zlasti med sosedi na osnovi boljšega vzajemnega spoznavanja in ugotavljanja skupnih razvojnih interesov na področju gospodarskega sodelovanja, prometa, kulture in izobraževanja, urbanizma itn. Program Phare Evropske unije namenja projektom takšnega sodelovanja pomembna sredstva. To so tudi usmeritve Sveta Evrope in OVSE kot pot preprečevanja konfliktov in zaostrovanj v izgradnji stabilnih odnosov miru, vzajemnosti in sožitja.

V našem prostoru o tem priča lep uspeh že skoraj dvajsetletnega delovanja Skupnosti Alpe-Jadran in Delovne skupnosti alpskih mest. Pri Svetu Evrope deluje kongres lokalnih skupnosti in njihova posebna skupina strokovnjakov pripravlja evropsko sklepno listino o regionalni samoupravi. Države, ki se potegujejo za članstvo v Evropski skupnosti, so dolžne pripraviti podrobno poročilo o organiziranosti države na lokalni in regionalni ravni. V Kopenhavnu je bila apri-

la letos mednarodna konferenca ob deseti obletnici sprejema evropske listine o lokalni samoupravi, ki je pomemben veljavni politični akt glede mednarodnega sodelovanja na tem področju in predstavlja novost v mednarodnopravni ureditvi. Slovenija naj bi to listino ratificirala predvidoma še letos. Skupščina evropskih regij je prav tako pripravila predlog temeljne listine o regionalizmu v Evropski uniji, ki naj bi jo sprejela še letos. Listina predvideva krepitev pristojnosti regij, vključno do pravice pritožbe pri evropskem sodišču.

Tudi pri nas vse bolj raste zanimanje za možnosti, ki bi jih glede mednarodnega sodelovanja lahko pomudilo oblikovanje pokrajin. Letos že tretjič poteka v Bovcu mednarodna poletna univerza s temo Evropa Regij, ki ju v medsebojnem sodelovanju organizirata univerzi v Celovcu in v Mariboru. Na otvoritveni tiskovni konferenci je dr. Heinrich Neisser, drugi predsednik avstrijskega parlamenta, dejal, "da se zdi prav medregijsko sodelovanje ena najbolj realnih turističnih razvojnih spodbud."

Nekdanje medmestno sodelovanje v okviru programov pobratenih oziroma partnerskih mest, ki je bilo pretežno manifestativnega pomena in so ga nekateri imeli kot turizem na občinske stroške, je imelo koristno vlogo predvsem v medsebojnem spoznavanju in izmenjavi izkušenj. Le redko pa je pripeljalo do novih konkretnih poslovnih projektov. Ta zvrst mednarodnega sodelovanja je danes vsebinsko obogatena v mnogih primerih s konkretnimi programi čezmejnega sodelovanja občin in regij na področju gospodarstva, znanosti, izobraževanja, kulture, prometa in urbanizma, energetike in ekologije, mladinskega sodelovanja, športa idr.

Slovenija je že nekaj let polnopravna članica Sveta Evrope (kar npr. sosednji Hrvaški še ni uspelo doseči) in sedaj že tudi uspešno na poti k polnopravnemu članstvu v Evropski uniji. Vse to zagotavlja ugodne pogoje za pobude slovenskih občin in regij glede čezmejnega sodelovanja s sosedi in v evropskem prostoru, kar ne samo zagotavlja politično podporo evropskih institucij, marveč tudi možnost pridobitve določenih nepovratnih finančnih sredstev ali ugodnih kreditov. Prvi pogoj temu pa je, da so na ravni občine Novo mesto, dolenjske regije in vse južne Slovenije izoblikovani programi, ki ne bi bili samo utopistični zbir dobrih želja, marveč bi izhajali iz poglobljene analize danosti, pogojev in skupnih interesov partnerjev. Zlasti je pomembno programe izoblikovati tako, da bodo tujim partnerjem razumljivi in privlačni, da bodo tudi sami v njih videli svoj interes.

3. ZAOSTAJANJE JUŽNE SLOVENIJE V MEDNARODNEM SODELOVANJU

Menim, da je glede mednarodnega sodelovanja celotno območje južne Slovenije, zlasti pa Dolenjska z Belo krajino in Kočevskim, še vedno v precejšnji meri v zaostanku, posebno če jih vzporedimo z obalnim področjem, Goriško, Gorenjsko ali Štajersko. To pa pomeni, da niso izkoriščene vse tiste razvojne možnosti, ki bi jih lahko aktivirali, oziroma, da lastne razvojne cilje in usmeritve še vedno nismo v ustrezni obliki vgradili v projekte mednarodnega sodelovanja, kar bi olajšalo in pospešilo njihovo uresničitev. Delno je temu zaostajanju vzrok, da regija meji le na Hrvaško, kjer odnose obremenjuje zastoj razreševanja številnih težkih spornih vprašanj glede določitve meje, imovine slovenskih in hrvaških državljanov, nuklearke Krško in drugo.

Morda bo videti navedena trditev o zaostajanju južne Slovenije pretirana ali lokalpatriotska, zato jo bom ponazoril še z nekaterimi drugimi primeri. Vsakdo, ki pazljivo spremlja časopisna poročila, je gotovo opazil, da so obmejna in čezmejna srečanja lokalnih predstavnikov oblasti, gospodarstvenikov, znanstvenikov, kulturnih in športnih delavcev veliko bolj pogosta ob slovenskih mejah z Italijo in Avstrijo ter celo z Madžarsko, kot je to primer ob meji z Hrvaško. Vzemimo nadalje organiziranost na področju gospodarstva: V Sloveniji deluje trinajst območnih gospodarskih zbornic, od tega na omenjenem področju, ki predstavlja četrtino Slovenije, samo dve, in to v Novem mestu in Krškem. Še bolj vidna je razlika, če naštejemo kraje, kjer potekajo sejemske gospodarske predstavitve in prireditve, večinoma tudi z udeležbo iz tujine: te so v Ljubljani, Mariboru, Celju, Kranju, Murski Soboti, Gornji Radgoni, Gorici, Piranu, Kopru. Kot je poročal dnevnik *Delo* 6. avgusta letos naj bi sedem večjih slovenskih mest, med katera pa, izgleda, ne štejejo Novo mesto, organiziralo samo v tem letu 56 sejmskih prireditev. Dolenjska še nima stalnega, ustrezno urejenega in opremljenega razstavišnega prostora, čeprav nekatere prireditve postajajo že tradicionalne, kot je npr. Dolenjski knjižni sejem, grafični bienale ali Teden cvička. Ali ne bi v okviru Dolenjske (ali celotne južne Slovenije) potrebovali letni sejem kmetijske mehanizacije in vzorcev predelave kmetijskih izdelkov? Ali ne bi sejem gozdne mehanizacije in opreme za lesnopredelovalno industrijo pospešil smiselno izkoriščanje bogatega gozdnega področja Gorjancev, Roga idr.? Ko sem v preteklem mesecu potoval po Franciji, sem lahko ugotovil, da ima vsako večje mesto, zlasti pokrajinska središča, zgrajen razstavišni prostor, kjer potekajo tudi poslovni in strokovni seminarji, okrogle mize, informativni dnevi. Prav to pa so ugodne prilike za navezavo stikov in sodelovanja s tujimi partnerji.

Naslednji primer je stanje decentraliziranosti osrednjih republiških inštitucij in zavodov. Znano je, da demokratične države, kot na primer Zvezna republika Nemčija ali Švedska, uresničujejo načelo čimbolj enakopravne zastopanosti regij v proračunski porabi, tako da naj ne bi bil samo center, prestolnica, soudeležen pri proračunski porabi državnih ustanov, saj vsi po enakih kriterijih prispevajo v državni proračun. Tako se npr. nemško ustavno sodišče nahaja v Karlsruhe, sedež švedskega državnega urada za priseljence pa je v Norrkoepingu. Razumljivo je, da mednarodno delovanje takšnih inštitucij prinaša v te kraje mednarodne obiskovalce in nove programe mednarodnega sodelovanja. V slovenskem primeru smo priča takšnim ohrabrujočim začetnim poskusom, saj je npr. sedež DARS-a izven Ljubljane. Žal moramo ugotoviti, da še noben republiški urad, zavod ali inštitucija ni bil umeščen na prostoru južno od Ljubljane.

V Sloveniji, ki je bila v preteklosti odmaknjena od blišča diplomacije, poslanstev in ambasad ter diplomatskih sprejemov, se je še iz časov, ko je bila kot republika v Jugoslaviji, zadržalo dokaj provincialno videnje diplomacije in konzularne službe. Zlasti to velja za konzulate in še posebej častne konzule, ki so po pravilu naši državljani brez posebnih diplomatskih privilegijev. Le pri nas se dogaja, da konzule, ki so po mednarodni konvenciji pooblašteni, da pretežno vzdržujejo stike z lokalnimi oblastmi, sprejemajo najvišji državni funkcionarji. Ne glede na to pa bi v regiji, kjer živi veliko tujih državljanov (npr. hrvaških ali bosanskih) ali kjer je velika frekvenca njihovega tranzita, bil koristen in zaželen obstoj konzulata, četudi samo častnega, ki bi posredoval v stikih z oblastmi v primeru prometnih nesreč, olajševal legalizacijo dokumentov, kot so šolska spričevala in ipd. Kot kaže, je tudi v tem pogledu mariborsko področje pred Dolenjsko. Razumljivo pa je, da občine in gospodarski dejavniki zaradi tega ne bi

smeli zanemariti stike z veleposlaništvu, akreditiranimi v Sloveniji, in veleposlanike ter trgovinske atašeje ob ustreznih prilikah tudi povabiti, da pridejo k njim na obisk.

V svetu so danes razvojni programi in programi mednarodnega sodelovanja tesno vezani na znanstvenoraziskovalno sfero. Znan je primer Trsta in Gorice, kjer je italijanska vlada v preteklih desetletjih načrtno vzpostavila nekatere akademske izobraževalne in raziskovalne institucije, ki so, kot npr. mednarodni inštitut za fiziko v Devinu pri Trstu, pomemben dejavnik sodelovanja tudi za Slovenijo. Pri nas, poleg univerz v Ljubljani in Mariboru, že nastajajo zametki novih univerz z visokimi šolami in fakultetami v Kopru (znanstveno-raziskovalno središče), Portorožu in Gorici z novimi znanstvenoraziskovalnimi središči in študentskimi domovi. Območje južno od Ljubljane, zlasti Novo mesto, čeprav ima določene pomembne strokovnoznanstvene in raziskovalne kapacitete (kot npr. izobraževalni in raziskovalni center Krke), tudi v tem pogledu zaostaja. Regija, ki ima potencial gozdov Gorjancev in Roga, bi potrebovala strokovno šolo gozdarstva in lesnopredelovalne stroke, prav kakor tudi ustrezen znanstvenoraziskovalni center, če ne drugače kot terenske izpostave Kmetijskega inštituta Slovenije in Inštituta za gozdno in lesno gospodarstvo Slovenije. Novo mesto ne bi smelo pristati na to, da se višje stopnje izobraževanja omejujejo samo na višje strokovne šole. Ustrezne možnosti pridobivanja visoke izobrazbe v sami regiji so nujne tudi zato, da bi preprečili odliv v Zagreb, ki je kot velik vseučiliški in raziskovalni center marsikomu bližje kot Ljubljana, le da nas sedaj ločuje državna meja. Pobude občine Novo mesto in dolnjaške regije bi morale biti usmerjene tudi v iniciranje in povezovanje slovensko-hrvaškega sodelovanja na področju znanosti, izobraževanja in kulture. Pogoj za uspešno sodelovanje s sosednjim narodom in državo je, da objektivno spoznavamo njegovo zgodovino, kulturo, jezik in književnost. Naša preteklost v zvezi s tem ni brez senc in obremenitev, zato nas na tem področju še čaka precej pionirskega dela. Mar ne bi Novo mesto in celotna regija lahko prevzela pobudo, da se v Novem mestu ustanovi inštitut za hrvaški jezik, literaturo in kulturo, ki bi razvijal dejavnost na celotnem slovenskem prostoru in užival podporo tako osrednjih slovenskih kot tudi hrvaških oblasti in inštitucij? Celotna regija pa bi morala v večji meri pritegniti t.i. kongresni, konferenčni in seminarski mednarodni turizem, za kar bi se ob manjših investicijah lahko zagotovili pogoji na Otočcu in verjetno še na kakšnih drugih lokacijah. Le tako bomo v mednarodnih razsežnostih ovrednotili lepote Krke, doline gradov in dolnjaške termalne riviere, vrednote dolnjaških muzejev in galerij ter se izognili neperspektivnosti tranzitnega turizma.

4. ODPRTI PROBLEMI SLOVENSKO-HRVAŠKIH ODNOSOV

Ve se, da so mnogi odprti problemi v slovensko-hrvaških odnosih težko rešljivi in dolgotrajni, čeprav bi bilo nesmiselno trditi, da med Slovenci in Hrvati obstoje kakršnikoli večji zgodovinski spori in nasprotja. Tako v Avstro-Ogrski kot v dveh Jugoslavijah smo Slovenci in Hrvati našli vedno dovolj stičnih točk za prijateljsko sodelovanje in skupne akcije, vključno v zadnjem procesu osamosvajanja in boja za priznanje lastne državnosti. Ne pozabimo tudi, da v bližnjem Zagrebu še vedno živi več tisoč Slovencev, kakor tudi, da so v preteklosti mnogi

ugledni Slovenci študirali v Zagrebu. Prav gotovo pa je že dalj časa čutiti pomanjkanje aktivnega dialoga o poteh in možnostih dvostranskega sodelovanja, tako na najvišji državni ravni kot tudi na regijski in občinskih ravneh vzdolž slovensko-hrvaške meje. Zaprtost in zaverovanost vase ne bi smeli biti sprejemljivi saj, majhnemu narodu in državi lahko samo škodujejo.

Upoštevati pa moramo, da sta objektivni mednarodni položaj Slovenije in Hrvaške različna in da bosta zaradi tega poti obeh držav v marsičem različni. Slovenija s podpisom asociacijskega sporazuma z Evropsko unijo in vlogo za polnopravno članstvo v tej integracijski skupnosti ustvarja pogoje, da t.i. schengenske meje ne bodo obstale na Karavankah in nas odsekale od naše prirodne povezanosti z osrednjo in zahodno Evropo. Hrvaška, ki se še mora boriti za ohranitev svoje ozemelske integritete, soočena s pretenzijami Velike Srbije, s problemom Hrvatov v Bosni, verjetno še dolgo ne bo imela ustrezno doto za zakon z Evropsko unijo, kar pomeni, da kaže srednjeročno računati s schengensko mejo na Kolpi. Gotovo si je nekatere od teh težav Hrvaška nakopala tudi sama, npr. s tem, ko je vsem Hrvatom v Bosni podelila hrvaško državljanstvo in jih vključila v volitve hrvaškega parlamenta. Isto velja za nejasno carinsko mejo Hrvaške, kar je morda eden od razlogov, zakaj ni pristopila k procesom liberalizacije zunanjetrgovinske menjave. Hrvaška doslej ni sprejela slovenskih pobud za sporazum o prostocarinski blagovni menjavi (podpisali smo ga že celo z Latvijo!), niti ni članica CEFTE (Srednjeevropski sporazum o svobodni trgovini). Z Evropsko unijo se šele pogaja o sklenitvi t.i. kooperacijskega sporazuma, kakršnega je Slovenija doslej imela v veljavi pred podpisom asociacijskega sporazuma.

Pritožbe, kako je državna meja prekinila nekatere utečene tokove blagovne menjave in posle gospodarskega sodelovanja, je slišati bolj s strani obalnih in istrskih občin kot pa iz Bele krajine, Kočevske, Dolenjske in Posavja, čeprav bi prav te občine glede na dolžino meje morale biti predlagatelj pobud in možnih rešitev, ki bi te negativne posledice omilile in odprle nove perspektive gospodarstvu z obeh strani meje. Stagnacija, brezperspektivnost razvoja lahko ustvarijo demografsko ogrožena področja, simptomi takšnega stanja pa so že prisotni. Vsekakor bi bilo potrebno, koristno in zaželeno, da Slovenija in Hrvaška skleneta sporazume o obmejnem osebnem in blagovnem prometu, ki bi vseboval carinske olajšave in ugodnosti za prebivalce, podjetja in proizvođe, nastale v določenem globinskem pasu ob meji, npr. 25-30 km. (Takšen predlog se pred dvema letoma ni bil realen, ko so se četniške zasede nahajale takorekoč v predmestju Karlovca.) Spomnimo se, kako pomembno vlogo sta pred tridesetimi leti odigrala Videmski sporazum o osebnem maloobmejnem prometu ter Tržaški in Goriški sporazum o maloobmejnem blagovnem prometu na meji z Italijo. Podobno vlogo spodbujevalca lokalne blagovne menjave so v odnosu na Koroško in Štajersko imeli t.i. sejemski aranžmaji, ki so sproščali določene kvote blaga v maloobmejnem prometu. Ali ne bi bilo prav tako smiselno odprtje t.i. maloobmejnih mejnih prehodov s Hrvaško, kjer bi prebivalci z obeh strani meje, do določene globine ozemlja, lahko prestopali mejo samo z maloobmejnimi izkaznicami in pri tem prav tako uživali določene ugodnosti za osebni prenos blaga? Z meddržavnim sporazumom kaže urediti tudi položaj t.i. dvolastnikov, tistih, katerih zemljiška posest, ki jo obdelujejo, se nahaja na ozemlju druge države. Zanimariti tudi ne gre, da bodo v nekaj letih prekinile dejavnost vse prostocarinske trgovine na slovenski meji z Avstrijo in Italijo ter da bodo preostale takšne trgovine na mejah s Hrvaško zanimive tudi za obiskovalce iz Italije in Avstrije. Če slovenske občine, ki se nahajajo blizu hrvaške meje, ne bodo izde-

lale celovit program pobud in predlogov, ki naj bi jih sprejela slovenska vlada in predlagala hrvaški strani, potem bodo tako prebivalci kakor tudi gospodarstvo tega področja trpeli zaradi posledic zaprte meje in brezperspektivnosti. Večletna stagnacija urejanja odprtih vprašanj postaja, prepričan sem, že težko breme, ki deluje zaviralno tudi na lastni razvoj. Samo tisti, ki ne živijo na tem območju, lahko zagovarjajo smiselnost razreševanja vseh odprtih vprašanj v paketu in s tem povezanega odlašanja in čakanja. V resnici bi morali zgrabiti vsako priložnost, da uspešno razrešimo katerokoli posamezno vprašanje ali za nekatera druga vsaj najdemo dolgoročni modus vivendi, ki ne bi deloval zaviralno na potek in vsebino dobrososedskega sodelovanja. Namesto da bi se npr. prepirali o meji na Gorjancih, ki je zgodovinsko dovolj jasna, bi bilo veliko bolj smiselno, da ob podpori občinskih oblasti z obeh strani meje dosežemo dogovor dveh držav o demilitarizaciji Gorjancev in njihovem skupnem gospodarskem, turističnem in ekološkem ovrednotenju (peš poti, turistične jahalne poti, steze za gorske kolesarje, rampe za jadralce in letalce, urejene razgledne in turistične točke itn.). Isto velja za usodo Kolpe, za zdaj še skoraj neoskrunjene lepote, ki je ni mogoče ustrezno zavarovati na občinski ravni ali samo z dogovorom občin z obeh njenih bregov, enako kakor tudi sami pristojni republiški organi obeh držav ne bodo mogli zagotoviti učinkovitost dogovorov brez ustrezne zavzetosti obmejnih občin.

Za občine južne Slovenije bi moral biti spodbuden nedavni primer, ko se je šest slovenskih prekmurskih občin in mestna občina Murska Sobota združilo s sosednjima madžarskima županijama Železno in Zalo in z njima podpisalo sporazum o čezmejnem sodelovanju, v katerem predvidevajo projekte, kot so čiščenje podtalnice, gradnjo kolesarskih stez ob stičišču treh držav, sodelovanje na področju šolstva in zdravstva itd. ob pomoči sredstev Phare programa. Medtem ko se na Madžarskem za ta sredstva lahko potegujejo kar županije same, je v Sloveniji to še vedno izključna pristojnost posameznih ministrstev. Vsekakor bi bilo smiselno, da se pri oblikovanju novih pokrajin njim dodeli ustrežna vloga v tem pogledu.

Uspešen zaključek sedanjih pogajanj Slovenije in Hrvaške o osnutku pogodbe o ureditvi premoženjsko-pravnih razmerij o tem, da bi lastniki premoženja in nepremičnega premoženja v Sloveniji in na Hrvaškem uživali enako pravno zaščito na sodiščih in pri drugih organih države, kot je to zajamčeno domačim fizičnim in pravnim osebam, bi izredno izboljšalo vzdušje obmejnega sodelovanja, povrnilo izgubljeno zaupanje in omogočilo dolgoročno načrtovanje sodelovanja. Nič manjši pomen ima dosega dogovora o zdravstvenem in socialnem zavarovanju med dvema državama. Zlasti obmejne občine in tiste, ki so v preteklosti v tamkajšnjih podjetjih zaposlovale veliko število hrvaških državljanov, bi morale poskrbeti, da so vsi njihovi upokojeanci, četudi živijo na Hrvaškem, deležni vseh tistih pravic, ki jim gredo iz pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja. Verodostojnost Slovenije kot članice Sveta Evrope, ki je bil iniciator evropske socialne listine, in kot države, ki želi biti članica Evropske unije, bi bila težko prizadeta, če bi ti hrvaški državljanji, ki so desetletja prebili v naši sredini, morali svoje pravice uresničevati preko Evropskega sodišča, Komisije za človekove pravice OZN ali sklicujoč se na konvencije Mednarodne organizacija za delo. Slovenija lahko svojo evropskost potrjuje tudi v odnosih s Hrvaško!

5. SODELOVANJE Z BIH

Ustrezna valorizacija prostora južne Slovenije, dolenjske regije in Novega mesta mora upoštevati tudi, da preko tega področja potekajo najkrajše poti do zahodnih delov Bosne, kjer se že začenjajo uresničevati obsežni in dolgoročni mednarodni programi obnove v vojni razrušene dežele. Dolenjsko gospodarstvo vključuje podjetja, ki so ali pa bi po svojih programih izdelkov in dokazani strokovnosti morala biti soudeležena v teh projektih obnove.

Vse to pa ne pomeni, da se naj Novo mesto in Dolenjska usmerita samo na jugovzhod, saj so posamezna podjetja te regije ključni nosilci gospodarskega sodelovanja Slovenije s posameznimi pomembnimi državami, kot npr. Francijo in Rusijo.

6. PROMETNA VALORIZACIJA PROSTORA IN REGIONALNI RAZVOJ

Prof.dr. Mirko Pak je na nedavnem posvetu Komisije za znanstveno delo Zveze geografskih društev Slovenije prepričljivo orisal soodvisnost gostote prometnega omrežja z regionalnim razvojem kakor tudi dileme glede tega. "Večja tržna odprtost, večja internacionalizacija, globalizacija tržnih sistemov in s tem povezano organizacijsko in gospodarsko sodelovanje je prepletено s povečanimi prometnimi potrebami," pravi dr. Pak ter opozarja, da prometna infrastruktura ne dohaja ekspanzije prometa. Vsej dolenjski regiji grozi, da bo obnova prometa proti Bosni in odprtje ceste Zagreb–Beograd ponovno ustvarila kaotične pogoje prometa in nove številne žrtve. Zastoji prometa niso gospodarni ter ne vplivajo ugodno na človeka in na pokrajino, dokazuje dr. Pak. Gradnja avtocest je sicer politično atraktivna in dostikrat neizbežna, je pa hkrati prostorsko potratna in ekološko škodljiva. Če bo, kot kaže, intervencija NATO, OVSE in Evropske unije na Balkanu uspešna v stabilizaciji prilik, potem bo neizbežno potrebno doseči premik v programih gradnje slovenskega avtocestnega omrežja v prid dokončanja magistrale do hrvaške meje. Glede na majhnost našega prostora bi zahtevalo posebno študijo, kako rastoči ogromen tranzitni promet smiselno in rentabilno obrniti v svoj prid in hkrati, kot pravi dr. Pak, obvarovati Slovenijo kot zeleno oazo z izjemno raznolikim naravnim okoljem, ki je prav zaradi svoje majhnosti izjemno ranljivo. Zaradi tega bi se morali zgledovati po Švici in Avstriji, ki močno omejujeta tovorni avtocestni promet in ga preusmerjata na železnico.

Poleg neodložljive potrebe vlaganj v avtocestno omrežje in v spremljajoče dejavnosti bi v dolenjski regiji morali vnovič premisliti problem, o katerem je že pred desetletji tekla beseda na konferencah evropskih prometnih ministrov: dejstvo je namreč, da je na sedanji trasi železnice Ljubljana-Zagreb, vzdolž reke Save, nemogoče modernizirati progo in jo osposobiti za hitrosti, kakršne so danes v Evropi že v navadi. Prav odsek Ljubljana-Krško je največje ozko grlo v sicer prirodno najkrajši poti iz Srednje Evrope do Grčije, Bolgarije in Turčije, preko Zagreba, Beograda in Skopja. Prav gotovo bo Slovenija morala, če ne želi, da jo povsem zaobidejo prometni tokovi, v prihodnjih dvajsetih letih pristopiti

izgradnji nove, t.i. ravninske trase železniške proge med Ljubljano in Zagrebom, za kar so zainteresirane tako Italija kakor tudi Nemčija, zlasti Bavarska, pa tudi Hrvaška in druge države vdolž te proge. Za ta projekt ne bi bilo težko pridobiti ugodne kredite Evropske banke kakor tudi sredstva drugih mednarodnih skladov. Lahko bi ga povezali v veliko transevropsko prometno omrežje (TEN), ki ga pripravljajo za tiste države, ki se žele vključiti v Evropsko unijo in o katerem naj bi končna stališča sprejeli v začetku leta 1999. Avstrijska Koroška in Štajerska že načrtujeta smeri visokohitrostne železnice, ki bo v marsičem, kot se je to pokazalo v Franciji, enakovredna konkurent letalskemu prometu. Z italijanske strani se nam bo kmalu približala njihova trasa visokohitrostne železnice, ki je v severni Italiji in tja do Rima že v gradnji. Ostaja nam, da se preko Trsta ali Gorice z njo povežemo, ne kot slepo črevo, marveč da jo nadaljujemo do sosedov na vzhodu. Takšen projekt nove železnice, ki bi potekal preko Dolenjske, bi predstavljal ogromno investicijo in veliko spodbudo razvoju gospodarstva v tej regiji in mu tudi trajno zagotovil potrebne ugodne mednarodne povezave in servisne storitve, ki bi pospeševale njegovo konkurenčno moč in sposobnost.

2. POJEM, OBLIKE IN TRENDI MEDNARODNEGA POSLOVANJA

a. Splošno

Mednarodno poslovanje, ki je v zadnjih desetletjih doživelo izjemno rast, postaja vedno bolj pomembno in vse bolj razširjeno. Vse več podjetij se vključuje v mednarodno poslovanje, kar kaže na to, da se podjetja vse bolj odpirajo za svetovni trg.

Na Markovcu je eden od prvih podjetij, ki so se vključila v mednarodno poslovanje. To podjetje je bilo prvo, ki je začelo s poslovanjem v tujini.

PRILOŽNOSTI NOVEGA MESTA V MEDNARODNI MENJAVI

DARINKA MIKLAVČIČ

1. UVOD

Občina Novo mesto je glede na slovensko povprečje izrazito izvozno usmerjena. Dobra polovica vseh prihodkov v letu 1995 je bila dosežena na tujem trgu, medtem ko je bil ta delež na državni ravni 22 odstotkov. V celotnem slovenskem izvozu predstavlja izvoz, dosežen v novomeški občini, 11 odstotkov. Poudariti velja, da občina Novo mesto zaposluje le 4 odstotke vseh zaposlenih v Sloveniji. Izvozna naravnost gospodarstva je, ob upoštevanju zelo majhnega domačega trga, ključnega in odločilnega pomena za obstoj ter nadaljnji razvoj celotnega gospodarstva občine, regije in ne nazadnje celotne države. Zato se nam ob vstopu v novo tisočletje zastavljajo številna vprašanja: Ali bo občina zadržala in še okrepila izvozno naravnost? Kako se bo vključila v mednarodne gospodarske tokove, upoštevajoč nove trende v mednarodnem gospodarstvu, spreminjajoče se faktorje, ki pogojujejo mednarodno menjavo? Na katerih komparativnih prednostih bo temeljil nadaljnji razvoj gospodarstva ter njegova vključitev v mednarodno menjavo? Ali bomo znali izkoristiti in obdržati vse obstoječe komparativne prednosti?

Ker je navedena problematika prežeta z vrsto problemi, bomo dali poudarek pozitivnim elementom, tj. svetlim točkam, na katere je potrebno opreti našo prihodnost.

2. POJEM, OBLIKE IN TRENDI MEDNARODNEGA POSLOVANJA

V nadaljevanju bom poskušala osvetliti nekatera teoretična izhodišča ter pomembne parametre, ki vplivajo na naš bodoči razvoj vključitve v mednarodno gospodarstvo.

a. Splošno

Mednarodno poslovanje, ki je v praksi sinonim za mednarodno trženje, je poenostavljeno opredeljeno kot mednarodno trženje ter izvajanje drugih netržnih nalog na tujem.

Po Meffertu je eden izmed prikazov po stopnjah in načinih mednarodnega poslovanja naslednji:

izvoz
licenčno poslovanje
franšizing
skupna vlaganja
podružnice na tujem
proizvodni obrati na tujem
sestrska podjetja
kapitalske in vodstvene storitve na tujem.

Poleg mednarodnega trženja se danes posebej obravnavajo druga gospodarska področja, kot so mednarodno vodenje, mednarodne finance, mednarodno računovodstvo itd., ki so nastale vzporedno z razvojem višjih oblik mednarodne menjave. Ob vse večjem vključevanju kapitala in znanja v mednarodne gospodarske tokove je potrebno enakovredno upoštevati elemente mednarodnega vodenja. Gre za prenos strokovnih in poslovodskih nalog v tuja okolja pri razvitih načinih in oblikah poslovanja.

Značilnost gospodarstva ob prehodu v novo tisočletje je internacionalizacija in globalizacija. Z višjimi oblikami mednarodne menjave se čedalje več proizvodov proizvaja in trži na vseh trgih v sistemu povezanih podjetniških mrež. Nastopil je proces globalizacije. Konkurenca v mnogih industrijah se je internacionalizirala, in sicer ne le v proizvodni industriji, temveč tudi v storitvah. Podjetja konkurirajo po vsem svetu, se oskrbujejo s surovinami in materiali z vsega sveta, locirajo aktivnosti v številnih državah z namenom izkoriščanja prednosti v nižjih stroških. Povezujejo se s podjetji iz drugih držav, da bi lahko izkoristile njihovo moč. Prisoten je trend združevanja velikih multinacionalnih podjetij s ciljem racionalizacije ter krepitev razvojne in marketinške moči. Odpravljajo se meje med domačim in mednarodnim poslovanjem, svet postaja ena sama globalna tržnica. Tudi podjetja, ki doslej niso mednarodno poslovala, se na domačem trgu srečujejo s tujimi podjetji, ki ponujajo svoje izdelke, storitve, znanja, kapital itd. Gonilna sila internacionalizacije pa je človeški kapital, ki se odraža v strokovnjakih in menedžerjih raznih profilov, ki razpolagajo z novimi znanji in veščinami. Nekateri pripisujejo internacionalizaciji enak pomen, kot ga je imela industrijska revolucija. Ključni elementi sedanjosti so veščine in znanja kot temelj inovacij. Veščine in znanje imajo podobno vlogo, kot so jo v preteklosti imeli sol in žita.

b. Novi vidiki teorije komparativne prednosti

V mednarodnem gospodarstvu se pogosto postavljajo naslednja vprašanja: Zakaj določen narod postane domovina določene mednarodno uspešne industrije?

Zakaj so podjetja, ki pripadajo določenemu narodu, sposobna ustvarjati in obdržati komparativne prednosti proti konkurentom na določenem področju?

Številne teorije, ki segajo v čase 18. stoletja (teoretiki Adam Smith in David Ricardo), so danes postale neustrezne za utemeljitev uspehov v mednarodni menjavi.

Nekateri trdijo, da so konkurenčne prednosti v makroekonomskih kategorijah, kot so tečaj, obrestna mera, proračunski primanjkljaj ali pa cenena delavna sila. Toda primeri iz prakse potrjujejo tudi nasprotujoče situacije (Japonska, Nemčija, Švica, Italija...). Sposobnost biti konkurenčen kljub visokim plačam, je željeni cilj naroda.

Stališče nekaterih je, da konkurenčnost temelji na naravnih resursih, toda najbolj trgovsko uspešne države (Nemčija, Italija, Koreja, Japonska, Švica) so države z omejenimi naravnimi resursi.

Mnogi trdijo, da je konkurenčnost pogojena z državno politiko, kot je zaščita industrije, pospeševanje izvoza. Toda številni narodi, kjer je država posegala, so bili neuspešni z mednarodnega vidika. Država je pomemben dejavnik v mednarodni konkurenci, toda zelo redko ima vodilno oz. odločilno vlogo.

Zelo popularna obrazložitev za nacionalno konkurenčnost je razlika v praksi vodenja oz. upravljanja. Problem te obrazložitve je, da različne industrije narekujejo različne prijeme v vodenju (npr. družinske italjanske firme tekstilne ali obutvene industrije narekujejo drug stil vodenja kot npr. kemijska in avtomobilska industrija v Nemčiji).

Torej nobena od zgornjih obrazložitvev ni povsem zadovoljiva. Vsaka vsebuje nekaj resnice. Za pravilno razlago moramo izhajati iz dejstva, da je primarni cilj vsakega naroda zagotavljati visok življenjski standard državljanom. Zmožnost tega pa je odvisna od produktivnosti zaposlitve nacionalnih resursov, kot sta kapital in delo. Produktivnost delavnih resursov determinira plače, medtem ko produktivnost zaposlitve kapitala determinira stopnjo donosnosti.

Pojavljajo se teze, da komparativne prednosti v produkcijskih faktorjih danes niso zadostne za obrazložitev menjave. Klasični faktorji komparativne prednosti so bili bolj prepričljivi v 18. in 19. stoletju, ko je bila proizvodnja razdrobljena, bolj delavno intenzivna in je manj upoštevala strokovnost oz. znanja, večina trgovine je tedaj temeljila na razlikah v pogojih, naravnih resursih in kapitalu.

Toda klasični faktorji komparativne prednosti niso ustrezna razlaga za menjavo v industrijah, kjer prevladuje sofisticirana tehnologija in visoko usposobljeni delavci. Tehnološke spremembe in s tem povezan razvoj novih tehnologij (mikroelektronika, novi materiali, informacijski sistemi) so zmanjšali pomen nekaterih produkcijskih faktorjev, ki so bili v preteklosti vitalnega pomena. Enake silnice, ki so oblikovale nekatere prednostne faktorje, so jih istočasno tudi izničile: npr. razvoj nove tehnologije je omogočil substitucijo poceni naravnih virov. Napredek v transportu je zmanjšal pomen nekaterih odvisnih faktorjev mednarodne menjave. Faktorji, ki so v preteklosti predstavljali konkurenčno prednost, so v današnjih razmerah neredko ovira. Včasih je neugodno, če ima država določeno bazično industrijo in s politiko usmerja oz. promovira nakupe iz dražjih lokalnih virov.

K tem spremembam je treba dodati še vse spremembe, ki jih je povzročila globalizacija in internacionalizacija poslovanja. Spremenila se je mednarodna konkurenca, spremembe je povzročilo pojavljanje multinacionalk, ki ne le izvažajo, temveč tudi konkurirajo preko zunanjih podružnic.

c. Pomen geografske koncentracije gospodarstva

V nadaljevanju bom poskušala pojasniti vzroke za uspeh določene regije ali kraja v mednarodni menjavi.

Konkurenti mnogih mednarodno uspešnih podjetij so pogosto nameščeni v enem mestu ali regiji, npr.: koncentracija italjanske industrije, kot primer keramične industrije, ki je skoncentrirana v Sassuolo regiji in pokriva 30 odstotkov vse svetovne proizvodnje keramičnih ploščic ter 60 odstotkov svetovnega izvoza. Ta industrija se je razvila in osredotočila v tem delu Italije in sveta, kljub temu da je sprva temeljila na uvoženih surovinah in opremi. Razvila se je na temelju razvoja tehnologije, dizajna, operativnega vodenja in upravljanja ter na inovacijah. Konkurenca je v okolju spodbujala razvoj in napredek. Vzporedno se je razvila ostala industrija, infrastruktura in storitve. Sassuolova nepremagljiva komparativna prednost ni bila v statičnih ali zgodovinskih prednostih, kot so tradicija, povpraševanje domačega trga, temveč v dinamiki in spremembah. Z neprestanimi pritiski na inovacije, konkurenco, privatno lastnino, lojalnostjo okolju, ki je

generirala obvezo investiranja, se je razvil sistem, kjer determinante komparativne prednosti delujejo vzajemno in pospeševalno ena na drugo. Tuje firme tako ne konkurirajo z enim samim podjetjem, temveč s celotnim sistemom, ki ga skoraj ni možno posnemati in je zato najbolj nepremagljiva komparativna prednost.

V Baslu je centrala dveh farmacevtskih gigantov, v Ameriki so na Madison Avenue v New Yorku skoncentrirani številni giganti reklamnih agencij, farmacevtska industrija je osredotočena (Merck, Squibb, SB, American Cyanamid, Becton-Diskinson) v New Jerseyu/Philadelphia.

Koncentracija mednarodno uspešnih podjetij se pogosto pojavlja zaradi vpliva individualnih determinant in njihove vzajemne krepitve. Kopičenje konkurence, kupcev in dobaviteljev pospešuje učinkovitost in specializacijo. Pomemben je vpliv geografske koncentracije na izboljšave in inovacije. Univerze, ki so v neposredni bližini podjetij, se odzivajo na njihove potrebe ter obratno, podjetja finančno podpirajo lokalne univerze. Kupci in dobavitelji izmenjujejo z industrijo informacije ter se prilagajajo in vplivajo vzajemno na razvojna in raziskovalna prizadevanja. Geografska koncentracija deluje kot močan magnet, ki privlači talentirane ljudi ter ostale faktorje. Povečuje se zgoščenost informacij in pospešuje njihov pretok.

Iz teoretičnih izhodišč ter primerov iz prakse lahko podamo naslednje zaključke:

- klasični produkcijski faktorji so vse bolj dosegljivi zaradi globalizacije,
- komparativne prednosti so vse bolj determinirane z razlikami v znanju, izkušnjah in inovativnosti,
- na proces kreiranja znanja, izkušenj in inovativnosti v veliki meri vplivajo lokalni faktorji,
- za uspeh v mednarodni menjavi igra pomembno vlogo okolje, v katerem podjetje posluje.

3. POLOŽAJ NOVOMEŠKEGA GOSPODARSTVA V MEDNARODNI MENJAVI

a. Dosedanji razvoj in stanje gospodarstva

Po drugi svetovni vojni je bila Dolenjska gospodarsko zaostala. 61 odstotkov vsega prebivalstva se je preživljalo s kmetijstvom, to je 20 odstotkov več, kot je bilo republiško povprečje, bruto družbeni proizvod in narodni dohodek na prebivalca sta bila za več kot polovica manjša od slovenskega povprečja. Zahvaljujoč veliki iniciativi in sposobnosti gospodarstvenikov ter ugodnim makroekonomskim okoliščinam, se je regija ter s tem njena metropola prelevila v gospodarsko središče, ki več kot polovico vseh prihodkov ustvari z izvozom.

V občini Novo mesto je bilo konec leta 1995 registriranih 650 gospodarskih družb, od tega jih je bilo 57 srednje velikih in velikih družb, katere so skupaj ustvarile 90 odstotkov prihodkov občine in zaposlovale 84,5 odstotka vseh zaposlenih v občini. Strukturo prihodkov zaposlenih ter izvoz po področjih dejavnosti prikazuje naslednja tabela:

TABELA ŠT. 1: STRUKTURE CELOTNIH PRIHODKOV, PRIHODKOV NA TUJEM TRGU IN ZAPOSLENIH PO PODROČJIH DEJAVNOSTI

SKUPINA	Štev. gosp. družb	Struk. cel. prih. v %	Povpr. štev. zaposl.	Strukt. v %	Prih. na tuj. trgu v 000 SIT	Delež prih. na tuj. trgu v SLO v %	Delež prih. na tuj. trgu v cel. prih.
01-INDUSTRIJA IN RUDARSTVO	92	76,8	11.158	64,7	116.365.722	14,05	65,13
02-KMETIJSTVO	8	0	11	0,1	451	0,01	0,51
03-GOZDARSTVO	8	0,8	257	1,5	138.908	14,31	7,27
04-VODNO GOSPODARSTVO	1	0,3	124	0,7	0	0	0
05-GRADBENIŠTVO	50	5,3	2.142	12,4	661.086	3,63	5,4
06-PROMET IN ZVEZE	23	0,7	271	1,6	718.377	1,1	42,66
07-TRGOVINA	165	9,8	1.303	7,6	1.081.075	1,39	4,74
08-GOSTINSTVO*	16	0,2	201	1,2	1.184	0,01	0
09-OBRT IN OSEBNE STORITVE	43	0,4	371	2,2	29.397	0,37	2,88
10-STANOV.-KOMUN. DEJAV.	8	0,7	292	1,7	0	0	0
11-FINANČNE, TEHNIČNE IN POSLOVNE STORITVE	226	3,4	519	3	667.878	0,68	5,8
12-IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST	14	0,2	75	0,4			
13-ZDRAV. IN SOCIAL. VARSTVO	3	1,2	521	3			
SKUPAJ	650	100	17.245	100	119.664.078	10,72	51,46

* V podatkih ni zajeto podjetje Krka Zdravilišča

Po ustvarjenem prihodku in številu zaposlenih je v občini Novo mesto najmočnejše zastopana industrija, ki je v letu 1995 ustvarila 76,8 odstotka vseh prihodkov občine ter 97 odstotkov vsega izvoza občine. Tretjina vseh družb je na področju finančno-tehničnih in poslovnih storitev. Te so ustvarile 3,4 odstotka prihodkov občine ter zaposlovale 3 odstotke vseh zaposlenih.

Celotno gospodarstvo je ustvarilo v letu 1995 neto izgubo, le-ta se je v primerjavi s prejšnjim letom povečala. Zmanjšalo se je število zaposlenih.

Novomeška občina je dosegla v letu 1995 za 981.391.000 ameriških dolarjev izvoza, pokritost uvoza z izvozom pa je bila 113,6. Blagovna menjava je potekala s skoraj stotimi državami, izvoz pa je bil realiziran v 87 držav. Blagovno menjavo po skupinah držav prikazuje naslednja tabela:

TABELA ŠT. 2: BLAGOVNA MENJAVA PO SKUPINAH DRŽAV V LETU 1995

	Delež izvoza v %	Delež uvoza v %	Pokritje uvoza z izvozom v %
ZAHODNA EVROPA	79,23	95,40	95,25
OSTALE RAZVITE DRŽAVE	1,18	0,99	135,67
BIVŠA JUGOSLAVIJA	6,50	2,19	340,01
VZHODNA EVROPA	12,40	0,71	2011,70
OSTALI SVET	0,69	0,71	111,61
SKUPAJ	100	100	114,68

Podatki kažejo, da je bilo 79,2 odstotka vsega izvoza doseženo z državami Zahodne Evrope, sledijo države Vzhodne Evrope z 12,4 odstotno udeležbo. Pretežni del izvoza v vzhodnoevropske države predstavljajo farmacevtski proizvodi.

TABELA ŠT. 3: PODATKI O IZVOZU NAJVEČJIH IZVOZNIKOV ZA LETO 1995

Podjetja	Izvoz v 000 SIT	Pokrit uvoz/izvoz	Mesto v SL
Revoz	84 750 000	101	
Krka, tov. zdravil	22 755 565	239	6
Novoles	2 468 745	558	69
Krka Novoterm, NM	1 787 989	201	96
Labod	1 400 000	190	112
Novoteks Tkanina	956 255	161	156
Adria Mobil, NM	949 186	137	157

Navedena podjetja so ustvarila skoraj 90 odstotkov vsega izvoza v občini. Poudariti velja, da oba največja izvoznika v občini, ki sta med vodilnimi izvozniki v Sloveniji, odlikujejo v letu 1995 še naslednje karakteristike: Revoz je bil po prihodkih rangiran na prvo mesto v Sloveniji; Krka pa je bila po dobičku najboljša podjetje v Sloveniji.

Panoge, ki v občini največ izvažajo, so: avtomobilska, farmacevtsko-kemična, tekstilna, lesna industrija ter proizvodnja izolacijskih materialov. Vse ostale panoge pa predstavljajo manj kot 1 odstotek v skupnem izvozu občine.

TABELA ŠT. 4: TREND IZVOZA IN UVOZA V ZADNJIH PETIH LETIH
(v 000 US\$)

	1992	1993	1994	1995
Izvoz	695 883	593 602	780 603	981 391
Uvoz	557 249	522 605	637 723	863 740
Pokritje v %	124,9	113,6	122,4	113,6

Podatki kažejo, da se je izvoz glede na prelomno leto povečal za 41 odstotkov.

b. Vpliv specifičnih faktorjev, pogojen z makroekonomskimi in političnimi spremembami v zadnjem obdobju, na priložnosti v mednarodni menjavi

Poleg opisanih sprememb in trendov, ki so značilni za celotno mednarodno gospodarstvo, so se v naši državi kot tudi v občini pojavili še specifični faktorji, ki pogojujejo nadaljnji razvoj mednarodne menjave, in sicer:

- z razpadom Jugoslavije se je teritorij domačega trga desetkrat zmanjšal,
- začel se je proces privatizacije,
- začel se je prehod na tržno gospodarstvo ter odpiranje domačega tržišča za tuje konkurente,
- nastopile so gospodarske in politične spremembe v Vzhodni Evropi.

Kot posledica specifičnih sprememb je nastopil pritisk konkurence na domačem trgu, pojavili so se veliki presežki proizvodnje, padati je začela prodaja na že tako zmanjšanem domačem trgu, pojavila se je zasičenost trga z določenimi proizvodi, pokazale so se presežne proizvodne kapacitete. Večina industrijskih panog je zašla v krizo. Vsi naštetih dejavniki pa poleg obstoječih motivov in dejavnikov vključevanja v mednarodne gospodarske tokove, kot so povečanje dobičkov, konkurenčni izdelki, tehnološka prednost, iniciative vodstva, davčne in geografske prednosti ter prednosti, ki so izhajale iz političnih podlag, še dodatno pritiskajo na iskanje rešitev v mednarodni trgovini oz. v vključitvi v mednarodne gospodarske tokove.

Spremembe v Vzhodni Evropi, ki jih karakterizira sprememba političnega sistema, privatizacija, prehod na tržno gospodarstvo, razslojevanje družbe ter krepitev kupne moči določene strukture prebivalcev, vključevanje v mednarodne gospodarske tokove, pa imajo dvorezen vpliv na možnosti okrepitve mednarodne menjave naše občine, in sicer v odvisnosti od gospodarske panoge in vrste industrije. Pogoji izvoza, npr. farmacevtske industrije, ki je bila v preteklih obdobjih močno prisotna na vzhodnoevropskih trgih (95 odstotkov vsega izvoza občine je odpadlo na izvoz farmacevtskih proizvodov na ta trg), se bodo zaostri, ker so s padcem političnih barier nastopili pogoji intenzivne in neposredne vključitve multinacionalnih podjetij iz kapitalističnih držav na ta trg. S tem se bo krepila konkurenca, ena izmed komparativnih prednosti, ki jo je farmacevtska industrija imela, pa bo pričela bledeti. Vloga tržnega mostu med zahodno- in vzhodno-

evropskimi državami, ki jo je imela farmacevtska industrija, je pričela slabeti. Ta negativni vpliv se bo delno kompenziral z rastjo trga, ki ga bo pogojeval dvig porabe sredstev za zdravstvo ob večanju razvitosti teh držav.

Na drugi strani pa se odpirajo dodatne možnosti gospodarske menjave za tiste veje gospodarstva, ki so vezane na standard prebivalstva in splošno razvitost: gostinsko-turistične storitve, izvoz počitniških prikolic, pohištva, tekstilnih izdelkov itd.

Ne kaže pozabiti, da v mednarodni menjavi uspe le konkurenčen proizvod, ki ga karakterizira odličnost. Ob upoštevanju pomanjkanja sredstev za razvoj in posodabljanje tehnične opremljenosti se bo težko kosati z velikimi multinacionalnimi podjetji. Zato naše komparativne prednosti niso v razvoju masovne proizvodnje, temveč je rešitve za oživljanje panog potrebno iskati v razvoju specializiranih izdelkov in storitev, kjer je nujna velika fleksibilnost ter prilagodljivost kupcu.

c. Gostinsko-turistične storitve kot priložnost in izziv v mednarodni menjavi

Posodobitev zdraviliških ter gostinsko-turističnih kapacitet v zadnjih dvajsetih letih ter izboljšana turistična ponudba je pogojevala povečanje tujih gostov in s tem deviznega priliva iz te dejavnosti. V zadnjih treh letih je povprečno 20 odstotkov vseh nočitev odpadlo na tuje goste. Struktura tujih nočitev po državah je bila v letu 1995 naslednja:

Država	% v tujih nočitvah
Avstrija	32
Italija	26
Nemčija	15
Države biv. Juoslavije	11
Francija	4
Države Vzh. Evrope	6
Ostale države	6

Del tujih nočitev izhaja iz poslovnih mednarodnih aktivnosti (nočitve raznih poslovnih partnerjev podjetij) in so rezultat vključevanja kraja v mednarodne gospodarske tokove.

Gospodarske in politične spremembe v Vzhodni Evropi dajejo dodatne priložnosti in izzive za povečanje tujih gostov v naših kapacitetah. Sedanja struktura tujih nočitev kaže, da jih le 6 odstotkov odpade na goste iz Vzhodne Evrope, od katerih je pretežna večina rezultat poslovnih obiskov. Novim trendom se naša gostinsko-turistična podjetja že prilagajajo z oblikovanjem marketinške mreže v Vzhodni Evropi.

Poleg tega se odpirajo številne neizkoriščene možnosti, ki izhajajo iz naših naravnih danosti ter specifik, ki jo pogojuje okolje: turistična ponudba zidanic, kulturna dediščina v turistični ponudbi, kongresni turizem (mednarodni kongresi, srečanja). Za uspešen razvoj mednarodnega turizma je pomembna vzpostavitev vzdušja v okolju, kraj in ljudje v njem morajo živeti s turizmom.

d. Ostale storitve v mednarodni menjavi

V strukturi novomeškega izvoza se pojavljajo tudi finančne, tehnične in poslovne

storitve, vendar je delež teh v celotnem izvozu občine zelo majhen. Poleg uradno evidentiranega izvoza storitev omenjenih področij se pojavljajo tudi storitve, ki formalno niso kvantificirane. Gre za storitve, ki jih opravljajo matična podjetja za svoja podjetja na tujem. Primer: Krka z ustanavljanjem podjetij v tujini v te države prenaša del svojega poslovnega, tehničnega in informacijskega znanja, izdeluje razne projekte (tehnične, organizacijske itd.). Z razvojem višjih oblik mednarodnega poslovanja bo ta del menjave naraščal, formalno pa se bo izrazil v raznih kategorijah.

e. Tuje investicije v Novo mesto: vlaganja v Revoz in Novoterm

S tujimi vlaganji v podjetja, kot so Revoz in Novoterm, se ta vključujejo v mednarodno delitev dela multinacionalk ter verigo povezav med podjetji multinacionalne družbe. Renault, kot lastnik Revoza, ima npr. svoje proizvodne enote v številnih državah sveta, in sicer poleg Francije v Španiji, Portugalski, Belgiji, Argentini, Kolumbiji, Venezueli, Urugvaju, Turčiji, Maroku, Taiwanu, Mehiki, Tailandu. Take naložbe nimajo za posledico le zagotavljanja delavnih mest, temveč tudi posredne pozitivne učinke, kot so razvoj vzporednih dejavnosti. Razen tega multinacionalke prenašajo v ta podjetja tehnična, organizacijska in druga znanja, obogatena z izkušnjami, ki so rezultat delovanja celotne verige multinacionalne družbe. S tem se v okolju dviga splošen nivo znanja.

f. Naložbe novomeškega gospodarstva v tujini ter organizacijske enote v tujini: primer Krke

Kot objekti menjave se v višjih stopnjah mednarodnega poslovanja pojavljajo ne le blago in storitve, temveč tudi finančna sredstva ter znanja, kot so tehnično, organizacijsko, poslovno itd. Z ustanavljanjem podjetij v tujini se pospešuje nacionalni izvoz raznih oblik: oprema, izdelki, znanje, reprodukcijski material, storitve, kapital, veščine itd. Razlikovanje med trgovinskimi in netrgovinskimi oblikami menjave izgubi smisel, edina skupna kategorija vseh oblik mednarodne menjave je devizni dohodek.

Z vključevanjem v mednarodne gospodarske tokove v višjih oblikah mednarodne menjave, kot so ustanavljanje podjetij in drugih organizacijskih enot v tujini, kapitalna vlaganja, se poleg osnovnega cilja, povečanje deviznega priliva, dosega še drugi efekti, ki pozitivno in pospeševalno vplivajo na nadaljnji razvoj podjetja. Pridobivajo se razne informacije iz okolja, v katerem delujejo enote na tujem. V poslovanje se vključuje širok internacionalni kadrovski potencial, ki ga obeležuje multikultura, interdisciplinarnost, prenašajo in izmenjujejo se pozitivne izkušnje v poslovanju, tako med enotami na tujem kakor med njimi in matičnim podjetjem, kar povratno bogati matično podjetja in okolje, v katerem to podjetje posluje.

Ustanavljanje organizacijskih enot v tujini in s tem prehod na multinacionalni način poslovanja je postala nujnost podjetij, ki želijo servis ter marketinško funkcijo čim bolj približati dogajanju na tržišču in kupcu ter izkoristiti komparativne prednosti organiziranja določenih poslovnih funkcij v tujini. Končni cilj pa je: biti boljši od konkurence. S tem se izpodrivajo klasični načini marketiranja.

Novi pristopi narekujejo znatna finančna sredstva. Že samo organiziranje podjetij ali predstavništev brez investiranja v proizvodne obrate predstavlja velik dodaten fiksen strošek, npr. stroški poslovnih prostorov, pisarniške opreme in drugih osnovnih sredstev, zaposlitev režijskih delavcev, vodenje administrativno-

finančnega poslovanja, plačevanje raznih davkov. Dodatni strošek se mora dolgoročno povrniti, bodisi v povečanju deviznih prihodkov ali ohranjanje že obstoječih, ki bi bili zaradi krepitve konkurence sicer vprašljivi. Prehod na multinacionalni način poslovanja je velika investicija, ki jo zmorejo le finančno stabilna in dovolj velika podjetja z mednarodno konkurenčnim asortimanom ter močno razvojno dejavnostjo.

V Novem mestu po principu multinacionalne družbe posluje Krka-tovarna zdravil, ki ima trideset enot v tujini v obliki predstavništev, lastnih in mešanih podjetij. Geografsko so locirana od Vladivostoka do New Yorka. V teh enotah je zaposlenih 250 strokovnjakov, v glavnem zdravnikov in farmacevtov.

Enote vodijo krkaši, napoteni na delo v tujino, teh je že 30, ostali delavci pa so lokalni, torej različnih narodnosti (Čehi, Poljaki, Rusi, Američani itd.)

Krkinge enote na tujem ne opravljajo le poslanstva Krke, temveč se preko njih promovira tudi Novo mesto in naša nova država. Na vsaki stavbi, kjer je sedež Krkinge enote v tujini, je izobešena tabla z napisom: Krka, p.o., Novo mesto, Slovenia. Ime in sedež podjetja je navedeno v vseh promocijskih materialih.

Poleg tega so podane možnosti za izkoriščanje vseh pozitivnih učinkov, ki jih internacionalizacija omogoči kraju, kjer je locirano tako podjetje.

4. SKLEPNE MISLI

Zadnja leta je naše gospodarstvo v krizi, na ravni občine posluje z neto izgubo, povečuje se število brezposelnih. Tako stanje ni le značilno za Novo mesto, temveč za celotno slovensko gospodarstvo. V krizi, čeprav manj boleči, so tudi gospodarstva nekaterih razvitih držav, npr. Nemčija.

Stanje, v katerem se nahaja gospodarstvo, pa je treba ocenjevati relativno. Upoštevati je uspehe, ki smo jih dosegli v daljšem razdobju, ko smo se, zahvaljujoč veliki iniciativi ter sposobnosti gospodarstvenikov ob ugodnih makroekonomskih ter mednarodnopolitičnih okoliščinah, prelevili iz gospodarsko zaostale občine v izrazito izvozno usmerjeno gospodarsko središče, ki več kot polovico prihodkov dosega v izvozu.

Bodoči razvoj gospodarstva pa je odvisen od uspešnega procesa nadaljnega vključevanja v mednarodne gospodarske tokove. Gospodarstvo tretjega tisočletja bo karakterizirala internacionalizacija ter globalizacija, ključni faktor komparativnih prednosti pa bodo znanje, izkušnje, inovacije, torej človeški faktor.

Za vstop v novo tisočletje imamo dobra izhodišča, ki jih karakterizirajo naslednja dejstva:

- že dosežen določen nivo znanja, izkušenj in delovnih navad,
- uspešna dosedanja vključitev v mednarodno menjavo z že razvitimi oblikami sodelave,
- zametki multinacionalne družbe, kot je Krka-tovarna zdravil,
- prisoten je tuj kapital (Revoz, Izolacije), preko katerega se vključujeta podjetja v mednarodno delitev dela,
- velike potencialne možnosti, ki jih nudi odpiranje vzhodnoevropskih tržišč.

Zaradi pomanjkanja sredstev v razvoj, posodabljanje tehnične opremljenosti ter vlaganja v marketinško mrežo bomo težko konkurirali velikim multinacionalnim

PRILOŽNOSTI NOVEGA MESTA V DOBI INFORMACIJSKE DRUŽBE IN ELEKTRONSKEGA POSLOVANJA

JOŽE GRIČAR

Povzetek: V informacijska družbi intenzivno uporabljajo informacijsko tehnologijo. Informatiziranje družbe je proces, ki pelje v stanje, ki mu bomo rekli informacijska družba. Obravnavamo ga lahko iz različnih vidikov. Temeljna tehnologija elektronskega poslovanja (electronic commerce) je računalniško izmenjavanje podatkov = rip (Electronic Data Interchange = EDI). Ta omogoča, da organizacije namesto papirnatih listin izmenjujejo elektronska sporočila z uporabo računalnikov, telekomunikacij in standardov listin. V informacijski družbi se bo najbrž zelo spremenilo razmerje med velikim ter majhnim mestom ali mestom in podeželjem.

Ključne besede:

informacijska družba, informacijska infrastruktura, rip, računalniško izmenjavanje podatkov, elektronsko poslovanje, delo na daljavo, Evropska zveza.

INFORMACIJSKA DRUŽBA IN INFORMACIJSKA INFRASTRUKTURA

Informacijska družba je tista družba, v kateri intenzivno uporabljajo informacijsko tehnologijo. Z njo v najširšem smislu razumemo računalnike, telekomunikacije in vse druge tehnologije za delo s podatki in oblikovanje informacij. Računalniška telekomunikacijska omrežja, vmesniki za delo uporabnikov, potrebne rešitve in storitve sestavljajo informacijsko infrastrukturo neke države (National Information Infrastructure - NII). Informacijska infrastruktura je gospodarsko področje, ki se v svetu najhitreje razvija. Njene sestavine v širšem smislu, kot so jih opredelili v ZDA (The National 1993), so naslednje:

- Oprema, ki vključuje kamere, čitalnike, tipkovnice, telefone, telefakse, računalnike, telefonske centrale, zgoščenke, video trakove, bakrene žice, optične kable, satelite, prenosne linije, mikrovalovna omrežja, televizijo, zaslone, tiskalnike in vse druge tovrstne naprave;
- podatki, ki so lahko v obliki videa, programov, znanstvene in poslovne baze podatkov, slike, glasovni zapisi, knjižnični arhivi in ostali mediji;
- rešitve in programi, ki uporabnikom omogočajo dostop in delo s podatki, organiziranje in filtriranje podatkov, standardi računalniških omrežij in prenosa

podatkov, ki omogočajo povezovanje in izmenjavanje podatkov med omrežji ter zagotavljajo varovanje zasebnosti uporabnikov in prenosa podatkov ter varnost in zanesljivost omrežij;

- ljudje, ki ustvarjajo podatke, razvijajo rešitve in storitve, gradijo ustrezne zmogljivosti in šolajo druge (vključno s prodajalci, izvajalci in serviserji).

Taka opredelitev informacijske infrastrukture kaže, da zares ne gre le za telekomunikacijska omrežja, torej za avtoceste, ampak tudi za manjše ceste, ki vodijo do avtoceste, za vozila različnih vrst in za voznike.

V ožjem smislu (Drake 1995) pa informacijsko infrastrukturo tvorijo računalniška omrežja, inteligentni terminali in pripadajoče rešitve in storitve, ki ljudem omogočajo, da podatke ustvarjajo, dosegajo in posredujejo ter digitalizirane uporabljajo. Sodobne digitalne tehnologije prenosa podatkov, z razliko od analognih, omogočajo široke možnosti posredovanja podatkov in nove načine oblikovanja informacij.

Na zamisel o informacijski družbi in na naše predstave o njej ima informacijska tehnologija zelo velik vpliv. Ker se tehnologija hitro spreminja in prodira vse globlje v vse oblike delovanja ljudi, se morajo hitro spreminjati tudi naše predstave o tem, kaj je ali kakšna bo (naj bi bila) informacijska družba.

Informatiziranje družbe je proces, ki pelje v stanje, ki mu bomo rekli informacijska družba. Obravnavamo ga lahko z različnih vidikov: tehnološkega, ekonomskega, sociološkega, organizacijskega, civilizacijskega, političnega. Vsi so lahko pomembni. Gre za velike, revolucionarne spremembe, podobne tistim, ki sta jih povzročili agrarna in industrijska revolucija. Zato moramo računati, da gre za spremembo zavesti, ki zahteva veliko časa, 15 ali 25 let.

Nasploh se o informacijski revoluciji govori kot o nečem dobrem. Vendar je optimizem nekaterih včasih prevelik. Nekateri pa so neučakani, češ da je razvoj informacijske infrastrukture prepočasen, in želijo, da bi ga ali država ali trg pospešila. Opazno je neko splošno mnenje, da informacijska infrastruktura prinaša nekaj dobrega, koristnega. Vendar gre za nekaj, za kar ni povsem jasno, kaj pomeni. Ljudje jo pogosto povezujejo s pojmom informacijske avtoceste (information superhighway, information autobahn). Za mnoge to predstavlja kable, ki omogočajo veliko hitrost prenosa sporočil vseh vrst v obliki podatkov, glasu, slik, filmov ali multimedijske kombinacije vsega tega. Čeprav je taka predstavna oblika zanimiva in uporabna, je lahko tudi zavajajoča.

Z organizacijskega vidika informacijska infrastruktura ni in najbrž nikoli ne bo enotna, iz žic sestavljena avtocesta, ampak bo zbirka računalniških omrežij, s katerimi upravljajo različni upravljalci. Mnoga izmed teh omrežij so javno dostopna, na primer omrežje javne žične ali brezžične telefonije. Nekatera so v zasebni lasti organizacij, do katerih je samo delno možen dostop ali pa sploh ne. Nova informacijska infrastruktura lahko potencialno prinese nove, doslej nepoznane priložnosti za svobodno izražanje in za kontrolo nad informacijskimi sredstvi. Primer za to je Internet – sodobna informacijska avtocesta, ki je omogočil z ničimer doslej primerljivo povečanje števila uporabnikov in razširitev njihovih možnosti dostopa do podatkov. Prek njega lahko vsakdo, ki ima osebni računalnik in plača (neveliko) pristojbino za priključek na omrežje, vsakomur kjerkoli na svetu sporoči svoje zamisli ali dobi sporočila drugih. Nastajajo navidezne (virtualne), na informacijski tehnologiji zasnovane združbe ljudi, ki se sicer nikoli niso srečali in vendarle lahko intenzivno komunicirajo.

Informacijska dejavnost je že sedaj zelo pomemben del gospodarstva razvitih držav, še bolj pomemben pa bo postal. Vendar zgolj razpoložljivost informacijske

tehnologije še ne prinaša koristi, saj sama po sebi ni niti dobra niti slaba. Njene potencialne koristi so skrite v priložnostih njene smotrne uporabe. Danes še ne vemo, na kakšne načine bo mogoče uporabljati računalnike in telekomunikacije v prihodnosti. Nekateri pravijo, da bo omejitev samo v domišljiji in ustvarjalnosti ljudi.

Razširjanje uporabe informacijske tehnologije pa ima tudi senčne plati. Prek racionalizacij, ki jih uporaba informacijske tehnologije omogoča, se namreč ustvarja veliko brezposelnih, ker podjetja nadomeščajo ljudi s tehnologijo. Informacijska tehnologija izloča vse nepotrebne posrednike, ne ustvarja pa toliko novih delovnih mest, kolikor obstoječih odpravi. Vsaj do sedaj še ne.

S pripravami na strategijo razvoja informacijske infrastrukture so najdlje v Združenih državah Amerike, ker so v največji meri ideje tudi operacionalizirali (Memorandum 1993, Streamlining 1994). Oblikujejo pa jo tudi v drugih državah in zvezah držav, na primer Evropska unija (Delors 1993, Europe 1994). Tematika je zelo aktualna tudi za skupino sedmih ekonomsko najmočnejših držav (G7 1995). V tej smeri si prizadeva tudi Organizacija združenih narodov in UNCTAD kot njen sestavni del (Columbus 1994). Strategijo informacijske infrastrukture se pripravlja tudi v Sloveniji (Predlog 1996).

PRIPRAVE NA INFORMACIJSKO DRUŽBO V EVROPSKI ZVEZI IN DRŽAVAH SREDNJE IN VZHODNE EVROPE

Velik izziv, ki ga prinaša svetovna (globalna) informacijska družba (Global Information Society), je med drugim tudi v tem, da je potrebna informacijska tehnologija v načelu že na voljo. Samo povezati jo je potrebno in jo pričeti uporabljati na nove načine v korist celotne družbe in posameznikov. Da pa bi to dosegli, je treba uresničiti pomembno socialno in ekonomsko spremembo tako v najbolj razvitih kot tudi v manj razvitih državah. To zadeva v veliki meri tudi Evropo kot celoto in Slovenijo kot njeno sestavino. Upoštevati pa je potrebno, da sedaj še nihče nima čisto prave predstave, kakšna bo informacijska družba. Za njeno ustvarjanje bo vsekakor moralo biti odprto in ustvarjalno okolje.

Velika sprememba nastaja na področju zbiranja, posredovanja in uporabe znanja, ki se ga prenaša v obliki podatkov prek medsebojno povezanih elektronskih omrežij. Ta postajajo svetovna, najbolj otipljiv primer je Internet. Spremembe se bodo poznale na delovnem mestu, v šolah, v prostem času.

Kot je ugotovljeno v tako imenovanem Bangemannovem poročilu (Europe 1994), bodo tiste države, ki bodo prve vstopile v informacijsko družbo, požele največje koristi; postavile bodo vozni red vsem, ki bodo vstopile kasneje. Države, ki bodo stale ob strani, bodo prej kot v desetih letih občutile hude posledice v zmanjšanju naložb in skrčenju delovnih mest.

V informacijski družbi se bodo razširile obstoječe in pojavile nove vrste storitev na velikem številu področij: izobraževanje, usposabljanje, nakupovanje od doma, elektronsko plačevanje, zagotavljanje podatkov iz baz podatkov, video na zahtevo in druge. Glavni razlogi za to so tehnološki (nove in zmogljive ter cenene tehnologije) in ekonomski (pojavljanje ponudnikov iz držav s cenejšo delovno silo ter razširitev trga po vsem svetu). Najbolj neposredne koristi se bodo odrazile prek povečane konkurenčnosti tistih držav in organizacij, ki se bodo novim razmeram dovolj hitro prilagodile.

Evropska zveza se je že pričela pripravljati na informacijsko družbo. Do konca leta 1997 bo konkurenci odprla sektor javne telefonije in prek konkurence spodbudila boljše in cenejše storitve na informacijskih avtocestah, ki predstavljajo hrbtenico prihajajoče informacijske družbe. V ta namen vlaga velika sredstva (v razdobju 1994-1998 3,6 milijarde ECU) za raziskovanje in razvoj (The Path 1996). Naslednji korak bo odpiranje poskusnih projektov za pridobivanje praktičnih izkušenj pri razvijanju in sprejemanju novih tehnologij. V informacijski družbi se bo zelo povečala potreba po aplikativni usmeritvi raziskovanja z upoštevanjem najboljših praktičnih izkušenj. To se bo moralo odraziti v večji povezanosti gospodarstva, vladnih organizacij, ponudnikov tehnologije in univerz. Povečala se bo potreba po hitrem in cenem dostopu do tehnologij, ki so lahko razvite kjerkoli v svetu.

Države tako Evropske zveze kot Srednje in Vzhodne Evrope se morajo pripraviti na informacijsko družbo, kar velja tudi za Slovenijo. Predlog za Srednjo in Vzhodno Evropo vključuje naslednja priporočila (The Path 1996):

- vzpostavitev forumov in panelov za informacijsko družbo v državi,
- razvijanje in sprejemanje akcijskega načrta razvoja informacijske družbe v državi,
- krepitev vloge raziskovanja in razvoja na področju informacijskih in telekomunikacijskih tehnologij in posodobitve poslovanja,
- aktivno podpiranje sodelovanja z Evropsko zvezo na področju raziskovanja in razvoja ter preizkušanja rešitev posebno s pospeševanjem partnerstva med zasebnim in javnim sektorjem in skupnih naložb.

Za okrepitev sodelovanja med državami Evropske zveze ter Srednje in Vzhodne Evrope pa omenjeni dokument predlaga:

- vzpostavitev skupin svetovalcev na visoki ravni,
- izboljšanje informacij o obstoječih programih, vključno z informacijami o možnostih financiranja,
- spodbujanje vseevropskega partnerstva na področju raziskovanja in razvoja, posebno za mala in srednje velika podjetja,
- okrepitev vseevropskih raziskovalnih omrežij.

Omenjeni dokument zlasti poudarja pomen aplikativnega raziskovanja in uvajanje poskusnih (prototipnih, pilotskih) rešitev. Očitno postaja, da poenostavljene, cenene in hitro razpoložljive rešitve ljudem olajšajo predstave o priložnostih, ki jih ponuja sodobna informacijska tehnologija. Ljudje bodo rešitve sprejemali samo tedaj, če jih bodo poznali ter razumeli in jih postopno sprejeli za svoje. Zato morajo biti enostavne, zadosti cenene in organizacijam ali posameznikom morajo prinašati očitne koristi. Cenene rešitve, razvite v izbranem naravnem okolju kot organizacijskem laboratoriju, naj bi omogočile ocenjevanje in preizkušanje, preden se jih prične uvajati v večjem obsegu. Tudi raziskave v Sloveniji potrjujejo koristnost izdelovanja prototipnih rešitev, na primer na področju razvijanja računalniškega izmenjavanja podatkov in elektronskega poslovanja (Gričar in drugi 1996, Petrič 1996, Pollak 1996).

Poskusne rešitve so zlasti pomembne za:

- uveljavljanje spoznanja o pomenu svetovne informacijske družbe,
- razvijanje takih rešitev, ki bodo skladne s potrebami njihovih uporabnikov,
- ustvarjanje kritične mase uporabnikov za ustvarjanje dovolj velikega obsega povpraševanja po informacijskih storitvah,
- obvladovanje sprememb.

Bangemannovo poročilo (Europe 1994) napoveduje vzpostavitev desetih poskusnih projektov:

1. delo na daljavo,
2. učenje na daljavo,
3. omrežje za univerze in raziskovalna središča,
4. telematske storitve za srednja in mala podjetja,
5. upravljanje cestnega prometa,
6. nadzor zračnega prometa,
7. omrežje zdravstvenega varstva,
8. elektronski javni razpisi,
9. evropsko omrežje javne uprave,
10. mestne informacijske prometnice.

Razvijanje poskusnih rešitev spodbujajo tudi zamisli in projekti, ki nastajajo v okviru sedmih najbolj razvitih držav – G7. K temu je veliko pripomogla konferenca v Bruslju v februarju 1995 (G-7 1995). Posamezne države te skupine se pridružujejo državi, ki je nosilka projekta, v zvezi z vsemi projekti za izkušnje izmenjujejo.

Za razvijanje svetovne informacijske družbe v Evropi je pomembno razširjanje spoznanj in učenje na podlagi praktičnih izkušenj. Zato naj bi v državah Srednje in Vzhodne Evrope zagotavljali:

- izmenjavanje informacij in izkušenj o projektih svetovne informacijske družbe,
- organiziranje konferenc, delavnic in demonstracij primerov rešitev,
- prenašanje spoznanj iz poskusnih projektov Evropske zveze v države Srednje in Vzhodne Evrope,
- spodbujanje medpodjetniškega sodelovanja, zasnovanega na rezultatih raziskovanja in razvoja;

PRIPRAVE NA ELEKTRONSKO POSLOVANJE V SLOVENIJI

Upoštevanje tega, da v podjetjih in vladnih organizacijah držav Evropske zveze uvajajo elektronsko poslovanje, je za slovenska podjetja velikega pomena. V naslednjih letih bodo namreč morala zagotoviti, da bodo usposobljena za elektronsko poslovanje s čim manj papirja, zamud in stroškov. V mnogih slovenskih podjetjih so že bili prisiljeni uvesti računalniško izmenjavanje podatkov – rip v poslovanje, ker so to zahtevali njihovi kupci. Zato nekatera podjetja že poslujejo elektronsko, druga pa se na to pripravljajo. Vrsta akcij pa je sproženih tudi na ravni vladnih organizacij. Temeljna tehnologija elektronskega poslovanja (electronic commerce) je računalniško izmenjavanje podatkov – rip (Electronic Data Interchange – EDI). Ta omogoča, da organizacije namesto papirnatih listin izmenjujejo elektronska sporočila z uporabo računalnikov, telekomunikacij in standardov listin. Obdelava elektronskega sporočila je desetkrat cenejša od obdelave papirnate listine, prenos sporočila prek elektronske pošte pa je hitrejši in bolj zanesljiv ter povzroča samo 5 odstotkov stroškov telefaksa (Evrope 1994).

S temi prizadevanji je aktivno povezana tudi Univerza v Mariboru. Na Fakulteti za organizacijske vede Univerze v Mariboru že nekaj let izvajajo raziskovalno-

razvojni projekt Računalniško izmenjavanje podatkov in medorganizacijski sistemi (McCubbrey in Gričar 1995, Gričar 1995). V njem sodelujejo trgovska, proizvodna, špedicijska in transportna podjetja, luka, letališče, Agencija za plačilni promet, banke in zavarovalnice, dve občini, Telekom Slovenije, Zveza računovodij, vladne organizacije, na primer Carinska uprava. V projektu sodelujeta tudi Krka Novo mesto in Iskra Kondenzatorji Semič. Projekt sofinancirajo Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike Slovenije ter sodelujoče organizacije. Slovenski projekt rip in medorganizacijski sistemi so med drugim prispevali k razširjanju spoznanj o obstoju, uporabnosti pa tudi zapletenosti uvajanja tehnologije ripa in elektronskega poslovanja. S tem je Slovenija dosegla določeno stopnjo osveščenosti o ripu in najbrž pridobila na času nekaj let.

Za podjetja v Sloveniji so prizadevanja v omenjenem slovenskem projektu povsem praktično koristna. Na to kažejo nekateri primeri:

- Izmenjavanje elektronskih sporočil namesto papirnih (naročilo, potrditev naročila, račun) nekaterih večjih slovenskih trgovskih organizacijah z dobavitelji.
- Republiška carinska uprava Republike Slovenije je bila v letu 1993 imenovana za koordinatorico modernizacije carinskega poslovanja v enajstih državah Srednje in Vzhodne Evrope. Sedaj za svoje potrebe pripravlja sistem sprejemanja podatkov enotne carinske listine v elektronski obliki.
- Luka Koper spodbuja izvoz in uvoz blaga preko luke brez papirja.
- Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije že sprejema elektronske račune izvajalcev zdravstvenih storitev namesto papirnih.
- Banke že nekaj let uporabljajo elektronska sporočila v mednarodnem plačilnem prometu v sistemu S.W.I.F.T., omogočajo pa tudi elektronsko poslovanje s sedeža stranke (home banking).
- Agencija za plačilni promet pripravlja uvedbo elektronskih sporočil v plačilnem prometu (nalog za plačilo, obvestilo o plačilu, obvestilo o stanju na računu).
- Ponudniki telekomunikacijskih storitev zagotavljajo vrsto novih storitev.
- Vsakoletna junijska mednarodna konferenca na Bledu (Bled Electronic Commerce Conference) spodbuja razvoj elektronskega poslovanja v Sloveniji in seznanja svetovno strokovno javnost z razmerami v Sloveniji.
- Konzorcij podiplomskih študentov in izobraževalni simpozij, ki ga na Otočcu organizirata Univerza v Mariboru in Krka Novo mesto, povezuje slovenske študente s kolegi, ki na univerzah v Evropi, Avstraliji, Aziji in Severni Ameriki s svojimi profesorji proučujejo elektronsko poslovanje.

Dejstvo je, da v najbolj razvitih državah, na primer v ZDA in Kanadi, na Nizozemskem in v Singapuru, hitro uvajajo elektronsko poslovanje. Lahko pričakujemo, da bodo mnoga slovenska podjetja prisiljena, da se pospešeno elektronsko povežejo s svojimi partnerji doma in v tujini. V Sloveniji je na voljo informacijska tehnologija, ki omogoča takojšen zagon temeljnih oblik elektronskega poslovanja. Potencialni uporabniki so seznanjeni s prednostmi in težavami uvedbe tehnologije elektronskega poslovanja (Gričar in drugi 1996). Strokovnjaki v organizacijah so usposobljeni za njeno začetno uvedbo. Zato je mogoče priporočiti pospešeno razvijanje in uvajanje elektronskega poslovanja v podjetjih in vladnih organizacijah v Sloveniji. V ta namen pa je potrebno organizirati ustrezne akcije, ki naj pripeljejo do praktično delujočih rešitev. Povedano z besedami v priporočilih Evropskemu svetu za informatiziranje družbe (Europe 1994): Nič se ne bo zgodilo samo od sebe, moramo ukrepati. Tovrstni ukrepi lahko prispevajo k

temu, da bo Slovenija upoštevana kot država, s katero je mogoče poslovati na sodoben način - elektronsko.

Vse povedano velja tudi za organizacije v Novem mestu in celotni regiji. Od vodstva teh organizacij je odvisno, kdaj bodo uvideli naloge in priložnosti, ki jih informacijska družba prinaša.

VLOGA MESTA ALI REGIJE V ELEKTRONSKI DRUŽBI

V informacijski družbi se bo najbrž zelo spremenilo razmerje med velikim ter majhnim mestom ali mestom in podeželjem. Delo na daljavo (teledelo), ki je del nastajajoče informacijske družbe, že omogoča, da se ljudje selijo iz velikih v manjša mesta, v katerih lahko živijo v bolj prijetnem okolju. Z vsemi, tudi z zaposlenimi ali prijatelji in sorodniki v velikih mestih se iz manjšega mesta zlahka povezujejo prek telekomunikacij (telefon, faks, elektronska pošta, telekonferenca). Zato lahko opazamo premike prebivalstva v kraje, kjer je življenje bolj prijetno, varno. Na primer: iz New Yorka se selijo v manjša mesta. Iz Kalifornije se selijo v Kolorado ali Arizono, kjer hitro raste število podjetij, ki razvijajo ali pri delu intenzivno uporabljajo informacijsko tehnologijo. Primeri takih mest so Denver in Boulder v Koloradu, Tucson v Arizoni.

Na Dolenjskem in v Beli krajini kot regiji ali v Novem mestu kot enem izmed mest razmere najbrž ne bodo drugačne. Veliko več kot sedaj bodo tudi Novomeščani lahko naredili na daljavo. Že sedaj ni več tako kot nekoč potrebno potovati po papirje, s papirji ali zaradi papirjev v Ljubljano. Ne glede na lokacijo in čas bo mogoče pridobiti potrebne podatke v trenutku potrebe. Zato se bo spremenila vloga klasične pisarne (Vogel 1996). Problem bo pridobivanje podatkov in njihova uporaba ter razumevanje in oblikovanje informacij kot novega znanja ter pridobivanje znanja in usposabljanje. Zato se bo povečala tudi potreba po usposabljanju na daljavo v trenutku, ko bo znanje potrebno (Jenkins 1966).

V takih razmerah se lahko vprašamo, kakšne so naloge kateregakoli mesta in njegovih predstavnikov v pripravah na informacijsko družbo, tudi Novega mesta in njegovih predstavnikov.

Opisali smo priprave na informacijsko družbo v najbolj razvitih državah in zvezah držav, na primer Evropski zvezi. Tam naloge prevzemajo podjetja, združenja podjetij, strokovne organizacije, vlade in njihovi predsedniki. Predsednik Clinton je na primer izstavil že omenjeni Memorandum o elektronskem poslovanju, s katerim je določil, da se morajo vse vladne organizacije usposobiti za elektronsko poslovanje do pomladi 1997. Po analogiji z opisanimi primeri lahko rečemo, da ima nekaj nalog mesto kot celota: vse organizacije in prebivalci, nekaj nalog pa ima župan. Organizacije se, na primer, lahko dogovorijo za elektronsko povezovanje in razvijajo elektronsko poslovanje. Prebivalci se lahko pospešeno opremijo s primernimi računalniki in se priključujejo na Internet. Župan lahko v mestu organizira cenen priključek na Internet (telefonsko številko), na katero se lahko priključi vsaka oseba prek telefona od doma. Župan lahko tudi organizira sestanke malih podjetij in jih spodbuja, da se pripravijo na elektronske povezave z večjimi in močnejšimi partnerji. Vsi skupaj pa Novomeščani lahko vplivajo (pritisak) na vlado, da predlaga programe informatiziranja družbe. Sestavina teh programov naj bi bilo ustvarjanje konkurenčnega okolja, v katerem bodo pospešeno nastajali ponudniki in uporabniki informacijskih storitev. Samo na ta

način bo mogoče ustvariti kritično maso ponudbe in povpraševanja po informacijskih storitvah.

Zakaj naj bi tudi Novomeščani vse to počeli? Zato, ker informacijska družba prinaša veliko dobrega za vse prebivalce Zemlje: povezovanje ljudi, izmenjevanje znanja, izobraževanje, demokratizacijo. Pa tudi zato, da bodo prek telekomunikacij prodajali in kupovali proizvode in storitve. Lahko bodo sporočali o letopatih Dolenjske, o zdraviliščih, o zidanicah in tako uspešneje in po vsem svetu ponujali enkratne storitve.

Katere naloge v zvezi z nastajanjem informacijske družbe pa bodo posamezniki zmogli in hoteli videli in katere izmed videnih vzeti na svoja ramena, je odvisno od več stvari; na primer od tega, koliko vedo, koliko se za informacijsko družbo zares zavzemajo in nenazadnje tudi od njihove vizije razvoja in pripravljenosti za vodenje ljudi.

Čeprav brez naložb seveda ne bo šlo, je prav, da poudarimo, da denar ne bo največji problem. Vprašanja bodo naslednja: Kakšne so zamisli? Kolikšen je pogum? Koliko je dobre volje? Kako močna je želja po odličnosti? Kot smo že rekli: omejitev bo samo v domišljiji in ustvarjalnosti ljudi. Zato bi bilo najbrž prav, da bi se k razvijanju informacijske družbe medsebojno spodbujali vsi tisti, ki mislimo, da je to nekaj dobrega in da se nas to tiče.

LITERATURA

Columbus ministerial declaration on trade efficiency. World Summit on Trade Efficiency. UNCTAD, United Nations, Columbus, Ohio, ZDA, 17.–21. oktober 1994.

Delors, Jacques (vodja skupine): Growth, Competitiveness, Employment: The Challenges and Ways Forward into the 21st Century. White paper. Brussels: European Commission, 1993.

Drake, William J. (editor): The New Information Infrastructure. Strategies for U.S. Policy. New York: The Twentieth Century Fund Press, 1995.

Europe and the Global Information Society: Recommendations to the European Council (Bangemann Report). Brussels: European Union, 1994. Slovenski prevod: Evropa in globalna informacijska družba. Priporočila Svetu Evrope. Uporabna informatika II(1994)4; 5–20.

G-7 Information Society Conference. Pilot Project. Executive Summaries. Brussels: European Commission, 25.–26. februar 1995.

Gričar, Jože (urednik): Slovenski projekt rip in medorganizacijski sistemi. Poročilo o raziskovanju v letu 1995. Kranj: Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede, 1995.

Gričar, Jože; Jože Jesenko in Boris Zupančič: Računalniško izmenjavanje podatkov v Sloveniji. Organizacija 29(1966)5, maj; 263–272.

Jenkins, A. Milton: The Impact of Electronic Commerce on the Future Education and Training. V: Swatman, M.C. Paula in drugi: Ninth International Conference on EDI-IOS, Bled, 10.–12. junija 1996; 584–587.

McCubbrey, Donald J. in Gričar, Jože: The EDI project in Slovenia: a case study and model for developing countries. Information, Technology & People. Bredford, 8(1995)2; 6–16. ISSN 0956-3845

Memorandum for the heads of executive departments and agencies (and) the President's Management Council. Streamlining procurement through electronic commerce. Federal Register Vol. 58, No. 207, 28. oktober 1993.

Petrič, Darjan: Računalniško izmenjavanje podatkov v malih podjetjih. Organizacija 29(1966)5, maj; 283–290.

Pollak, Georg: Pomen uvajanja elektronskega poslovanja v finančne procese. Organizacija 29(1966)5, maj; 273–282.

Predlog strategije vlade Republike Slovenije na področju nacionalne informacijske infrastrukture. Delovna verzija. Gradivo pripravil Cene Bavec. Ljubljana: Ministrstvo za znanost in tehnologijo, januar 1996.

The National Information Infrastructure: An Agenda for Action. National Telecommunications and Information Agency, Information Infrastructure Workforce. Washington, D.C.: U.S. Department of Commerce, 15. september 1993.

The Path to the Information Society in the Central and Eastern European Countries. The Role of Research & Development and Experimentation. Ljubljana: European Commission and the Ministry

CVIČEK – PRIZNANO TRADICIONALNO POIMENOVANO (PTP) VINO

JULIJ NEMANIČ

Povzetek tez: Z imenom cviček se lahko označujejo samo rdeča vina, pridelana v dolenskem vinorodnem okolišu iz sort žametovke, frankinje in kraljevine.

Povpraševanje po rdečih vinih se stopnjuje na svetovnih trgih in tudi v Sloveniji. Velik vpliv na večjo porabo rdečih vin imajo novejša odkritja medicinske in enološke stroke, ki potrjujejo vsebnost zdravilnih učinkovin (flavonoidov) v rdečih vinih.

Dolenjska, domovina cvička, je doslej prepuščala razvoj stihiji vinogradništva. Dolenjski vinorodni okoliš, ki ima največ vinorodnih površin v Sloveniji, je s svojimi vini na slovenskem trgu premalo prisoten. Vina z zaščitenim poreklom so v svetu ustvarila ugled mnogim pokrajinam oziroma državam.

Novi zakon o vinu, ki ga bo Slovenija kmalu dobila, bo zastavil pridelavo in promet vina na novih, evropskih osnovah. Cviček in kraški teran sta edina med slovenskimi vini v zakonu navedena kot priznано tradicionalno poimenovani imeni. Bo Dolenjska tokrat posvetila več pozornosti tej možnosti?

Ključne besede: cviček, zakon o vinu, priznано, tradicionalno poimenovanje vina.

U V O D

Cviček je slovenska nacionalna posebnost v vinarstvu, ker ima lastnosti, ki bi jih težko srečali na svetovnem vinskem trgu. Njegova vrednost je v nizki alkoholni stopnji in prijetni kislini ter pitnosti, ker je gladkega netaninastega okusa in prijetne vinske arome. Zato cviček ni primerno vino za pijančevanje in verjetno bi glede tega prišla v poštev prej vsa ostala vina. Cenijo ga starejši ljudje, ker jim krepi moč, in okrevanci, ker pospešuje apetit. Radi ga uživajo tudi ljudje srednjih let, ki uživajo v dobri hrani in v družbi lahko popijejo kozarec ali dva več kot katerega drugega vina, ne da bi občutili negativne učinke alkohola. Cviček ima nizko kalorično vrednost, in ker nima ostanka sladkorja, je primerno vino za diabetike. Pivci cvička so tudi pravi ljubitelji vina v večjih slovenskih mestih, kar mu zagotavlja prisotnost na zanimivih trgih.

Predlog zakona o vinu, ki naj bi bil letos izglasovan v državnem zboru, izrecno navaja, da je možno pridelati cviček samo v dolenskem vinorodnem okolišu (DVO). Ta zajema območje na desni strani reke Save od Brega pri Litiji do Breganjščice, nato do Bregane in po vrhovih Gorjancev do kote 824, od tu po zračni črti do vasi Črmošnjice, Dvor, Smuka, Krka in Šmartno pri Litiji do reke Save. Ožji vinorodni okoliši so: Krško, Gorjanci, Novo mesto, Mokronog.

Torej se pridelovalno območje cvička zmanjšuje, vrača se v zgodovinske meje, saj je bilo po vinski zakonodaji iz leta 1974 razširjeno na bizeljsko-sremiški vinorodni okoliš. Novi zakon o vinu bo dal osnovo za izdelavo vinogradniškega katastra, ki zavaruje vinorodne površine in daje možnost zaščite posameznih vin. Tako bodo tudi vinorodne površine Dolenjske analizirane in bonitirane s talnimi, podnebnimi in topografskimi parametri. Samo na parcelah, ki bodo zadostile minimalnim pogojem, se bo smelo vino označevati z imenom cviček. Ocenjujem, da bo takih površin nad 50 odstotkov obstoječih vinogradov.

Dolenjski vinorodni okoliš je največji po površini vinogradov med vsemi slovenskimi vinorodnimi okoliši, saj merijo 3.387 ha. Po absolutnih vinorodnih legah sta večja od dolenjskega samo vipavski in koprski. Od 14 vinorodnih okolišev je dolenjski prvi v Sloveniji po površini vinogradov in tretji po površini absolutnih vinorodnih leg.

Ob dejstvu, da vina v Sloveniji ne pridelamo dovolj za potrebe lastnega trga, ima Dolenjska možnost, ki jih do danes še ni izkoristila. Evropska zveza ne dovoljuje svojim članicam širitve vinogradov na nove površine. Pred Slovenijo je še nekaj let časa, da lahko svobodno povečuje svoje vinograde. Dolenjski niti to ni potrebno. Četudi ostane na istih površinah, samo da vinograde posodablja, bo pridelek zadostoval za primerne zaloge in uspešno trženje v Sloveniji ter za izvoz.

Še do nedavna se dolenjsko vino ni dovolj uveljavilo na trgu, ker ni bilo v Novem mestu zadružne kleti, ki bi tržila večje količine stekleničenega vina. Razdrobljenost pridelave vina in spontano trženje posameznikov danes ne omogoča ponudbe večjih količin vina z dolenjskim poreklom. Rdeča vina pridobivajo na povpraševanju in cviček postaja spet popularen, bolj iskan. Ali bo Dolenjska hotela in zmogla sprejeti ta izziv ter oblikovala manjše pridelovalne in tržne enote, ki bi vnovčevale večji delež pridelka, kot je bilo to dosedaj?

Cviček ni edino tržno vino na Dolenjskem, toda je najbolj zanimivo z več vidikov:

- v Sloveniji nima konkurence v nobenem vinu,
- največ obstoječih vinogradov je zasajenih s cvičkovimi sortami, zato se ga lahko tržišču ponudi večje količine in vzdržuje na trgu kontinuiteto,
- z nobenim vinom ni Dolenjska toliko identificirana tako doma kot izven kakor s cvičkom,
- izkušnje s pridelavo cvička so največje in tradicija je v vinarstvu zelo pomembna za uspešno predstavljanje vinorodnega okoliša,
- zaupanje igra pri kupcih vina veliko vlogo,
- po svetu so tržno zelo uspešni posamezni vinorodni okoliši, ki imajo samo eno sorto in eno vino (Beaujolais, Chablis, Šampanja ...).

Naj bo cviček pijača, zdravilo, začimba ali lokalna vinološka posebnost, je in bo ostal dolenjska značilnost, ki jo dolenjski pridelovalci ne želijo obdržati le zase, ampak jo ponuditi vsem ljubiteljem dobre vinske kapljice doma ali na tujem v sklopu celostne turistične ponudbe regije v malo – in velikoprodaji. Poskrbeti moramo, da bo z dvigom kakovosti in uravnoteženo količino cviček dobil in ohranil kakovost, s tem pa tudi zasluženi uglednejši položaj na trgu slovenskih vin. Zato pa ni dovolj volja in znanje redkih posameznikov, ki že dosedaj dosegajo dobre rezultate. Različne stroke, povezane med seboj, bi morale v bližnji prihodnosti kompleksno pristopiti k trženju in promociji cvička na različnih nivojih in v različnih oblikah; v kombinaciji s turistično in gostinsko ponudbo na lokalni, regionalni ali državni ravni ali v prizadevanjih za vsesplošen dvig vinske kulture.

To pa ne pomeni osredotočiti se le na probleme pridelovanja cvička, ampak tudi in predvsem njegove smotrnejše prodaje in porabe. Tudi o tem nas učijo izkušnje iz preteklosti.

PREGLED POVRŠIN VINOGRADOV V SLOVENSКИH VINORODNIH OKOLIŠIH

VINORODNI OKOLIŠ	Absolutne lege v ha	Obstoječi vinogradi v ha
PODRAVSKI RAJON		
Mariborski okoliš	3.554	1.841
Radgonsko-kapel. gorice	901	762
Ljutomersko-ormoške gorice	1.820	1.531
Haloze	2.381	1.640
Sred. Slov. gorice	943	925
Prekmurske gorice	659	1.100
	10.258 ha	7.799 ha
POSAVSKI RAJON		
Šmarsko-virštajnski	1.301	1.674
Bizeljsko-sremiški	1.670	1.417
Dolenjski	4.275	3.387
Belokranjski	1.460	1.070
	8.706 ha	7.548 ha
PRIMORSKI RAJON		
Briški	1.840	1.100
Vipavski	6.340	1.718
Kraški	546	355
Koprski	5.800	1.660
	14.526 ha	4.835 ha
Slovenija SKUPAJ:	33.490 ha	20.182 ha

OSNOVNA NAČELA ZAŠČITE GEOGRAFSKEGA POREKLA VIN

Po Lizbonskem dogovoru o zaščiti oznake porekla se le-ta pojmuje kot: "Geografska oznaka države, pokrajine ali ožje teritorialne enote, ki služi za poimenovanje gotovega proizvoda, pridelka, ki je originalen, katerega kakovost in značilnosti so vezane na določeno geografsko opredeljeno okolje, ki ga tvorijo naravni in človeški dejavniki."

S pomočjo tega dokumenta iz leta 1958, ki je bil dopolnjen v Stockholmu leta 1967 in 1979, je možno pravno zaščititi tudi vina, ki so se tradicionalno ali drugače uveljavila. Dolenjska ima vino cviček, ki mu slovenska stroka poleg kraškega terana priznava avtohtonost oziroma poseben status - primerno tradicionalno poimenovano (PTP) vino.

V 4. členu predloga zakona o vinu z dne 7. maja 1996 so v 5. odstavku navedeni pogoji, pod katerimi se bo lahko uporabljala za vino cviček oznaka PTP. Predhodno bo moral biti izdelan elaborat, ki bo opredelil geografsko območje, sisteme vinogradov, organoleptične značilnosti vina in utemeljitev za uporabo tradicionalnega poimenovanja. V Sloveniji zakonodaja doslej ni omogočala dovolj natančne zaščite. Navajam, zaradi lažjega razumevanja, nekaj razumljivih parametrov, ki so dejansko osebna izkaznica vinograda zaščitenege vinorodnega območja:

- predpisano najvišje oziroma najnižje število trt na ha vinograda,
- priporočene sorte in delež posameznih sort,
- vzgojno obliko trte (rez),
- najnižja sladkorna stopnja grozdja,
- najvišji hektarski pridelek grozdja ali vina itd.

Ali smo se na Dolenjskem pripravljene podrediti takšnemu redu v vinogradništvu in to tudi vnovčiti? To je tudi za Dolenjsko izziv v začetku tretjega tisočletja. Upajmo, da ne bomo reagirali preveč čustveno, ker to ne bi omogočilo uresničitve zaščite cvička.

Kmetijski inštitut Slovenije je sklical sestanek 6. februarja 1996 na Srednji kmetijski šoli v Novem mestu. Udeležili so se ga vidni pridelovalci cvička na Dolenjskem, predstavniki vseh združenih kleti, ki pridelujejo cviček, dva člana državnega sveta z Dolenjske, predstavniki vinogradniških društev. Sestanek je izzvenel v tem, da je nujno čimprej zaščititi cviček. Zahteva je bila po višji kontroli vina, tako v pridelavi in na trgu. Prisotni so opozarjali na izkušnje iz preteklosti, ko je nered in nedorečena zakonodaja botrovala katastrofalnemu padcu povpraševanja po cvičku.

Predlog zakona o vinu postavlja v 26. členu naslednjo zahtevo:

"Vino, pridelano iz grozdja s slovenskim poreklom, se, ne glede na kakovost, označi samo kot namizno, če ima lastnik v kleti skladiščeno v istih ali lokacijsko povezanih prostorih vino, pripeljano iz druge vinorodne dežele (rajona) ali druge države.

To določilo je po normah Mednarodnega urada za trto in vino (OIV) in z njim se lahko preprečijo razna potvarjanja porekla vina v kletih, ki so pridelovalne in trgovske."

RAZLOGI ZA PONOVEN VZPON RDEČIH VIN NA SLOVENSKEM TRGU

Začelo se je leta 1991 v ZDA po televizijski oddaji Francoski paradoks, ki jo je oddajala ameriška družba CBS. Ocenjujejo, da je to 60-minutno oddajo gledalo okrog 100 milijonov Američanov. Pozornost je vzbudil podatek, da imajo Francozi v povprečju za 10 odstotkov višji holesterol v krvi kot Američani, ker so znani po bogati hrani. Kljub temu imajo Američani trikrat več obolelih na srcu in ožilju kot Francozi. Kot razlaga temu pojavu so prikazane razlike v prehrabnih

navadah, vključno z uživanjem vina, kar naj bi potrjevalo pozitivno delovanje vinskih sestavin iz družine polifenolov. To, kar vino razlikuje od ostalih pijač, je njegov taninski značaj, ki je povezan z bogastvom polifenolov. Te snovi so flavonoidne (katehin, epikatehin in njihovi oligomeri kot proantocianidoli) in neflavonoidne (najvažnejši je resveratrol). Te snovi se nahajajo v trdih delih grozdja, jagodnih pečkih in kožicah. Zaradi tehnološkega postopka pridelave rdečih vin, ker se trdi deli namakajo v moštu med vrenjem, prehajajo te dragocene snovi v mošt, vino in so tu shranjene. Pri belih vinih zaradi kratkega kontakta tekoče in trde faze drozge je vsebnost teh snovi bistveno manjša. Študije "in vitro", ki jih je leta 1993 izvedel profesor Frankel iz kalifornijske univerze, so pokazale, da ima tisočkrat razredčeno rdeče vino precej večjo sposobnost antioksidativnega delovanja na LDL (slabi holesterol) kot vitamin E, ki je veljal do sedaj za najboljši antioksidant. Poraba rdečih vin na ameriškem trgu je rasla z visokimi indeksi. Marca leta 1990 je bila vrednost prodaje 16 milijonov USD, decembra 1991 32, decembra 1993 45, januarja 1995 50 oziroma letno za 25 odstotkov. Slovenski trg kaže ta čas rast porabe rdečih vin, tudi zato cvička zmanjkuje. Ali ima cviček zopet možnosti, da se na trgu uveljavi? Ima nekaj prednosti pred ostalimi vini:

- po energetski vrednosti spada k nižjekaloričnim vinom, zato ga je možno priporočati pri shujševalnih obrokih;
- zaradi višje kislosti potrebuje zelo majhne količine žvepla za zaščito, zato ugaja tudi ljudem, ki so preobčutljivi na žveplo;
- nižja alkoholna stopnja;
- spada med redka vina, ki so primerna za aperitiv, prilagodljiv široki izbiri slovenskih jedi;
- za ljudi, ki jim primanjkuje želodčne kisline...

Vse navedene prednosti poznavalec cvička ob njegovem imenu podoživi kot nežno rdečo kapljico blago kislega okusa. Ti dve značilnosti sta razpoznavni za cviček med vsemi drugimi vini, ki že stoletja olajšujeta sicer trdo življenje slovenskega življa in lepšata vsakdanjik ali praznični dan tako bogatih kot revnih. Ti dve značilnosti sta skoraj edini stalnici v zgodovini pridelave cvička. Naša generacija je dolžna zagotoviti še najmanj dve stalnici:

- stalno kakovost cvička,
- primerno količino tržnih viškov, ki bi omogočili ohranitev in razvoj vinogradništva na Dolenjskem.

Človeštvo kaže iz dneva v dan večjo skrb za zdravo prehrano. Zato je cviček kot nalašč vino za današnje obdobje civilizacijske naglice in želje po zdravi prehrani. Skratka, cviček je lahko vsakdanje vino sodobnega človeka.

Avstrijci so uspeli s svojim trženjem njihovega rdečkastega vina Schilcher (šilher) potrditi, da je kiselkasto rdeče vino dražje na trgu kot najboljša bela vina (traminci, sauvignoni, renski rizlingi itd.). Sliši se skoraj neverjetno, toda leta 1956 je cviček v Sloveniji dosegel tudi ceno traminca.

MOŽNOSTI ZA POVEČANJE TRŽNIH KOLIČIN CVIČKA

Inventura vinogradniških površin v Sloveniji leta 1974 je pokazala, da je v dolenjskem vinorodnem okolišu še prostih 888 ha vinogradniških površin. Dokument Strategija razvoja kmetijstva v Sloveniji iz leta 1992, ki jo je potrdil državni zbor, navaja:

- obnoviti absolutne vinogradniške lege s poudarkom na pridelavi grozdja kakovostnih sort (povečati vinograde na 25.000 ha),
- povečati izvoz kakovostnih vin.

Obnova vinogradov je bila letos stimulirana z državnim denarjem. V panogi se je začutil optimizem, čeprav je bilo obnovljenih samo 600 ha vinogradov. Za enostavno reprodukcijo je potrebno v Sloveniji letno obnoviti 800 ha vinogradov. Zopet se je pokazalo, da so bili vinogradniki takoj za rigolanje, čim je država primaknila nekaj denarja. To je dobro znamenje, navezanost na trto je opazna tudi pri generaciji, ki sedaj prevzema kmetije. Navezanost sama ni dovolj, ker se kaže prej v ljubiteljskem kot ekonomskem odnosu. Na Dolenjskem je bilo še vedno težko zlagati parcele, da bi prišli do večjih, strnjenih površin. Realizacija zadane naloge 25.000 ha vinogradov v Sloveniji zahteva letno obnovo do leta 2002 1400 ha. Kako motivirati ljudi k tržni pridelavi grozdja ali vina? Konkurenca, ki jo bo slovensko vino doživelo, ko bo Slovenija članica Evropske zveze, bo neizprosna. Trženje na sedanji način (sivi trg) se bo opustilo. Tržno bodo lahko preživele redke družinske kmetije, ki so se specializirale v vinogradništvo in imajo večje površine vinogradov. Svoje vino bodo lahko prodale tudi turistično usmerjene kmetije. Večji del vinogradnikov ne bo mogel direktno tržiti. V takih primerih so se v zgodovini obnesle zadružno organizacije. Pospeševanje nastajanja majhnih zadrug v okolici Novega mesta bi bila gotovo pravilna usmeritev. Tako organizirani vinogradniki se bi lažje uveljavili na slovenskem trgu in bili sposobni ponuditi večje količine cvička in tudi ostalih vin dolenjskega porekla v izvoz. Študija, imenovana Izvozno marketinška strategija za slovensko vino, ki jo je v letu 1995 predstavil v Ljubljani avtor Christoph Von Nell iz WBM Consult, Wiesbaden, ugotavlja, da bi ponudili na nemški trg naslednja vina:

- avtohtone sorte,
- v Sloveniji poznane namizne specialitete v litrski steklenici,
- vrhunska vina.

Po Von Nelli nima nobenega smisla na nemškem trgu nuditi še druga, že tisočkrat prisotna vina kot cabernet sauvignon in chardonnay.

Delež cvička v primerjavi z metliško črnino na slovenskem trgu pri treh večjih grozistih z vinom je glede na ostala slovenska vina:

	cviček	metliška črnina
Novo mesto:	19,6 %	19,6 %
Ljubljana:	8,0 %	17,0 %
Kranj:	2,6 %	2,2 %

SKLEPNI PREDLOGI

1. V dokumentu Strategija izvoza slovenskih vin je med strateškimi prednostmi zapisano, da izvozna strategija lahko temelji (med drugim) tudi na "ponovni rasti in uveljavljanju rdečih vin, s posebnim poudarkom na nekaterih naših unikatnih vinih (teran, cviček)... Svetovni trg se je nasitil vin istih sort iz vsake države (chardonnay, cabernet sauvignon...). Povpraševanje je po avtohtonih vinih, tako na domačih trgih kot s strani držav uvoznic. Ta pojav je za podjetne vinorodne pokrajine odlična informacija.
2. Sloveniji kronično primanjkuje vina in ni nevarnosti, da bi prišlo do hiperprodukcije. Zato lahko Dolenjska izkoristi svoje naravne možnosti za obnovo vinogradov in bo tako zagotovila več novih delovnih mest in redno oskrbovala trg z vini dolenjskega porekla.
3. Smiselno je vključiti cviček v dolgoročni marketing, ki bi zajemal celotno turistično in zdraviliško dejavnost. To vino naj se prikaže kot najbolj zdravo in pitno slovensko vino, ki bi se po zgledu popularne mediteranske diete vključilo v vsakodnevni obrok turističnega menija na Dolenjskem.
4. Pospešeno izdelati elaborat za označevanje cvička po merilih "priznanega tradicionalnega poimenovanja".
5. Zainteresirati tako Dolenjsko in ostale banke, ki delujejo na območju, da financirajo obnovo vinogradov in ustanavljanje manjših samostojnih vinogradniško-vinarskih enot, ki bi vina pridelovale in tržile.

LITERATURA:

1. Likar, J.: *Naš cviček, Kmečka knjiga v Ljubljani*, 1995.
2. Terčelj, D.: *Značilnosti dolenjskega cvička*, Kmetijski inštitut Slovenije, Raziskave in študije – 53, 1974.
3. *Organisation Mondiale de la Propriété Intellectuelle: Arrangement de Lisbonne concernant la Protection des Appellations d'Origine et leurs Enregistrement International*, Geneve 1987.
4. *Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: Predlog: Zakon o vinu in drugih proizvodih iz grozdja in vina, druga obravnava*, 7. 5. 1996, Ljubljana
5. Nemanič, J.: *Koruza, B., Lokar, V., Žibrik, N., Bucik, T., Terčelj, D., Omerzel, B., Sočan, B.: Tržno repositioniranje in promocija cvička, Imago, Kmetijski inštitut, Ljubljana 1995.*
6. Protner, J.: *Strategija razvoja kmetijstva v Sloveniji*, Ljubljana 1992.
7. *Poslovna skupnost za vinogradništvo in vinarstvo Slovenije: Strategija izvoza slovenskih vin, I. faza, Celje 1994.*
8. *Nell Von CH.: Izvozna marketinška strategija za slovensko vino, Poslovna skupnost za vinogradništvo in vinarstvo Slovenije, d.o.o. Celje, junij-julij 1995.*
9. *Cabanis, J. C.: Les Propriétés Biologiques du Vin, Mednarodni simpozij o vinu, Ljubljana 7. 6. 1996.*

OBČINA NOVO MESTO KOT TURISTIČNA DESTINACIJA

VLADO PETROVIČ

Povzetek: Že povabilo za sodelovanje v tem zborniku govori o tem, da je turizem dejavnost, ki je za mesto pomembna in zaokrožuje njegovo gospodarsko in kulturno podobo oz. jo celo v veliki meri soustvarja. Seveda je jasno, da turizem sam po sebi v mestu ne bo zaživel niti se ne bo razvil, če ne bo živelo mesto samo. Turizem in vse, kar sodi zraven, lahko le izdatno pripomore k polnokrvnemu življenju mesta, okolice in cele regije. Zato se ljudje, ki delamo v turističnem gospodarstvu, zavzemamo za celovito oživitev mesta, za njegovo vsestransko bogato življenje, ki naj bo v prvi vrsti v vsesplošno korist ljudi, ki v njem od njega živijo. Turizem smo ljudje, je bilo geslo uspešne turistične vseslovenske akcije Slovenija-moja dežela. Da, turizem smo ljudje in tudi mesto smo ljudje. Brez nas ne bo ne turizma pa tudi ne mesta kot našega skupnega prostora, v katerem živimo, delamo, se zabavamo, izobražujemo, kulturno bogatimo in vsesplošno življenjsko zorimo, klijemo in žanjemo.

Vsekakor so danes turistični kraji ob mestu turistično veliko bolje razviti kot mesto samo. Vzemimo samo Krkina zdravilišča z Dolenjskimi in Šmarješkimi Toplicami ter Otočcem, ki sodijo v vrh slovenske zdraviliške in turistične ponudbe. Vsekakor so ti turistični centri lahko v veliko oporo pri razvoju in oživitvi mestnega turizma, za katerega se zavzemamo. Če nič drugega je v sezoni v teh enotah vsak dan več kot tisoč gostov, in to tako rekoč v neposredni okolici Novega mesta.

Poleg tega pa ima Novo mesto lepo in bogato tradicijo, takrat sicer ne turistične dejavnosti v današnjem pomenu, vsekakor pa gostinske. Pa vendar: koliko je danes v mestu ali njegovi okolici gostiln s prenočišči, s "tujskimi sobami", kot so rekli pred 50 in več leti, ko je bilo takih gostiln vse polno. Vprašanje, kaj je bilo prej, ali gostilna in postelja ali turist, je v našem primeru tako nesmiselno, kot ono, ali je bilo prej jajce ali kura. Mi potrebujemo eno in drugo, tukaj in zdaj! Treba je zavihati rokave, predvsem pa strniti vse sile.

UVOD – TURISTIČNI PROMET V SLOVENIJI IN SVETU VČERAJ, DANES, JUTRI

Večina turističnih analiz zadnjih nekaj let se opira na leto 1990, ki je veljalo v Sloveniji za povprečno oziroma normalno leto, čeprav je imela Slovenija tega leta v vsej svoji turistični zgodovini največ prenočitvenih kapacitet in je ustvarila največji devizni prihodek.

Primerjava deviznega prihodka od leta 1990 do leta 1995 kaže, da smo primerjalno leto 1990 v deviznem prihodu presegle že v letu 1994, medtem ko po številu nočitev ostaja še naprej najboljše.

Tabela 1 : Devizni dohodek od turizma v Sloveniji v letih od 1990 do leta 1994

Tabela 2: Število nočitev v Sloveniji v letih od 1990 do leta 1995

Leto	Dohodek v mio USA \$
1990	858
1991	338
1992	671
1993	734
1994	932
1995	1.160

Leto	Nočitve v mio
1990	7,96
1991	4,89
1992	5,10
1993	5,38
1994	5,87
1995	5,88

Da bi lažje presodili uspešnost oziroma neuspešnost turističnega gospodarstva Slovenije, morda ne bo odveč primerjava s svetovnim turističnim gospodarstvom.

Leto	Štev. turistov v mio	Devizni priliv v milijardah USA \$
1950	25,3	2,1
1960	72,1	6,8
1970	158,7	17,9
1980	280,1	102,4
1990	415	230,0
1995 (ocena)	567	372,0
2000 (napoved)	661	527,0
2010 (napoved)	937	736,0

Vir: WTO - Svetovna turistična organizacija.

Iz analize je razvidno, da so tudi optimistične napovedi za prihodnost zelo spodbudne. Zadnje informacije o gibanju turistov kažejo, da se je število potovanj v letih 1994-95 povečalo za 3,8 odstotka, devizni dohodki pa za 7,2 odstotka.

Glede na devizni priliv in prihodek, ki ga ustvarja turistično gospodarstvo v svetu, postaja turizem ena prvih gospodarskih dejavnosti v svetu in strateška gospodarska panoga v večini držav sveta.

Pomen turizma kot strateško pomembne gospodarske panoge se postopoma uveljavlja tudi v naši državi. V letu 1995 je parlament sprejel resolucijo oz. strateški načrt o razvoju turizma v Sloveniji ter program aktivnosti in ukrepov za njeno izvajanje. Pred tem pa najdemo glavne značilnosti dosedanjega razvoja turizma v planskih dokumentih za razvoj turizma v srednjeročnem obdobju 1986-90 in do leta 2000, in sicer: Družbeni plan in dogovor o temeljih plana RS za obdobja 1986-90 in Dolgoročni plan RS od leta 1986 do leta 2000.

1. TURIZEM V OBČINI NOVO MESTO

Zdraviliški turizem kot nosilna turistična dejavnost ter športno-rekreativni in zabavni turizem

Turistično podobo Novega mesta v zadnjih desetih letih najlepše kaže zdraviliški turizem v Dolenjskih Toplicah in Šmarjeških Toplicah ter športno-rekreativni in poslovni turizem na Otočcu. Obe zdravilišči in Otočec predstavljajo kar 90 odstotkov vseh nastanitvenih kapacitet in ustvarjenih nočitev v občini Novo mesto. Ti trije nosilci turizma novomeške občine so ustvarili v letu 1995 okrog 200.000 nočitev ali 24 milijonov DEM skupnega prihodka. Povprečna zasedenost kapacitet v zadnjih nekaj letih je čez 80 odstotkov v obeh zdraviliščih ter blizu 50 odstotkov na Otočcu. Turistični centri svoje osnovne produkte bogatijo z dodatnimi ponudbami mesta, občine in regije. Lastnik vseh treh turističnih kompleksov je Krka, tovarna zdravil, upravljalško in organizacijsko pa spadajo v Krkino hčerinsko podjetje Krka Zdravilišča, d.o.o.

Zdravilišče Dolenjske Toplice, ki je oddaljeno od Novega mesta 12 km, je eno od osnovnih območij za razvoj stacionarnega turizma. Osnovni element turističnega razvoja Dolenjskih Toplic je termalna voda izoakratoterma, ena redkih termalnih vod v Evropi, ki ima na izviru temperaturo človeškega telesa. Zdravilnost termalne vode so poznali že v antiki, prvi pisni viri pa omenjajo zdravilišče že leta 1228. Te toplice tako sodijo med najstarejša evropska zdravilišča. Za začetek zdraviliško-medicinske dejavnosti štejemo leto 1767, ko je bila narejena prva analiza termalne vode in ko so se tu zaposlili prvi zdravniki. Največji razcvet in ugled v tedanji Evropi je zdravilišče uživalo ob koncu 18. stoletja in v 19. stoletju, ko so bili lastniki zdravilišča grofi Auerspergi. V tistem obdobju sta se pospešeno razvijala tudi kraj in okolica.

Po daljšem obdobju povojne stagnacije je leta 1973 zdravilišče Dolenjske Toplice prešlo v last Krke, tovarne zdravil, ki ga je temeljito obnovila in z razvojem zdravstvene dejavnosti sprožila skokovit napredek. Danes je to zdravilišče najpomembnejši rehabilitacijski center med slovenskimi zdravilišči za stanja po poškodbah na lokomotornem aparatu ter za revmatska obolenja.

Izvirote termalne vode v **Šmarjeških Toplicah** so odkrili že v srednjem veku, natančne podatke pa zasledimo iz zapiskov leta 1740, ko je bilo zgrajeno prvo kopališče. V nadaljnjih 230 letih so toplice večkrat zamenjale lastništvo in spreminjale podobo, dokler ni leta 1974 tudi njih prevzela Krka, tovarna zdravil, in pričela z načrtnim intenzivnim razvojem turistične dejavnosti ter zdravstvene preventivne in kurativne dejavnosti na indikacijskem področju srca in ožilja.

Razvoj turističnega kompleksa **Otočec** je vseskozi do vojne leta 1991 opredeljevala njegova ugodna lega in privlačna okolica, ki jo zaznamuje predvsem otok na reki Krki, na katerem stoji grad iz 13. stoletja. Ta je bil obnovljen in preurejen v hotel leta 1959. V obdobju živahnega prometa na prometni žili, ki povezuje Evropo z Balkanom, se je turistični kompleks izgrajeval in dopolnjeval s hotelom, restavracijo, motelom, bungalovi in kampom. Krka je vložila znatna sredstva v obnovo hotela Grad in obogatitev izvenpenzijske ponudbe.

Po letu 1991 je tudi poslovno enoto Hoteli Otočec prizadela kriza, ki jo je povzročila najprej vojna v Sloveniji, kasneje pa popolna zapora tranzitnih poti proti republikam bivše Jugoslavije. Podjetje je že v kriznem letu pripravilo načrt

programske preusmeritve turistične ponudbe Otočca ter v naslednjih treh letih preusmerilo naložbe v športno-rekreacijsko dejavnost in posodobitev nočitvenih zmogljivosti, ki ustrezajo zahtevnejšim stacionarnim gostom.

Mestni turizem

Turizem dolenske metropole ima svoje korenine že v času pred prvo svetovno vojno. Obdobje pred prvo svetovno vojno ter takoj po njej lahko označimo kot zlato obdobje gostiln, prenočišč in obiskov. Mesto je premoglo kar 33 gostiln (ena gostilna na 83 prebivalcev), v katerih pa je potekalo bogato kulturno, družabno in politično življenje. V njih so se zbirali pisatelji, slikarji, politiki, pesniki, skladatelji in predstavniki meščanske inteligence. Večina gostov je bilo domačih, saj je bil obisk gostiln način življenja različnih socialnih slojev, ki so se mu takratni gostilničarji izvrstno prilagajali.

Drugi del obiskovalcev je bil iz bližnje in daljne okolice, ki so v njih prenočevali med svojimi opravki v Novem mestu ali kot tranzitni gostje proti Zagrebu, Karlovcu, dalmatinski obali.

Po drugi svetovni vojni so na recesijo mestnega turizma vplivali predvsem nacionalizacija gostinskih lokalov, zdesetkano meščanstvo in prihajajoči migranti. Po vojni beležimo razcvet mestnega turizma v drugi polovici šestdesetih in v sedemdesetih letih, ki je odraz navidezne ekonomske moči prebivalstva. Gradili so nove gostinske, nočitvene in druge zmogljivosti.

V osemdesetih letih je ponovno prišlo do recesije, zmanjšanja prometa v gostinstvu in hotelirstvu, zmanjšal se tudi poslovni motiv za obisk, prebivalstvu pa se je zmanjšala kupna moč.

Po osamosvojitvi Slovenije turizem v Novem mestu kaže znake oživljanja, vendar ne v pravem blišču. Recesija v gospodarstvu in padanje kupne moči močno vplivata na razvoj mestnega turizma. Denacionalizacijski proces še dodatno zaustavlja razvoj, vendar se na drugi strani že pojavljajo oblike novega podjetništva.

Ostale oblike turizma (lov, ribolov, kmečki turizem, tranzitni, izletniški, verski, obvodni turizem)

Naravni dejavniki razvoja turizma v novomeški okolici so številni: poleg termalnih vrelov tudi vode, lovna območja, podzemne jame, čudovita pokrajina in mila subalpska klima. Poleg naravne oblike turizma določajo tudi ustvarjeni pogoji (arheološka dediščina, gradovi, cerkve, kmetije, gostoljubnost in domačnost dolenskega človeka), ki so močna podpora osnovnima dvema oblikama turizma, poleg tega pa tudi samostojno ustvarjajo turistični promet.

Se pa srečujemo s pomanjkljivo koordinacijo glavne ponudbe, promocijo le-te in organizirano prodajo.

2. OBSTOJEČA TURISTIČNA PONUDBA

Zdravilišča in športno-rekreativni center Otočec

Po nenehni rasti števila obiskovalcev in naraščanju turističnega prometa v zdraviliščih v zadnjih dvajsetih letih je v zadnjem letu občutiti rahel upad, ki se kaže v manjšem številu nočitev in manjših dobičkih. Upadanje prometa beležijo tudi vsa slovenska zdravilišča ter zdravilišča v Evropi, le-ta že leto poprej.

V dolenskih zdraviliščih še vedno prevladuje klasična zdraviliška ponudba – zdravljenje bolezni (65%) in zdraviliški oddih (35%). Kaže se kot neustrezna, saj država z varčevalnimi ukrepi ter zavarovalnice z reformami zavarovalniških sistemov močno zmanjšujejo število zdraviliških gostov. Nadomeščanje teh gostov s samoplačniki je skoraj nemogoče, saj je ponudba večja od povpraševanja tako za tujega kot domačega gosta. Podobno je v Avstriji in Nemčiji, kjer so morala klasična zdravilišča zmanjšati obseg poslovanja ali celo zapreti vrata.

Prav tako se srečujemo z dejstvom, da samoplačniki zmanjšujejo potrošnjo zdravstvenih storitev. Vzroke lahko iščemo v manjši kupni moči zdraviliških gostov, katerih povprečna starost je nad 60 let. Prav tako se srečujemo s fenomenom, da se je razširila zavest za skrb za zdravje le pri starejših ljudeh (nad 60 let), medtem ko je pri mlajših, za nas potencialno najzanimivejših, še dokaj nerazvita. Tisti, ki se danes odločajo za počitnice za zdravje, so slabi potrošniki zdravstvenih storitev. Posledica tega je nezadovoljstvo tako pri gostu – z učinkom takega počitnikovanja, kot tudi pri gostitelju – s slabšim ekonomskim učinkom.

Bližajoče se nazadovanje spremljajo tudi na eni strani splošni padec standarda, na drugi strani pa visoke cene storitev, ki so primerljive z evropskimi cenami ter slabo razviti infrastruktura in dodatna ponudba, ki nista odvisna od obeh zdravilišč. Vzrok za neugodno starostno in potrošno strukturo zdraviliških gostov je tudi nepoznavanje ponudbe zdravilišč pri mlajši populaciji.

Otočec se kot turistični kraj v zadnjem letu pojavlja s spremenjeno ponudbo. Iz klasičnega tranzitnega turizma se spreminja v stacionarni turizem.

Ta ponudba temelji na športno-rekreacijskih programih, ki jih omogoča novi teniški center z notranjimi in zunanji igrišči, dodatnimi prostori in opremo za rekreacijo ter narava, ki omogoča številne aktivnosti, kot so: pohodništvo, kolesarjenje, vodni športi, lov, lokostrelstvo, jezdenje.

Prav tako je prisotna ponudba za zabavo, ki jo omogočajo plesna restavracija Tango, diskoteka in igralnica.

Za kvalitetno ponudbo kongresnega turizma še niso dani pogoji, v manjšem obsegu pa se razvija poslovni turizem.

Obstoječo kompleksno ponudbo trenutno ogrožajo: vprašanje lastništva, neurejena infrastruktura (kanalizacija, telefoni, cesta, pločniki) in bližina romskega naselja, ki tako močno moti turizem na Otočcu, da prenekateri gostje zapuščajo Otočec zaradi lastne varnosti in varnosti svojega imetja.

Grad Otočec, ki s svojo edinstveno lego kot kulturni spomenik daje pečat temu turističnemu centru, se srečuje še z neustrezno cestno povezavo med levim in desnim bregom Krke. Krajevna cesta grobo preseka grajski park in pelje skozi grajsko dvorišče, kar degradira veličino grajskega ambienta in celo ogroža varnost gostov in sprehajalcev.

Tu naj omenim še odnos ribičev do okolice gradu, ki postavljajo svoja ribiška mesta ali na mostu, kjer ovirajo promet, ali pa se postavljajo na kraje, ki so namenjeni počitku gostov, ali na sprehajalne poti. V zadnjem času je jasa ob gradu postala zbirališče tistih, ki ob vikendih ne vedo, kje bi zakurili ogenj. Priča smo uničevanju okolja, ki je last hotela, ter onesnaževanju in hrupu motoristov. Ti so odgnali še zadnje veverice z otoka in iz okolice.

Turistična ponudba Novega mesta

Sedanja turistična ponudba je sestavljena predvsem iz poslovnega in izletniškega turizma. Za poslovni turizem sta zaslužna predvsem Krka in Revoz, ki privabljata vse več domačih in tujih poslovnežev. Ti največ koristijo nočitvene kapacitete in konferenčne prostore, le manjši del pa tudi gostinske storitve, kar je tudi

posledica majhne ponudbe v samem mestu. Večina gostinske storitve koristi zunaj mesta, kar je za samo mesto neugodno. Mesto ob večerih in ob koncu tedna omrtvi.

Izletniški turizem je v rahlem porastu, saj Novo mesto premore veliko etnoloških in kulturnih znamenitosti. Vendar z obiskom ne moremo biti zadovoljni, saj bi z ustrezno oživitvijo kulturne dejavnosti, ustrezno promocijo le-te ter primerno prometno ureditvijo mesto lahko močnejše zaživelo.

Kot drugje po Sloveniji tudi v Novem mestu razmišljamo o razvoju turizma kot perspektivni gospodarski dejavnosti. To je posledica zmanjšanja trgov za druge gospodarske panoge in povečanja brezposelnosti. Želimo na hitro razviti turizem, čeprav pravih ugodnosti, kot so bile pred leti, za to ni, saj smo priče upadanja tujkega turizma, tranzita, dragega denarja in nestimulativne davčne politike.

V zadnjem času prihaja do spontanega razvoja turizma, ki ga vodijo komercialni pobudniki, ki gradijo predvsem enolično ponudbo, in sicer nudenje pijač. Takšno ponudbo spodbuja zlasti želja po hitrem zaslužku, majhnem vlaganju in neustreznem prostorsko planiranju. Tu pograšamo vodstvo mesta (javni sektor), ki bi skupaj s komercialnimi ponudniki izdelalo takšno ponudbo, ki jo mesto potrebuje.

Obstaja večno vprašanje, ali revitalizirati mestno jedro in ga narediti privlačnega za turista, ga kulturno oživeti, ali pa najprej pripeljati turiste, ki bodo spodbudili komercialne ponudnike in kulturno oživitev mesta.

Prvo je v situaciji, ko se gospodarstvo spopada z ekonomskimi problemi, težko uresničljivo, drugo pa je ob organizirani kulturni ponudbi in močni promocijski aktivnosti možno.

Nisem tudi zagovornik "lahkega" pristopa k turizmu, ki kaže le pozitivne strani turizma ter zanemari njegove negativne. K takemu pristopu sodi tudi mišljenje, da lahko turizem razvijemo le na znamenitostih (kulturnozgodovinski spomeniki, lepa pokrajina, lepa mestna razglednica, galerije). Vedeti je treba, da od velikega števila obiskovalcev gospodarstvo (občina) nima veliko, če teh obiskovalcev ne čaka bogata, komercialna ponudba mesta, od katere bodo imeli vsi korist, predvsem pa domačini, ki jih običajno turizem najbolj moti.

3. PERSPEKTIVA IN IZZIV ZA 3. TISOČLETJE

Nadaljnji razvoj turizma v Novem mestu in okolici mora slediti splošnim gibanjem razvoja turizma v Sloveniji in širše - v Evropi in svetu. V Evropi je bilo v zadnjih letih narejeno več raziskav, ki so zajele v glavnem zahodne države. Glede na to, da se splošni trendi gospodarskih gibanj zahodnih evropskih držav prenašajo tudi na ostale, sicer z nekajletno zamudo, lahko raziskave uporabimo tudi pri prognoziranju gibanj v naši državi.

Razvojni trendi v Evropi in v svetu

Raziskave so pokazale, da je pomembni motiv turističnih potovanj nezadovoljstvo s krajem bivanja in dela. Ker turizem, predvsem množični, tudi negativno vpliva na okolje, strokovnjaki napovedujejo, da bo v prihodnosti potrebno povečati skrb za lastno okolje in zmanjšati število turistov, katerih motiv je nezadovoljstvo z domačim krajem.

Pomembno postaja spoznavanje in spoštovanje načina življenja domačega prebivalstva; turisti želijo bivati v objektih "z dušo", kvaliteta in individualnost dobivata prednost pred množičnim turizmom.

Nemški raziskovalec Marcel Honziker je proučeval model obnašanja turistov razvitih držav in prišel do naslednjih ugotovitev. Glede na obnašanje turistov lahko le-te razdelimo v tri skupine:

1. Skupina X z vrednotami industrijske družbe je v upadanju in bo leta 2000 predstavljala le 10 odstotkov udeležencev (leta 1985 jih je bilo še 20 odstotkov),
2. Skupino Y predstavljajo ljudje, ki imajo do življenja hedonistični (uživaški) odnos. Stari so od 25 do 50 let, veliko pozornosti posvečajo prostemu času, družini in so ultrapotrošniki, ki iščejo vedno nove kraje in eksotiko. Prilaganje tej skupini je lahko pogubno za turistični kraj, zanimivejša pa je ta skupina za mestni turizem. Ta skupina je pred desetimi leti predstavljala 60 odstotkov turističnih povpraševalcev in se do leta 2000 ne bo bistveno spremenila.
3. Skupino Z predstavljajo tisti, ki iščejo nove vrednote življenja v svojem vsakdanjem življenju in okolju. Ta skupina se povečuje in bo leta 2000 predstavljala 40 odstotkov turistov. Pri tej skupini poraba izgublja pomen in se vrača v zdrave okvire. Tri četrtine te skupine sestavljajo mlajši od 39 let, izobraženi (56 odstotkov ima višjo ali visoko izobrazbo), nagnjeni so k romantiki in imajo nov odnos do dela, denarja, lastnine in okolja. Prizadevajo si za nove življenjske vrednote.

Če izločimo skupino X, ki je v upadanju, ostaneta skupini Y in Z.

Skupina Y je pogosto gost turističnih destinacij z večsmerno, raznoliko in atraktivno ponudbo (mesta, eksotični kraji ...). Skupina Z pa predstavlja idealnega turista za manjše turistične kraje in ponudbo, kakršno lahko nudi sedaj in v prihodnosti ožja Dolenjska.

Dr. Fridrich Zimmerman iz graške univerze tako opisuje gosta leta 2000:

- kritičen, ima občutek za kakovost,
- ima ekološko zavest,
- zdravstveno osveščen, nagnjen k preventivnim ukrepom za utrjevanje zdravja,
- zdravstvene težnje se krepijo tudi pri mlajših.

Že danes se vsak deseti Nемец v turistični agenciji zanima za kakovost okolja v kraju, v katerem namerava preživeti počitnice. V Evropi je več ljudi včlanjenih v društva za varovanje okolja kakor v politične stranke. Turisti prihodnosti ne bodo iskali teniških igrišč in bazenov. Spraševali bodo: "Kako čista sta vaš zrak in voda?", "Je vaša pokrajina še naravna?" ipd. Nemške turistične agencije (DRV) ocenjujejo turistične kraje glede na njihovo splošno ekološko urejenost na podlagi naslednjih kriterijev:

- pozicija turističnega naselja (pokrajina, pozidanost),
- socialna odgovornost prebivalstva,
- intenzivnost urbanizacije,
- avtohtonost arhitekture,
- ustreznost gradbenih materialov,
- oskrba z energijo,
- program varčevanja z energijo,
- čistost zraka,
- kakovost pitne vode,

- program varčevanja z vodo,
- čistilne naprave, odvoz smeti in odpadkov,
- program za zmanjšanje količin odpadkov,
- program preprečevanja nastajanja škodljivih snovi, uporabe umetnih gnojil in pesticidov,
- zaščita flore in favne,
- zaščita pred hrupom,
- čistost turističnih objektov in naselja,
- čistost tekočih in stoječih voda,
- biološko varovanje okolja,
- ekološko sprejemljiva športna ponudba in
- ponudba ekoloških informacij.

DRV podeljuje tudi nagrade najbolj uspešnim krajem. Ni treba posebej poudarjati propagandno vrednost te in podobnih nagrad.

Našteli bomo še nekaj dejstev raziskovalca Johna Naisbitta (J.Naisbitt, P.Aurdene, Megatrendi 2000, 1990), ki se ukvarja z ugotavljanjem razmerja high tech - high touch in prognoziranjem trendov razvoja človeštva nasploh. Megatrendi, ki naj bi veljali do konca tisočletja, so naslednji:

- cvetoče globalno gospodarstvo,
- renesansa umetnosti,
- pojav tržnega socializma,
- globalni način življenja in kulturni nacionalizem,
- privatizacija državne blaginje,
- vzpon pacifiškega področja,
- dekada žensk na vodstvenih položajih,
- doba bilogije,
- verska oživitve v novem tisočletju,
- zmagoslavje posameznika.

V podrobnih razlagah megatrendov s področja vedenja ljudi J. Naisbitt izpostavlja dejstvo, da z razvojem tehnologije narašča tudi potreba po osebnih stikih, po družini in neosnaženi naravi:

- zavedanje pomena in vpliva okolja na zdravje,
- rast osebne odgovornosti za zdravje,
- samozaščita in samopomoč,
- preventivno zdravljenje,
- rast interesa za telovadbo, jogging ipd.,
- zmanjšana poraba maščob,
- zmanjšanje števila kadilcev,
- povečana proizvodnja in poraba bio hrane,
- vrnitev k tradicionalnim metodam zdravljenja (akupunktura, zelišča, termalne vode ipd).

Pri tem je treba opozoriti, da se našete ugotovitve nanašajo na ZDA. V tem programu jih uporabljamo kot splošne značilnosti pri določeni stopnji družbenega razvoja.

Na smeri razvoja svetovnega in evropskega turizma se tesno navezuje tudi strategija razvoja slovenskega turizma iz leta 1993. Le-ta izpostavlja razvoj kakovostnega turizma, ki ga opredeljuje kot ekonomsko uspešnega ter hkrati prizanesljivega do naravnega okolja in prebivalcev (do kulturnega in socialnega okolja). To je individualni, nemnožični turizem s ponudbo, prilagojeno izbranim skupinam turistov.

Poslanstvo Krkinih zdravilišč in Otočca

Filozofijo sodobnega turista podjetje nenehoma vpleta v svoje razvojne programe. V strategiji razvoja zdravilišč je zapisano:

“Vse naše delovanje podrejamo enemu samemu cilju: skozi hotelsko-gostinske, zdravstveno-medicinske in športno-rekreativne dejavnosti želimo povrniti, ohraniti in krepiti zdravje naših gostov. Trudimo se, da bi bili za okolje popolnoma nemoteči, s svojo prisotnostjo ga želimo še izboljšati. To poslanstvo želimo uresničevati v zadovoljstvo gostov, okolja in nas samih.”

Dolenjske Toplice bomo še naprej razvijali kot visoko specializirano ustanovo za določene programe medicinske rehabilitacije in zdraviliškega zdravljenja. V okviru opredeljenih indikacijskih področij bomo postopoma vključevali tudi programe za preventivo ter promocijo zdravja.

Razvijali in spodbujali bomo takšen tip ponudbe, ki bo spodbujal počitnice za zdravje oz. rekreacijo.

Zato predlagamo izgradnjo apartmajskega naselja v bližini zdraviliškega centra, povečanje vodnih površin (odprtih in zaprtih) ter izgradnjo športno-rekreativnih površin. Spodbuditi bi želeli komercialne ponudnike prenočitvenih kapacitet, gostinskih, trgovskih, kozmetičnih storitev ter pridelavo hrane za potrebe turistov. Trudili se bomo tudi za oživitvev kulturne ponudbe.

Prvi pogoj, da bi naselje Dolenjske Toplice zaživel kot turistični kraj, je ureditev prometne infrastrukture, ki je povsem neustrezna in ogroža nadaljnji uspešen razvoj zdravilišča.

Šmarješke Toplice bomo v bodoče razvijali kot sodoben center za promocijo zdravja, diagnostiko, preventivo ter rehabilitacijo na področju kardiovaskularnih obolenj.

S skrbno načrtovano in premišljeno širitvijo želimo znotraj enkratnega naravnega okolja vzdrževati ugodno mikroklimo, čistočo ter urejenost okolice.

Ponudbo bomo oblikovali tako, da bomo privabljali mlajše goste. Za te pa bo potrebno še dodatno izgraditi nastanitvene kapacitete penzijskega značaja.

Razvijali bomo naslednje tipe ponudb:

- počitnice za zdravje
- počitnice za dušo in telo
- družinske počitnice
- športni programi
- lepotilni programi
- kulturne počitnice
- alternativne počitnice.

S ponudbo na **Otočcu** bomo skušali privabljati vse več gostov, ki so predani športu, zabavi in uživanju. V ta namen bomo zgradili bazene (zunanje in notranje) in podobno apartmajsko naselje.

Ustrezna prometna lega, enkratno naravno okolje ter privlačna ponudba zabave zadovoljujejo potrebe zahtevnega kongresnega turizma. Za uspešen razvoj tega načrtujemo izgradnjo večnamenske dvorane, ki bo zapolnila vrzel v tovrstni ponudbi v tem delu Slovenije. Omogočila pa bo tudi organizacijo večjih prireditev za potrebe Novega mesta.

Novo mesto jutri

Glede na pričakovani globalni premik v razmejevanju prostega in delovnega časa, ki bo temeljito vplival na nove človekove vrednote in njegove dejavnosti, John

Naisbitt v svojem delu Megatrendi 2000 napoveduje, da bo konec stoletja umetnost postopoma nadomestila šport kot osrednjo človekovo dejavnost v prostem času in da bo kultura v najširšem pomenu temeljna značilnost informacijske družbe v prihodnosti.

Takšno spoznanje potrjujejo številna in velika mesta po svetu, saj število muzejev, razstav, koncertov in drugih kulturnih oblik skokovito narašča. Mesta in države želijo pridobiti sloves kulturnega mesta ali celo države. Kultura postaja glavni magnet oziroma razlog za obiske mest ali držav domačih in tujih gostov. Nekatera mesta vidijo v kulturni ponudbi celo razvojno strategijo in novo vizijo prihodnosti. Umetnost je ekonomski in kulturni fenomen, zato ima denar, ki ga potrošimo za kulturo, multiplikativni učinek. Pojavlja se kot spodbujevalec turizma, kot promotor podjetij ali kot proizvod. Poleg tega pozitivno vpliva na domačo javnost. Kakšna je torej pot turističnega razvoja Novega mesta? Kot glavnega spodbujevalca turističnega razvoja in mesta sploh vidim prav v ustvarjanju kulturne identitete mesta. Vlaganje denarja v kulturo moramo razumeti kot kapitalski vložek, ki bo morda jutri spodbudil še tudi speče in slabo razvito gospodarstvo. Seveda pa je treba izdelati načrt razvoja in konkretnih akcij za spodbujanje razvoja turizma. Te aktivnosti naj bi tekle v sodelovanju javnega in komercialnega sektorja in domače javnosti. V praksi to pomeni, da moramo v mestu, ki ima kulturne, naravne, človeške, poslovne in zgodovinske danosti, na katerih gradimo privlačno ponudbo, obstojati interes vseh strani za sodelovanje.

Ostala ponudba

V bodočnosti vidimo turista kot sooblikovalca turistične ponudbe, zato je zelo pomembno, da je turistu na razpolago čimveč možnosti izbire. Te dodatne oblike turizma nudi okolje (ponudba je stalno na razpolago) in domače prebivalstvo. Dodatna ponudba bogati osnovno ponudbo. Potrebna je tudi koordinacija, promocija ter zainteresiranost domače javnosti.

Te dodatne oblike turizma se lahko pozneje razvijejo v samostojno ponudbo (kmečki turizem, lov, zidanice odprtih vrat, konjeniški šport, rafting.....).

4. ZAKLJUČEK

“Turizem smo ljudje” je bil moto že nekoliko pozabljenе promocijske akcije v letih tik pred osamosvojitvijo Slovenije. Ni naključje, da je bila prav akcija Slovenija moja dežela v srži ustvarjanja nove identitete Slovenije. Razvoj turizma je vitalno povezan z vrednotami, hotenji in identiteto tako tistih, ki so v neposrednem stiku s turisti, kot onih, ki se z njimi vsak dan srečujejo.

Razpravljanja o pomenu turizma ni zato nikoli dovolj, vendar samo razpravljanje ni dovolj, več bi moralo biti konkretnih uspešnih primerov ter pozitivnih dejanj. Zato je potrebno z ustreznimi vzvodi državne in lokalne politike podpreti predvsem tiste, ki imajo znanje in izkušnje in so svoje sposobnosti dokazali v poslovni praksi. Učinkoviteje je treba podpreti tiste, ki vlečejo voz razvoja naprej, in ne le spodbujati one, ki zaostajajo.

Novo mesto ima vrsto odličnih možnosti za intenzivnejši razvoj turizma. Prav bi bilo, ko bi naposled namesto vnovičnega ugotavljanja in preštevanja danosti ter takšnih in drugačnih resursov za razvoj turizma zbrali energijo in sredstva za konkretno akcijo, ki se bo izkazala z edinim rezultatom, ki v turizmu kaj velja: povečanim turističnim obiskom in s tem večjim prihodkom od turizma.

UNIVERZA V NOVEM MESTU – NOV IZZIV V NOVEM ČASU

MIHA JAPELJ

Če ne veste, kam plovete, vam noben veter ne pomaga
(Seneca)

1. NAMESTO UVODA

V tisočih in tisočih letih našega bivanja (na tem lepem, prečudovitem planetu) smo si (ljudje) vedno najbolj iskreno želeli iskrenega, humanega in kulturnega sožitja z drugimi ljudmi, stremeli k svoji duševni in telesni popolnosti, se prilagajali in zli-vali z naravo, ki nas obdaja. Mi in vsi nešteti rodovi človeštva pred nami smo vedno hlepeli po novih znanjih in spoznanjih od svojega rosnega otroštva naprej. Človeka krasi razum, pamet, modrost, izkušnje, veščine, prijateljstvo, različnost in večplastnost. Človeški um se razprostira v mnogih dimenzijah, naši možgani imajo fantastične in nepojmljive kapacitete in zmogljivosti, čeprav se tega niti ne zavedamo. Naš um je vedno, znova in znova iskal nove poti, nova znanja, nova orodja, od pluga prek žage in sekire do najsodobnejših merilnih instrumentov, zdravil, letal, računalnikov in informacijskih sistemov. Svoja duševna prostranstva je človek izkazoval pri svojem nenehnem ustvarjalnem delu; ta spoznanja so se posebej značilno odražala v številnih kulturnih, znanstvenih in tehničnih dosežkih. Naša zgodovina je pestra, človek je že tisočletja nazaj izžareval svojo duševnost in inteligenco, ki je zapisana v knjigah, ustvarjena na prečudovitih slikah, kipih, spomenikih, v prastarih mestih in ohranjena v številnih arheoloških najdiščih. Dvajseto stoletje je bilo posebej značilno v razvoju človeštva. Priča smo bili silnemu in nedoumljivemu razvoju znanosti, tehnologije in tehnike. Svet in mi v njem smo stalno spremljali in doživljali fantastična znanstvena odkritja in neverjetne tehnološke in tehnične dosežke. Raziskovalno in razvojno delo se je izredno hitro uresničevalo v industrijski proizvodnji, nastajala je gigantska industrijska proizvodnja, ki so jo vodile velike multinacionalne družbe, ves razviti svet je tekmoval v industrializaciji svojih držav, gradili so mostove, ceste, elektrarne, atomske centrale, stroje, letala, rakete, odkrivali povsem nova zdravila, nuklearno energijo, računalnike, genetiko, genski inženiring, poleteli smo v vesolje in še in še bi lahko naštevali, kaj vse se je zgodilo v tem stoletju. Pri tem fantastičnem, skoraj grozljivo eksplozivnem razvoju tega našega sveta pa se nis(m)o zavedali, da pri vsakem razvoju in pri vseh znanstvenih dosežkih nastaja nekakšno nasprotje takšnim dosežkom, da velja v svetu tudi entropija in Murphyjevi zakoni; v našem silnem zagonu se niti zavedali nis(m)o, da sistematično uničujemo naša polja, sekamo gozdove, uničujemo jezera, reke, morja, rastline, ubijamo živali in povzročamo grozljive ekološke napake. Ta silni razvoj znanosti in tehnike je v

dvajsetem stoletju posredno povzročil tudi, da so se pri ljudeh sprostile nerazumljive in iracionalne strasti in sovraštva, vrstile so se morda najbolj krute vojne in pobijanja nedolžnih ljudi, otrok, narodov.

Sodobno človeštvo se vedno bolj in bolj zaveda svojega resničnega poslanstva, ki temelji na drugačnem pristopu, na drugačni filozofiji in na drugačnem načrtovanju jutrišnjega razvoja. Izredni vzpon računalništva in informatike bo jutrišnji svet popolnoma spremenil. Veljala bo le prava informacija v pravem času. Veljalo bo znanje, ki bo interdisciplinarno, multidisciplinarno in povezano v svetu. Pomembnejši znanstveni in tehnični dosežki bodo vsem zelo hitro znani. Uspešni pa bodo le tisti ljudje in narodi, ki bodo sposobni z novimi znanji in spoznanji čim prej tržiti, in to po vsem svetu.

Stopamo v novo tisočletje, v čas, ko sta za uspešne ljudi ključnega pomena moderna njih izobrazba in znanje. Zato bo smotrno načrtovanje šolstva v vseh stopnjah izobraževanja za našo mlado državo bistvenega in ključnega pomena. Zakaj se ne bi tega dejstva med prvimi najprej zavedali Dolenjci?!

2. UNIVERZA NA SLOVENSKEM

Danes delujeta v naši Sloveniji dve univerzi, in sicer:

- v Ljubljani in
- v Mariboru.

Začetki univerzitetnega in visokošolskega študija na Slovenskem segajo že daleč nazaj, tja v šestnajsto stoletje, ko so v Ljubljani jezuiti osnovali univerzitetni študij. V Mariboru pa je že v prejšnjem stoletju ustanovil visokošolsko ustanovo škof Anton Martin Slomšek.

Podobno imamo Slovenci tudi zavidanja vredno in častitljivo zgodovino **Akademije znanosti** oz. združevanja in delovanja slovenskih mislecev, učenjakov in znanstvenikov. V letih 1693 do 1725 je pri nas uspešno delovala prva slovenska akademija znanosti in umetnosti **ACADEMIA OPEROSORUM**, ki je bila po krajši prekinitvi prenovljena z imenom **ACADEMIA OPEROSORUM REDIVIVA**. Slednja je delovala v letih od 1781 do 1794. Po dolgi dobi izoliranosti in tudi neorganiziranosti so šele v letu 1938 osnovali današnjo akademijo z naslovom **SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI**.

Univerza v Ljubljani

Prva slovenska univerza je bila formalno ustanovljena 23. julija 1919. Takrat so ustanovili pet fakultet (teološko, filozofsko, pravoslovno, tehnično in medicinsko). Kljub le njenim sedeminsedemdesetim letom starosti je moč ugotoviti, da se lahko Univerza v Ljubljani postavlja ob bok uglednim evropskim kolegicam.

V današnjem času so se možnosti različnih vrst študija v Ljubljani močno povečale, saj je v Univerzo združenih 18 fakultet, 3 umetniške akademije in 4 visoke šole, in sicer:

- Akademija za glasbo
- Akademija za gledališče, radio, film in televizijo
- Akademija za likovno umetnost

Biotehniška fakulteta
Ekonomska fakulteta
Fakulteta za arhitekturo
Fakulteta za družbene vede
Fakulteta za elektrotehniko in računalništvo
Fakulteta za farmacijo
Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo
Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo
Fakulteta za matematiko in fiziko
Fakulteta za strojništvo
Fakulteta za šport
Filozofska fakulteta
Medicinska fakulteta
Naravoslovnotehniška fakulteta
Pedagoška fakulteta
Pravna fakulteta
Teološka fakulteta
Veterinarska fakulteta
Visoka pomorska in prometna šola
Visoka šola za socialno delo
Visoka šola za zdravstvo
Visoka upravna šola

V letošnjem letu študira na tej univerzi 35.000 študentov, od katerih jih je 15.000 v prvih letnikih. Letno diplomira več kot 4.000 študentov

Univerza v Mariboru

Univerza je bila formalno ustanovljena leta 1975. Sestavlja jo osem fakultet in dve visoki šoli:

Ekonomsko-poslovna fakulteta
Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko
Fakulteta za gradbeništvo
Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo
Fakulteta za organizacijske vede (sedež v Kranju)
Fakulteta za strojništvo
Pedagoška fakulteta
Pravna fakulteta
Visoka kmetijska šola
Visoka zdravstvena šola

Vsako leto diplomira na mariborski univerzi 1.800 študentov.

3. DRUGI VISOKOŠOLSKI ZAVODI IN DODIPLOMSKI ŠTUDIJI V SLOVENIJI

Visokošolske zavode so ustanovili oziroma so v ustanavljanju tudi drugod po Sloveniji, zlasti pa v naslednjih mestih:

- Koper in Piran (visokošolsko središče)
- Nova Gorica
- Kranj
- Celje
- Novo mesto

Visokošolski zavodi in dodiplomski programi na Obali

Na Obali že vrsto let sistematično programirajo in organizirajo visokošolski študij. Obala počasi, vendar vztrajno prerašča v novo visokošolsko središče v Sloveniji. V študijskem letu 1995/1996 beleži skoraj 2.000 rednih in izrednih študentov, v novem študijskem letu pa bo obogatila svojo ponudbo še z vpisom v nov visokošolski zavod, Visoko šolo za menedžment v Kopru.

Na Obali bodo v študijskem letu 1996/1997 štiri visokošolski zavodi, dva sta del Univerze v Ljubljani, dva sta samostojna. Skupaj bodo izvajali sedem različnih študijskih programov, od tega dva univerzitetna (4-letni študij) in pet študijskih programov za pridobitev visoke strokovne izobrazbe (3-letni študij); v prvi letnik bodo predvidoma vpisali 540 rednih in 260 izrednih študentov. Zaradi zanimivosti navajam njihove programe:

Univerza v Ljubljani

FAKULTETA ZA POMORSTVO IN PROMET, PORTOROŽ

- Univerzitetni študijski program Tehnologija prometa
- Visokošolski strokovni študijski program Tehnologija prometa z moduli: splošna smer, železniški, cestni, pomorski, zračni in poštni promet, zavarovalna tehnika
- Visokošolski strokovni študijski program Pomorstvo s smerema: A-navtika, B-ladijsko strojništvo

PEDAGOŠKA FAKULTETA V LJUBLJANI, ENOTA KOPER

- Univerzitetni študijski program Razredni pouk
- Visokošolski strokovni študijski program Predšolska vzgoja

Samostojni visokošolski zavod

VISOKA ŠOLA ZA HOTELIRSTVO IN TURIZEM, PORTOROŽ

- Visokošolski strokovni študijski program Hotelirstvo in turizem

Samostojni visokošolski zavod VISOKA ŠOLA ZA MENEDŽMENT, KOPER

- Visokošolski strokovni študijski program Menedžment

Samostojni visokošolski zavod – fakulteta Mednarodna podiplomska šola znanosti o okolju, Nova Gorica

Letos (22. junija 1996) so ustanovili v Novi Gorici svoj samostojni visokošolski zavod oz. fakulteto. Ustanovitelja sta bila:

- Mestna skupščina Nova Gorica
- Institut Jožef Stefan

Odločitev mesta Nova Gorica in Instituta Jožef Stefan za ustanovitev podiplomske šole predstavlja združitev in uresničevanje naslednjih interesov in ciljev:

- ustanoviti prvo mednarodno podiplomsko šolo v Sloveniji na področju znanosti o okolju, ki bo omogočala pridobitev doktorskega naziva,
- dopolniti ponudbo obeh slovenskih univerz z novim komplementarnim in mednarodno izmenljivim študijskim programom,
- zadostiti potrebam gospodarstva in družbe po kadrih oz. strokovnjakih s širokim multidisciplinarnim znanjem s področja znanosti o okolju,
- zagotoviti kvalitetno izobraževanje učiteljskega in mentorskega kadra ter razviti osnovo za solidno raziskovalno bazo,
- zagotoviti prenos doseženega znanja in izkušenj ter nadgraditi sistem izobraževanja na področju znanosti o okolju in mu dati mednarodno veljavo,
- zagotoviti regijski razvoj raziskovalne in izobraževalne dejavnosti,
- izkoristiti geografski položaj Nove Gorice za oblikovanje mednarodnega študijskega centra, ki bo pokrival potrebe prostora Italije, Avstrije in Slovenije.

Fakulteta v Novi Gorici bo zagotavljala sposobnim mladim ljudem podiplomsko izobraževanje z mednarodno sprejemljivimi programi. Predavatelji so izbrani med pomembnimi slovenskimi profesorji in vabljenimi predavatelji iz tujine (ZDA, Danska). Verjetno je prav v Novi Gorici dozorela ideja o policentričnem ustanavljanju manjših, vendar usmerjenih, vrhunskih in visokokakovostnih fakultet v Sloveniji. Ustanavljanje novih visokošolskih središč, novih specialnih fakultet prav gotovo spada med naša sodobna prizadevanja po decentralizaciji v visokem šolstvu. Novi programi in novi visokošolski centri bodo zanesljivo vnašali nove pristope in tudi konkurencu do klasičnih programov v obeh slovenskih univerzah. Manjši novoustanovljeni visokošolski (univerzitetni) centri bodo vplivali kot katalizator pri prenovi slovenskega visokega šolstva, ki naj bi bilo še bolj razvojno naravnano in v skladu z najpomembnejšimi razvojnimi programi slovenskega gospodarstva in novimi prizadevanji Slovenije za nadaljnji razvoj znanosti. V Novem mestu smo z veseljem pozdravili prizadevanja v Novi Gorici in ustanovitev njihove fakultete ZNANOSTI O OKOLJU. Dobili smo nove ideje in nove spodbude pri snovanju naših programov za visokošolski in univerzitetni študij v Novem mestu.

Fakulteta za organizacijske vede Kranj

Ta fakulteta deluje v Kranju, sicer pa spada v okvir Univerze v Mariboru. Izvaja programe s področja organizacije dela in organizacijske informatike. Imajo tudi magistrske programe z naslednjih področij:

- organizacija dela
- kadrovske izobraževanje
- integralno usposabljanje kakovosti
- vrednotenje dela
- organizacija informacijskih sistemov

Programi visokošolskega študija Novo mesto

V Novem mestu imamo organiziran izredni visokošolski študij, ki ga usklajuje Razvojno-izobraževalni center Novo mesto. Izredni visokošolski študij poteka v dveh smereh, vodita ga:

- Ekonomsko-poslovna fakulteta (EPF) Maribor
- Visoka upravna šola (VUŠ) Ljubljana

Na teh dveh smereh študira 675 študentov.

šola	1. letnik	2. letnik	skupaj
EPF Maribor	295	144	581
VUŠ Ljubljana	63	31	94
skupaj študentov	358	175	675

V Novem mestu je organiziran tudi višješolski redni in izredni študij iz dela. Organizacija študija spada v okvir študijskih programov Fakultete za strojništvo Univerze v Ljubljani; študij koordinira Srednja tehniška in zdravstvena šola Novo mesto.

šola	1. letnik	2. letnik	skupaj
Fak. za stroj.v Lj.	45	25	70

Na tej šoli študira 70 študentov, obstaja pa realna možnost, da bi v Novem mestu organizirali tudi redni ali izredni visokošolski študij, prednostno "nadaljevalni" študij za številne kandidate, ki so že končali 1. stopnjo študija. Za takšen nadaljevalni program obstoja velik interes in praktične možnosti za skorajšnjo realizacijo.

4. MOŽNOSTI IN NOVI IZZIVI PRI RAZVOJU IN UVELJAVLJANJU VISOKEGA ŠOLSTVA (IN UNIVERZE) V NOVEM MESTU

V današnjem sodobnem svetu je prav šolanje in izobraževanje bistvenega pomena za nadaljnji obstoj ljudi, družine, naroda. Nova znanja, novi programi, nove tehnologije, novi proizvodi, eksplozija informacijskih dejavnosti – vse to in še veliko drugega nas enostavno sili v posodabljanje študija. Širše področje Novega mesta, Dolenjska, Bela krajina, ribniško-kočevsko območje, Posavje...) je bilo v preteklosti in je še danes pomembno ne le zaradi osrednjega geografskega položaja, ampak tudi po dosežkih gospodarstva, industrije in obrti. Naš nadaljnji razvoj ima globoke in značilne korenine v naši bogati preteklosti, ki sta jo označevala velika ljubezen do kulture, znanosti in ustvarjalnosti.

“Zdi se, da je prav preseganje ožje panoge gospodarstva ali ožje stroke v smeri širše kulture sploh neka posebnost Dolenjske...Grem še naprej in tvegam trditev, da se ta hip nobena naša dežela ne razvija tako celostno, povezano s širšim kontekstom na več ravneh kot Dolenjska. In ko razmišljam, odkod ta posebnost, ugotavljam, da je kulturna, posebej humanistična tradicija Dolenjske že od konca srednjega veka tako močna in usodno pomembna za vso Slovenijo, da so se tukaj tudi področja, ki ne sodijo neposredno v njeno orbito, razvijala in se še danes razvijajo v povezavi s to tradicijo ali vsaj v njeni bližini.” (citat predsednika SAZU, akademika prof. dr. F. Bernika).

Prav takšno globoko razmišljanje predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti naj bo vodilo za naše kakovostno načrtovanje sodobnega visokošolskega študija v prihodnje v Novem mestu.

250. obletnica novomeške gimnazije

Dolenjska in Novo mesto imata spoštljivo tradicijo na področju šolstva. Tako je pred 250. leti, 8. avgusta 1746, cesarica Marija Terezija izdala dokončni odlok o ustanovitvi gimnazije v Novem mestu. Naša gimnazija zavzema v Sloveniji drugo mesto po starosti in je takoj za nekdanjo ljubljansko klasično gimnazijo, ki je zaživela leta 1597. Kot posebej zanimivo in poučno se mi zdi zlasti del ukaza iz dokončnega odloka iz leta 1746, kjer piše med drugim: “in nato ukazujemo vsem..., deželnim glavarjem, vodjem in rektorjem univerz..., naj bodo tako milostni, kot resni, in hočemo da oni večkrat omenjeno gimnazijo... mirno pustijo delati...” (morda bi bilo potrebno takšne stavke zapisati in se jih držati tudi danes; mnenje: M. Japelj). Gimnazija v Novem mestu je torej v zadnjih 250 letih predstavljala za vso našo Slovenijo pomemben šolski center. Na naši gimnaziji so predavali pomembni profesorji in tu so se šolali imenitni slovenski razumniki, kulturniki, znanstveniki in ustvarjalci, kot so med drugimi (navajam le lastno presojo) tudi naslednji: naravoslovci Josip Plemelj, Ferdinand Seidl, Rajko Kavčič, Franc Cvelbar, zgodovinarji Franc Zwitter, Janko Jarc in Ivan Komelj; pesniki in pisatelji Oton Župančič, Dragotin Kette, Simon Jenko, Fran Detela, Miran Jarc, Jože Dular, Oton Berkopec, Josip Vandot; slikarji Vladimir Lamut, Oton Skola, Božidar Jakac, Ivan Čargo in Bogdan Borčič; svetovni misijonar in škof Ivan Gnidovec; skladatelji Ignacij Hladnik, Marjan Kozina in Matija Tomc; igralca

Janez Cesar in Sava Sever; plesalec in koreograf Pino Mlakar; jezikoslovci Fran Metelko, Stanko Škerelj, Jože Toporišič; gospodarstvenik Boris Andrijačič; arhitekt Marjan Mušič; zdravnika Ivan Obrez in Drago Mušič. Ta naša bogata kulturna in ustvarjalna preteklost se ne sme kar tako pozabiti. Tudi ne bi bilo prav, da pozabimo na še davnejšo preteklost, ki je bila kulturno zelo bogata še iz časov Ilirov, Keltov in Rimljanov. Vse to in še kaj več je "gensko" zapisano v našem dolenskem človeku. Takšnih ("genskih") zapisov pa naj se zavedamo tudi danes in jutri pri snovanju našega visokega šolstva.

Akademska pobuda univerza v Novem mestu

Pri nas že vrsto let tli želja po obogatitvi šolanja v našem okolju. Na pobudo naše-ga novomeškega župana F. Koncilije smo ustanovili društvo Akademska pobuda univerza v Novem mestu. Pri našem prvem srečanju (23.11.1994) smo se dogovorili za osnovne smernice našega delovanja in sodelovanja. Pri številnih razgovorih in sestankih so posebej intenzivno sodelovali: prof.dr. Peter Novak, dr. Janez Usenik, dr. Marjan Blažič, mag. Vladimir Mušič, dr. Janez Gabrijelčič, doc.dr. Tomaž Šolmajer, doc.dr. Marin Berovič, prof. Vasja Fuis, prof. dr. Miha Japelj in občasno še drugi. Pripravili in sprejeli smo statut društva in izbrali oz. določili projektne skupine in njihove nosilce, in sicer:

- Družboslovno-humanistična projektna skupina (nosilec: mag. Vladimir Mušič)
- Projektna skupina za poslovanje in upravljanje (nosilec: dr. Janez Usenik)
- Projektna skupina za pedagoške usmeritve (nosilec: dr. Marjan Blažič)
- Projektna skupina za politehniko (nosilec: prof. dr. Peter Novak)
- Projektna skupina za agrikulturo (nosilec: dr. Julij Nemanič)
- Projektna skupina za kemijo in biotehnologijo- "HIGH TECH"
(nosilci: doc. dr. Marin Berovič, doc. dr. Tomaž Šolmajer, prof. dr. Miha Japelj).

Nekateri člani našega društva so že pripravili svoje predloge za bodoče študijske programe, ki naj bi prišli v poštev pri komplementarnem in dokončnem predlogu društva za pričetek izbranih dodiplomskih in podiplomskih fakultetnih študijev. Pripravljeni so bili naslednji preliminarni študijski programi:

- program za visoko šolo za poslovanje in upravljanje (dr. Janez Usenik)
- osnutek programa za področje arhitekture in urbanizma (prof. mag. Vladimir Braco Mušič)
- študija izvedljivosti (Feasibility study): visokošolsko središče Novo mesto (prof. dr. Peter Novak)
- Univerza v Novem mestu. Možnosti ustanovitve oddelka za biotehnologijo (doc. dr. Marin Berovič).

Ti pisni in še številni drugi ustni predlogi zajemajo niz želja in številne pobude za delo na različnih področjih. Nujna bo temeljitejša analiza vseh predlogov in danih možnosti, ki jih imamo v Novem mestu.

Visoko šolstvo in univerza v Novem mestu; kje, kdaj, kaj, zakaj in kako?

Moje razmišljanje pri tem velikem vprašaju je seveda komplementarno k prispevku dr. Janeza Usenika: Projekcija in izdelava atraktivnih in alternativnih visokošolskih programov v Novem mestu.

Pričeti bi morali čim prej z organizacijo najbolj zanimivih in privlačnih dodiplomskih visokošolskih programov in jih ustrezno združevati. Prvi takšni programi dodiplomskega študija naj bi bili s področij:

- politehnike
- upravljanja in poslovanja
- pedagoške usmeritve.

Ti programi so potrebni za kar številčno mlad kader na Dolenjskem (preko 1000 srednješolcev na leto). Podrobnejše programe tu ne bom predstavljal. Potrebno pa je poudariti, da bomo uveljavljali takoimenovan KREDITNI IN TOČKOVNI SISTEM v visokošolskem študiju. Naše programe želimo uveljavljati na evropski in internacionalni ravni, skladno s programi TEMPUS in še posebno ERASMUS, ki predvideva internacionalizacijo študija in izmenjavo študentov. Kreditni sistem bo omogočal:

- izbiro različnih predmetov znotraj nekega študijskega programa,
- uveljavljanje opravljenih posameznih delov študijskih programov na drugih (tudi tujih) izobraževalnih ustanovah.

Učni načrti naj bi potekali po takoimenovanem TRISEMESTRSKEM načinu študija (en letnik: trije semestri). Tak način študija je racionalnejši in časovno ustrežnejši od prejšnjega.

Za ustanovitev visokošolskega središča bomo morali pripraviti študijo izvedljivosti (Feasibility study). Predlog za takšno študijo je izdelal prof. dr. Peter Novak.

ŠTUDIJA IZVEDLJIVOSTI – FEASIBILITY STUDY VISOKOŠOLSKO SREDIŠČE NOVO MESTO

1. Splošni del

- projektna naloga
- uvod
- povzetek študije izvedljivosti
- prehodne informacije (stanje v svetu in pri nas), potrebne za izvedbo projekta
- potrebe in možnosti zaposlitve diplomantov (v celoti)
- izvor študentov (Novo mesto, Dolenjska, Slovenija, tujina)
- pogoji za visokošolsko središče (družbeno-ekonomski, sociološki, prostorski)

2. Strokovni del

- osnovni koncept visokošolskega središča
- projekti z utemeljitvijo programa
- družboslovno-humanistična šola

- šola za poslovanje in upravljanje
- pedagoška šola
- politehnika
- šola za agrikulturo
- šola za kemijsko, farmacevtsko in biotehnologijo
- specialistično izobraževanje (enoletni programi, dodiplomski, podiplomski)
- prostorska zasnova
- organizacijska shema in kadri
- terminski plan
- osnovni podatki o projektu in potrebnih aktivnostih
- terminski plan
- implementacija

3. Ekonomski del

- finančna in ekonomska ocena projekta
- finančni viri

4. SWOT analiza

5. Literatura

Odgovore na vprašanja kje, kdaj, kaj, zakaj in kako pa bomo skušali opredeliti v naši projektni skupini, ki bo dokončno obravnavala prednostne študijske programe.

Podiplomski študij na področju visokih tehnologij ("HIGH TECH") v Novem mestu:

Osebno se najbolj ogrevam za pričetek in realizacijo mednarodnega podiplomskega študija za področja visokih tehnologij. Prednostno iz naslednjih:

- biotehnologija in biokemija
- kemija in kemijska tehnologija
- farmacija
- biofarmacija in farmacevtska tehnologija
- načrtovanje zdravilnih učinkovin
- informacijska tehnologija
- farmacevtski marketing
- človeški (kadrovski) potencial ("Human resources").

Del dolenjske industrije, predvsem farmacevtsko-kemijske in strojne, je dosegel visoko stopnjo razvitosti in velik mednarodni ugled. Tovarna zdravil Krka postaja močno internacionalno podjetje. S svojim dolgoletnim strokovno zelo zahtevnim in zavzetim ter ustvarjalnim delom smo si pridobili dragocene strokovne veščine in izkušnje. Tako postajamo za naš dolenjski prostor že kar tradicionalna in značilna posebnost. Za nove smeri razvoja bomo morali usposobiti vrhunske strokovnjake s številnih področij. V Krki imamo odlično organiziran lastni razvoj in vrhunsko kontrolo kvalitete. Na razpolago imamo številne specializirane

raziskovalne laboratorije, polindustrijske obrate za biotehnologijo, farmacevtsko in kemijsko tehnologijo. Premoremo zares sodobno in računalniško podprto raziskovalno in analitsko opremo; skratka vse možnosti za uveljavljanje zahtevnega eksperimentalnega dela. V Krki je moderni izobraževalni center, sodobne učilnice in učni pripomočki. Na primer, dosegli smo zavidljivo mednarodno strokovno raven in smo v primerjavi z dosedanjim "klasičnim" študijem na obeh naših univerzah praktično predkonkurenčni. V naš mednarodni podiplomski študij (vsaj dvojezični) bomo vključili mlade študente iz Slovenije in tujine (Poljska, Rusija, Češka, Slovaška, Hrvaška, Italija, Avstrija, Madžarska), ki bi se navduševali za sodobne HIGH-TECH programe. V našo sredino bi povabili znane slovenske univerzitetne profesorje in priznane vrhunske raziskovalce in profesorje iz razvitih držav (Avstrija, Nemčija, Nizozemska, ZDA, Danska, Velika Britanija, Madžarska, Italija). Ustanoviteljici takšne mednarodne podiplomske šole ("HIGH-TECH" univerze) naj bi bili tovarna zdravil Krka in občina Novo mesto. Pripravili naj bi mednarodno primerljive programe, skladno s programi TEMPUS/ERASMUS in uvedli internacionalni kreditni sistem šolanja in študija.

5. SKLEPNA RAZMIŠLJANJA

Novi čas, ki prihaja z novim stoletjem in tisočletjem, zahteva nove izzive za naša ravnanja v prihodnje. Globoka razmišljanja o prihodnosti in usodi tega našega sveta v novem prihajajočem tisočletju so danes povsod po svetu predmet številnih in ključno pomembnih razprav. Posebej značilno pa spada v okvir naših razmišljanj sklepno poročilo t. i. Delorsove komisije za UNESCO o izobraževanju v 21. stoletju. To poročilo nas sooča z medsebojno povezanostjo in konflikti na relaciji globalnega in lokalnega, pa naj gre za znanost in tehnologijo, kvaliteto življenja, nacionalno identiteto, kulturo, komuniciranje, sobivanje razvitega in nerazvitega, duhovnega in materialnega. Izobraževanje bo torej v 21. stoletju več kot samo učenje za razvoj posameznika po današnjih predstavah. Gre za sposobnost premoščanja razlik in interesov, pa naj gre za posameznika, skupine ali narode. Gre nenazadnje za sposobnost dojemanja in sprejemanja zakonitosti "globalne vasi" na eni strani in ohranitve "lokalnega" na drugi strani.

Dolenjska in njena metropola Novo mesto se že stoletja vidno uveljavljata na širšem področju kulture, filozofije in tehnike v slovenskem in evropskem prostoru. Dolenjsko gospodarstvo se s svojimi dosežki morda najbolj vidno uveljavlja v Sloveniji pa tudi v Evropi in drugod po svetu. Globalizacija, internacionalizacija in harmonizacija je v sodobnem novem svetu vse pomembnejša. V novem času, ki tako bliskovito prihaja, bo potrebno razvijati in proizvajati povsem nove proizvode, osnovane na vrhunskem znanju in profesionalnosti. V čim večji meri bo potrebno izkoristiti naš umski potencial, ogromne miselne in možganske kapacitete predvsem mladih ljudi, gojiti in spoštovati ustvarjalnost ljudi, motivirati inovacije in inventivnost. V prihodnje bo ZNANJE ključni vladar v tem (novem) svetu. Pri nas, v Novem mestu bomo morali stremeti, da bomo zagotavljali v Sloveniji policentrični razvoj, da bomo ustanavljali nove specializirane visokošolske ustanove za različne vrste dodiplomskega študija, mednarodne podiplomske visokošolske ustanove, raziskovalne centre in razvojne inštitute. Že naši predniki so posvetili posebno pozornost prav šolstvu in vzgoji novih generacij, tako so 8. avgusta 1746 v Novem mestu ustanovili gimnazijo, takrat drugo

na Slovenskem. V naši gimnaziji se je šolalo mnogo velikih slovenskih mislecev, kulturnikov in znanstvenikov.

In če je bilo tako pred 250 leti, zakaj ne bi bilo to tako danes in jutri?

Prepričan sem, da imamo v Novem mestu, na Dolenjskem, v Beli krajini in še kje v naši bližini vse možnosti, da smotrneje organiziramo visoko šolstvo in mednarodne podiplomske študije ter pričenjamo resno razmišljati o naši univerzi. Prihaja nov čas in potrebovali bomo takšno znanje, ki ga bo lahko naša mlada generacija, ki prihaja, čim uspešnejše in popolnejše izrabila pri nas, v najlepšem delu lepe Slovenije.

*Če hočete, da si ljudje zgradijo dobro ladjo, jih navdušite za potovanja.
(Saint-Exupery)*

5. SKLEPNA RAZMIŠLJANJA

PROJEKCIJA IN RAZDELAVA ATRAKTIVNIH IN ALTERNATIVNIH VISOKOŠOLSКИH PROGRAMOV V NOVEM MESTU

JANEZ USENIK

Povzetek: V prispevku je obravnavana možnost, da bi v Novem mestu ustanovili več različnih, kvalitetnih in za študente vabljenih visokih strokovnih šol in jih povezali v visokošolski center. Aktualna je tudi možnost podiplomskega študija kemije in biotehnologije. Ko bi kasneje nekatere od visokih šol prerasle tudi v fakultete in ko bi razvili še živahno, kreativno in uspešno raziskovalno dejavnost, bi ta center morebiti prerastel celo v novo univerzo. Seveda je temu cilju potrebno nameniti mnogo energije, volje in denarja. Ustanovitev vsake visoke strokovne šole zahteva temeljit premislek, veliko dela, izdelavo elaborata po predpisani metodologiji in nato veliko lobiranja v državnih inštitucijah. V prispevku je okvirno razdelana ena od možnosti, ki bi jo lahko realizirali dokaj hitro, saj je zanimiva in vabljava za študente, dobiti pa bi bilo mogoče tudi vse ustrezne kadre - nosilce posameznih predmetov.

Ključne besede: visoka strokovna šola, študijski program, redni študij, izredni študij.

1. UVOD

Želja, da bi v Novem mestu prišli do kakšne redne in od obstoječih institucij neodvisne visoke šole in/ali fakultete, nato pa v nekem predstavljenem času (npr. ne veliko preko leta 2000) celo do univerze, je pravzaprav stalno prisotna. V posameznih časovnih intervalih takšne ideje preplavijo širši krog ljudi različnih strok, profilov in prepričanj in kar naenkrat je o visokih šolah, fakultetah, univerzi itd. moderno govoriti in se množično izrekati zanjo.

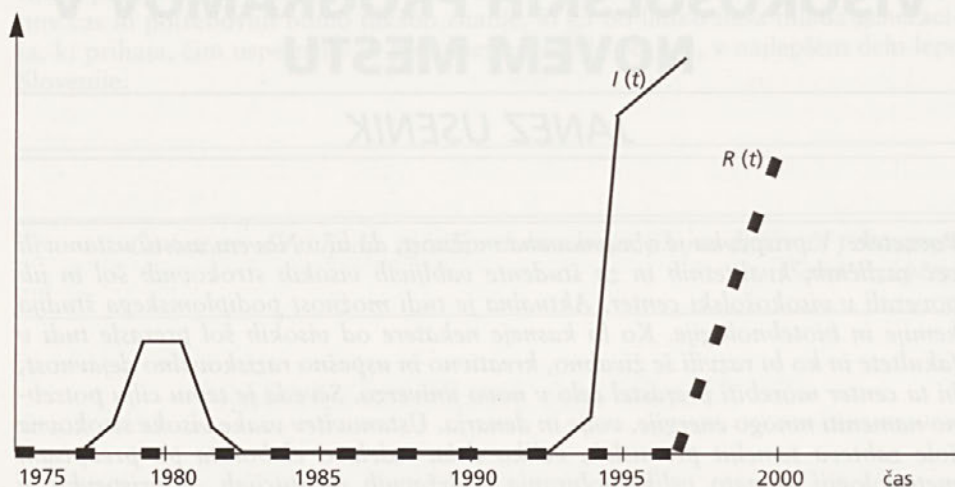
Če označimo z znakom I intenzivnost govorjenja o takšnih visokih šolah, fakultetah in lastni univerzi (enota količine I je število besed, izrečenih ali zapisanih v zvezi s potrebnostjo rednega študija v Novem mestu), lahko skiciramo krivuljo $I = I(t)$, kjer je t čas. Veliko enostavneje je narisati graf funkcije $R(t)$, kjer odvisna spremenljivka R pomeni rezultat (enota je število rednih visokih šol ali fakultet) pri otvoritvah novih visokošolskih in fakultetnih programov.

Štejmo čas t v letih od leta 1975 dalje pa lahko skiciramo grafa omenjenih funkcij. Skica krivulje $R = R(t)$ je pravilna do točke, kjer se začne vzpenjati, od tam dalje

(to je leto 1997) pa predstavlja le optimistično napoved, ki pa se, če se bodo sedanji trendi še kar nadaljevali, z veliko verjetnostjo sploh ne bo uresničila.

Tekoča politika je, verjetno bolj kot marsikje drugod, prisotna v izobraževalni sferi. To je veljalo prej in velja tudi sedaj. Torej je oblika funkcije $R = R(t)$ v najtesnejši zvezi s politično voljo, zlasti na lokalni ravni.

Krivuljo $I = I(t)$ narišimo s polno črto, krivuljo $R = R(t)$ s prekinjeno črto in dobimo takšno sliko:

Na krivulji $I(t)$ imamo v zadnjih dvajsetih letih dva maksimuma - približno v letih 1978-81 in v letih 1995-96.

Pobudo in dobre namere ob prvem maksimumu je hitro in učinkovito ustavila tedanja vsemogočna in edina stranka z "argumentom", da ima Slovenija že dve univerzi in da v Novem mestu tretje ne bo in pika. To so bili namreč časi usmerjenega izobraževanja, kar koli je že to pomenilo, in vsi napor centralnih in lokalnih oblasti so bili, kar se izobraževanja tiče, v celoti posvečeni zlasti temu.

Drugi maksimum se dogaja sedaj. Primerjava s situacijo pred petnajstimi leti pove, da je razlika zelo majhna in da se kaže pravzaprav le v zunanji obliki. Ker so zahodni standardi postali edini kriterij za primerjavo, je politika odkrila, da bi po evropskih merilih v Sloveniji lahko imeli tri, celo štiri univerze. Torej so se politične stranke, ki imajo edine moč ukrepanja, začele izrekati za uvedbo rednih programov visokošolskega in fakultetnega študija v Novem mestu, v končni fazi celo za novo univerzo. Žal gre v glavnem le za besede, ki jim ne sledijo dejanja, pa tudi za nezaupanje in rivalstvo med strankami, zato je zaenkrat učinek še vedno ničen.

2. PROGRAMI

Nekaj osnovnih pogojev

Uvedba visokošolskega študija, lociranega v Novem mestu, zahteva izpolnitev nekaterih temeljnih pogojev. Bistveni pogoj je konsolidacija lokalnih oblasti in oblastnikov in skupno resno hotenje, da se neodvisno od volitev ustvari visokošolski center, iz katerega bi čez nekaj let morda lahko zrasla nova univerza. V tem primeru ne bo težko zadovoljiti materialnih pogojev (predavalnice, laboratoriji,

kabineti, knjižnica, študentski domovi, skratka, celotna potrebna infrastruktura, pa celovito financiranje, razvoj in spodbujanje raziskovalnega dela itd.). Seveda pa je ob izpolnitvi vseh teh pogojev potrebno zagotoviti zadostno število profesorjev in študentov.

Če naj bi v Novem mestu (npr. s šolskim letom 1997/98) začeli z nekaterimi novimi samostojnimi visokošolskimi in kmalu tudi s fakultetnimi programi, kar bo terjalo velike vložke, moramo že takoj v začetku imeti dovolj študentov. Te bomo dobili z zanimivimi in sodobnimi programi, pa tudi z zanimivimi in sodobnimi oblikami študija.

Kdaj je program za študente atraktiven, zanimiv in oblegan? Te lastnosti se, gledano skozi oči večine študentov, merijo v glavnem z naslednjimi merili: (relativno) široke možnosti zaposlitve po končanem študiju, elegantna in dovolj odprta možnost nadaljnega specialističnega ali magistrskega študija, zanimive in perspektivne možnosti napredovanja ter zlasti soliden zaslužek. To pomeni, da v Novem mestu zelo verjetno ni smiselno poudarjati študija farmacije, kemije, strojništva in podobno. Študentov za te "klasične" discipline prav gotovo ne bo dovolj, zato tudi ne bo denarja in študij ne bo nikoli zaživel. Poleg tega imamo za takšne programe zelo kvalitetne fakultete tako v Ljubljani kot v Mariboru in nima nikakršnega smisla kaj podobnega ustanovljati (z visoko stopnjo rizičnosti) še v Novem mestu. Aktualni bodo le programi, ki bodo vsaj v nečem tudi drugačni od že obstoječih, npr. ekonomija s poudarkom na menedžmentu, podjetništvu, zavarovalništvu, razne aplikacije teorije odločitev, organizacija, logistika, teorija rizika, mednarodno gospodarsko pravo in podobno.

Atraktivni ne bodo programi, za katere bo nekdo rekel, da so takšni, pač pa bodo sodbo o tem povedali študenti, le-ti bodo hitro presodili, ali je nek program zanimiv ali ne. Seveda je potrebno pri tem (vsaj v začetku) vzeti v zakup dejstvo, da atraktivni programi niso nujno tudi elitni. Recimo, podiplomski študij kemije in/ali biotehnologije z množico vabljenih strokovnjakov z vsega sveta je prav gotovo izredno eliten, vendar pa žal atraktiven in perspektiven le za peščico študentov. Študijski programi, ki bi jih začeli izvajati v Novem mestu, morajo privabiti množičen vpis rednih in izrednih študentov, saj bodo ti programi le tako tudi racionalni. Študenti, ki bi se tu vpisovali na visoke šole in fakultete, naj bi bili ne le z Dolenjske in iz Bele krajine, morda še iz Posavja, temveč tudi iz ostalih delov Slovenije in iz drugih držav.

Programi, ki bi jih vpeljali v Novem mestu, morajo biti ne samo zanimivi in aktualni, pač pa tudi novi, drugačni od že obstoječih v Sloveniji. Nikakršnega smisla nima, kot je bilo že rečeno, skušati razvijati študij strojništva, kemije in podobno, ker takšen študij že obstaja. Prav gotovo tudi ne bi dobili dovolj študentov, tako da bi bil takšen študij odločno predrag in s tem neracionalen.

Za razmere v naši regiji je zanimiva pot, ki so jo že prehodili na Obali. Tam v tem trenutku namreč že obstajata dva samostojna visokošolska zavoda: Visoka šola za hotelirstvo in turizem, ustanovljena leta 1994, ki vpisuje že drugo generacijo rednih študentov, ter Visoka šola za management, ustanovljena leta 1995, ki bo vpisala prve študente v tem šolskem letu.

Zgolj kot informacijo zapišimo predmetnika obeh visokih šol, ki ju najdemo v uporabljenih virih /4/ in /5/. Zaradi verodostojnosti podatkov so tabele prepisane v nespremenjeni obliki.

I. Visoka šola za hotelirstvo in turizem, Portorož :

Z. št.	Predmet	1. letnik		2. letnik		3. letnik		Skupaj
1	Uvod v turizem	60	-	-	-	-	-	60
2	Informat. in statistika	60	60	-	-	-	-	120
3	Turistična geografija	45	45	-	-	-	-	90
4	Kulturna dediščina	45	-	-	-	-	-	45
5	Socio. in psih. v turiz.	45	45	-	-	-	-	90
6	Upravlj. posl. sistemov (menedžment)	-	90	-	-	-	-	90
7	Ekonomika turizma	-	-	-	-	-	60	60
8	Upravlj. rač. in fin.	-	-	90	-	-	-	90
9	Človeški potenciali	-	-	45	-	-	-	45
10	Marketing	-	-	-	-	90	-	90
11	Posl. turist. organizacij	-	-	90	-	-	-	90
12, 13	Izbirna predmeta	-	-	-	-	-	-	
a)	Posl. prenočitv. obrat.	-	-	-	-	75	75	150
b)	Posl. gostinskih obrat.	-	-	-	-	75	75	150
c)	Posl. potoval. agencij	-	-	-	-	75	75	150
14	Dopolnilne turist. dej.	-	-	-	-	60	90	150
15	Gastronomija	-	-	-	-	45	45	90
16	Higiena in sanitacija	-	-	60	-	-	-	60
17	Okolje in prostor	-	-	45	-	-	-	45
18	Pravni pred. v turizmu	-	-	60	-	-	-	60
19	1. tuji jezik	45	45	30	-	30	30	180
20	2. tuji jezik	45	45	30	-	-	-	120
21	3. tuji jezik (fakult.)	45	45	30	-	-	-	120
	Skupaj semester	345	330	450	-	375	375	
	Skupaj letnik	675		450		750		1875
	Delovna praksa	200		600		200		1000

II. Visoka šola za management, Koper /4/, /5/:

1. letnik:

Predmet	zim. semester		letni semester		skupaj letno ur
	P	V/S	P	V/S	
Poslovna matematika in statistika					
- poslovna matematika	1,5	1,5			45
- statistika	1,5	1,5			45
Komuniciranje in vodenje					
- komuniciranje	3	3			90
- vodenje			1,5	1,5	45
Ekonomika poslovnega sistema			3	3	90
Temelji managementa	2	2			60
Trženje I			2,5	2,5	75
Gospodarsko pravo					
- obligacijsko pravo	2,5	2,5			75
- statusno pravo			2,5	2,5	75
Odločanje in urejanje zadev			1,5	1,5	45
Tuji jezik I - nadaljevalni nivo	2	2	1	2	105
SKUPAJ (tedensko štev. ur)	12,5	12,5	12	13	750
Tuji jezik II (fakultativno)	1	1	1	1	60
Delovna praksa (5 tednov)					200

2. letnik:

Predmet	zim. semester		letni semester		skupaj letno ur
	P	V/S	P	V/S	
Obdavčitev podjetja			1,5	1,5	45
Inoviranje in proizvodnja					
- inoviranje			2	2	45
- proizvodnja			2	2	60
Urejenost podjetja					
- strukture			2	2	60
- sistemi, informatika			2	2	60
Trženje II	2	2	2	2	120
Kadri in delovno pravo					
- kadri	2	1			45
- delovno pravo	1	1			30
Računovodstvo	3	3			90
Modeli za management	3	3			90
Tuji jezik I - nadaljevalni nivo	2	2	1	2	105
SKUPAJ	13	12	12,5	12,5	750
Tuji jezik II - fakultativno	1	1	1	1	60
Delovna praksa (5 tednov)					200

3. letnik:

Predmet	zim. semester		letni semester		skupaj letno ur
	P	V/S	P	V/S	
Strateški management					
- strateški					
- management sprememb					
Prenavljanje podjetja					
- prestrukturiranje podjetja					
- svetovanje managementu					
Makroekonomsko okolje					90
Management neprofitnih org.	2	1	2	1	105
Management storitev	1	1	1	1	750
Kultura in etika	3	3	3	3	200
Financiranje	3	3	3	3	90
SKUPAJ (tedensko štev. ur)	2	2	2	2	105
Tuji jezik II (fakultativno)	13	12	13	12	750
Delovna praksa - diplomsko delo	1	1	1	1	200

Očitno je, da gre za dva dobra in premišljena programa, za dve visoki šoli, ki bosta privlačili študente vrsto let, skratka, gre za atraktiven študij. Poleg tega gre tudi za programa, ki ju v takšni obliki v Sloveniji doslej še ni bilo.

Jasno je, da v Novem mestu takšnih programov ne bi mogli imeti, lahko pa razvijamo drugačne, saj je možnosti še cela vrsta.

Ker je prvi pogoj, da bi imeli dovolj študentov tako za redni kot za izredni študij, je potrebno najprej ugotoviti, kam se študenti najbolj prijavljajo in tudi vpisujejo, če je prostor. Iz podatkov o številu prijav je jasno, da je v prvi vrsti aktualen študij ekonomije v raznih izvedbah pa prava, organizacije in podobno.

Včasih (v obdobju prvega maksimuma krivulje na sliki 1) je bilo od načrtovalcev šolske mreže zahtevano, da upoštevajo tako imenovane "potrebe združenega dela". Avtor tega prispevka sem mnogokrat jasno in glasno izražal dvom o takšnih potrebah in na raznih sestankih spraševal, kaj naj bi to sploh bilo, vendar eksplicitnega odgovora tudi od ustvarjalcev in kreatorjev usmerjenega izobraževanja nisem dobil. No, dela sedaj ne združujemo več, pač pa ga lahko le še prodajamo, če ga seveda kdo želi kupiti. Študenti, mladi ljudje, neobremenjeni s takšnimi "potrebami", bodo znali hitro in natančno sami oceniti, kaj bi bilo za tovrstno prodajo tržno zanimivo.

Očitno je, da je veliko število ljudi ocenilo, da je v naši državi ekonomija v raznih izvedbah tržno izjemno zanimiv študij. Konkreten primer, ki pa ni edini: Poslovno ekonomska fakulteta iz Maribora izvaja izredni študij v Novem mestu in ima tu v šolskem letu 1995/96 vpisanih približno 600 študentov! Upoštevajmo, da v enem koledarskem letu, kolikor v večini primerov za izredne študente traja en semester študija, vsakdo plača najmanj 1.000 DEM, pa vidimo, da ne gre le za atraktivnost, temveč tudi za več kot solidno vsoto denarja.

Verjetno ni pretirana ocena, da bi zanimiv program že v prvem letu pritegnil najmanj 120 rednih in 120 izrednih študentov. Upoštevajmo le domačo populacijo, pa vidimo, da bi s pravilno izbranimi programi v nekaj letih pritegnili minimalno 1000 študentov, kar prav gotovo ni zanemarljivo.

Predlogi za Novo mesto

Na nivoju dodiplomskega izobraževanja je raznih variant visokošolskih programov, ki bi bili zanimivi za Novo mesto, še veliko. Aktualni so na primer študij logistike, zavarovalne tehnike, računovodstva, bančništva, specialnih znanj za pedagoške poklice in podobno. Že vrsto let je (zlasti za potrebe podjetja REVOZ) relativno dovolj aktualen tudi študij strojništva.

Visoke šole bi združevali v Visokošolskem centru Novo mesto, ki bi tako bil zametek bodoče univerze v tem delu Slovenije.

Na nivoju podiplomskega izobraževanja je (zlasti za potrebe tovarne KRKA) zelo zanimiv študij kemije, farmacije, biotehnologije.

Vsaka ideja in vsaka varianta je vredna temeljitega premisleka ter zasluži študiodizen pristop in poglobljeno analizo.

Zaradi omejenega prostora pa bomo v naslednjem poglavju na kratko predstavili le en predlog, ki bi bil po avtorjevem mnenju za študente dovolj zanimiv, da bi jih pritegnil zadostno število, pa tudi izrazite podobnosti s kakršnim koli študijskim programom v naši državi (ta trenutek še) nima.

3. VISOKA ŠOLA ZA POSLOVANJE IN UPRAVLJANJE

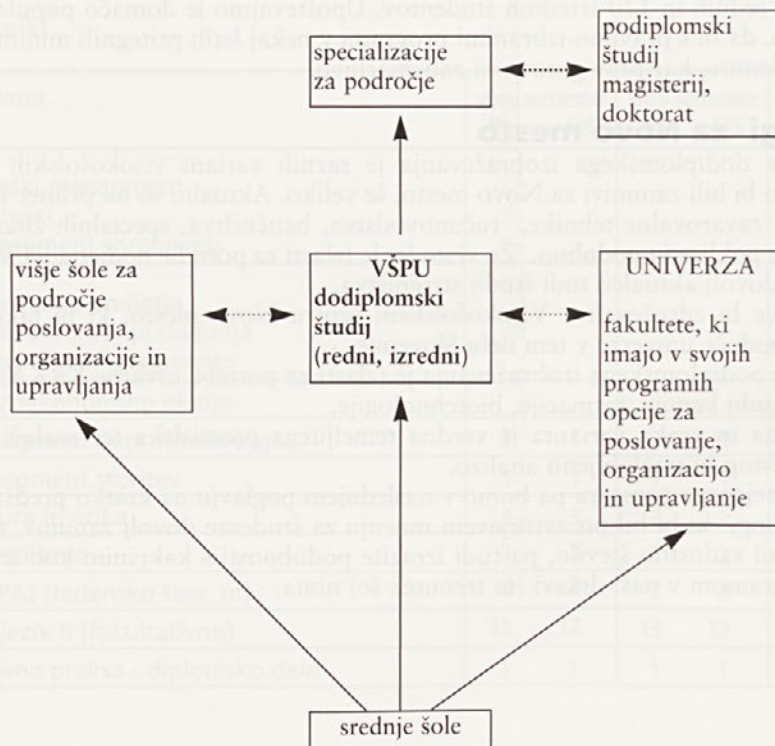
V Novem mestu bi bil za začetek primeren dodiplomski program za pridobitev visoke strokovne izobrazbe s področja poslovanja in upravljanja. V ta namen bi ustanovili Visoko šolo za poslovanje in upravljanje (VšPU) Novo mesto. Kasneje, vendar ne prej kot po dveh letih od začetka delovanja te šole, bi bila aktualna tudi Fakulteta za poslovanje in upravljanje.

Osnovni parametri programa

Osnovni cilj programa bi bil izobraževanje in usposabljanje srednjega nivoja vodstvenega kadra v vseh strukturah gospodarstva, negospodarstva ter državne uprave. Gre za delavce, ki morajo obvladati strokovna vprašanja s svojega področja dela, njihovo aplikacijo pa morajo znati implementirati v delovanje posamezne službe. Na osnovi interdisciplinarnega poznavanja področij delovanja bi bili usposobljeni za organiziranje, vodenje in upravljanje zahtevanih funkcij svoje službe.

Program bi trajal šest semestrov in bi se zaključil z diplomskim delom.

Vključenost VŠPU v obstoječi sistem izobraževanja in glavne smeri povezovanja in/ali prestopnosti bi bila v shematični obliki takšna:

Program bi bil zastavljen tako, da študent znanja po posameznih letnikih povezuje in nadgrajuje ter jih v končni fazi (diplomski praktikum oz. delovna praksa) zaokroži z diplomskim delom.

1. letnik, torej začetek programa, bi pomenil zlasti naslednje: seznanjanje z zahtevami študija za usmeritev, osvajanje temeljnih znanj, spoznavanje profila diplomanta in spektra zaposlitve po končani diplomii.

2. letnik bi že predstavljal fazo pridobivanja novih specialnih znanj, njihovo povezavo v interdisciplinarnost z zahtevami kreativnosti in aplikativnosti v konkretnih delovnih okoljih.

3. letnik bi bil namenjen pridobivanju dodatnih poglobljenih, strokovnih in funkcionalnih znanj in bi na ta način predstavljal ciljno navajanje študentov k samostojnemu in kreativemu delu na izbranih projektih.

Celotni študij bi se seveda zaključil z diplomom.

Študijski program bi moral biti vključen v kreditni sistem študija in tudi s tem vključen v mednarodno sodelovanje in primerljivost.

Izpolnjena bi morala biti zahteva po samoevalviranju programa, ki bi potekalo tako znotraj samega visokošolskega zavoda (senat, študenti) in tudi v skladu z zahtevami tržišča - uporabnikov.

Diplomanti visoke šole se bi lahko zaposlili v vsakem podjetju gospodarske in negospodarske dejavnosti, pa tudi v vseh državnih inštitucijah.

Visokošolski program bi imel 17 predmetov, razporejenih po letnikih dovolj enakomerno:

- 1. letnik: 6 predmetov,
- 2. letnik: 6 predmetov,
- 3. letnik: 5 predmetov.

Predmeti bi bili razporejeni tako, da bi imeli v vsakem letniku do 750 ur predavanja in vaj, to je 25 ur tedensko (37. člen Zakona o visokem šolstvu, U.I. RS, št. 67/93).

Letnik	1. letnik			2. letnik			Predmet
	V	V	V	V	V	V	
1	120	3	3	3	3	3	1. letnik: mat. in gošt. rač.
2	120	3	3	3	3	3	2. letnik: ekonomska področja
3	120	3	3	3	3	3	3. letnik: teorija organizacije
4	90	1	1	1	1	1	4. letnik: I
5	90	1	1	1	1	1	5. letnik: I
6	120	3	3	3	3	3	6. letnik: komunikacija
7	120	3	3	3	3	3	7. letnik: telekom. tehnologije
8	120	3	3	3	3	3	8. letnik: I
9	120	3	3	3	3	3	9. letnik: I
10	120	3	3	3	3	3	10. letnik: I
11	120	3	3	3	3	3	11. letnik: I
12	120	3	3	3	3	3	12. letnik: I
13	120	3	3	3	3	3	13. letnik: I
14	120	3	3	3	3	3	14. letnik: I
15	120	3	3	3	3	3	15. letnik: I
16	120	3	3	3	3	3	16. letnik: I
17	120	3	3	3	3	3	17. letnik: I

Predmetnik bi bil npr. takšen:

Z. št.	predmet	1. letnik		2. letnik		3. letnik		skupaj
1.	MATEMATIČNE METODE IN POSLOVNI RAČUN	90	60					150
2.	OPERACIJSKE RAZIS. IN STATISTIKA			90	75			165
3.	EKONOMIKA PODJETIJ	90	60					150
4.	RAČUNOV. IN FINANCE			60	30			90
5.	KAKOVOST IN ODLIČN.			60	60			120
6.	TEORIJA ORGANIZACIJE	90	60					150
7.	PRAVO	60	30					90
8.	TUJI JEZIK I		90					90
9.	TUJI JEZIK II				90			90
10.	ČLOVEŠKI VIRI			45	45			90
11.	VODENJE PROJEKTOV					45	60	105
12.	TRŽENJE					60	30	90
13.	ZUNANJA TRGOVINA					60	30	90
14.	KOMUNICIRANJE	60	60					120
15.	MENEDŽMENT					60	30	90
16.	INFORMACIJSKO-UPRAVLJALSKI SISTEMI	0	0	90	105	0	0	195
17.	TELESNA VZGOJA							
18.	DELOVNA PRAKSA						375	375
	SKUPAJ PO LETNIKIH	390	360	345	405	225	525	2250

Učni načrt po letnikih bi bil lahko takšen:

1. letnik

	predmet	zimski			letni			skupaj
		P	V	TJ	P	V	TJ	
1	Matem. met. in posl. rač.	3	2		3	2		150
2	Ekonomika podjetij	3	2		3	2		150
3	Teorija organizacije	3	2		3	2		150
4	Pravo I	2	1		2	1		90
5	Tuji jezik I			3			3	90
6	Komuniciranje	2	2		2	2		120
	Telesna vzgoja							
	Skupaj	13	9	3	13	9	3	750
	Delovna praksa (med poletnimi počitnicami)							200

2. letnik

predmet		zimski			letni			skupaj
		P	V	TJ	P	V	TJ	
1	Operac. raz. in statistika	3	3		3	2		165
2	Računov. in finance	4	2					90
3	Kakovost in odličnost	2	2		2	2		120
4	Tuji jezik II			3			3	90
5	Človeški viri				3	3		90
6	Informac.-uprav. sistemi	3	4		3	3		195
	Telesna vzgoja							
	Skupaj	12	11	3	11	10	3	750
	Delovna praksa (med poletnimi počitnicami)							200

3. letnik

predmet		zimski			letni			skupaj
		P	V	TJ	P	V	TJ	
1	Menedžment	4	2	-	-	-		90
2	Vodenje projektov	3	4					105
3	Trženje	4	2	-	-	-		90
4	Zunanja trgovina	4	2	-	-	-		90
5	Del. praksa-dipl. prakti.	-	-	-	-	375		375
	skupaj	15	10	-	-	375		750

Skupno bi program trajal do 2250 ur, pri čemer bi bilo 960 ur predavanj (43%), 450 ur seminarjev (20%) in skupno z delovno prakso v 3. letniku 840 ur vaj (37%).

Predavanja bi bila po letnikih razporejena tako:

- 1. letnik: 390 ur,
- 2. letnik: 345 ur,
- 3. letnik: 225 ur.

Seminarji bi bili po letnikih razporejeni:

- 1. letnik: 90 ur,
- 2. letnik: 160 ur,
- 3. letnik: 150 ur.

Vaje bi bile po letnikih razporejene:

- 1. letnik: 270 ur,
- 2. letnik: 245 ur,
- 3. letnik: 375 ur.

Praksa bi se izvajala vsa tri leta v skupnem obsegu 775 ur. Morala bi biti v manjših skupinah (do pet študentov) z narejenim programom, kar vodi, nadzira in koordinira predavatelj stroke.

Na interdisciplinarni visokošolski študij POSLOVANJE IN UPRAVLJANJE se bi na osnovi Zakona o visokem šolstvu lahko vpisal vsakdo, ki bo opravil maturo ali zaključni izpit po štiriletnem srednješolskem programu.

Študij bi končal, kdor bi opravil vse obveznosti po visokošolskem programu ter uspešno zagovarjal diplomsko nalogo.

Realne možnosti programa

Za celovito izvedbo takšnega programa je poleg pridobivanja študentov potrebno izpolniti še (v začetku vsaj minimalne) kadrovske in materialne pogoje.

Kadri

Za vseh 17 predmetov, predvidenih v zgornjem predlogu, bi v končni fazi (ko bi stekli vsi trije letniki) potrebovali habilitirane visokošolske učitelje za predavanja in vaje ter asistente za vodenje vaj. Če skušamo predmete grupirati približno tako, kot bi se po področjih kasneje formirale katedre, bi bile kadrovske zahteve videti takšne:

- Pri predmetih matematične metode in poslovni račun, operacijske raziskave in statistika, informacijsko-upravljalni sistemi in vodenje projektov bi imeli skupno 315 ur predavanja in 300 ur seminarjev in vaj. Ob predpostavki, da bi imeli pri vajah v povprečju vsaj dve skupini, bi potrebovali 2 učitelja, 2 asistenta in vsaj enega laboranta v računalniški učilnici.
- Pri predmetih ekonomika podjetij, računovodstvo in finance, trženje, zunanja trgovina bi imeli skupno 270 ur predavanj in 150 ur seminarjev ter vaj. Ob predpostavki, da bi imeli pri vajah v povprečju vsaj dve skupini, bi potrebovali 2 učitelja in 1 asistenta.
- Pri predmetih kakovost in odličnost, teorija organizacije, človeški viri, komuniciranje, menedžment in pravo bi imeli skupno 375 ur predavanj in 285 ur seminarjev in vaj. Ob predpostavki, da bi imeli pri vajah v povprečju vsaj dve skupini, bi potrebovali 3 učitelje in 2 asistenta.
- Za predmeta tuji jezik I in II bi potrebovali 2 učitelja, za koordinacijo praktičnega pouka pa vsaj 2 učitelja in za vodenje telesne vzgoje 1 učitelja.

Pomembna je ugotovitev, da bi predavatelje za veliko večino predmetov lahko pridobili kar v Novem mestu.

Materialni pogoji

- **Okvirna ocena potrebnih finančnih sredstev** - Finančna sredstva, potrebna za zagon in delovanje visoke šole, niso majhna. V primeru, da bi se takšnega projekta resno lotili, bi bilo potrebno k delu pristopiti profesionalno, torej ustanoviti izobraževalno organizacijo in takoj zaposliti strokovnega sodelavca in kaj kmalu še administrativnega delavca. Zelo okvirna in skromna ocena potrebnih finančnih sredstev pokaže, da bi za zagonske stroške potrebovali vsaj 150.000 DEM (izdelava elaborata, bruto plače zaposlenih, najem prostorov, tekoči stroški).

Stroški delovanja visoke šole pa bi bili seveda bistveno večji. Vsaj nekaj časa bi šola delovala v najetih prostorih, za katere bi plačevala najemnino. V tem primeru zelo okviren izračun pokaže, da bi v prvem letu za izvedbo rednega študija (samo 1. letnik) potrebovali približno 600.000 DEM. V drugem letu, ko bi potekale aktivnosti v 1. in 2. letniku, bi rabili preko 1.000.000 DEM, v tretjem in ostalih letih, ko bi delovali že vsi trije letniki, pa bi potrebovali vsaj 1.500.000 DEM. Dodatno k tekočim stroškom je potrebno prišteti še stroške opreme, investicije, amortizacijo in podobno.

V primeru, da bi intenzivno potekal tudi izredni študij, bi se stroški sorazmerno povečali.

• **Prostorski pogoji** - Šola bi v končni fazi imela skupno približno 300 rednih in 300 izrednih študentov, zato bi stalno (kar pomeni sedem dni v tednu) potrebovala dovolj ustrezno opremljenih prostorov:

1 veliko (amfiteatrsko) predavalnico za 150 študentov,
1 predavalnico za 80 - 100 študentov,
2 - 3 predavalnice za 40 študentov,
1 računalniško učilnico z 20 delovnimi mesti,
1 fonolaboratorij z 20 mesti,
strokovno knjižnico s čitalnico,
telovadnico,
jedilnico,
najmanj 10 kabinetov za profesorje in asistente,
upravne prostore (dekanat, tajništvo, referat, računovodstvo, kadrovska služba itd.),
prostore za tehnične storitve (fotokopiranje, ..),
sejno sobo.

Iz zapisanih potreb je takoj jasno, da bi takšna šola lahko gostovala po najetih učilnicah v različnih srednjih šolah le nekaj časa. Ker pa je kvaliteta študija v dovolj tesni povezavi s prostori in njihovo opremljenostjo, bi bilo slej kot prej nujno potrebno šoli zagotoviti lastne prostore.

Poleg samih šolskih prostorov bi bilo nujno zagotoviti tudi naslednje:

stanovanja za predavatelje, ki ne bili iz Novega mesta,
manjša stanovanja za vabljenе profesorje,
študentski dom,
laboratorije oz. prostore za raziskovalno dejavnost profesorjev.

• **Način financiranja** - Študij bi se financiral na osnovi dodeljene koncesije iz ministrstva po sprejetih in ustaljenih normativih iz šolnin in drugih prispevkov, donacij, raziskovalnega dela in drugih virov v skladu z zakonom. Pomemben vir financiranja bi bile šolnine, ki bi jih morali plačati tako izredni kot tudi redni študenti. Šolnine za redne študente bi bile seveda opazno nižje kot za izredne študente. V začetnem delovanju bi morala velik delež stroškov pokrivati Mestna občina Novo mesto. Ta bi morala zagotoviti tudi primerno lokacijo za šolo.

4. ZAKLJUČEK

Bodoči visokošolski center v Novem mestu bi prvenstveno zadovoljeval potrebe po študiju raznih profilov za prebivalce Dolenjske, Bele krajine, Posavja in kočevske regije, saj gre za tista območja naše države, ki se ne morejo ponašati z ravno najvišjo stopnjo visoko izobraženih kadrov. Na Dolenjskem je veliko zaposlenih, ki so končali študij na kakšni od dosedanjih višjih šol, torej imajo opravljeno šesto stopnjo strokovne izobrazbe. Zaradi reorganizacije visokošolskega/univerzitetnega študija bodo ti ljudje lahko pridobili sedmo stopnjo izobrazbe na novih visokih šolah, kar bo ena njihovih osnovnih nalog.

Nove visoke šole prav gotovo ne bodo mogle startati kot elitne izobraževalne in znanstvene ustanove, saj je v ta namen potrebna dolgoletna tradicija. Lahko in morale pa bodo delovati profesionalno, resno in zavzeto. Biti bodo morale odprte, moderne in fleksibilne. Dovolj hitro bodo morale prerasti lokalne okvire in postati zanimive tudi za študente iz drugih delov Slovenije in iz tujine.

Če bo Novo mesto želelo postati univerzitetno mesto, bo moralo poleg izobraževalne sfere močno izpostaviti tudi znanstvenoraziskovalno delo. To bo mogoče doseči na visokih šolah (fakultetah) le deloma, zato bo potrebno razvijati tudi samostojne raziskovalne inštitute. V naslednjih letih bo moralo Novo mesto ustvariti še potrebno infrastrukturo, ki jo zahteva takšen proces (študentski domovi, stanovanja za gostujoče profesorje, kulturni objekti itd.).

Projekt, ki bi mu lahko dali npr. delovno ime Univerza 2010, je tako kompleksen, zahteven in pomemben, da ga je nujno potrebno profesionalizirati. Sedaj se namreč s temi vprašanji zgolj ljubiteljsko in idealistično ukvarja društvo s simboličnim imenom Akademska pobuda Univerza Novo mesto. Društvo v letu 1996 razpolaga z dvema milijonoma tolarjev, ki mu jih je dodelila Mestna občina Novo mesto. S takšnim denarjem pa je seveda iluzorno pričakovati rezultate.

LITERATURA

- 1) Gabrijelčič J.: Dolenjska in Bela krajina naprej, RAST, l. V, št. 1-2, maj 1994, str. 97-100.
- 2) Miklič J.: Univerza se nam približuje, RAST, l. V, št. 7-8, december 1994, str. 607-609.
- 3) Usenik J.: Dolenjska in Bela krajina naprej - kdaj in kako, RAST, l. V, št. 5-6, september 1994, str. 430-432.
- 4) Všeč mi je modro, Visokošolsko središče v Kopru, uredila Nada Trunk Širca, Koper, 1996.
- 5) Management, visokošolski strokovni študijski program, prospekt, Visoka šola za management Koper, 1996.
- 6) Zakon o visokem šolstvu, U. l. RS št. 67/93.

NOVI VIDIKI KULTURNE ANIMACIJE IN PROMOCIJE NOVEGA MESTA

JOVO GROBOVŠEK

Povzetek: Med razvojnimi predvidevanji za naslednje tisočletje so bistvena tista, ki se ukvarjajo z načrtovanjem organizacije in izrabe prostega časa. Atraktivne dejavnosti, ki izhajajo iz najširšega razumevanja kulture in umetnosti, so lahko ustrezne motivacije za nove aktivnosti. Posamezna okolja si morajo z resno analizo svojih razvojnih temeljev zastaviti parametre samobitnosti /identitete/, program izboljšave kakovosti življenja prebivalcev in utemeljiti cilje za razvoj turizma kot dela ponudbe okolja.

Med pomembne spremembe v bodočnosti je morebiti všteti nujne spremembe v kakovosti razreševanja urbanističnih problemov, definicije rurizma, dvig ravni arhitekturnega snovanja, uvajanje novih rešitev na področju oblikovanja, stimulacijo umetniške in kulturne ustvarjalnosti.

Ključne besede: Kulturna in umetniška ustvarjalnost, arhitekturna produkcija, urbano in ruralno, urbanizem naključij ali usmerjena in zavestna kreacija, oblikovanje okolja, turizem kot sožitje različnosti.

UVODNA DILEMA

Kako kulturno animirati in promovirati mesto, je silno zanimivo vprašanje. Najti odgovor nanj presega moje sposobnosti, prispevam pa le splošen osebni pogled na tiste vsebine urbanega življenja, ki si jih kot meščan lastim in v njih skušam vsaj malo sodelovati.

Poleg proizvodnih in servisnih, trgovskih in drugih gospodarskih dejavnosti, ki so del ustvarjalnega dogajanja in se jih zavedam, sem si hotel za natančnejši ogled izbrati le umetniške in kulturne dejavnosti. Ta odločitev je manj naključna, kot se morda zdi. Ustvarjanje na kulturnem in umetniškem področju je zame nekaj, kar hote in namenoma uvrščam med trajne vrednote. Zanje pa si velja, proti in poleg vsakdanjega potrošništva, močno prizadevati in si z njimi izpopolniti večno iščoč ideal bivanja.

Vsekakor si promocije okolja ne morem zamisliti brez identifikacije posebnosti, njihove raznolike in moderne interpretacije in prepričljivega odnosa prebivalcev do svojega bivanja in svojih različnosti. Kakovost kateregakoli delčka mestne

podobe in v njej življenjskega utripa prebivalcev sta predvsem neovrgljiva samobitnost in javna podoba "mestnega imidža". Da bi tega bolje razumel, si ga nekoliko osvetlujem skozi prizmo nekoliko v stran umaknjenega meščana. Distanca je izbrana zgolj zaradi jasnejše percepcije in širšega vidnega polja pri pogledu na aktualne probleme.

KULTURA NOVEGA TISOČLETJA

Prepričan sem, da se ob prelomu tisočletja ne bo nič bistvenega zgodilo. Mističnost koledarskega števila je zgolj naključna, štetje smo si izmislili ljudje, čas pa merimo po svoji podobi. Že to je dovolj simbolično, saj si podobne samovšečne in antropocentrične izmisleke privoščimo vsepovsod. Prepričani smo, da v zgodovinskem spominu človeštva ohranjamo mnoge ključne podatke, težje pa si priznamo, da smo jih še neizmerno večje število izgubili v neznani preteklosti. Ali si bomo lahko pred koncem tisočletja ali ob njem privoščili spremembo obnašanja? Dvomim. Le prisila narave omogoči spremembo človekovega ravnanja, razum za to ni več dovolj močan. Pa vendar. Zajela nas je mističnost števila, podležemo ji in simboliki priličimo praktičen namen. Zastavimo si razumno ukrepanje v prid ohranitve civilizacije. Imenujmo jo kultura novega tisočletja.

KULTURA PROSTEGA ČASA

Najpomembnejša sprememba konca našega tisočletja bo skrajšanje delovnega časa in prevešanje količine prostega časa čez polovico delovnega tedna. Zelo pomembno organizacijsko in celo politično vprašanje bo, kako je mogoče organizirati ta fenomen. Ali bo prosti čas namenjen športu, kulturi, morda bodo zmaga mabila, zločini in vojne, morda bo to kaj neizrekljivega. Predvidevanja segajo vse od slikanja črnih slik do priseganja na rajsko bodočnost. Zadrega nastane v trenutku, ko ocenjujemo prisotnost razumnega in ob njem primerjamo površnost spontanega. Porabo prostega časa zna danes izkoristiti predvsem turizem, manj vzgoja in izobraževanje, nekoliko bolj šport, kultura kaj posebno uspešno še ne. Danes že lahko opazimo določene degeneracijske pojave v svetovni turistični praksi. Selitev velikih množic turistov za profaniranimi pričevanji različnih svetovnih kultur, s katerimi večina nima nobenega osebnega čustvenega stika, ne spoštovanja, ne razumevanja in ne ceni ob tem nič drugega kot zmago denarja nad duhovnimi vrednotami. Žal posebno žalostno vlogo pri tem odigrajo lokacije in spomeniki, ki jih UNESCO uvršča v svetovno kulturno dediščino (World Heitage List). Po eni strani pomemben dosežek, da s temeljitim študijem in argumentiranjem na znanstveni osnovi posamezne lokacije naravne ali kulturne dediščine postanejo del splošne svetovne kulturne dediščine, se izniči v večini primerov, ko močni turistični lobiji posežejo po prodaji teh spomenikov. Negativne posledice, ki nastanejo ob tem, so ogrozile prenekatero lokacijo (templeje v Angkorju v Kambodži, lokacije v Avstraliji in celo v ZDA in Kanadi). Pomembno dejanje v kulturi bivanja je predvsem uresničitev spoznanja, da je vsako okolje s svojo specifično in, upajmo, kar največjo različnostjo od drugih namenjeno samo in predvsem prebivalcem samim. Pri sebi si moramo razčistiti vso kvaliteto bivanja, življenja in ustvarjanja, sodelovanja in izpopolnjevanja.

Nato naj se tujci prijazno vključujejo v našo posebnost, s spoštovanjem naj vstopajo v naša okolja in dogodke. Nobeno prodajanje lažnih vrednot ni potrebno. Saj na dolgi rok tudi ne bo moglo biti uspešno. Delamo in živimo zaradi nas samih, nato smo šele veseli obiska drugega, tako je pri posamezniku in tako v okolju mesta in občine, pokrajine in regije.

ANIMACIJE KULTURNE PRODUCIJE

Za hitro in učinkovito ravnanje potrebujemo dovolj enostavne formule, preproste resnice in učinkovite metode ukrepanja. Žal se bojim, da to na področju kulture ni zelo enostavno. Bolj kot za vprašanje materialnih pogojev dela gre za neulovljivo polje duhovne produkcije, za fluid ustvarjanja, lakmus sprejemanja in odzivnost javnosti, ki ji je produkcija namenjena. Možnost animacije morda celo obstaja in jo lahko tudi načrtno spodbujamo, dokončnega pomena pa animaciji ne moremo pripisati. Pobuda in spodbuda prihajata namreč praviloma iz notranjosti ustvarjalca. Najbolj blizu smo temu spodbujanju ustvarjalnosti, kadar z ukrepi družbenega sistema ustvarjamo prostor svobode. Delež spontanosti in del načrtovanega sta pri kulturni in umetniški produkciji v krhkem medsebojnem ravnotežju. Odražata se v kreativnem nasprotju med shemo etabliranih profesionalnih kulturnih ustanov in neformalnimi skupinami in posamezniki na področju umetniškega in kulturnega snovanja. Še najbolj pride do izraza nasprotje takrat, ko je na vrsti vrednotenje programov in iz njega posledično izpeljana finančna podpora.

Ne verjamem, da pričakujejo kulturni delavci kakršenkoli privilegiran status, kakšne posebne usluge ali izjemno pozornost. Za vse to se trudijo skozi kvaliteto svojega dela. Res ni popolnoma enotnega pogleda na različne oblike njihove dejavnosti ali vrste ustvarjanja in odgovore zanje, pa vendar je eden resnejših ta, da hočejo svoje razumevanje, videnje in ustvarjanje v osnovi posredovati okolici. Pri vseh svojih ustvarjalnih znanjih trmasto vztrajajo na svobodi različnosti, izzivu drugačnosti in implicitno potrebujejo možnost ustvarjalnega nasprotja, prisotnost določenega izziva k mnenju in razmišljanju. Odsotnost klišejev in ponavljanj ter hrepenenje za neznanim in neizpovedanim so njihova trajna lastnost.

Sprašujem se torej, kdo lahko razume in zato spodbuja vsa ta našeta problematična in za mnoge preveč neposredna ustvarjalna izhodišča kulturne produkcije. Odgovor na to vprašanje bi morda omogočil identifikacijo dejavnikov spodbude in opredelil polje njihovih razsežnosti in dejanskih možnosti.

Globlji konflikt med "neobzdranimi ustvarjalci" in ustanovami sistema sledi iz nepotrebne in tudi nemogoče primerjave medsebojne "pomembnosti", morda celo hierarhičnosti tega "pomena". Kdo je torej bolj in kdo manj "pomemben", kdo bo komu postavljal ukazovalne trditve? Za naše mesto, se mi zdi, je to vprašanje pogosta stalnica dnevnega dogajanja. Obenem pa tudi klišejska oznaka oblastniške politike. S tem pa je izrazito kršeno načelo svobode ustvarjalnosti, ki ga kreativni posameznik, tudi v skupini, celo instinktivno, zelo dobro čuti. Negativen vpliv take oblastniške politike na ustvarjalne sposobnosti je znaten, nemalokrat celo odločujoč.

Smiselna bi torej bila le animacija kulturne produkcije, ki odpira polje svobode ustvarjanja.

PROMOCIJA DUHOVNE IN MATERIALNE KULTURE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Kar enkrat znaš, to ti nihče ne more več vzeti. Znati torej veliko pomeni. Novomeščani se lahko kje kot tudi kaj naučijo. To in tako vedenje se lahko odraža v ravnanju, lahko pa tudi ne. To slednje je seveda posebno žalostno. Ustvariti učinkovit, splošno znan in potreben sistem neprestanega dopolnjevanja znanja bi mogla biti zelo pomembna naloga bodočnosti. Skrivnosti baz podatkov se razmeroma lahko odkrijejo, črpati iz njih je dovolj enostavno. Manjka splošno vzdušje, ki bi promoviralo pridobivanje in spodbujalo uporabo novih znanj.

Zamisli o novi univerzi so smele, pa tudi nepremišljene, premalo kritične. Želja in prepričanje nekaterih posameznikov, da so sposobni prenašati znanje na mlade generacije, zahteva nadvse trezno presojo. Razmišljanje, da je doma pridobljeno znanje kakovostnejše kot v šoli izven domačega kraja, pa je predvsem škodljivo, neresno. Če okolje a priori kaže odpor do ustvarjanja in uvajanja novosti, če se utaplja v neambiciozni povprečnosti, potem očitno želi mediokritetnost inavgurirati celo mladim generacijam.

Vsekakor si bolj želim urbanista, ki je preveril teorije v Upsali, ekonomista s Sorbonne, elektroinženirja iz Darmstadta in politologa iz Edinbourgha kot pa popoldanske eksperte iz zapečka poznanih sosedov. Omogočimo domačim, da se uveljavijo na tujem, in pazimo, da bomo doma sposobni ocenjevati tuje ponudbe, ki nam jih neutrudno plasirajo od vsepovsod.

Ni ne črno ne belo, ni enostavno in ni posebno zapleteno, nemogoče pa seveda sploh ni. Toda bodimo neusmiljeni s kritiko samega sebe, poiščimo se v tekmi z drugimi in izbrusimo svojo identiteto.

K spoznanjem se prebijamo znova in znova, generacija za generacijo. Količina znanja se povečuje, vedno več je posamezniku neznanega, oženje in poglobljanje znanja imata domovinsko pravico, širina in poznavanje vsega po malem odklanjamo kot model in tudi kot metodo. Žaljivo se obnašamo do široko razgledanih posameznikov, ki gojijo zdravo skepso.

Za ohranitev dokazov iz preteklosti bomo nemudoma morali oblikovati nacionalni politični konsenz, ki bo dolgoročno opredelil zavarovano naravno in kulturno okolje. Če hočemo ohraniti dolgoročne razvojne prednosti in si z njimi zagotoviti osebni in nacionalni obstoj, moramo takoj prenehati nebrzdano lastniniti naravo. Kot pravijo Angleži: že stoletja smo vajeni občudovati lepote naše krajine, jo imeti radi in jo varovati, čeprav nismo njeni lastniki. Ta modra odločitev res omogoča javnosti odprto in odgovorno sodelovanje pri dolgoročnem ohranjanju kulturne in naravne krajine, ki sta temelja samobitnosti naroda in samozavesti posameznika.

Podobno je seveda tudi s kulturno dediščino. Preteklost izginja tako hitro, da je ni več mogoče niti dokumentirati, kaj šele ukrepati. Brez materialnih dokazov pa ne bomo bili na kaj ponosni, toliko manj torej trdni v svojem bistvu. V vseh dosedanjih usmeritvah in naporih za ohranitev stavbnega fonda in pripadajočih zemljišč smo vedno znova naleteli na radikalnost lastniškega problema. Vse naše razmišljanje o trajnem varstvu se je znova in znova zaustavilo pri neosveščenem in s poenostavljeno ekonomijo zavarovanem posamezniku, lastniku kulturne dediščine. Kot bi se še ne zgodil premislek o vlogi materialnega in duhovnega bogastva, o pomenu enega in drugega za posameznika in tudi in predvsem za skupnost, za nacionalni in splošni civilizacijski interes.

Varovanje, ohranjanje, predstavljanje in interpretiranje kulturne dediščine so trajnostno naravnani procesi, kjer posameznik z ustvarjanjem, lastnino in odnosom do obeh prispeva svoj eksistenčni obolus k skupni civilizacijski zadostnosti.

KULTURA BIVANJA

Odločitve v zvezi z odnosom človek – narava bodo morale biti že v bližnji prihodnosti bolj pozorno izbrane in odločno, celo radikalno dosledno izvedene. S tem se bo postavilo v žarišče samo vprašanje demokratičnosti, demokracije, njene-ga pomena in ustreznosti. V osnovi je mogoče ohraniti življenjski prostor le tako, da se odpovemo njegovemu podrejanju in mu dopustimo možnosti samoobnove in samoohranitve. Narava je močnejša od človeka in v kritičnem trenutku se bo narava izvelela, človek bo postal žrtev.

Ohranitev človeštva je v globalnem smislu smotrna le ob ohranitvi naravnega okolja, ki ga lahko človek s svojo prisotnostjo oplemeniti, in sicer tako, da se v korist celovitosti narave zavestno odpove mnogim mogočim, a ob treznem razmisleku neustreznim dejanjem in "razvojnim" potezam. Ukrepa lahko kot posameznik na ravni osebnega ravnanja ali kot družbeno bitje v okviru sistema s pomočjo politike.

Individuum (posameznik) je samostojna enota, ki v svojem radiju aktivnosti zmore odločilno dejanje. Kot posameznik bolj ali manj osveščeno ukrepa in vzpostavlja kreativen odnos do svojega bivanja in bivalnega okolja. Ustvarja bogate in raznolike oblike prebivanja. Tega pa sestavlja ustvarjalni sistem ugotavljanja, vrednotenja, odločanja, izbiranja in izvajanja samo izbranih aktivnosti. Gre za zavestno selekcijo, kjer ob sprejemanju obstaja tudi izločanje zamisli, idej in programov. Usposobiti posameznika, da bo kvalificiran za selekcijo z manj škodljivimi posledicami, bi moral biti cilj ozaveščenega družbenega sistema.

Na vprašanje, kakšna in kolikšna je razlika med vrednostnimi sistemi prebivalcev Novega mesta in okolice v primerjavi z drugimi urbanih centri podobne velikosti v Sloveniji, žal ne poznam odgovora. Zdi pa se mi, da prevladujejo sheme obnašanja in ravnanja, ki so prepajene s prevladujočim vzorcem ruralnih bivalnih navad. Priznam, da je to za sedaj dokaj neznanstvena teza, ki pa mi jo sicer potrjuje dnevno označevanje prebivalcev dolenske prestolnice za cvičkarje, kar sam ne morem jemati kot izraz posebno izrazitega priznanja. Pogledati želim dilemo ruralno / urbano nekoliko bližje.

Na neizogiben stik med ruralnimi in urbanih kulturnimi vzorci bomo naleteli ob vsaki malo bolj trezni presoji ravnanja in dejanja. Novo mesto kot urbano središče je zašlo v proces permanentne pavperizacije kulturnega življenja. Kot kliše ponavljam, da so posameznikove potrebe neposreden odraz njegove vzgoje in izobrazbe. Kar se naučiš, kar te naučijo, kar odkriješ in spoznaš, to želiš še naprej ustvarjati, raziskovati in razvijati. Zato si posameznik seveda po podobni presoji izbere tudi bivalno okolje in v njem skuša participirati (sodelovati z ustvarjalnim prispevkom) k razvoju. V odvisnosti od stopnje zadoščenja, ki mu ga okolje vrača, ohranja svojo prisotnost. V tem ni posebne preračunljivosti, izvorno gre le za zelo primarne občutke prisotnosti ali odsotnosti stimulacije. V kreativnih poklicih, ki večinoma obvladujejo kulturno sceno, nastajanje kulturne in umetniške produkcije, vprašanje materialne stimulacije ni bilo nikoli izenačeno z duhovnimi in čustvenimi vrednotami. Umetnost ne nastaja iz preračunljivosti, ki napaja bankirstvo in trgovino, pa tudi marsikatero drugo primarno produkcijo.

S poudarjanjem odprtega tržnega gospodarstva (= kapitalizem, ?) vdirajo izrazite tržne zakonitosti v mnoge panoge umetniške in kulturne produkcije. Negativna plat teh pojavov že zajema področja knjige, industrijskega oblikovanja, vizualnih komunikacij kot dela oglaševanja in marketinga, do neke mere je prisotna v gledališču, še mnogo bolj v ameriškem filmu. Res se "robni primeri" umetniške produkcije, ki v resnici pomenijo ustvarjalni revolt zoper pritisk enostavnosti tržne formule, ne morejo neomejeno označiti kot kvalitetnejše dejanje, a jih analitični mehanizmi strokovnega dela redno ocenijo dovolj visoko. Upiranje slepemu pristanku na tržne zakonitosti bi moglo biti do določene mere pomemben ustvarjalni impulz, skrbna analiza posledic takega upiranja pa predhodni varovalni ukrep.

Na osnovi dobro izbrane strategije ravnanja lahko pomanjkljivosti omilimo ali celo odstranimo.

Ne pristajati na kliše in šablone, uvrščam med pomembne ustvarjalne impulze.

URBANO VERSUS RURALNO ALI KULTURNO RAVNANJE V MEDSEBOJNIH ODNOSIH

Med temeljne kulturne vrednote sodi javno vidna in sploh dovolj opazna kultura obnašanja. Zadržanost in dostojanstvo, skromnost in ponos, trdnost v premišljenih stališčih in odprtost za razumevanje drugačnosti so nekatere, žal premalo videne osebnostne značilnosti v našem okolju.

Študenti v belgijskem Leuvenu, mestu z najstarejšo katoliško univerzo na svetu, ob koncu tedna tri dni prebijejo na trgih mesta in se ob srečevanju in spoznavanju okopajo v sijajnih pivih. Skozi njihov zastrt in zadržan pogovor se vije strast iskanja odgovorov na vedno prisotna vprašanja. Postajajo odprto polje sprejemanja novosti in trepetajo za odkritju neznanih razsežnosti.

Kakšen utrip opazimo v našem mestu? Okolje, v katerem živimo, ima svoje značilnosti, njihove prave podobe si še nismo določili in ne nanjo pristali. Zato pravzaprav tudi ne vemo, ali bi veljalo karkoli od naših bivanjskih vzorcev spoznati za manj uspešne in bolj odvečne kot pa za potrebne.

Skoraj bogokletne so vse že izrečene misli, da je vsebnost ruralnega v mestnem preveč opazna. Res je mogoče iz nekega neprizadetega raziskovalnega odnosa izvleči definicijo, da je take značilnosti treba zgolj ugotavljati in opisati, jih imeti za prijazno in slikovito lokalno folkloro. Na nek način se tudi strinjam, toda... Kot prebivalcu mesta pa mi gre v nos tudi kaj več. Pomanjkanje kulturnega utripa, odsotnost intelektualne vibracije in ustvarjalnega nemira so boleča resnica. Ne gre za poniževanje vseh, ki tega ne opazijo, pač pa za skrb, da te odsotnosti vplivajo na oblikovanje marsikatere programske in prostorske rešitve v našem okolju. Rešitve, ki nima naboja kvalitete, dolgoročnosti in ne ponuja plemenitih pobud.

DILEMA URBIS: PLAYGROUND ALI KREACIJA

Urbanizem prostora ni le funkcija spontanega teka kapitala, temveč premislek razuma in uporaba mehanizmov in metod urejanja negativnih nasprotij. Urejanje ruralnega, rurizem vasi, je v mnogo večji meri odvisno od (skoraj) nespremenljive lastniške strukture zasebne posesti, je torej bistveno bolj statično. Izvajanje vsake zamišljene in načrtovane dejavnosti v zapletenem sistemu mesta pa zahteva urejeno zajemanje in obdelavo potrebnih in zelo raznolikih podatkov. Postavlja zahtevo po načrtnosti in spontanost podreja urejenemu sistemu. Že dalj časa je opaziti posledice nenačrtovanega nastajanja celih predelov nekaterih pomembnih urbanih celot v Sloveniji. Ti nastajajo spontano, naključno in dodobra izigravajo celo enostavne logične premise urbane rasti. Mednje sodi tudi Novo mesto. Ko funkcioniranje življenja v mestu opazujemo le od strani, je mesto ilustrirana podoba, sestavljena iz okolja in arhitekture v njem. Kadar pa smo aktivni del življenja mesta, čutimo več; čutimo pomanjkanje cele vrste dejavnosti, programov in nismo zadovoljni s stopnjo njihove razvitosti.

Še vedno si predstavljam, da so zgoščene interakcije temeljna značilnost urbanege, njegov argument za doseganje intelektualne in ustvarjalne klime. Razpršenost mestnega organizma je torej prej slabo kot dobro znamenje za označevanje kreativnega impulza. Sicer si ne bi želeli investitorji vseh mogočih programov prav v središče historičnega mestnega jedra. Tudi iz tega razloga moremo in moramo dopustiti novosti v razmislekih in najti nove rešitve ob določanju bodočih posegov v mestno tkivo. Morda ne gre le za kulturne aktivnosti, gotovo gre za mnogo več. Res je bistvenega pomena ob vsem navedenem tudi dejavnik mobilnosti, razvitost prometne mreže, neposredna fizična dostopnost do ustanov in lokacij; pa vendar tudi še tako sodobne komunikacijske povezave niso v neposredni zvezi z nivojem ustvarjalnega kulturnega utripa. Celo še tako elektronsko povezan posameznik, z internetom že v globalni vasi, pa vendar nujno potrebuje vitalen in živ stik, celo neposredno videnje nasprotnika. Nekaterih subtilnosti v človeških povezavah na srečo še ni mogoče odmisлити.

ARHITEKTURA KOT EMINENTNA PRIPOVED, ODPRTA KNJIGA, IMIDŽ ŽIVLJENJA

Kakopak je klavrno res, da nobena beseda ne more povedati toliko resnice o prebivalcih nekega mesta, kot to stori njihova arhitektura. Pa je ob tem čisto vseeno, ali je zasebna ali javna, zgolj dokaz moči posameznika in njegovega materialnega položaja ali pa orisuje kompleksnejše dogajanje znotraj javnega sektorja, odgrinja politiko medsebojnih odnosov.

Ko so v preteklosti obsežni, vsebinsko in oblikovno pusti in poenostavljeni kompleksi socialnih stanovanj odražali skrb za množice in njihov minimalni standard, so obenem onemogočali zagotavljanje dolgoročnih rešitev. Stanovalci so kaj hitro iskali prvo možnost, da se iz "geta" umaknejo v idilo. Črna in siva gradnja vikendov, na Dolenjskem pretežno še zidanic in z njimi povezane obveznosti do kmetijske proizvodnje, so za desetletja okupirali množice volivcev in jih potisnili

v neaktivno pat pozicijo. V skrbi za svoje "gradbišče" so odmislili precejšen del svojih kulturnih potreb. Obenem se tudi niso angažirali v prevratniških političnih gibanjih. Bili so ugodni predmet politične manipulacije. Z ukrepi legalizacije skoraj vsega zgrajenega stavbnega fonda v Sloveniji so novi oblastniki oblikovali svojevrstno "hvaležno" volilno telo, ki z navdušenjem opazuje svoje materialno blagostanje in se posmehuje nemoči pravne države. Iz estetike pokrajine, mimo kulturnega nivoja prebivalcev neposredno v politični pragmatizem. Hecna in učinkovita kombinacija.

Na obrobju te realnosti pa so teoretična razglabljanja o strokovnem, morda celo poklicanem, vzvišenem in pogojno potrebnem noveliranju vloge arhitekture v družbi. Tako kot v državah, kjer lucidnost politikov rojeva mega projekte velikih arhitekturnih (manj urbanističnih) zamisli. Z rastjo ene najbolj propulzivnih gospodarskih panog, turizma, so se oblikovale dovolj uporabne izkušnje o izrabi naravne in kulturne dediščine kot osrednjega predmeta trženja. Beg iz enostavnega vsakdanjika, manj kvalitetnega in komajda še estetskega, v neznanе, nepoznane, a izjemne in uveljavljene vrednote. Mednje so spretni politiki in denarni mogotci že uvrstili tudi vrhunske dosežke sodobne arhitekture. Za oblikovanje v modi oblačenja in kozmetiki telesa že dolgo poznamo fenomen trenda, danes je ta že znan na področju arhitekture in jutri bo neizogibno prisoten v industrijskem oblikovanju (design). Slavni ustvarjalci, torej njihova slava, so bili nekoč v dobršni meri in so danes še toliko bolj rezultat spretnega marketinga. Izkoristiti jih velja takoj in nemudoma, saj je ta roba hitro pokvarljivo blago. Sreča pa je vendarle v tem, da arhitekture ostanejo kar precej časa med nami, vsekakor dlje, kot mi med njimi. Ni pa rečeno, da za nekatere od njih ne bi raje rekli, da so na žalost še vedno tu in jih zato moramo prenašati.

Oblikovanje javnega prostora, ki ga uživajo množice, je torej dovolj občutljiva dejavnost, vsekakor zelo obvezujoča, in kar je enkrat realizirano, zgrajeno, je podvrženo redkim spremembam. Zato je vsaka previdnost pri odločitvah o nastajanju novih stavb, ki bodo morda kdaj celo arhitekture, samo dobrodošla.

Za Novo mesto veljajo torej enake mere previdnosti in selektivnosti kot za vsako drugo ambiciozno okolje. Pri tem se moram ponovno vrniti k razlikujočima se pojmom zasebno in javno.

Posameznikovi želji, da bi uresničil svojo zamisel o stavbi, velja prisluhnti in jo podpreti z najboljšimi strokovnimi nasveti, da bi omogočili predvsem uresničitev predstave investitorja. Ob tem pa moramo zelo pozorno zadostiti tudi minimumu javnih kriterijev. Pri tem se smemo in tudi moramo opredeljevati do javnega pomena gradnje in njenih posledic na javni, skupni prostor, malo ali nič pa nas zanima notranji, zasebni del realizacije.

Bistveno bolj odgovorno in pod lupo javnosti mora biti odločanje o javnih investicijah. Ne le da gre za denar davkoplačevalcev, ves sistem odločanja mora zagotoviti vpliv strokovne javnosti in omogočiti argumentacijo njenih strokovnih stališč. Razumljiva temeljna filozofija razvoja, preglednost dolgoročnih načrtov, jasne etape realizacije sprejetih konceptov in strpno vsakodnevno sodelovanje so neizogibni pogoji za učinkovito in trajno preseganje povprečnosti.

KAJ STORITI IN KAKO UKREPATI

Predvsem ni nobenega dvoma, da je v mestu in občini nujno ohraniti obstoječe kulturne ustanove. S tehtno analizo trenutnega stanja v njih je mogoče doobljkovati potrebne usmeritve za njihov razvoj in nato učinkovito ukrepati. Pri tem ukrepanju pa je treba v bistvu paziti, kako ravnati. Razlikovati gre med tistimi dejavnostmi, ki so lahko del trženja obsežnejše mestne podobe (razstava v muzeju, predstava v kinu, predstavitev v galeriji, gledališka predstava, glasbeni koncert, plesni nastop), in rednim delovanjem ustanov ali ustvarjalnih skupin. Slednja morajo biti vsaj v minimumu zagotovljena (arhivska služba, baza podatkov v knjižnični ustanovi, spomeniškovarstvena dejavnost, muzejska dejavnost), seveda poleg rednih dejavnosti na šolskem področju.

Med napake dosedanjega razvoja mesta je mogoče uvrstiti tudi naslednje pomanjkljivosti: odsotnost kakovostne knjigarne, specializirane prodajalne umetniških predmetov, izbranih po načelih kvalitete in po izboru strokovne kritike, odsotnost prodajalne osnovnih sredstev za umetniško produkcijo, antikvariata in bukvarne, male aktualne galerije na Glavnem trgu, kulturnoinformacijskega centra, odsotnost delovanja fleksibilne in programske uravnotežene založbe in še marsičesa.

Novo mesto bi moglo, in skorajda moralo, imeti predstavljene kot načrtno obvarovane in ohranjene spomenike svojega razvoja tiste stavbe, ki bi dolgoročno predstavljale pričevanje o postopnem razvoju bivalne kulture, socialnega razvoja prebivalcev Novega mesta in vsakokratne družbene strukture v celoti. Gre za stanovanjsko arhitekturo od najrevnejšega bivalnega prostora (morda na Bregu) do prikaza bogatejša stanovanjske enote na Glavnem trgu (meščana 19. stoletja), skupaj s socialnim stanovanjem iz sedemdesetih let tega stoletja. Ti trije primeri bi poleg vsaj enega ambienta grajskega bivalnega okolja lahko predstavljali veliko didaktično šolsko atrakcijo in bogatejšo turistično ponudbo.

USTANOVITEV DOLENJSKEGA (MESTNEGA) SKLADA NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Javni skladi na področju varovanja, ohranjanja in upravljanja naravne in kulturne dediščine so v svetu posebno atraktivni in večinoma izjemno uspešni razvojni mehanizmi. Javna skrb za kvaliteto življenja v kakovostnem naravnem okolju se v njih izraža skozi strokovnost, solidarnost, atraktivnost, skozi ekonomsko uspešnost ter moralno in etično načelnost in trdnost, namenjeni so vsem slojem prebivalcev in v osnovi skrbijo za izpolnjevanje najplemenitejših ciljev.

V trenutkih, ko skrb za vrednote v okolju, ki nedvomno so in morajo ostati trajna skupna skrb in potreba, prepuščamo nebrzdanemu privatiziranju za vsako (ne) ceno, je nekatere ukrepe, ki jih je svet že preveril, še kako nujno preveriti in izpeljati. Mednje sodi oblikovanje (nacionalnega, dolenjskega, mestnega ?) sklada naravne in kulturne dediščine.

Gospodariti bi moral z zavarovanimi območji in lokacijami, s parki in kompleksi gradov in nekaterimi stavbami, z našo skupno lastnino obal rek, s kraškimi pojavi... Vse to bi s strokovno pripravljenimi načrti varoval in pod posebnimi pogoji načrtno ponujal javnosti in z vsem tudi pretehtano gospodaril.

SUMA SUMARUM

Skrajšane recepture so bolj zaželeno kot dolgovezna nakladanja. Zato sledi kratek povzetek, ki v obrisih zakoliči nekatere usmeritve za nadaljnjo izpopolnjevanje mestne podobe.

Poudarek na konsistentnejšem in dolgoročnem urbanističnem načrtovanju...

Izpopolnjevanje arhitekturnega projektiranja...

Arhitektura, ki bo resneje teoretično podkrepljena in obrnjena navznoter v že zgrajeno mestno tkivo, raziskujoča kontekst in kontinuiteto prostora in raznolikosti funkcij v njem....

Okrepitev stanovanjske funkcije historičnega mestnega jedra in stimulacija socialne in starostne strukture prebivalstva....

Izpeljati novi projekt navezave mestnega življenja na danes zapostavljeno in pozabljeno reko Krko...

Ohranitev zelenih površin v mestu in dopolnitev z načrtno ozelenitvijo novih..

Oblikovanje sodobnega novega mestnega parka...

Oblikovanje paralelnih komunikacij v vse glavne štiri smeri neba, komunikacij za pešce in kolesarje med drevoredi (smer Cegelnica-Straža, Bršljin-Bučna vas-Dobrava, Mačkovec-Otočec, Žabja vas-Petelinjek-Ratež-Brusnice-Gabrje-Gorjanci, Gotna vas-ob Težki vodi, Šmihel-Ruperčvrh)...

Aktiviranje obal Bršljinskega potoka, Šajserja in Težke vode v del mestnih površin, sprehajališč...

V širši krajinski okvir mesta dooblikovati nepozidana območja in dokazati sposobnost človeka, da uspe disciplinirati svoje "razvojne apetite"...

Sestaviti program kulturne ponudbe, kjer sta razločno razmejena: tisti del kulturne produkcije, ki se lahko "prodaja", in oni, ki mora ostati del redne infrastrukture mesta in njegovih prebivalcev...

Zastavljanje podobnih načrtov je seveda povezano z usklajenim sodelovanjem med sektorji primarne proizvodnje, trgovskih in servisnih storitev, javne infrastrukture in kulturnoumetniške ustvarjalnosti. Iz zamisli postopoma lahko nastane uspešna rešitev le, če je podprta z javnim konsenzom, atraktivna za večji del osveščenega prebivalstva, povezana s strokovnim znanjem in oborožena s kritično distanco ter projicirana v trajno prihodnost.

Politika enodnevnih projektov in kratkoročnih promocij omejenih apetitov pa seveda ne more ustvariti trajnejših rezultatov.

Za razsojanje bo seveda vedno dovolj časa in promocija identitete Novega mesta je lahko drugačna šele, ko se bo večina opredelila za nove, dolgoročno naravnane usmeritve. Te bi znale biti v bodočnosti tudi močan animacijski dejavnik za kulturno in umetniško produkcijo mladih generacij.

Iz povprečnosti v zahtevno in z ambicijami nabito prihodnost.

Za ravnotežje med naravnim in ustvarjenim s polno mero intelektualnega napora seveda gre, mar ne?

HALŠTAT IN NEWENSTAT

ANDREJ SMREKAR

*Prednamci so zgradili Valdrado na obali jezera... Zato popotnik, ki se ji bliža, vidi dve mesti: eno dvigajoče se nad jezerom in drugo odseva na gladini obrnjeno na glavo. Nič takega se ne zgodi v eni Valdradi, da druga Valdrada ne bi ponovila...
Italo Calvino: Nevidna mesta*

***Povzetek:** Novo mesto v dvajsetem stoletju drugič dosega položaj vidnega kulturnega središča v nacionalnem merilu. Od ustanovitve gimnazije leta 1746 dalje se zgodovina halštatskega obdobja na pomenljiv način ponavlja. Mejniki v tej ponovitvi so kulturno izobraževalne ustanove, na katerih bo tudi v bodoče temeljil pomen kulturnega središča.*

Prvi pogoj kulturnega razvoja in prosperitete je oblikovana javnost, kar smo v polpretekli zgodovini zanemarjali. Ta je bila za ustvarjalce in posrednike neartikulirana in nediferencirana, zato je takšna tudi danes. Dolenjska in vsa slovenska javnost sta v povprečju nezahtevni in brez kriterijev. Takšno stanje je povzročila usmerjena homogenizacija družbe. Čeprav je bila kulturna ponudba večja in dostopnejša kot kdajkoli, je prišlo do odtujevanja ustanov, ki ga je podpiral tudi sistem financiranja.

Prihodnost kulturnih ustanov je odvisna od občinstva, zato bodo morale ustanove sistematično vlagati v njegovo oblikovanje. Železno jedro vsake publike je potrebno oblikovati v neposrednem okolju institucij. V industriji prostega časa se morajo kulturne ustanove uveljaviti s svojim izobraževalnim potencialom in v sodelovanju z drugimi ustanovami. Gospodarska prosperiteta Novega mesta danes ustvarja boljše pogoje za takšno delo kot kdajkoli v zgodovini. Institucije terjajo vlaganja ne samo v njihove fondе in opremo, temveč tudi v strokovno zasedbo in usposobljenost njihovega osebja. Le tako bodo kos novim izzivom in potrebam današnjih uporabnikov.

Avantgarde na začetku in ideologi brez idej na koncu dvajsetega stoletja so kulturne institucije razglasili za mavzoleje kulture, muzeje za grobišča umetnosti. V Novem mestu se je vse to enkrat že zgodilo - takrat je bil Halštat. In halštatski kulturniki so vse, kar so lepega imeli, lepo zakopali v zemljo in tam je svojih dva tisoč petsto let čakalo, da privlečemo Halštat na svetlo v Newenstat in ga še enkrat postavimo v mavzolej.

Novo mesto je bilo dvakrat ab urbe kondita izjemno kulturno središče. Prvič se je dvignilo iz halštatske davnine proti rimski zasedbi, drugič se je proces prerodil v času od razsvetljenstva proti našim dnevom. Halštat občasno dvigamo iz novomeških krtin v neznansko začudenje nad obrtno umetnostjo davnih livarjev in kovačev. Občudujemo umetnike, ki so oblikovali dekorativne pasove situl, in lončarje, ki so domiselno gnetli ilovico v raznovrstno posodje. Ugiblujemo, da je zaradi količine najdb to obilje prav gotovo moralo nastati na domačih tleh. Povedati vemo morda kvečjemu še nekaj o posebni in posvečeni funkciji najdenih predmetov in o pisanosti stanov, ki so predmete uporabljali.

Vse to je dediščina romantičnega konstruktista ustvarjalnega genija. Govorimo, kot da bi od vekomaj umetniki ustvarjali tako, kot sije sonce, tako kot piha veter in tako kot valovi morje. Bogokletno je pomisliti, da je marsikaj nastalo zato, ker je to nekdo naročil, celo plačal in si včasih morda blasfemično drznil naročeno zavriniti ter avtorju odreči plačilo.

Nočem spodbijati hipotez in zavračati dokazovanj. Okleniti se želim tistega, kar je zanesljivo: arheološke predmete s področja Novega mesta, ki jih danes občudujemo v muzejih tja do Dunaja, je nekdo nekoč naročil in uporabljal. Naročil zato, ker je vedel, kaj hoče, poiskal tistega, ki je zmožni biti kos njegovim pričakovanjem in ki je uporabljal svojo pridobitev, ker jo je cenil, se je veselil in se ponášal z njo ter jo vzel s seboj na poslednje popotovanje.

Na naročniški strani so dejstva, na ustvarjalčevi strani spekulacije. Dober umetnik zraste v sredini, ki ima visoka merila. To je srž vsake kulture in bistvo vsakega kulturnega središča je njegovo občinstvo. Leonardo se ni rodil v Vinciju, temveč v Florenci, Milanu in na francoskem dvoru. Rafael ni prišel na svet v Peruggii, temveč v Rimu v papeških palačah. Ne nazadnje, Grohar je vzniknil ob vrtnitvi v zatočišče Loke iz sna o kupcih svojih slik.

To, da je Novo mesto eno pomembnih kulturnih središč v Sloveniji, drži. Tudi ni nič novega, še manj, da bi bilo zanimivo. Vredno pa se mi zdi pogledati v prihodnost mesta, v njegove možnosti, da to vlogo utrdi tako, da ne bo samo "eno od...", temveč "pomembno..." Danes so te možnosti boljše kot kdajkoli v zgodovini.

Vzpone in nazadovanja kulturnih središč pogosto pripišemo poigravanju zgodovine. Lahko jih tudi osmislimo s krivuljo zorenja in izčrpanja idej. Preteklost je časovno zaporedje naključnih pojavov, ki jih človek skuša obrniti sebi v prid. Zgodovina je človekov napor, da bi razložil svoj uspeh ali neuspeh v minulih naključjih. Zato mora dogodke in pojave nízati v vzročna zaporedja.

Če je zgodovina res splet nepovezanih okoliščin, potem je naša odgovornost do danega trenutka toliko večja, saj nas ne krije resnična avtoriteta tradicije, obveza do nečesa večjega od nas samih ali zadolženost minulim generacijam, da nadaljujemo njihovo delo. Sami sebe rešujemo pred potopom v brezobličnost, neopaznost in brezimnost. Svetli trenutki v zgodovini, torej Halštat, so nam lahko samo zgled in navdih za delo, ki si ga nalagamo sami, sproti in v skladu s svojimi prepričanji in potrebami, da ustvarjamo Newenstat.

Na Slovenskem se danes soočamo s kulturno hiperprodukcijo in hiperponudbo. Ustanove se preveč ukvarjajo z vsem in premalo s svojo ožjo domeno. Ponudba kulturnih prireditev je podobna organizaciji tabloidnega dnevnika, kjer šteje notoričnost, velikost črk, barvni okviri in za povrhu še kakršnakoli lascivna podoba. V mestih in na podeželju je kopica ustanov in prireditev, ki pogosto tekmujejo za isto občinstvo, in to tako, da ponujajo svoje storitve brezplačno ter z dodatki od kozarca pijače dalje.

Po količini smo s ponudbo presegle lastne možnosti, kako in komu ponuditi pa je bilo doslej zapostavljeno vprašanje. Potrošnja kulturne ponudbe sodi v individualno gospodarjenje s prostim časom. Slabo uslugo napravimo vsem, ki so vključeni v kulturno proizvodnjo, če jo ponudimo samo kot sofisticirano zabavo in sprostitiv. V tem primeru nesmiselno tekmuje s športom, turizmom in drugo industrijo prostega časa, ker smo v podrejenem položaju. Zmotno je tudi vse pogostejše pričakovanje, da bomo s pomočjo kulture organizirali turistično ponudbo. Ta je v turistični ponudbi lahko samo plemenitejši dodatek. To funkcijo je potrebno podrediti kognitivnim smotrom kulturnih ustanov.

Vse drugače vidimo današnji položaj, če ga presvetlimo s kriterijem kvalitete. Dolenjsko kot vse slovensko občinstvo je v povprečju precej neizobraženo, zadovoljno z vsem. Iz tega kroga seveda moramo izločiti relativno veliko število "dežurnih" uporabnikov, ki jih na prireditve in v ustanove pripelje profesionalna obveznost. Obiskovanje prireditev je prej družbena poza kot spoštovanje in užitek kulturnih dobrin. Ob pomanjkanju kriterijev ostajata sprejem in potrošnja neartikulirana, neprofilirana in brez identitete. Aktivistično posredništvo strpa vse v en koš, ne glede na vsebino, žanr, zvrst in družbeno raven. Kognitivni vidik smo pustili v nemar, zadovoljuje nas embalaža, avra kulturnega dogodka, na katerem se pokažemo predvsem, kdo smo in kam se prištevamo.

Vsakršen razvoj kulture kot dinamičnega procesa – vzajemnega spodbujanja proizvodnje in potrošnje, temelji na oblikovanju občinstva. V normalnih pogojih namreč občinstvo postavlja kriterije in zadolži izvajalca, da preseže njegova pričakovanja, prav tako pa tudi organizatorje – posrednike, da zagotovijo takšen program. Dialektični odnos med proizvajalcem in potrošnikom je temeljno gibalno razvoja.

V minulih desetletjih smo v ta razvoj veliko investirali. Kulturo smo "podružbljali" – deelitizirali, kar pa se je dogajalo samo na eni strani trikotnika proizvajalec – posrednik – potrošnik. Deelitizirali smo jo tako, da smo urbano kulturo ponudili podeželju: tisto proizvodnjo, ki je dosegala kvaliteto ob oblikovani in omejeni (elitni) publiki, smo prenašali v manjša središča pred neoblikovano množično občinstvo. Pričakovanje, da bo novi potrošnik ob zadostni izpostavljenosti elitni proizvodnji sam ustvaril kritični vrednostni sistem, je bilo očitno. Še več, obilna ponudba je po nekaterih prepričanjih posamezniku omogočala svobodno izbiro, nismo pa pomislili, da ta teorija računa z izobraženim in informiranim potrošnikom.

Danes lahko ugotovimo, da je bilo to prizadevanje utopično. Nikoli v zgodovini človeštva niso bile kulturne dobrine tako dostopne kot od poznih petdesetih let dalje in nikoli ni bil njihov učinek tako pičel kot prav tedaj. Na eni strani so delavci v kulturi s svojo agitacijo dosegli izjemno distribucijo kulturne ponudbe, medtem ko na oblikovanje in izobraževanje občinstva nihče ni pomislil.

V šibki podpori, ki jo je npr. umetnosti in muzeju nudil šolski sistem, je bil vgrajen izobraževalni smoter. Ta bi morda lahko bil uravnotežil intenzivnost ustvarjalne ponudbe. Praviloma se je sprevergel v nadležno obveznost in didaktično moro. Grešili smo v programskem obvezovanju šolskih skupin, ki so enkrat letno prihajale opraviti estetsko vzgojo ali pa osnovo zgodovine umetnosti v stalno zbirko umetnostnega muzeja. Včasih še huje, obisk muzeja je bil eno od mašil "kulturnega dne", ki je poskrbel kvečjemu za to, da si dijaki nikoli niso želeli nazaj v katero od kulturnih ustanov.

Prepričan sem, da samo kulturne ustanove lahko uspešno posredujejo znanje iz svojih vsebin z metodološko disciplinirano pripravljenimi programi, vgrajenimi v občji izobraževalni sistem. V naši bližnji intelektualni tradiciji smo cilje pomešali s

sredstvi. Funkcija šole ni, da nauči lekcijo od a do ž, temveč da človeka oskrbi s spretnostmi, s katerimi se bo lahko sam samostojno in vse življenje učil. Prav tako je funkcija muzeja, da nauči gledati, vpraševati, primerjati in sklepati. Zato v središču vsakršnega nadaljevanja že pred desetletji začetega razvoja vidim občinstvu zavezane kulturne ustanove.

Način financiranja je pospeševal odtujevanje ustanov in njihovih obiskovalcev. Muzej, ta na videz najbolj nespremenljiva ustanova, je danes "zaprášena beseda". Če občinstvo retorično prepričujemo, da to ni res, paradoksalno potrjujemo takšno obtožbo. Spominjamo se nedavnih tez o okostenevanju, sklerotizaciji ustanov v revolucionarni frazeologiji, češ da takšne hiše čaka smetišče zgodovine. Vendar je pospešena sklerotizacija ustanov imela globlje vzroke. Brezrazredna družba ni imela druge rabe zanje, kot da jih je opredelila v relikviarije občin družbenih vrednot, ki jih je financirala državna uprava. Tako so muzejska društva kot ustanovniki, skrbniki in najdejavnjša jedra muzejskih publik izgubila svoj smoter. Med davkoplačevalca in ustanovo je stopila država in tako povzročila paradoksalno odtujitev.

Deklarirani namen ustvarjalnega vključevanja občinstva se je sprevrgel v lastno nasprotje. Ukinili smo neposredni interes posameznika za obstoj ustanove. Posameznik je oddvajal državi sredstva za financiranje kulture v obliki dajatev, zato je postalo samo po sebi umevno, da so kulturne prireditve brezplačne. Prispevna stopnja je ustvarila privid zlatih časov – osveščenega vzdrževanja kulturne produkcije zaradi posameznikovih kulturnih potreb in identitete sodobne skupnosti. Te teoretizirane zavesti v praksi nikoli ni bilo resnično zaznati.

Ustanove so po drugi plati lahko obstajale kot cerkve – če je kdaj maša v njih ali ne, Bog vedno v njih prebiva. Zato niso potrebovale občinstva. Njihovo poslanstvo se je izživljalo v raziskovalnem delu in s pravo psihološko kompenzacijo na mnogih drugih področjih. Da so tri nacionalne muzejske ustanove tako dolgo vzdržale pod isto streho (Narodni, Naravoslovni in Etnografski muzej), je brez dvoma krivo nerazumevanje političnih dejavnikov, prav toliko pa tudi odnos samih muzejskih delavcev.

Ustanove so vztrajno hirale tako zaradi spreminjajoče se zakonodaje in neprepoznavanja njihove potrebnosti, kot zaradi nestimuliranosti in nezainteresiranosti večine muzejskih delavcev. Ta dva vzroka sta botrovala ukinjanju identitete posameznih ustanov. Osnovni model je postal kulturni dom, ki ima svoj smisel v manjših sredinah, kjer drugih prostorov, namenjenih kulturnim dejavnostim, ni. Cankarjev dom je bil postavljen kot središče tega sistema. Kulturni dom je posrednik kulturne ponudbe, ki je v primeru Cankarjevega doma celo združena z drugimi (npr. kongresno-turističnimi) dejavnostmi. Takšna vseobsegajoča ustanova pa postane problematična, ko samo sebe začne jemati preveč resno. Z ambicijo, da odločilno poseže tudi v kulturno produkcijo, potrjuje namen njegovih investitorjev, da z eno gradnjo nadomestijo celo vrsto zanemarjenih in shiranih kulturnih ustanov. Na ta način se paradoksalno vrača v tiste elitne vrste, zaradi katerih je kot kulturni dom nastal.

Kulturno področje danes celo v ministrskem proračunu delimo na institucionalno in neinstitucionalno. V tej delitvi v praksi naletimo na čuden pojav – alternativne smeri delujejo v nekakšni apriorni konfrontaciji z ustanovami. Komaj nam je kot narodu uspelo ustvariti svoje lastne ustanove, že smo jih pripravljene zanemariti in se okleniti alternativnih pobud. To bo bržčas posledica zgodovinskega dejstva, da se Slovenci do poznega 19. stoletja nismo mogli identificirati z ustanovami, saj so predstavljale tujo, "zunanjo" avtoriteto.

Danes bomo morali posvetiti posebno skrb prav ustanovam. V njih kopičimo in posredujemo znanje, ustanove vzdržujejo doseženo raven in omogočajo njen dvig. Pobude in akcije, ki so delo posameznikov in srečnih okoliščin, spremenjene razmere na kratko zaključijo. Po razcvetu minejo v večji ali manjši krizi. Najti je potrebno načine, da ta prizadevanja prelijemo v obstoječe ustanove, jih na ta način pomlajamo in jim zagotavljamo večjo prožnost.

Brez oklevanja je treba poudariti, da se moderna doba v Novem mestu začenja z ustanovitvijo gimnazije. Ta je postala institucionalna stalnica v mestu. Celo v času, ko je mesto izgubljalo svoje upravne funkcije in privilegije, ga je latinska šola edina reševala provincialnosti ter povezovala regijo in središče odpirala dalje navzven. Z njo je tudi frančiškanski samostan v nekem smislu postal javna ustanova, saj šola ni več služila le ožjim cerkvenim potrebam. Enak pomen je pridobila samostanska knjižnica.

Več kot stoletje pozneje je v valu narodnega preporoda leta 1866 nastala najprej čitalnica in v sedemdesetih letih Narodni dom. V njem najdemo zametke bodočih ustanov: knjižnice, gledališča, muzeja itd. Program je zastavil cilje, ki so jih Novomeščani uresničevali še tja v sredino dvajsetega stoletja. Te ustanove in organizacije so skozi desetletja ustvarjale pogoje za izjemna dejanja in dogodke.

Če je Novo mesto prej sledilo drugim vzorom kot vodilo v postavljanju nacionalnih ustanov, je bilo hkrati prizorišče nacionalno pomembnih dogodkov. Tiskarsko in založniško delo Ivana Krajca je s ponatisi Valvasorjeve Slave in topografije Koroške ter z izdajanjem Narodne biblioteke brez dvoma najodličnejši prispevek v zakladnico slovenske kulture. Krajčeva grafična zbirka vsebuje precejšnje število pomembnih starejših, v slovenski dediščini neprecenljivih grafičnih listov, in če je za mesto izgubljena, bo vedno ostala "novomeška".

Še močnejše je zarisala sled v slovensko kulturno življenje novomeška pomlad. Težko si predstavljamo ta plodni trenutek brez predhodnega dela novomeških institucij, kajti v teh prizadevanjih niso sodelovali samo dolenjski rojaki, temveč novomeški gimnazijci s svojimi novimi znanstvi, ki jih je sestavila komaj minula vojna. Nikoli prej ni kulturno dogajanje v mestu zajelo tako širokega področja. Jeseni leta 1920 je Novo mesto intoniralo nastop mlade generacije v slovenski kulturi, hkrati pa je v obrisih nakazalo podobo kulturnega središča v tem stoletju.

Ob institucionalnem jedru, ki ga je predstavljala gimnazija, se je razvila vrsta drugih srednjih in višjih šol. Študijska knjižnica je združila bogato tradicijo, ki so jo zastavili frančiškanski samostan, zasebna pobuda Constantina Tandlerja, kasneje sama gimnazija in Narodni dom z ljudsko knjižnico. Pridružil se ji je Dolenjski muzej s svojimi raznovrstnimi zbirkami in z Dolenjsko galerijo. Dvajseto stoletje je Novemu mestu prineslo več kot katerokoli obdobje od ustanovitve dalje. Kar je naznanila ustanovitev latinske šole, je v dveh stoletjih in pol postopoma zaokrožilo pogoje za kulturno življenje na ravni, ki presega lokalni ali regionalni pomen.

Vsega tega razvoja si ne moremo zamisliti brez gospodarskega dviga mesta. Industrija je ustvarila materialno osnovo in s svojim mecenstvom danes zagotavlja uveljavljanje dolenjske metropole kot dejavnega kulturnega središča. K splošnim pogojem moramo prišteti tudi nedavne geopolitične spremembe, ki so obnovile vlogo mesta kot posrednika med Ljubljano in Zagrebom oz. med dvema sosednjima državama.

Izziv za novo tisočletje je vzdrževanje razvojnega pospeška. Kot sem nakazal, je v teh prizadevanjih vrsta na kulturnih ustanovah. Njim se bodo morali posvetiti država, mecen in uporabniki. Poskrbeti bodo morali za to, da jih polnijo z novimi vsebinami, da jim pomagajo zbirati, kar je pomembno za oblikovanje sodobne identitete in zagotavljati pogoje za izobraževanje in razvoj domačega občinstva.

O njem nikoli ne govorimo kot o nečem enotnem in homogenem, temveč o njegovi različnosti ali kar o različnih publikah. Pojem občinstva se znatno razširi z nacionalno umerjenimi prireditvami, kot je npr. Bienale slovenske grafike. Vendar je javnost v takšnem smislu težko opredeljiva in nepredvidljiva. Ključno je občinstvo v neposrednem okolju vsake ustanove. Njemu je potrebno posvetiti vso pozornost in spet najti pot do aktivnega vključevanja obiskovalcev in uporabnikov v rast ustanov. Če hočemo angažiranega obiskovalca, mu je potrebno ponuditi možnost identifikacije z ustanovo, možnost soustvarjanja.

Uspeh in aktualnost ustanov bosta posledaj odvisna predvsem od tega, kar lahko dajejo svojim obiskovalcem in uporabnikom. Doslej so bile javne ustanove kot galeje, ki počasi menjajo smer. Odpiranje navzven in posodabljanje programov terja ne le vlaganja v fonde ustanov – v njihove zbirke, znanje in tehnično opremo. Prej ali slej se bomo soočili z dejstvom, da bodo ustanove konkurirale med seboj tudi pri pridobivanju strokovnjakov. Zato bodo vsi, ki imajo vpliv na materialno prosperiteto ustanov, morali razmisliti o koncentraciji naporov in vlaganj, ki jo danes še težko zaznamo. Kulturne ustanove niso eksponenti države, temveč so drugačne prav zato, ker zagotavljajo kontinuiteto v interesu državljanov. Državo smo v zadnjem stoletju večkrat zamenjali, kulturne ustanove pa so še vedno tu.

P.S.

Ko so v Dolenjski galeriji prvič predstavili keltske izkopanine iz Kandije, se je v prazničnem ozračju slovesnosti zgneta množica okrog kantharosa iz tretjega stoletja pred našim štetjem. Komaj sem se uspel prebiti med smejočimi se usti, velikimi očmi in zmajavimi glavami do skoraj asketsko in hkrati velikopotezno oblikovane posode. Obstal sem tudi sam v zbeganem občutku ob zgodovinski šali: na posodi sem skupaj z drugimi prepoznal podobo Janka Jarca. Ni bila šala; je bilo naključje? Se je ilirski knez utelesil v nedavno preminulem direktorju Dolenjskega muzeja? Recimo temu namig, da danes ponavljamo najpomembnejši del novomeške zgodovine.

MESTNI PROSTOR

POLOŽAJ NOVEGA MESTA V REGIONALNEM RAZVOJU SLOVENIJE (stanje – možnosti – perspektive)

MARJAN RAVBAR

Povzetek: Priznanje posebnosti povzrača Novega mesta v urbanem sistemu Slovenije. Prispevek namenjenega pregledu regionalne funkcije ter obsega metropolitanskega sistema v okviru celovitega načrta, mestnih funkcij, prostorske organizacije in strokovnoznanstvenega področja. Osnovna misel je, da Novo mesto ima razpisne možnosti za večino razvoj, le interakcija bi jih bilo potrebna. Avtor predlaga oblikovanje regionalne politike, ki naj podpira oblikovanje dejavnosti sodobne tehnologije in razvoj stalištevskih dejavnosti. Za dosego tega cilja je potrebno vzpostaviti pogovor za različne oblike razpisnostne osrednjega dela.

Razprava je povzetele za delna aplikativna rezultata in predlaga, da se v okviru razpisnih aktivnosti razmisli o regionalnem razvoju, o vlozi urbanih aglomeracij ter videnja Novega mesta v njem, manj pa je rezultat proučevanja razpisne razpisne razpisne o razpisnih in perspektivah Novega mesta, ki bi temeljila na podrobnejšem in proučevanju za to razpisno opredeljenem kvalitativnem vrednotenju.

Ključne besede: Regionalna razvoj, regionalna planiranje, vrednotenje razpisnih politikalov, regionalna politika

UVOD

Poglavno strateško izhodišče v ustaljenem razvoju na planiranju urbanih sistemov je v zagotavljanju kompetitivnih sposobnosti domačemu gospodarstvu in obratno, to je, izboljševanju dosežene ravni pogovor življenja prebivalstva in s tem tudi kakovosti življenja. Prisopi k razpisnim potrebam so različni. Tako na primer deluje Evropske skupnosti v razpisnih in v veliki meri podpirajo razvoj k razpisnim politiki, manj pa se ukvarjajo z razpisnim sistemom razpisnega razpisnega na področju. Tako je za razpisne možnosti politikalov in revitalizacijo

POLOŽAJ NOVEGA MESTA V REGIONALNEM RAZVOJU SLOVENIJE (stanje – možnosti – perspektive)

MARJAN RAVBAR

Povzetek: Prispevek osvetljuje položaj Novega mesta v urbanem sistemu Slovenije. Pozornost namenjamo njegovim regionalnim funkcijam ter obsegu mezogra- vitacijskega zaledja z vidika urbanega omrežja, mestnih funkcij, prostorske orga- nizacije in družbenoekonomskega položaja. Osrednja misel je, da Novo mesto ima razvojne nastavke za uspešen razvoj, le intenzivirati bi jih bilo potrebno. Avtor predlaga oblikovanje regionalne politike, ki naj podpira oblikovanje dejavnosti sodobne tehnologije in razvoj uslužnostnih dejavnosti. Za doseg tega cilja je prioriteten vzpostaviti pogoje za različne oblike razvojnoraziskovalnega dela.

Razprava je povzetek in delna aplikacija rezultatov dosedanjih nekajletnih avtor- jevih razmišljanj o regionalnem razvoju, o vlogi urbanih aglomeracij ter videnja Novega mesta v njem, manj pa je rezultat posebej izdelane empirične raziskave o sami vlogi in perspektivah Novega mesta, ki bi temeljila na podrobnejšem in pose- bej za ta namen opravljenem analitičnem vrednotenju.

Ključne besede: Regionalni razvoj, regionalno planiranje, vrednotenje razvojnih potencialov, regionalna politika

UVOD

Poglavitno strateško izhodišče v naselbinskem omrežju oz. planiranju urbanih sis- temov je v zagotavljanju kompetitivnih sposobnosti domačemu gospodarstvu in ohranjanju (oz. izboljševanju) dosežene ravni pogojev bivanja prebivalstvu in s tem tudi kvalitete življenja. Pristopi k zagotavljanju teh ciljev so različni. Tako na primer dežele Evropske skupnosti v zadnjem času v veliki meri podpirajo razvoj k razvojnim polom, manj pa se ukvarjajo z vzdrževanjem teritorialnega ravnotežja na podeželju. Težišče je na razvijanju inovacijskih potencialov in revitalizaciji

(reurbanizaciji) starih mest. Razvojni impulzi se naslanjajo zlasti na območja tehnoloških in znanstvenih parkov, in to tam, kjer so ti centri med sabo infrastrukturno in komunikacijsko odlično povezani. Razvojnna sredstva so namenjena predvsem vlaganjem v znanje in raziskovalno dejavnost, kot spodbude za krepitev endogenih razvojnih potencialov. Poseben poudarek namenjajo promociji centrov moči. Relativno manj sredstev se namenja razvojno šibkim območjem. Opisane mednarodne izkušnje kažejo, da je takšen razvoj pričakovati v Sloveniji pri scenariju spontanega razvoja urbanega omrežja in scenariju oblikovanja razvojnih osi, ki obadva izkazujeta težnje k »rušenju« doseženih razmerij med središči. To pomeni nadaljnjo krepitev Ljubljane oz. njene metropolitanske regije in zaostrovanje konfliktov z drugimi regionalnimi središči, med njimi tudi z Novim mestom.

Pričujoča razmišljanja imajo namen orisati položaj Novega mesta v urbanem sistemu Slovenije. Pozornost bomo posvetili njegovim regionalnim funkcijam ter obsegu njegovega mezogravitacijskega zaledja z vidika urbanega omrežja, mestnih funkcij, prostorske organizacije in družbenoekonomskega položaja. Razprava je povzetek in delna aplikacija rezultatov dosedanjih nekajletnih avtorjevih razmišljanj o regionalnem razvoju, o vlogi urbanih aglomeracij ter videnja Novega mesta v njem, manj pa je rezultat posebej izdelane empirične raziskave o sami vlogi Novega mesta, ki bi temeljila na podrobnejšem in posebej za ta namen opravljenem analitičnem vrednotenju.

NOVO MESTO IN NJEGOVA VLOGA V URBANEM SISTEMU SLOVENIJE

Slovensko urbano omrežje izkazuje velika nesorazmerja. Poleg dveh srednje velikih mest (Ljubljane in Maribora), ki sta na spodnji meji primerljivosti s tujimi aglomeracijami, so vsa druga mesta, kar se tiče mednarodne primerljivosti, zanemarljivo majhna. Tudi Novo mesto sodi v skupino »malih mest«, ki skupaj s svojim neposrednim obmestjem šteje komaj 26.500² prebivalcev. Naša regionalna središča, kamor sodi Novo mesto, so tudi odločno premajhna ter še slabše opremljena. Prav to je vzrok, da se pretirano krepi vlogi Ljubljane in Maribora, ni pa tudi zanemarljiv vpliv velikih mest zunaj Slovenije (npr. Zagreba...).

Centralna naselja (središča) in njihove funkcije sta doslej najbolj poglobljeno proučevala Kokole (1971) in Vrišer (1968 in 1988). Prvi je slovenska naselja zlasti na podlagi upravnih, oskrbnih in prometnih načel uvrstil v devet stopenj opremljenosti s centralnimi dejavnostmi. Te pa je še naprej združeval v tri temeljne skupine: s naselja z nižjo, srednjo in višjo stopnjo centralnosti. Vrišer ločuje šest hierarhičnih stopenj, in sicer: lokalna ali krajevna središča, ruralna ali industrijska, komunalna ali občinska, distriktna ali okrožna, kantonalna ali okrajna ter pokrajinsko in republiško središče. Izsledki obeh avtorjev so temeljili največ na podlagi stopnje opremljenosti z določenimi dejavnostmi javnega značaja. Oba avtorja uvrščata Novo mesto tako po hierarhični stopnji kot po njegovi vlogi v urbanem sistemu v skupino mest z vsesplošnim regionalnim pomenom.

Poleg Vrišerjeve in Kokoletove strokovne podlage je v dolgoročnem planu Republike Slovenije iz leta 1988 v delu, ki opredeljuje omrežje naselij, opredeljena tudi zasnova omrežja središč, ki pa je sedemstopenjska. Zasnova temelji na funkcijah naselij glede na oskrbne, storitvene in proizvodne dejavnosti. Po pred-

logu njegovih dopolnitev (1994) tega, še ne sprejetega dokumenta je vloga Novega mesta že manj določena. V različnih delovnih osnutkih (v obdobju med letoma 1994-1996) se pojavlja različno poimenovanje središč, še najpogostejše se Novemu mestu pripisuje mesto ((naj)širšega) regionalnega središča. Glede proizvodnih dejavnosti mu pripada vloga pomembnega industrijskega središča. Poglavitna zamera k predlagani hierarhiji omrežja središč je, da niso razvidni kriteriji, na podlagi katerih so se predlagatelji dokopali do seznama, in končno, iz predloga ni razvidna politika - strategija do posamezne stopnje centralnosti.

Funkcije naselij se namreč s časom spreminjajo. Že Vrišer je s primerjavo omrežja centralnih krajev med letoma 1967 in 1987 ugotovil, da se je število središč na nižjih ravneh pomnožilo. Nazadovale pa so nekatere nekdanje »centralne vasi«. Temeljna oskrba se je v minulih letih znatno izboljšala, zgostilo se je omrežje trgovin, gostišč, bančnih ekspozitur, bencinskih servisov itd., kar vse je pripomoglo k zmanjšanju razlik med mesti in podeželjem. Omrežje centralnih naselij na srednji in višji ravni pa ni doživelo pomembnejše preobrazbe. Tudi Novo mesto ne. Okrepila so se nekatera občinska središča in oslabila nekatera tradicionalna središča srednje ravni. Dvajsetletni razvoj je po Vrišerju okreplil obe najvišji središči - Ljubljano in Maribor. Poglavitni vzroki za spremembe so po njegovem bili: industrializacija, deagrariizacija, motorizacija in spremenjena potrošnja.

Na diferenciacijo središč je s spreminjanjem življenjskih pogojev treba računati še naprej. Poleg spremenjene potrošnje, ki jo bo spodbujala spremenjena socialnoekonomska sestava prebivalstva, obči napredek, rastoča proizvodnja ter različni socialni in psihološki nagibi, bodo zlasti metropolitinizacija, motorizacija in spremembe v informacijskih tehnologijah odločujoče oblikovale nove funkcije posameznih centralnih krajev. Zato se pričakuje, da bodo namesto doslej prevladujočega vrednotenja na podlagi upravnih, oskrbnih in prometnih načel pridobile na pomenu tiste funkcije mest, ki presejajo vlogo samega mesta. To pa so predvsem sodobne prometne in komunikacijske povezave, okolju in ljudem »prijazna« (amenities) proizvodnja, naklonjenost poslovnim (»*business climate*«) in znanstvenoraziskovalnim dejavnostim ter »zdrava« prebivalstvena socialnoekonomska struktura. Središča regionalnega pomena bodo morala izpolnjevati še nekaj pogojev. Pri tem so odločilnega pomena še: načelo pripadnosti prebivalstva, načelo učinkovitosti državne uprave, ki je osredotočena v regionalnem središču, ter načelo funkcijsko zaključenih gospodarskih gravitacijskih območij. Pomembno je še, da so izpolnjeni tudi nekateri »formalni« pogoji, kot so npr. optimalno število prebivalcev v mestnem središču (okoli 50.000) in gravitacijskem zaledju (min. 200.000), število in delež delovnih mest v terciarno-kvartarnih dejavnostih (min. 15.000 oz. vsaj 60%).

Preglednica: Gravitacijsko območje Novega mesta

Območje	P 1961	P 1971	P 1981	P 1991	del. mesta l. 1993	gostota preb.+ delov. mest na km ²
NOVO MESTO	10878	15472	19741	22333	19668	1.392,1
1. mest. obč. NM	37384	41822	47023	50194	26996	124,2
2. sosed. obč. na:						
severozahodu (Trebnje)	17430	17100	17288	17722	7318	81,5
jugu (Bela krajina)	23787	24278	25404	26558	11157	63,5
vzhodu (Šetnerjev, Škocjan)	8073	8246	8561	8776	2950	85,5
3. Σ DOLENJSKA	86674	91446	98276	103250	48421	91,4
4. POSAVJE	70.561	69.905	71.432	72.258	13631	94,9
A SKUPAJ (1+2+3+4)	157235	160951	169708	175508	62052	92,6

Vrednotenje gornjih kriterijev nas opozarja, da Novo mesto ne izpolnjuje vseh kriterijev, ki bi ga lahko brez zadržkov uvrstili med mesta s srednjo ravniyo funkcij v omrežju naselij. V globalni hierarhiji in členitvi območij je mesto s populacijskega vidika prešibko, tudi gravitacijsko zaledje osrednje in vzhodne Dolenjske z Belo krajino šteje komaj dobrih 100.000 prebivalcev. Če pa dodamo še gravitacijsko zaledje posavske regije, ki s somestjem na Krško-brežiškem polju predstavlja še šibkejšo dopolnilno središče medobčinskega pomena, pa predstavlja nekoliko obsežnejše središče z okoli 175.000 prebivalci, pretežno industrijsko-agrarnega zaledja. Celotno mezogravitacijsko zaledje obsega okvirno devetino slovenskega prebivalstva in predstavlja osmino državnega ozemlja. (gl. zgornjo preglednico). Medtem ko se je stopnja zaposlenosti na Dolenjskem, Beli krajini in Posavju še gibala v okvirih državnega povprečja, pa je bila bruto dodana vrednost na prebivalca leta 1993 in delež bruto dobička v tem letu globoko pod državnim povprečjem. Še vedno prevladuje industrijska struktura v zaposlenosti prebivalstva. Delež bruto ustvarjene vrednosti v terciarnem in kvartarnem sektorju leta 1993 dosega komaj dobro četrtino (in za več kot polovico zaostaja za državnim povprečjem). V tem pogledu Novo mesto krepko zaostaja za vsemi regionalnimi središči v državi. Glede infrastrukturne opremljenosti in komunikacijskih povezav so razmere kritične. Na srečo ga gospodarska kriza ni toliko prizadela kot nekatera druga slovenska mesta z monostrukturno industrijo, tudi ekološka sanacija industrijskih obratov ni tako kritična kot marsikje po Sloveniji.

POSKUS VREDNOTENJA RAZVOJNIH POTENCIALOV NOVEGA MESTA V LUČI REGIONALNEGA KONCEPTA RAZVOJA SLOVENSКИH MEST

O razvojnih potencialih Slovenije je bilo doslej že veliko razprav. Brez dvoma so le-ti najvišji v osrednji Sloveniji oz. Ljubljani. Odtod pa se postopno, toda diferencirano znižujejo proti robnim delom države. Nosilno ogrodje ekonomske moči predstavlja štirinajst mest³, ki skupaj s svojimi urbaniziranimi obmestji oblikujejo mestne regije. Skupaj zavzemajo četrtno ozemlja republike. V njih pa prebiva skoraj tri četrtine prebivalstva. Med temi štirinajstimi mestnimi regijami ima pomembno vlogo tudi novomeška, ki predstavlja okvirno dvajsetino vseh urbaniziranih površin in na njih živi sedmina slovenskega urbaniziranega prebivalstva. V mestih je po ocenah osredotočene več kot štiri petine ekonomske moči v državi.

Za potrebe pričujočega prispevka so kot faktorje, ki sooblikujejo razvojne potenciale mest, izbrali demografske in zaposlitvene razmere, gospodarsko moč in njeno strukturo, infrastrukturne razmere ter izobrazbeno raven prebivalstva. Omenjeni kazalci omogočajo hkrati tudi merjenje regionalnih disparitet. Demografske razmere ugotavljamo z rastjo ali upadanjem prebivalstva v zadnjem desetletju, zaposlitvene z deležem brezposelnih, gospodarsko moč z narodnim dohodkom na prebivalca, njeno strukturo pa z deležem ustvarjenega dohodka v terciarnih in kvartarnih dejavnostih. Pri ugotavljanju infrastrukturnih razmer smo uporabili analizo razmerij med poselitvijo in oskrbljenostjo območij z gospodarsko makroinfrastrukturo. Stopnja izobrazbene ravni, ki jo določa delež aktivnega prebivalstva z najmanj višjo stopnjo šolske izobrazbe, omogoča razumeti kvalifikacijsko in posredno še »inovacijsko« raven gospodarskega razvoja. Izbor gornjih indikatorjev po mojem mnenju omogoča solidno prostorsko diferenciacijo razvojnih potencialov Republike Slovenije. Ob izboru sem se naslonil na tiste kazalce, ki izražajo regionalnogeografske sestavine temeljnih funkcij človekovega delovanja. Pri ekonomskozaposlitvenih kazalcih moram opozoriti, da je bilo zajemanje podatkov nekoliko zastarelo, ker so upoštevani statistični podatki in še ne napovedujejo globoke strukturno-ekonomske krize v Novem mestu.

Analiza je pokazala, da visokonadpovprečnih razvojnih potencialov razen Ljubljane ne izkazuje nobeno slovensko mesto oz. regionalno središče. V kategoriji regionalnih središč z nadpovprečno ocenjenimi razvojnimi potenciali je ob določenih pogojih tudi Novo mesto. Zanj je značilna mešanica relativno ugodne gospodarske strukture in kvalifikacijske strukture prebivalstva nasproti nezadovoljivi opremljenosti z gospodarsko infrastrukturo. Novo mesto je kljub grozeči se gospodarski recesiji še vedno eno pomembnejših zaposlitvenih središč. Okolico mesta obkrožajo območja, ki izkazujejo podpovprečne vrednosti, zlasti gre za agrarna območja z upadanjem prebivalstva, šibko mobilnostjo prebivalstva, izseljevanjem mladih itd. Vsa stagnirajoča ali celo depresivna območja zajemajo nad 80 odstotkov gravitacijskega zaledja Novega mesta.

Kljub temu da gre v tem primeru za relativno površno analizo, z njo vseeno potrjujemo že znano tezo, da »lokacijski faktorji« zaradi mikavnosti centralnih,

poslovnih in oskrbnih funkcij ter bližine političnih odločitev odločilno vplivajo na regionalni razvoj. Zaradi dolgoletnejše gospodarske recesije se regionalne disparitete nasproti ljubljanski mestni aglomeraciji povečujejo. Pričakovati je, da bosta funkcija in pomen ljubljanske aglomeracije nasproti drugim mestom v okvirih selektivne ekonomske rasti še bolj naraščali. Velja pa opozoriti, da v pogojih tržne ekonomije dobivajo tekmo tista mesta, ki imajo poleg transportne in komunikacijske opreme še kulturne, arhitektonske in rekreacijske kvalitete. Omenjeni »lokacijski« pogoji pridobivajo na pomenu. Zato je toliko pomembnejše sočasno snovanje regionalne gospodarske strategije skupaj s prostorsko. Le-ta je v Evropski uniji identična, kajti regionalno planiranje je zgolj prostorski izraz gospodarske, socialne, kulturne in ekološke politike. Prilagajanje evropskim normativom gospodarskega in tehnološkega razvoja, ki izhajajo iz integracijskih procesov v Evropi, bo nujno vplivalo tudi na modifikacijo prostorskega razvoja. Vzporedno s prizadevanji po vključevanju v evropske integracije, morajo aktivno sodelovati tudi novomeške mestne službe, kajti ob prevladujočem tekmo vanju mest uspevajo predvsem mesta z jasno začrtano razvojno vizijo. Zgledi in izkušnje nas opozarjajo, da je uspešna le tista razvojna strategija, ki izhaja iz skrbno izbranih (ovrednotenih) notranjih razvojnih potencialov in preko partnerskega sodelovanja mest (s sorodno razvojno usmeritvijo) povezana v omrežje "kooperativnih" mestnih regij.

DILEME, PERSPEKTIVE IN PRIPOROČILA K NADALJNJEMU RAZVOJU

I.

Novo mesto ne glede na gornja opozorila in pomanjkljivosti kljub vsemu omogoča, v primerjavi s središči nižjih stopenj, vsestransko oskrbo in zadovoljevanje prebivalstva s specializiranimi dobrinami. V njem je sedež pomembnih gospodarskih organizacij, ima kulturne, upravne in sodstvene dejavnosti. Med vsemi mesti jugovzhodne Slovenije ima kvalitativno in kvantitativno najraznovrstnejšo ter najbolj specializirano ponudbo storitvenih in drugih gospodarskih dejavnosti. Zanj sta značilna raznovrstnost delovnih mest in visoka diferenciacija gospodarskih področij oz. branž. Po Vrišerju (1993) že sodi, kljub dolgotrni industrijski tradiciji, v skupino mest z zmerno usmeritvijo v terciarne in kvartarne dejavnosti. Po ugotovitvah istega avtorja med zaposlenimi po dejavnostih ne prevladuje več industrija, pač pa (tedaj) še gradbeništvo ter obrt, finančne in poslovne storitve ter izobraževanje in socialno-zdravstvene dejavnosti. Centralne dejavnosti so skupaj s t.i. »historično« funkcijo mesta lahko pomembno gibalo pri oblikovanju lastne politike in uravnoveženega razvoja ob skladnem regionalnem razvoju. V najožjem vplivnem območju Novega mesta sta obe zdravilišči s potencialno propulzivnimi programi. Novo mesto nima dejavnosti nadregionalnega značaja: npr. razvojno-raziskovalna središča, tehnološki parki, gledališče, gospodarska združenja, ... Odsotnost teh in sorodnih dejavnosti danes označujemo kot izrazit razvojni primanjkljaj. Če želi Novo mesto še nadalje ostati osrednje regionalno središče jugovzhodnega dela Slovenije, mora v prihodnje pogumneje kot doslej usmerjati svoj razvoj z naštetimi dejavnostmi, saj so le-te dragocen potencial. Novo mesto ima glede obstoječe gospodarske strukture (sodobnost, raznovrstnost, perspektivnost, izvozna usmerjenost), naravnih in človeških ter institucionalno-organizacijskih potencialov velike možnosti, da v tem uspe.

Ustrezna oprema centralnih krajev, ki dopolnjujejo Novo mesto kot središče nastajajoče metropolitanske regije⁴, je tudi temeljni predpogoj za pozitivni prebivalstveni razvoj. Poleg zadostnega števila prebivalcev (kot kritične mase) in specializiranih oskrbnih dejavnosti, je za oblikovanje mreže centralnih dejavnosti v sodobnosti pomembna sodobna infrastruktura. Pravzaprav je prometna in ostala sodobna komunikacijska mreža neobhodni prvi pogoj za oblikovanje kakršnegakoli koncepta. V tem kontekstu je omrežje centralnih krajev nižje ravni pogojeno s prometno-geografskimi potezami, ki ga poleg posodobljenega primarnega cestno-prometnega in železniškega omrežja oblikujejo še sekundarne prometnice po dolini Krke, Temenice, Mirne, Lahinje in Kolpe ter prečne povezave preko Gorjancev in Kočevskega Roga dalje proti Kočevju oz. Beli krajini. Ta središča v zaledju Novega mesta so (po abecednem vrstnem redu): Adlešiči, Birčna vas, Brusnice, Dobrnič, Dolenjske Toplice, Dragatuš, Dvor, Gaberje, Gradac, Griblje, Hinje, Kostanjevica, Mirna peč, Mirna, Mokronog, Nemška vas, Orehovica, Otočec, Podgrad, Podzemelj, Raka, Semič, Stari trg, Stopiče, Straža, Suhor, Šentjernej, Šentlovrenc, Šentrupert, Škocjan, Šmarjeta, Trebelno, Uršna sela, Veliki Gaber, Velika Loka, Vinica in Žužemberk. Lokalna središča imajo nalogo, da z osnovno oskrbo pokrivajo splošne potrebe prebivalstva v socialnem, kulturnem in gospodarskem pogledu. Heterogenost oskrbnih dejavnosti pogojujejo tudi nekatere druge gospodarske dejavnosti (npr. obrtne dejavnosti), ki so obilneje zastopane od ostalih obmestnih naselij. Na splošno imajo ta središča kvantitativno in kvalitativno večjo in raznovrstnejšo ponudbo delovnih mest. Vrišer (1990) ocenjuje, da novomeško mezoregionalno območje obsega 11 mikroregionalnih in 26 lokalnih središč.

Pomembna pomanjkljivost pri snovanju razvoja Novega mesta zadeva samozadostnost. Mesto je rastle iz obstoječega, ne pa iz svojih načrtno zasnovanih vlog v širšem prostoru. Tako logiko prostorskega razvoja je mogoče zaslediti v vseh urbanih, še posebej pa regijskih središčih. Pri tem je posebej opazna ekonomska šibkost, pa tudi nizka stopnja kulturne osveščenosti in vrstni red vrednot. Policentrični koncept urbanega omrežja ustreza pokrajinski razčlenjenosti Slovenije in s tem oblikovanju optimalnih velikosti gravitacijskih zaledij v njenih posameznih območjih, ki izhajajo iz načel enakovredne kakovosti življenja (približno polurna dostopnost do pomembnejših javnih služb) in operacionalizacijo tega modela. Eden od prvih pogojev za tovrstno nadgrajevanje vloge središč je predvsem v povečevanju lokacijske privlačnosti središč, z dograjevanjem kakovostnejših infrastrukturnih sistemov in spodbujanjem kvalitetnega razvoja storitvenih dejavnosti (diverzifikacija, visoka raven ponudbe). Ocenjujemo, da bodo sodobni lokacijski pogoji sprožili nadaljnjo diferenciacijo v hierarhičnih stopnjah središč na podlagi tako aktiviranih razvojnih potencialov. Pričakujemo, da bo delovanje tržišča tudi Novemu mestu dalo ustreznejše (in različne) vrednosti in na ta način omogočilo »asimilacijo« neposrednih lokacijskih (gospodarskih) prednosti. Odločitev za nadaljevanje policentričnega razvoja izhaja tudi iz dosežene razmestitve prebivalstva in delovnih mest, ki se ob skromni naravni rasti v naslednjih desetletjih naj ne bi korenito spreminjala. Zdi pa se, da bomo v času naraščajoče državotvorne samozavesti morali ponovno razmisliti o pomenu mest (velikosti, obliki, funkcijah) in ne prepustiti prostorskega razvoja delnim, v preteklih letih samo političnim, v prihodnje pa morda samo ekonomskim parametrom.

II.

V sedemdesetih letih so se pri nas uveljavile t.i. plansko-funkcijske regije. Poglavitna značilnost regionalno-planerskih regionalizacij je bila, da so regije oblikovali bolj ali manj na podlagi tvorjenja funkcijskih vezi med mesti in njihovimi vplivnimi območji. Služile so potrebam družbenega oz. prostorskega planiranja. Tedaj je bila oblikovana tudi dolenska regija, imenovana tudi po Novem mestu kot osrednjem razvojnem gibalni pokrajine, ki je vključevala poleg novomeške še občine: Črnomelj, Metliko in Trebnje. Pozneje so se oblikovale še politične skupnosti, npr.: skupnost dolenskih občin, medobčinska gospodarska zbornica..., namenjene oblikovanju skupnih nalog in predvsem usklajevanju interesov.

Regionalno delitev Slovenije so doslej uporabljali bolj v študijsko-planske in politične namene. Čeprav so oblikovane na podlagi zgodovinskega razvoja in obstoječih prostorskih povezav, jim ne moremo zanikati dokaj čvrste delitve, z jasno izraženo regionalno pripadnostjo prebivalstva. Oživljanje regionalizmov, povezano z demokratizacijo odnosov v družbi, lahko v sedanjem kriznem obdobju predstavlja pomembno vzpodbudo za identifikacijo glavnih razvojnih vprašanj tudi na ravni dolenske regije in širše.

Pri težnjah za oblikovanje pokrajinskih (regionalnih) skupnosti obstajata dve hotenji: po razmeroma majhnih ter po večjih pokrajinah. Za prvo se zavzemajo tisti, ki želijo, da so pokrajine kar najbližje širšim lokalnim interesom in da pri njihovem kreiranju pridejo do veljave tudi manjše pokrajine, kot npr. Bela krajina ipd. Utemeljujejo jih s samoniklostjo posameznih enot, odmaknjenostjo od regionalnih središč ipd. Za večje pokrajine pa se zavzemajo tisti, ki poudarjajo nujnost upoštevanja regionalnih interesov, primerljivost z regijami in vedno večjo močjo regij v Evropski skupnosti (in morebitnega kasnejšega subvencioniranja, ko bo Slovenija vstopila v to skupnost), sposobnosti vodenja samostojne regionalne politike, poudarjanje pomena gospodarskih integracij tudi na regionalni ravni ipd. Nadaljnji gospodarski in prostorski razvoj Slovenije je brez integriranja z evropskimi razvojnimi tokovi slej ko prej nemogoč. Integracija in sodelovanje s sosednjimi državami in regijami pa mora, funkcijsko in deklarativno, potekati na več nivojih - nacionalnem, regionalnem in lokalnem. Vsi ti nivoji ne smejo biti med seboj izključujoči, pač pa povezani v sistem skladnega odpiranja Slovenije v ekonomsko, tehnološko in kulturno razvit prostor. Majhna Slovenija ne more in ne sme postati avtarkičen gospodarski prostor. Glede na svojo fizično in prebivalstveno velikost ter ekonomsko moč je ta prej primerljiva z regijami držav Evropske skupnosti. Logika organizacije prostora pa v veliki meri kaže, da so manjše države, enako kot večje, razdeljene na funkcijske, zgodovinske in upravne regije ter na vplivna območja mest, kot generatorjev razvoja. Ne glede na to, da so te geografske enote v Sloveniji manjše od primerljivih v sosesčini, izvajajo na nacionalnem in mednarodnem nivoju sodelovanja in povezovanja enako vlogo. Vsekakor obstaja spodnji gospodarski in populacijski prag teh dominantnih območij, saj so le-ta hkrati tudi inovacijska jedra razvoja. Zato bi bilo v Sloveniji bolj priporočljivo poiskati spodnji rang sposobnosti območja (regije), ki bi opravljalo to vlogo, kot iskati absolutno mednarodno primerljivost.

Ne glede na gornje dileme so pokrajine v Sloveniji zaradi njene geografske, socialne, kulturne in zgodovinske raznolikosti potrebne. Pokrajine naj bi bile posrednik med majhnimi občinami in osrednjo vlado. Opravljale bi trojno vlogo: bile bi zastopnik in urejevalec širših (regionalnih) in lokalnih interesov, v določeni meri bi prilagajale vladne ukrepe regionalnim razmeram in hkrati samostojno izvajale regionalno razvojno politiko. Paralelno bi lahko (po dogo-

voru) prevzemale funkcioniranje nekaterih vladnih služb na regionalni ravni (npr. prostorsko planiranje in urejanje, nadzorne službe, obrambni in varnostni ter šolski okraji ipd.).

Za Dolenjsko in Novo mesto kot nesporno središče tako obstaja več možnosti: ali se oblikuje samostojna pokrajina - regija, ki vključuje celotno historično Dolenjsko. V tem primeru bi središča, kot so Kočevje, Ribnica, somestje Krško-Brežice itd. prevzela vlogo središč medobčinskega sodelovanja. Če prevladajo težnje po velikih pokrajinah, bi tako oblikovana pokrajina na četrtini državnega teritorija štela osmino slovenskega prebivalstva. V primeru, da prevladajo težnje po majhnih pokrajinah, pa bo najbrž novomeška regija ostala v mejah dosedanje »planske regije«, ki bo »vključevala« osrednjo dolino Krke, večji del Suhe krajine, Mirnsko dolino in Belo krajino. V skrajnem primeru in ob prevladi lokalizmov pa se lahko zgodi, da se novomeška »pokrajina« zoži na ozemlje ob osrednji Krki. Za nadaljnji razvoj Novega mesta je zato zelo pomembna »uskladitev« funkcij s Krškim oz. Brežicami ter s Črnomljem oz. Metliko kot središči medobčinskega sodelovanja, ki tudi imajo lastno gravitacijsko zaledje na vzhodnem in južnem delu regije.

III.

V zadnjih dvajsetih ali tridesetih letih se vleče ugotovitev, da Novo mesto kljub opravljenim razvojnim strategijam, zapisanih bodisi v »Sloveniji 2000«, ali »Novem mestu 2000« ipd., gospodarsko zaostaja za slovenskim povprečjem. Zdi se, da se srečuje predvsem s težavami starih urbaniziranih okolij s propadajočo industrijo, ki so se v poosamosvojitvenem obdobju le še poglobile (zaradi dolgotrajne gospodarske povezanosti z jugoslovanskim gospodarskim konceptom). Po drugi strani pa tudi država ne more vzpostaviti uspešne politike vzpodbujanja skladnega regionalnega razvoja. Ne gre za to, da bi takšna politika temeljila na povečevanju državnih subvencij (oz. povečevanju proračuna), marveč mora biti regionalna politika zasnovana tako, da omogoča avtopropulzivni razvoj regij. Gre torej za ustvarjanje razmer in možnosti, preko ugotavljanja problemov, kot so npr: pomanjkanje podjetniške iniciative, inovacij, specifičnega znanja (know how), (regionalnih) povezav ali nerazvite infrastrukture (klasične ali sodobne). Pripraviti kaže razvojno strategijo, ki bi temeljila na tržno naravnani regionalni politiki, temelječi na ekonomski uspešnosti in na oblikovanju (prenosu) znanja. To pa je moč doseči z izboljšano ponudbo poslovnih storitev, vlaganji v infrastrukturo (zlasti transport in komunikacije ter družbeno infrastrukturo, zlasti izobraževanje) in z nudenjem pomoči pri vključevanju v prekomejno in medregionalno sodelovanje

Prihodnji regionalni in gospodarski razvoj Novega mesta - če bo hotelo »preživeti« - bo vedno bolj odvisen od vpetosti v omrežje evropskih ekonomij (»network economies«). To pa pomeni, da bo zato potrebno, ne zanemarjujoč »regionalno zavest«, najprej na lokalni in regionalni ravni iskati povezave proizvodnih in servisnih dejavnosti in se na ta način vključevati v naraščajočo internacionalizacijo gospodarstva. Če hoče uspeti, mora gospodarsko povezovati poleg svojega ožjega gravitacijskega zaledja vsaj še Posavje in Belo krajino ter hkrati biti povezano z drugimi središči regionalnega pomena. Pri (ne)vključevanju Novega mesta v sodobne inovacijske tokove je odločilnega pomena njegova navezanost na prometne in druge informacijske sisteme. Bližina Novega mesta dvem državnim središčem ima z vidika regionalnega planiranja svoj objektivni in subjektivni lokacijski pomen. Ker je ustrezna prometna in druga infrastruktura eden pomembnejših sodobnih lokacijskih faktorjev, je pomembna tudi hitrost

odločitev. V ta namen je potrebna samoorganiziranost predvsem na regionalni ravni. V njej vidimo Novo mesto v vlogi regionalnega središča in razvojnega generatorja, ki s predvsem oskrbnimi funkcijami oblikuje zaledje lastne regije s funkcijsko in kooperativno povezanim podeželjem. Zato pa mora Novo mesto (oz. mestna regija), upoštevajoč sodobne lokacijske faktorje za oblikovanje ekonomsko uspešnih dejavnosti, izpolnjevati nekaj pogojev, kajti dejavnosti visoke tehnologije pritegnejo:

- mesta in kraji z nižjimi stroški, neznatno stopnjo družbene organiziranosti in visoko stopnjo brezposelnosti (!);
- mesta in naselja s prijazno pokrajinsko mikavnostjo (»natural amenities«);
- kraje z atraktivnimi bivalnimi pogoji (pred tistimi s ceneni bivalnimi pogoji);
- mesta z atraktivno kulturno ponudbo kot tudi z uspešnim šolskim sistemom in možnostmi nadaljnega izobraževanja (»cultural amenities«);
- kraji z znanstvenoraziskovalno tradicijo in sodobno opremo;
- univerzitetna središča (posebej na naravoslovnem, matematičnem in tehničnih področjih);
- kraji s koncentracijo visokokvalificiranih strokovnjakov v obstoječih podjetjih z visoko tehnologijo ali tehnoloških parkih (univerzah);
- centri, katerih tamkajšnje zmožnosti so »sposobne tveganja« (»venture capital«);
- kraji z majhnim deležem industrijskih podjetij, ki močno onesnažujejo okoje in tistim, ki so se odzvali klicu po okolju prijazni proizvodnji;
- kraji z bogato ponudbo specializiranih »business services« in so sposobni še naprej »predelovati« proizvode visoke tehnologije;
- mesta, ki že dalj časa izkazujejo živahen in stabilen prebivalstveni razvoj;
- kraji s prevladujočo srednjo in visokošolsko izobrazbeno strukturo in neprestanim izboljševanjem te strukture;
- letališča z dobrimi nacionalnimi in mednarodnimi povezavami potnikov in tovrnega prometa;
- središča z že izgrajenim omrežjem (predvsem) hitrih in drugih sodobnih cest.

Gospodarstvo je pri oblikovanju skupnih regionalnih nalog običajno skrajno pragmatično. Na začetni stopnji oblikovanja skupnih regionalnih nalog je priporočljivo oblikovati nekaj prioriteten, da bi okrepili kooperacijo na regionalni ravni ter na ta način dosegli funkcijsko sodelovanje v teritorialni skupnosti. V Novem mestu najbrž pridejo v poštev »neo-fordistični« razvojni vzgibi, ki naj na starih »fordističnih« tradicijah iščejo nove proizvode in tehnologije. Za vrsto podjetij, katerih proizvodnja še vedno temelji na industrijski produkciji, se ponuja nova paradigma »fleksibilne specializacije«. S tem se povečujejo sposobnosti za osvajanje novih »proizvedenj« - dejavnosti, postopkov, programov in nastajanje novih organizacij. Takšen razvoj tudi ne prenese nadaljnjih prostorskih in upravnih drobitev, pač pa moderno zasnovano regionalno središče.

Možna merila za oblikovanje skupnih nalog na ravni Novega mesta kot regionalnega središča bi lahko bila npr.:

- a) nacionalne in regionalne prometne povezave, vključujoč javni promet;
- b) trg in kvalifikacijska struktura delovne sile, oblikovanje tehnoloških parkov (in podiplomskega izobraževanja za gospodarstvo);
- c) tehnološka politika in podpora finalnim proizvodnjam;
- d) oblikovanje stalnih in integralnih oblik kulturne ponudbe;
- e) oblikovanje inovativne turistične ponudbe in prostega časa, vključno z vzpostavitvijo medsebojno združljivih informacijskih in promocijskih instrumentov;

- f) regionalna identifikacija in kvaliteta bivanja;
 g) oblikovanje privatnega »svetovalnega poola« za pomoč/podporo novim podjetjem ali projektom ipd.

Novo mesto že ima zametke gornjih dejavnosti, le intenzivirati bi jih bilo potrebno. Na takšen način oblikovano »razvojno žarišče« bo tudi podeželskim in hribovitim območjem zagotavljalo sinergetske razvojne možnosti vsekakor bolj uravnoteženega razvoja, kot ga je doslej »zagotavljala« politika pospeševanja demografsko ogroženih območij⁵. Takšen model je tržno orientiran in temelji na ekonomski uspešnosti, zato je selektiven. Osredotoči se na tista podjetja, ki lahko igrajo ključno vlogo pri vzpodbujanju inovativnega tržnega obnašanja in v šibkem, pogosto tudi konservativnem okolju. Sodobni cilji regionalne politike so usmerjeni k razvoju uslužnostnih dejavnosti. Naravnani pa so tudi k spodbujanju podjetniške iniciative, pridobivanju posebnih znanj, inovacij in povezovanju v posebne oblike podjetniških - informacijskih omrežij. Ob podpori celovitega informacijskega sistema je zato potrebno z inovativnim pristopom najprej diagnosticirati produkcijske povezave ter jih nato primerno ovrednotiti in tudi implementirati. Izobrazbena raven prebivalstva in uporaba znanja sta zagotovo med pglavitnimi osnovnimi pogoji nadaljnega razvoja mesta. Če pogledamo statistične podatke in jih primerjamo s sorodnimi mesti in državnimi povprečji, nam le-ti kažejo razmeroma ugodno stanje, gibanja zadnjih desetih let pa še bolj optimistične perspektive. V Novem mestu ima vsak deveti prebivalec najmanj višjo šolsko izobrazbo, kar presega državno povprečje (6,9%) in tudi povprečje slovenskih mest (10,5%). Tudi število študirajoče populacije (1025) je podobno in nad primerljivimi povprečji. Pomembno je še dejstvo, da so bili nadpovprečni kazalci ustvarjeni prav v zadnjem desetletju, ko se je število prebivalcev z visoko in višješolsko izobrazbo in tudi število študentov skoraj podvojilo (indeks rasti znaša 177% oz. 186%). Novo mesto je že dolgo pomembno zaposlitveno središče, ki vključuje obsežno zaledje (skoraj 1000 naselij), od koder delovna sila dnevno prihaja na delo. V pogojih sodobne postindustrijske družbe, za katero je značilna velika mobilnost prebivalstva (prepletanje migracijskih tokov), pa veliko Novomeščanov dnevno odhaja na delo izven kraja bivanja, tudi v oddaljena središča zaposlovanja. Za potrebe pričujočega prispevka je tako npr. ugotovljeno, da je pomladi leta 1996 kar 397 Novomeščanov dnevno potovalo na delo v Ljubljano⁶, od tega jih ima 246 višje- ali visokošolsko izobrazbo. To z drugimi besedami pomeni desetino rezidenčnega prebivalstva v tej izobrazbeni skupini (!). Med dnevnimi migranti je najštevilčnejša skupina strokovnjakov na najrazličnejših področjih delovanja (178), sledi pa ji skupina menedžerjev in političnih funkcionarjev (43)... Ni nam znano, ali gre za »beg možganov«, ki je odraz gospodarske krize, ali pa je nenormalno visoka dnevna migracija intelektualcev rezultat kompleksnejših razmer. Podatki nas kljub vsemu navajajo na misel, da »zaposlovalno okolje« tej skupini prebivalstva ni naklonjeno... Novo mesto pa hkrati želi postati tudi »univerzitetno mesto«. Za doseg tega cilja mora spremeniti »svojo dosedanjo filozofijo«. Preseči bo potrebno nekatera tradicionalistična razmišljanja in hkrati z »zorenjem« te hvalevredne ideje zasnovati celovito regionalno politiko, katere cilj bo ustvarjanje nove strukture prebivalstva na trgu delovne sile in vzpostavljanja pogojev za različne oblike razvojnoraziskovalnega dela, ki bodo nato podlaga vzgoji kadrov na akademski ravni.

LITERATURA:

- Kokole, V., 1962: Funkcije slovenskih mest. Geografski vestnik XXXIV, Ljubljana, str. 21–60.
- Vrišer, I., 1968: Centralna naselja v Jugoslaviji. Ekonomska revija 4, Ljubljana.
- Vrišer, I., 1970: Družbenoekonomski položaj slovenskih mest. Ekonomska revija XXI, št. 3–4, str. 428–457, Ljubljana.
- Vrišer, I., 1988: Centralna naselja v SR Sloveniji leta. Geografski zbornik XXVIII, Ljubljana, str. 129–147.
- Vrišer, I., 1988: Policentrizem v Sloveniji. IB - revija za planiranje XXIII, št. 5, Ljubljana, str. 11–17.
- Vrišer, I., Rebernik, D., 1993: Družbenogospodarska in dejavnostna usmeritev slovenskih mest. Geografski zbornik XXXIII, str. 7–39.

OPOMBE

- ¹ Doc. dr., direktor Inštituta za geografijo, 1000 Ljubljana, Trg francoske revolucije 7, SLO, tel: (061) 213-458, 213-541, fax: (061) 213-458, E-MAIL: marjan.ravbar@uni-lj.si.
- ² Več o tem v: M. Ravbar: NOVO MESTO - MESTNA OBČINA! (kolikšno naj bo njeno območje?). - Rast, revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja. Novo mesto, l. 5, 1–2, (1994), str. 101–108.
- ³ Več o tem v: M. Ravbar: UMRIS DER SUBURBANISIERUNG IN SLOWENIEN. - Slowenien auf dem Weg in die Marktwirtschaft. Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung Universitaet Bayreuth, Bayreuth, (1992), str. 39–50.
- ⁴ Več o tem v: M. Ravbar: SODOBNA URBANIZACIJA V OBČINI NOVO MESTO TER POSLEDICE ZA PLANIRANJE. - Rast, revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja., 1, 2, Novo mesto, (1990), str. 142–150, ali RAZVOJ NOVOMEŠKE MESTNE REGIJE POD VPLIVOM SUBURBANIZACIJE (Poskus nove razmejitve mestnih območij). - Rast, revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja. Novo mesto, 2, 5, (1991), str. 60–66.
- ⁵ Klasične politike regionalnega razvoja so težile predvsem k zagotavljanju življenjskih in delovnih pogojev. Zato je država investirala predvsem v prometno in komunalno infrastrukturo.
- ⁶ Prirejeno po kombiniranih podatkih Zavoda za zaposlovanje RS, ZPIZ-a in Statističnega urada RS.

NOVO MESTO ZA 21. STOLETJE

VLADIMIR BRACO MUŠIČ

*Ta spis posvečam spomenu
na svojega očeta dr. Draga Mušiča in
na njegovega brata in mojega prvega učitelja,
akademika Marjana Mušiča,
oba dijaka novomeške gimnazije in
častna občana - meščana Novega mesta.*

V letošnjem letu bo dokončan novi urbanistični načrt Novega mesta. Dokončujemo ga po zapletih in oklevanjih, katerim so botrovale velike družbenopolitične in gospodarske spremembe zadnjih let, vplivala pa je tudi kriza stroke same. Urbanizem je nastal pravzaprav šele pred sto leti, čeprav je človek gradil mesta že kakih deset tisočletij. Vseh teh sto let in še posebej zadnja desetletja pa nastajajo vedno novi izzivi in nove preizkušnje za stroko, ki je razpeta med trajno in minljivo v prostoru, v katerem živimo. Dokončan bo urbanistični načrt, ki bo s svojimi razvojnimi predvidevanji in cilji ter s prostorsko ureditvenimi zasnovami segel v prvi dve desetletji 21. stoletja. Izkušnja stroke nas uči, da razvoja mest ni mogoče zanesljivo napovedovati, vendar pa gre pri urbanističnem načrtu tudi za zarisovanje grajenih prvin, za katere prav dobro vemo, da bodo v svojem železobetonu, jeklu in drugih trajnih gradivih 'preživele' naslednje stoletje...

Med vplivi družbenopolitičnih sprememb moramo omeniti nov, politično pluralistični in demokratični okvir sprejemanja odločitev, večje spoštovanje zasebne lastnine nad zemljo in nepremičninami ter razpad sistema družbenega planiranja. Med vplivi gospodarskih sprememb pa najprej uvajanje tržnega gospodarstva, večjo vlogo zasebnega podjetništva, tako tujega kakor tudi domačega kapitala. O krizi stroke, ki ima vsekakor svetovne razsežnosti, sem pisal drugje in že večkrat¹, tu bi ponovil le enega od vzrokov, in sicer prav paradigmatske spremembe, ki jih je povzročila okrepljena ekološka zavest, temelječa na globalnih razsežnostih degradacije okolja.

V tem spisu ne bom ponavljal opisov novega urbanističnega načrta zato, ker je leta Društvu Novo mesto že bil predstavljen, in še bolj zaradi tega, ker njegovo predstavitev in obravnavo spremlja obilica pojasnevalnega gradiva. Tu si bom dovolil razmišljati o nekaterih splošnejših sodobnih urbanoloških in urbanističnih temah in posebej poudariti pogled na pojem 'mestnosti' (urbanosti), kakor ga vidimo na pragu 21. stoletja. Omenil bom nekaj novih 'mestotvornih' prvin, ki bi jih - po mojem mnenju - morali uveljaviti v novem urbanističnem načrtu - za 21. stoletje.

V arhivu naše kandijske družine, ki sem ga podedoval po očetu, je tudi novoletna čestitka, ilustrirana dopisnica, natisnjena ob pričakovanju tega stoletja. Na njej je upodobljena alegorija novega stoletja v prispodobi polnoge vile, ovite v električno žico, na katero je pritrjena žarnica, baterija in še kaka - za 1899. leto - skrivnostna nova tehnična naprava. Za današnje oko so te naprave upodobljene na naiven, 'paleotehničen' način... Že po časovnem obzorju, ki ga upošteva običajen urbanistični načrt, tj. po 20-30 letih, verjetno ni noben mlad Novomeščan več posvečal posebne pozornosti navadni električni napeljavi v hiši, delavnici ali na cesti. Elekrika je bila že po nekaj desetletjih le še za to, da se je o mraku obrnilo stikalo ali da je poganjala stroje. Prihajala je odnekod, menda izpod ruševin lukenjskega gradu. Na podoben način bo čez sto let morda kak, za starine vnet zanamec, prizanesljivo prebiral ta naša današnja razmišljanja in se muzal ob arhaičnih napravah, ki jih upodabljam - za 21. stoletje.

Je pa v mestu in v krajini, ki ga obdaja, večina stvari trajnih. Izoblikovanost gričevnatega reliefa je v glavnem takšna, kakršna je bila, ko so Kelti zgradili svoje prvo selišče na Marofu (ali morda na kapiteljskem Gradcu) in izhodili prvo stezo tam, kjer je še danes znameniti Kettejev drevored. Vsekakor so Krka, Težka voda, Prečenski in Bršljinški potok ter Šajser še vedno tam, kjer so bili, in skoraj prav takšni, kakršni so bili - še pred Kelti... Gozda je bilo nekaj več, njive so bile dosti manjše in na Trški gori še ni bilo vinogradov in zidanic. Ali res? V starem mestnem jedru še danes živijo ljudje v hišah, ki v svojih zidovih skrivajo po gotško (ali po 'srednjeveško') obtesane kamne. V teh istih hišah pa po pisarnah nad trgovinami, v katerih prodajajo televizorje, telefone in mobilne, sedijo uslužbenci pred svojimi osebnimi računalniki. V stanovanjih teh naših starih hiš sedijo otroci pred svojimi računalniki in brodirajo po internetu in virtualnem svetu, ki ga je obudila elekrika, ki ponekod še vedno teče po istih žicah, ki so v tisti alegoriji 1899-1900 zaznamovale stoletje, ki prihaja... Ko eni in drugi končajo s tem, gredo na ulico ali na trg, da bi srečali prijatelje in znance in se pogovarjali (in obnašali) na 'star način'...

Razmišljanje o bodočnosti mesta se giblje med minljivim in trajnim, najprej v fizični resničnosti mesta in potem v njegovi vlogi in seveda v dejavnostih njegovih prebivalcev. Novo mesto sedanosti je čisto drugačno od Novega mesta v času otroštva moje generacije. Nihče pa ne more z gotovostjo govoriti o tem, kako bo Novo mesto prve četrtine 21. stoletja drugačno od Novega mesta današnjih otrok. Tisto, kar je v trajnih prvinah, smo najprej podedovali in potem gradili, tisto minljivo se je izgubilo. Ostal je le osebni spomin na učne ure, družinske praznike, sprehode k sv. Ani ali do Šmihela in čez Grm, na daljše izlete, ('partije') npr. na Gorjance, na pobiranje odpadlih jabolk za kisanje, klavir štiriročno, božična razpoloženja, bombardiranje na veliki petek, razpad prve države, okupacijo, povojna zborovanja, izumiranje očetovega doma... Med trajnimi prvinaми pa ima spomin pomembne oporne točke: Krko z visokega mosta in iz čolna, Loko in Breg, Kapitelj in frančiškane in seveda Glavni trg, spet most, Ragov log... Med temi opornimi točkami imajo poseben pomen umetniška hotenja, uresničena npr. v katedrali, v Tintorettovem Miklavžu, v Kacijanarjevem nagrobniku in v dvorskih litoželeznih križih, v rešenem portalu z Ruperčvrha in v znamenju za obešene na Glavnem trgu... Tudi današnji otroci bodo podedovali in potem dograjevali trajni del mesta, se - nekateri - nostalgичno spominjali minljivega in živeli svoje minljivo...

Kaj nam zgodovina in iz nje nastala struktura mesta utegneta povedati o 'sodobnih urbanih bojih', ni lahko vprašanje. Odgovoru nanj pa se lahko približamo le z razčlenitvijo interesov in na njih utemeljeni dejavnosti akterjev v procesu

'proizvodnje prostora'. Z drugimi besedami, z ugotavljanjem političnega in vsakršnega drugega ozadja seliščne morfogeneze. Tudi pri iskanju značaja, ki so ga mestu vtisnili njegovi graditelji (in oblikovalci), moramo biti previdni. Novo mesto je žal eno od tistih mest, ki ne nosi pečata ravno uravnoveženega razmerja med 'starim' in 'novim' načinom graditve mest. (S tema dvema pojmomoma, ki izvirata iz grških časov, označujemo razliko med raslim in načrtovanim v mestni fizični strukturi.) V našem mestu prevladuje tisto, kar je 'kar zraslo'... Širši in globlji premislek pred gradnjo lahko zasledimo le v parcelaciji in v gradbenem redu, ki sta izoblikovala Glavni trg, v regulacijski črti Seidlove in Trdinove ceste, v razporeditvi hiš na Koloniji in morda še v čem. Vsekakor tudi v poskusih določene prostorsko oblikovnega vzorca, po katerem so razporejene (nekatero, ne vse!) nove hiše na Znančevih njivah ali na Recljevem hribu. Novejši, pogumnejši (ali morda celo prepogumni?) potezi sta zazidava nasproti mestnemu pokopališču in Novi trg, območji, nakazujoči urbanistični motiv, ki ga ne bo mogoče razširiti na sosednja, že formirana območja. Ne gre pozabiti velikih (sicer) regularnih oblik tovarniških kompleksov, posebno največjega med njimi, ki je geomorfologiji in urbomorfologiji mesta storil tudi največjo silo, ko se je zagozdil med stanovanjska območja, prekinil eno od zgodovinskih vpadnic v mesto in deformiral zasanjano nabrežje enega od vodotokov... Toda ravno tako ne gre pozabiti 'sračjih gnezd' naključnih zazidav, ki nastajajo okrog nekaterih predmestnih obrtniških delavnic pa tudi polkmečkih domačij in pričajo o materialni in duhovni revščini, ki jih je povzročila.

Novo mesto ima zadosti jasno temeljno prostorsko zgradbo, za katero se mora zahvaliti nekaterim geomorfološkim oz. orografskim značilnostim in izrazu širše logike prometnih povezav. Pri antropogenih prvinah mestne podobe so še vedno čitljive nekatere pomembne epizode: nekdanje mestno obzidje, opustitev starih mostišč na Resljevi in Pugljevi ulici, tvorba novega mostišča na kandijski strani s Kastelčevo hišo, Vindišarjevim gostiščem in hranilnico, izgradnja Belokranjske železnice in – ne nazadnje – razvoj mesta ob dograditvi magistralne ceste Ljubljana – Zagreb leta 1958, ko se odpro širše gospodarske in storitvene interakcije, kakršne pričakujemo snovalci osnutka novega urbanističnega načrta po izgradnji ene od manjkajočih slovenskih transverzal med koroškim in šaleškim somestjem, celjskim gospodarskim bazenom (in urbano regijo!), Dolenjsko in Belo krajino. V zaledju nekdanje magistrale Bratstva in enotnosti so bili karavanaški prelazi na zahodu in Balkanski polotok, Mala Azija ter Bližnji vzhod na drugem koncu. Njeno vlogo – tudi v smislu mestotvornega faktorja bo nadaljevala nova avtocesta kot del že kompletiranega transevropskega avtocestnega omrežja. Tudi zgoraj omenjena transverzala bi vezala (evropsko) avtocesto na avstrijskem Koroškem s cesto podobnega ranga na Hrvaškem. Za novomeško mestotvornost opisanih (novih ali zmogljivejših) prometnih povezav je najvažnejša okoliščina bližina dveh velikih metropolitanskih območij, Ljubljane in Zagreba, odpiranje že omenjenih možnosti novih gospodarskih, (proizvodnih, storitvenih in menjalnih) interakcij s Celjem in drugimi mesti na eni strani in Metliko, Karlovcem, Reko in drugimi mesti na drugi strani. To je v bistvu predvidevanje, ki temelji na 'vomreženju' (networking) mest v kompetitivne urbane organizme višjega reda, o čemer govori vsa aktualna evropska urbanologija, veda o mestih tiste Evrope, ki se z aktualnimi integracijskimi procesi spreminja iz kontinenta držav v kontinent regij in končno v Evropo mest. Za razliko od položaja in vloge (zamejenih in obzidanih) mest v času podelitve Rudolfovih mestnih pravic bo uspešnost mest 21. stoletja odvisna od informacijsko komunikacijske, kooperativne in inovativne odprtosti ter subsekventne vpetosti v kompetitivna omrežja na različnih regionalnih ravneh. Za

Novo mesto 21. stoletja je zaradi tega važno, da bo znalo ovrednotiti svoj prometni položaj. Vendar pa gre za še več od tega. Svojo urbano strukturo bo moralo prilagoditi vozliščem velikih prometnih sistemov. Odtod težnja v osnutku novega urbanističnega načrta, da se za formiranje novih centralnih mestnih dejavnosti rezervira ali pripravi prostor na ločenskem mestnem kraku, v bližini železniške postaje in novega bršljinskega križišča ter na severni obvoznici oz. ob stičiščih mestnih vpadnic in obroča obvoznic.

Z urbanizmom je tako, da je potreben, ker se 'stvari dogajajo tudi same po sebi', ponavadi stihijsko, ob gonilni sili kratkoročnih in ozkih interesov ter s težkimi posledicami za smotrno rabo prostora in za kakovost okolja. Zgornji opis enega od segmentov sodobnih urbanizacijskih procesov odraža spoznanja iz držav, ki so v gospodarskem razvoju pred nami in so že zdavnaj ugotovile, da se morajo v procesih urbanizacije upreti kratkovidni stihiji. Ravnali bi nespametno, če ne bi upoštevali teh nauk in opredelili ter zavarovali prave areale prostora. S tem bi si tudi odprli možnosti za snovanje trajnostnega ali sonaravnega mesta kot enega od pglavitnih ciljev, poudarjenih na nedavni drugi svetovni konferenci o mestih... Po valorizaciji prometne lege in vloge mesta, po zagotovitvi najboljših razvojnih možnosti vsem obstoječim gospodarskim, socialnim in kulturnim dejavnikom mestotvornosti ter po odpiranju možnosti za učinkovito vključevanje v slovenski in evropski urbani sistem je najvažnejše vprašanje, na čem graditi in kako kultivirati celovito podobo mesta in kako usmeriti prizadevanja, da v oblikovanju mesta odrazimo posebnosti identitete Novega mesta. Tedaj tiste prostorske poteze, ki ga ločijo od drugih mest, ki lahko vzbujajo in še naprej porajajo ponos prebivalcev tega mesta ali celo ljubezen do kraja, v katerega so narojeni in v katerem živijo.

Med prvimi 'makrourbane' podobe Novega mesta ima slejkoprej pglavitno vlogo reka Krka s svojim zelenim obrežjem in prav tako obraslimi pritoki ter izoblikovanost reliefa, v katerem dominirajo kapiteljska vzpetina, gričevnati hrbet Marofa, Grm z gradom in Mordaxovo kapelo, glede na širitev mesta pa tudi Sv. Rok, Drgančevje, Brezovica in druge vzpetine v okolici mesta. Za prostorsko oblikovno členitev sta nadvse pomembna oba bližnja gozda, v.d. mestnega parka, Ragov log in Portoval. Te sestavine moramo zavarovati v vsej njihovi krajinsko ekološki in oblikovni integriteti. To je ogrodje sedanje in bodoče razpoznavne oblike mesta. Posebej velja podčrtati dejstvo, da velika večina teh konstitutivnih prvin mestne podobe sodi med prvine naravne in kulturne krajine, se pravi, da gre hkrati za sestavine širšega okolja in s tem za splošno kakovost okolja v mestu (in mestu). Kakovostno okolje pa je, mimo prometne in funkcionalne povezanosti v omrežje naselij, nadaljnji najpomembnejši sodobni dejavnik mestotvornosti.

Naslednji med najpomembnejšimi sodobnimi dejavniki uspeha mest je, po zagotovilih vodilnih tujih strokovnih piscev², - znanje. Odtod predlog, da v novem urbanističnem načrtu opredelimo primeren prostor za izgradnjo in razvoj visokošolskega in razvojno-raziskovalnega centra ali, če hočete, bodoče univerze v Novem mestu. S splošnim procesom 'postfordistične' deindustrializacije mest, ki se bo še stopnjevala v prvih desetletjih 21. stoletja in bo, upajmo, dosegla tudi marginalne dežele nekdanje evropske industrijske revolucije, nastaja nova oblika 'industrije', nastajajo tovarne znanja kot glavni tvorci nove vrednosti... V tej perspektivi je dragocena tudi recentna dejavnost novomeškega društva Akademski pobuda - Univerza v Novem mestu in so morda koristne naše prve sugestije za izbor lokacij v območju Drgančevja, Ragovskega polja in Grabna, tedaj območju, v katerem je težišče vplivov historičnega mestnega jedra, industrijskih con Krke in Revoza, storitvene cone Cikava in obstoječih ter potencialnih stanovanjskih območij vzhodnega in južnega obrobja mesta.

V zvezi z idejo in s prvimi zasnovami bodoče univerze naj poudarim še dve značilni potezi sodobnih, na znanju utemeljenih mestnih dejavnosti. Prva je kakovost naravnega in ustvarjenega okolja, ki jo iščejo te dejavnosti, druga pa je splošno kulturno vzdušje, ki je važen pogoj za harmoničen razvoj najvišje izobrazbe. V splošni kulturni klimi pripada osrednje mesto umetniški kulturi oz. pogojem za razvoj vseh panog ustvarjalne in poustvarjalne umetnosti. Menimo, da ima naše mesto že veliko od teh pogojev in nemajhno vlogo pri njihovem zagotavljanju je imela tudi gimnazija s svojim četrtrisočletnim jubilejem.

Odgovoru ali odgovorom na vprašanja o tem, kako je Novo mesto postalo mesto, o mestnosti ali urbanosti našega ali kateregakoli mesta, in o tem, bolj ezoteričnem elementu podobe mesta, se lahko približamo z razmišljanjem o simboličnih razsežnostih mestnih podob in prispodob. Te razsežnosti vzamemo vse prevečkrat za nekakšno neotipljivo ozadje dogajanja na mestni sceni, vendar pa hkrati čutimo, da simbolnost vpliva zelo močno, tako na zaplet kakor tudi na karakterizacijo likov v 'gledališki igri', ki je mestno življenje in v 'totalnem teatru', ki je posrečena metafora mesta kot prizorišča pomensko bogatih čustev, besednih sporočil, pomenljivih gibov in dejanj pa tudi pravil 'bivanja v pogojih visoke gostote' in intenzivne medčloveške interakcije in odvisnosti. Skratka, predstava o mestu, kakršno nosimo v svoji zavesti (in najbrž tudi v podzavesti), je kar precej meglena. Taka sta tudi naša misel in beseda. Zagotovo vemo le to, da je v 'igri' veliko akterjev, še več je stimulusov, a premalo pravil za ustrezno vedenje. Za nezadržni potek procesa urbanizacije prebivalstva v revnih deželah pravijo, da ga povzročajo boljše možnosti za – vsaj skromen – zaslužek in da ga pospešuje mestni skupnosti lastna anonimnost ter neka specifična varnost, ki iz nje izvira. Ali velja to tudi za nas? Kakorkoli že, mesto je iznajdba, ki nima konca in (trideset let stare) napovedi, da ga bo postopno negirala informacijsko-komunikacijska revolucija, se ne uresničujajo. Fizična rast, nova prometna in druga tehnologija ustvarjata le nove fenomenološke poteze mesta, bistvo ostaja. Ostaja gostota ljudi na površino, pozidanost, raznolikost dejavnosti, ki je ena od glavnih karakteristik urbanosti.

Misel o mestu in MESTO (IZ) MISLI tvorijo nevidne ulice in hiše iz otroškega spomina in iz zamisli, ki še niso ali morda nikoli ne bodo uresničene. In vendar tudi to 'nevidno', danes bi z modo rekli - virtualno mesto uravnava naša prizadevanja skoraj prav tako zanesljivo kot resnične ulice in zgradba mest, v katerih živimo ali jih obiskujemo in si jih potem lastimo. Novo mesto, Celje, Ljubljana, Pariz, Gaza, Boston ali Isfahan postanejo simboli (znaki) in metafore (prispodobe), polnijo izkušnje in nam pomagajo, ko nekdo reče: mesto kot stvaritev trgovcev, vojaško mesto, prestolnica države, mesto kot stroj ali mesto kot organizem. Potem je tu mesto kot sistem podsistemov ali podsistem sistema (v omrežju naselij). In je mesto kot pragozd ali mesto kot rezervat. In da bi bila zadeva v resnici zapletena, so mesta predvsem – ljudje, množica ljudi, toda 'osamljena množica'. A ljudje so minljivi, stavbe, ki si jih vedno znova prisvajajo, pa trajne...

S temi besedami, ki morda razgaljajo kakšno od slabosti urbanoloških strok, sem hotel povedati, da je predstava o mestu temeljni problem vprašanj, ki so bila zastavljena na začetku. Je pa tudi temeljni problem razprav o zasnovi nekega bodočega mesta.

Naj mi bo dovoljeno, da evociram nekaj ugotovitev iz zanimivega zbornika, ki ga je pripravil znameniti ameriški urbanolog in urbanistični metodolog Lloyd Rodwin³ in v katerem gre predvsem za revijo različnih predstav (in predstavitev), ki se tičejo mest, v različnih družbenih vedah oz. z njimi povezanih poklicih. V knjigi, o kateri govorim, so se pisci lotili svoje naloge preko:

- tematskih podob mesta,
- izrazitosti in merila mestnega okolja,
- vzorcev v razvoju in v funkcijah urbanih podob,
- urbane stvarnosti in njenega opazovalca ter
- razmišljanj o dolgoročnejših izgledih urbanih raziskav.

Za urbano sociologijo naj bi bilo npr. značilno, da posreduje prisposodbe, kakršne so: bazar, džungla, stroji in/ali organizem. V političnih vedah najdemo mesto kot skupnost, kot korporacijo (podjetje) in kot tržišče, skratka, podobe, ki bi jih pripisovali drugim disciplinam. Pri zgodovinarjih najdemo globalne razsežnosti, ('svetovna zgodovina... naj bi bila zgodovina mestnih prebivalcev'), najdemo na prostor vezano ekonomiko in mesto kot prizorišče. Zelo artikulirane so predstave o mestu pri geografih, (manj pri naših, ker jih bolj zanima podeželje) in pri socialnih antropologih. Te predstave seveda odražajo njihovo metodiko in celo politično filozofijo. V tem sklopu se kaže tudi razdvojenost glede politične moči in človeških svoboščin. Razdvojenost je enkrat v obliki težnje k lokalni avtonomiji, ki se upira dominaciji države, in drugič v upiranju lokalni (ali lokalistični) dominaciji. Na drugem koncu skrajnosti (disciplinarnih in profesionalnih) predstav o mestih, je relativna brezbržnost ekonomistov, ki v svoji vpetosti v mikro ali v makro raven zanemarjajo mestno tematiko. Vendar pa hkrati govorijo o proizvodnih središčih, vozliščih dejavnosti, aglomeracijskih efekti in o zunanjih prihrankih. Vse več govorijo tudi o 'toplilih gredah' inovativnosti, informacijskih in upravljaljskih centrih ter o eksternalijah, povezanih s skupno infrastrukturo, torej o čisto prostorskih oz. fizičnih pojmih...

Med skupnimi imenovalci teh podob, prisposodob in predstav je merilo. Gre za merilo pojavov, tj. fizičnih struktur, in za merilo dejavnosti, tj. urbanih funkcij, spet za trajne in minljive kategorije. Gre pa tudi za vprašanje delov in celote. Urbano je vsekakor 'refinement', je dezagregacija, je del neke večje celote, npr. regije ali države. Spet drugje pa je ravno nasprotno – integracija sestavin, bodisi posameznih delov ali manjših območij, mesta in kulture, urbane kulture.

V začetku šestdesetih let so urbanisti – v veliki meri po zaslugi Kevina Lyncha⁴ – postali pozorni na zaznavo (ali percepcijo) mesta in s tem na različnost zaznavnega aparata pri ljudeh različnih starosti, izobrazbe, socialnega stanu itd. Naš prvi urbanistični načrt Novega mesta⁵, izdelan leta 1972, je že bil pozoren do zaznavanja mestne podobe in je bil prvi v nekdanji domovini, ki je vseboval tematsko karto glavnih prvin zaznave urbano krajinskih motivov...

V začetku sedemdesetih let je prišlo do pojava in prodora ekološke in socialne senzibilizacije urbanizma ter skoraj sočasno do širjenja semantično – semioloških teorij in v osemdesetih letih do pravih paradigmatskih sprememb v odnosu do gospodarske in urbane rasti. Sprva smo mislili, da gre za prevlado konzervativizma, npr. za (samo)zapiranje lokalnih skupnosti pred razvojem ali spremembo, kasneje pa smo odkrili, da gre za 'zatišje pred viharjem' sebičnosti zasebnega interesa in za napoved zgodnjekapitalistične naravnosti 'laissez faire'. Z vidika urbanizma: razsulo še tistega malega, kar smo imeli od pravne države...

Z začetkom devetdesetih let, ko je dozorel čas za revizijo urbanističnega načrta Novega mesta iz leta 1972, je prišlo do sprememb, ki jih bomo zanesljiveje opisovali čez kakih deset ali dvajset let. Ni več (javnega) razvojnega programiranja in s tem ni osnove za zanesljivo dimenzioniranje bodočih prostorskih potreb in še manj osnov za planiranje velikih načrtovanih kompleksov. Urbanistični načrt je moral tudi pri nas postati strateški načrt, ki odpira različne možnosti ukrepanja, (skladno s taktičnimi potrebami), teži pa k zavarovanju možnosti za ohranitev in razvoj trajnih dobrin.

V tem spisu sem poskušal zapisati nekaj strateških naravnosti in – vsaj na grobo – zarisati vsebino in pomen prostorskega ogrodja, ki naj bi tudi v bodoče pomagalo Novo mesto razlikovati od drugih mest. Poskušal sem pritegniti pozornost na potrebo, da si morajo meščani izostriti predstave o svojem mestu, ker bodo potem bolje vedeli, kakšno mesto si pravzaprav želijo.

OPOMBE:

¹ O teh dilemah sem prvič (obširnejše) pisal v referatu *The New System of Social Planning in Yugoslavia and Perspectives of Urban Planning* v okviru I. posebnega zasedanja kongresa IFHP (Mednarodna federacija za urbanizem in stanovanje) v Goeteborgu leta 1979 in nato v enem od štirih vabljenih uvodnih predavanj na berlinskem kongresu iste organizacije leta 1991. Gl. tudi avtorjeva izvajanja na Sedlarjevih srečanjih leta 1989 in 1995 in razpravo *Urbanizem danes in nova urbanistična zasnova Ljubljane*, (predpublikacijska kopija) 1984.

² Številne knjige in razprave P. Nijkampa in R. Knighta ter dr. v Knjižnici UIRS.

³ *Cities of the Mind*

⁴ *Image of the City*

⁵ Skupaj z novomeškim rojakom, ing. arh. Miho Kosom. Gl. DOLENJSKI LIST št. 41(1176), str. 11–14, z dne 12. oktobra 1972.

NOVO MESTO – MOJE MESTO, KANDIJA IZ PRETEKLOSTI V PRIHODNOST

MARJAN LAPAJNE

Že nekaj časa živim v Novem mestu. Lahko rečem, da sem že dolga leta njegov sopotnik. V njem sicer nisem bil rojen, to ni moje "rojstno mesto", vendar sem tu že dolgo. Svoja mlada leta sem prežival v srcu starega mestnega jedra, ostala preživljam na njegovem obrobju, za katerega bi lahko danes že rekli, da to ni več. Je več kot 50-letno bivanje v mestu dovolj, da človek razume in doume svoje mesto ali "moje" mesto razume mene? Vprašanja o teh povezavah so skoraj vedno prisotna. Ko moram kot arhitekt narediti kakšen poseg v določenem delu mesta, se vedno v strahu vprašam, ali bo to mesto prizadelo, ga bo zbolelo, ali mu bom nehote napravil nepopravljivo škodo ali pa bom primaknil majhen kamenček k njegovemu nenehnemu razvoju, saj je mesto živ organizem, ki neprenehoma raste in se razvija.

Moje Novo mesto ima zagotovo svojo dušo. Veliko razmišljam o njej. Največkrat v zgodnjih jutranjih urah, ko začutim prve utripe mesta, ki se počasi prebujata. Ko se začenjajo prižigati luči, se oglašati ptičje petje, in ko pričnejo hrupi vdirati v jutranji mir ter preidejo v dnevno valovanje pritajenih zvokov.

To mesto imam rad še posebej zato, ker je take velikosti, da ga še zavestno čutim v njegovem celotnem obsegu. Z njegovih najvišjih točk ga lahko skoraj v celoti zaobjamem s pogledom, od enega do drugega konca ga lahko lagodno prehodim in pri tem čutim prehajanje mestnega tkiva v naravno okolje, to pa je pristno tudi v samem mestu (gozdni celoti Portoval in Ragov log). Torej so relacije in razdalje v mojem mestu take, da se ga lahko zavedam v vseh dimenzijah, o vsakem predelu lahko razmišljam ob vsakem času.

Vsak človek po svoje dojema mesto v sedanjem in preteklem času ter določa svoje vrednosti in kriterije za posamezna območja in objekte. Merilo mesta, usklajeno po meri človeka, je nastajalo v dolgih zgodovinskih obdobjih in je bilo nekako skladno vse do danes, ko se v njegovem razvoju uveljavljajo napačne kategorije.

V prispevku želim predstaviti svoja razmišljanja in predloge o ureditvi mestnega predela Kandija na desnem bregu Krke, ki je do druge svetovne vojne spadalo v največjo slovensko občino Šmihel - Stopiče, po njej pa je bilo priključeno Novemu mestu in je od leta 1991 spomeniško varovano kot del historičnega mestnega jedra.

Prazgodovinski prebivalci, ki so naseljevali območje Novega mesta in ustvarili veliko gradišče na Marofu, so v današnji Kandiji pokopavali svoje umrle v velikih družinsko-rodovnih gomilah. V srednjem veku so se v Kandiji stekale prometno-trgovske poti, ki so vodile iz Ljubljane po dolini reke Krke proti vzhodu ali ki so tekle v obratni smeri, preko Gorjancev pa je mimo gradov Mehovo in Grm vodila pot iz Hrvaške in Bele krajine. Popotniki in trgovci, ki so po teh cestah

tovorili svoje blago, so se morali za nekaj dni ustaviti v mestu in ga ponuditi naprodaj domačim trgovcem in meščanom. Tako je med desnim, Kandijskim, in levim bregom Krke, na katerem je na starih pečinah nad reko pozidano Novo mesto, tekel živahen promet. Do 16. stoletja je preko reke vozil brod, v tem stoletju pa je oba bregova povezal lesen most, ki ga je ob koncu 19. stoletja zamenjal železen most. V Kandiji je pred mostom stala mitnica, ob njej pa verjetno skladišče za trgovsko blago, hlevi za vprežne živali in skromna zavetišča za potnike.

Grad Grm je nadzoroval pot, prihajajočo preko Gorjancev tam, kjer se je ta pričela spuščati proti nizkemu bregu Krke, ob izlivu potoka Težka voda v Krko pa je bil v 16. stoletju pozidan gradič Kamen.

Ko so bili lastniki gradu Šukljetovi, so ob potoku Težka voda uredili kopalno uto. Olimpijec Leon Štukelj, katerega oče je bil tajnik občine Šmihel – Stopiče, se spominja, da se je v kristalno čistem potoku poleti kopala vsa kandijska mladina in tam se je naučil plavati tudi sam.¹

Le malo naprej na bregu Krke stoji gradič Neuhoft, s slikovitim domačim imenom Pred malim mostom. O njem je pisal Valvasor, da je "sezidan na prijetnem kraju. Grajsko poslopje sicer ni veliko, vendar čedno in v prijetnem sosodstvu, kjer stoji več gradov. Temu gradu ne manjka lepih polj, zelenih travnikov in dobrega sadja". Breckerfeld je zapisal, da je Neuhoft "podeželski gradič, zgrajen sredi prelepega vrta. Lastniku nudi veliko užitkov podeželskega življenja, prav primerne bivališče nudi tistim, ki so potrebni telesnega in duševnega miru... K posebnostim kraja sodi nedvomno posebno lep razgled. Pred opazovalcem se razprostira prelepa pokrajina z grički, ki so nameščeni v obliki amfiteatra. Z desne strani se vije cesta, ki vodi iz Novega mesta v Toplice preko samotne pokrajine in ki gre mimo Neuhofta... Ako bi bile hiše, ki so na desni strani ceste proti Novemu mestu lepše grajene in vrtovi bolje negovani, bi bil sprehod od Novega mesta do sem velik užitek za vsakega sprehajalca. Sama cesta teče vzporedno z mestom, vmes se vije Krka. Na mestnem mostu je opaziti nenehen vrvež, vozniki se vrstijo v nepregledni vrsti, očem se kar naprej nudijo predmeti: mesto, pokrajina z lepimi posestvi, cerkvicami, polji in gozdički. Sprehajalec lahko opazuje pastirčke s čredami na paši pri napajanju, ribiče, ki se vozijo v svojih čolnih in preže na plen.

Na kratko povedano: vsa okolica je prijetna in prijazna. Sosodstvo s Kamnom je tako blizu, da se ljudje lahko kličejo z okna na okno. Seveda bi bilo zelo neprijetno, če med sosedi ne bi vladala taka harmonija kot zdaj, ko se lastnika prav dobro razumeta..."²

V prvi polovici 19. stoletja je v gradiču Neuhoft živel Primičeva Julija, por. Scheuchenstuehl, ob koncu stoletja pa je bil gradič vključen v bolnišnico usmiljenih bratov.

Od izliva potoka Težka voda v Krko so bile proti kandijskemu klancu in ob njem nanizana poslopja številnih gostiln, ki so današnje podobo dobila v drugi polovici 19. stoletja. Pisatelj Janez Trdina je zapisal: "Kjer je hiša, tam je krčma: to je Kandija". Kmetje, ki so prihajali v Novo mesto, so tu puščali svoje vozove, tovarno živino in blago ter tu proslavljali uspešno kupčevanje; sem so se pred budnimi očmi profesorjev in meščanov zatekali dijaki novomeške gimnazije na slavne "krokarije". Ko je bila do Kandije speljana železnica, so tu shranjevali tovore, ki so jih nato z vozovi vozili dalje. V Kandiji so se, tako kot že dolga stoletja tudi v začetku našega stoletja, "stikale in križale smeri prometa, razsežnega, sorazmerno gosto naseljenega prostora od Kostanjevice do Dolenjskih Toplic. Skozi ozko grlo mesta so se posebno ob semanjih dneh zgrinjale množice Podgorcev, Žumberčanov in Belokranjcev v mesto. Prostor pred mostom, kamor so se stekale

ceste, sicer ni bil videti kot trg, a je s svojim ugodnim položajem pritegoval deželane, da so se na njem pa na prostranem Windischarjevem dvorišču in v gostilni radi zaustavljali. Bila sta soočena dva svetova, na drugem bregu Krke je bilo mesto, ponosna trdnjava meščanstva in branik tradicije, tu, nasproti, pa od marsikoga zaničevano ljudstvo, sestavljeno pretežno iz revnih kmetov in dninarjev, pa čeprav v dosti manjši meri iz Ciganov in beračev...”³

Ob koncu prve svetovne vojne je v Kandiji zavrelo. Sem so se 27. decembra 1918 zgrnile trume kmetičev, dninarjev in delavcev. Uporniki so se od mosta pomaknili v spodnjo Kandijo k sedežu občine Šmihel - Stopiške na Štemburjevini. Razorožili so orožnike, zasedli občinsko upravo in odstavili župana (... naj vrne denar, ker je na lastno pest podpisal vojno posojilo... naslednji dan veliko zborovanje na Glavnem trgu, kjer je govoril Ivan Tavčar... stvar se je spremenila, ko so se na Windischarjevem dvorišču pojavili vojaki, ki jih je poslala narodna vlada... med pogajanja na glavarstvu dosežen sporazum: oblast ugodila zahtevam po odstranitvi župana...”³

Kipeče življenje mladine je po krvavi prvi svetovni vojni spodbudilo novomeško pomlad. Septembra leta 1920 so se vrstile kulturne priredive, ki so našle svoj prostor v Kandiji. V Windischarjevem salonu, prizidanemu znani gostilni, je bila odprta 1. pokrajinska razstava, na gradu Kamen pa Kogojev slavnostni koncert, ki mu je sledil literarni večer Mirana Jarca in Antona Podbevška.

Če se vrnemo k obvladovanju dojemanja človek-mesto, dojetanju mesta v vsem njegovem obsegu, prilagojenem merilu človeka, ugotovimo, da ga čas ni mogel izničiti. Skoraj 600 let je človekov vsakdanjik umirjen, bolj ali manj preudaren, vladal je akustični mir, dovolj je bilo časa za medčloveške odnose, saj tudi Novo mesto še ni bistveno prekoračilo prostora na okljuku reke Krke.

Vse to se je začelo po drugi svetovni vojni korenito spreminjati. Mesto je moralo po vojni popraviti hudo škodo, ki jo je povzročilo nemško bombardiranje septembra in oktobra 1943. Po letu 1958 se je začela intenzivna gospodarska rast, ko je nova avtocesta Ljubljana-Zagreb povezala Novo mesto z drugimi kraji. Zgrajene so bile nove šole, bolnišnica, Novoles, Krka, IMV, Iskra, Pionir, razmahnila se je stanovanjska gradnja, povečal se je intelektualni potencial.

V nasprotju s stoletji počasnega razvoja je vse to prišlo nekako prehitro, hitra urbanizacija in gospodarski razvoj se nista mogla uskladiti s potrebami človeškega ravnotežja in usklajenosti z okoljem. Nekako nismo mogli slediti tega hitrega razvoja, rekel bi, da nas je vse nekako prehitelo. Mesto se je v kratkem času na hitro razvilo in razširilo na desnem bregu Krke in po mestnih vpadnicah, kar je vneslo popolnoma nove dimenzije v človeške odnose, relacije in drugo. Tako imamo danes Novo mesto na dveh bregovih, na desnem bregu celo več ljudi kot na levem.

Razmišljal sem predvsem o merilu mesta, njegovem obsegu, relacijah, ki so še vedno obvladljive, vendar so ta merila z načrtovanimi posegi ogrožena z rastjo novih naselij na vse strani mesta, predvsem pa ne moremo mimo napačno locirane industrije, zlasti bivše IMV, ki je segla s svojo trdo roko skoraj do središča mesta. Navedenemu so se pridružile težave s prometom, lahko rečem, da se zaradi njih mesto duši.

Mesto, ki je danes še nekako obvladljivo v svojih dimenzijah in relacijah, izgublja še tiste zadnje možnosti za medčloveške odnose, medsebojno komuniciranje na ravni pešca in kolesarja.

RAZMIŠLJANJE SVETOVNIH FUTUROLOGOV, DEJSTVA, NAŠE MERILO, PROMET, PROJEKCIJE, NAČRTOVANJE

Futurolog Riccardo Petrella je že za čas takoj po prelomu tisočletja izdelal nove razporeditve svetovne moči: namesto peščice industrializiranih nacij bo o usodi planeta odločalo kakih 30 obsežnih mestnih regij z 8 do 25 milijoni prebivalcev, povezanih z gostim tkivom elektronskih omrežij, letališč in industrijskih parkov. Okolica mestnih regij bo usihala tudi v sedanjih industrijskih državah. Velik del zemlje se spreminja v "lumpenplanet", bogat samo z obubožanimi megamesti. Ti mestni organizmi bodo postali vir kriminalizirane svetovne ekonomije. Na stotine milijonov bo živelo od ilegalne trgovine z mamili, otroki, organi in orožjem. Ali starta svet v 21. stoletje z napetim medsebojnim razmerjem cvetočih trgovskih mest in obubožanih kaotičnih metropol? Ali bo celo, kot domneva Petrella, "srednjeveško", z vodnim jarkom zavarovano mesto-utrdba blaginje-postalo simbol nove civilizacije?

Naj se zdi ta vizija še tako moreča, pa je najbrže realistična. Mesta po vsem svetu se vsak teden povečajo za milijon prebivalcev. Še v tem stoletju bo vsak drugi zemljan meščan. V letu 2025 naj bi to bila že dva od treh. Naraščanje blaginje pa nikakor ne more iti vstric s tem norim razvojem.

Azijska mesta doživljajo demografsko eksplozijo, afriška rastejo v revščini, latinskoameriška se ne umirijo, mestna naselja v ZDA in Evropi se bolešno širijo. V Washingtonu je morje hiš preplavilo gozdove in polja med Belo hišo in 45 km oddaljenim letališčem Dallas.

Spektakularno in klavrno so spodletela vsa prizadevanja, da bi po vsem svetu ustavili beg s podeželja ali pa naraščajoče prebivalstvo vsaj enakomerno porazdelili na vaška in mestna naselja.

Nasprotja: ali se je Jean-Jacques Rousseau, ki je leta 1762 deklariral, da velika mesta odvzemajo državi življenjske sokove in da bi bila Francija veliko mogočnejša, če bi uničila Pariz, zelo motil? Po drugi strani pa – kdo bi lahko nasprotoval singapurskemu ministru za informacije, ki pravi, da je mesto najpomembnejša enota za ekonomsko produkcijo in razvoj znanja v 21. stoletju? Po drugi strani mestna središča v Evropi in ZDA, ki so jim napovedovali smrt, doživljajo v zadnjih desetletjih presenetljivo renesanso.

Posledica te nore dirke je, da se bo poraba energije na vsem svetu do leta 2020 verjetno podvojila, poraba plinov z učinki tople grede se bo povečala za 45 do 90 odstotkov. Avtomobilov bo za 60 odstotkov več. Ambiciozni srednji razred plačuje visoko ceno za svojo gibljivost, milijoni prebivalcev se dušijo v izpušnih plinih. Še bolj neobvladljivo rastejo gore odpadkov in potreba po pitni vodi. Voda bo v mnogih mestih kmalu pomembnejša kot nafta. Avtomobilski in industrijski plini so se izmuznili vsakemu nadzoru. Škodljivi človeški vpliv na svetovno podnebje se zato nevarno veča in povišanje morske gladine se zdi neizbežno. Štiri velikanska mesta od desetih ležijo v bližini obale. Če se bodo napovedi uresničile, bo eksistenca vseh, od Bangkoka do New Yorka in Istambula, ogrožena najkasneje do leta 2050.

Čas velemest, ki se je komaj začel, se utegne tudi nenadoma končati.

Dejstva o načinu življenja in o prometu

Nastaja nonstop družba, ki ne pozna razlike med dnevom in nočjo, banke poslujejo 24 ur na dan, televizijske oddaje se vrtijo vso noč, televizijski filmi lovijo gledalce z grobo instant dramaturgijo, nekdanji akustični mir izginja, ulice se niti ponoči ne izpraznijo, po cestah teče promet navidez neutrudno.

Skoraj vse evropske države se v zadnjih letih soočajo z neznansko gnečo na cestah. Vendar pri tem ne gre le za neposredne stroške zaradi cestnih zastojev. Tu so še vrtoglave vsote, ki jih vlade namenjajo za vzdrževanje in gradnjo vedno novih cest, nenazadnje pa tudi za stotisoče ljudi, ki se vsako leto ponesrečijo v prometnih nesrečah. Povprečni Evropejec v enem letu preživi na poti že kar 14 dni, čedalje več v avtomobilu, saj kar 80 odstotkov potniškega prometa poteka po cestah. Sredi sedemdesetih let so po vzoru ZDA tudi v Evropi urbanisti spodbujali razvoj nakupovalnih središč na obrobju mest z brezplačnimi parkirišči. Kupci devetdesetih let so za nižje cene pripravljeni prevoziti vedno večje razdalje, čeprav se marsikdaj račun ne izide. Prihranek pri ceni izdelkov je namreč pogosto manjši, kot so stroški prevoza, vendar o tem nihče ne razmišlja. Prihod na delo poteka v konicah, ko so ceste povsod zatrpane z avtomobili. Sedeži podjetij so pogosto prav v urbanih območjih, kjer je dostopnost z avtomobili čedalje težja, cene zemljišč pa neverjetno visoke. Uslužbenci, ki se vozijo na delovna mesta, poleg gneče delodajalcem povzročajo vedno večje stroške, saj jim morajo zagotavljati parkirna mesta.

Vse naštetu ima katastrofalne posledice za fizično in duševno zdravje ljudi, urbanizacija ubira svojo neobvladljivo pot. Napovedi in dejstva niso optimistična, pri tem ne smemo zamahniti z roko in reči, da to nima z našim majhnim mestom nobene zveze.

Primerjalno so vsi problemi isti, pomanjšani, vsebinsko pa popolnoma enaki.

Reakcije na opisano dogajanje so, da je v Evropi vedno več zaskrbljenih ljudi. Sociologi opažajo spremembe v odnosu prebivalstva do cestnega prometa in do škode, ki jo ta povzroča okolju. Tako strokovnjaki kot javnost in celo politiki se strinjajo, da je v bližnji prihodnosti potrebno zaustaviti nadaljnje naraščanje avtomobilskega prometa. Neki visoki uslužbenec britanskega ministrstva za promet je celo napovedal, da bodo avtomobilistom v naslednjih letih zagrenili življenje.

Po drugi strani raziskovalci opozarjajo na skupino mlajših ljudi, ki je ne glede na izobrazbo in družbeni status močno privržena avtomobilom in jih imenujejo mladi egoisti, saj postavljajo avtomobil pred vrednote, kot so solidarnost, enake možnosti za vse, tudi nevoznike, stare ljudi in otroke, kar po mnenju raziskovalcev ni značilno za mlado generacijo.

V splošnem ljudje uporabo osebne avtomobila še vedno močno enačijo z občutkom osebne svobode, omejitve za avtomobilski promet pa kot poseg v osebne svoboščine, vendar nihče ni pričakoval, da je ta vrednostni občutek močnejši od čedalje večje zaskrbljenosti za okolje. Prav zato je s političnega vidika težko uvesti kakršnekoli spremembe na področju osebnega transporta. V Avstriji pravijo, da župani zelo neradi podpro zapiranje mestnih jeder za avtomobilski promet neposredno pred volitvami, ker je to slaba možnost za njihovo ponovno izvolitev.

Prometni razvojni trendi v Sloveniji

Obseg celotnega prometa v Sloveniji strmo narašča, poleg tega pa se njegova struktura spreminja v negativni smeri. Narašča predvsem cestni promet, kjer se vse bolj krepi odvisnost od osebne avtomobila na račun javnega prometa. Večina vlaganj je omejena na velikopotezne investicije v cestno infrastrukturo,

okolju prijazne oblike prometa pa so zapostavljene in nazadujejo. Zato lahko tudi v Sloveniji govorimo o trajno neuravnoteženem razvoju prometa, ki vse bolj obremenjuje naravno in bivalno okolje. Izbira prometnega sredstva je v Sloveniji že nekaj časa v prid osebnih avtomobilov, vzroki za tako stanje pa so: razmeroma majhna površina države, zato so potovanja kratka; geografske in konfiguracijske razmere; razpršena poselitve in veliko število majhnih urbanih središč, kjer javni potniški promet zaradi ekonomske neutemeljenosti ni razvit; prometna politika države, ki prepušča javni potniški promet tržnim zakonitostim kljub številnim družbenim prednostim, ki jih ta oblika prometa prinaša.

MOŽNOSTI NOVE PROMETNE POLITIKE USMERJANJE URBANEGA RAZVOJA PO TRAJNOSTNIH NAČELIH

Načrtovalci se v Evropi ne ukvarjajo samo z omejevalnimi ukrepi, pač pa tudi z drugimi načini, kako bi lahko omejili uporabo osebnih vozil. Ugotavljajo, da je dosedanje načrtovanje prostora samoumevno predvidevalo uporabo osebnih vozil in s tem spodbujalo vožnje. Nizozemski načrtovalci so območja mest razdelili v tri cone: v središče mesta, ki je dostopno le z javnimi transportnimi sredstvi in kolesi ter je namenjeno predvsem pešcem; na stanovanjsko-poslovno področje ob mestnem jedru, kjer je promet z osebnimi vozili omejen in ima povezavo z mestnimi obvoznicami, ter na primestna območja blizu cestnih vozlišč, kjer je promet z osebnimi avtomobili neomejen. S tem v zvezi je povezano lociranje dejavnosti, ki zahtevajo dostopnost z avtomobili in parkirne prostore, vsak investitor izbere ustrezno cono. Nova organizacija prometa pa je seveda povezana tudi z vrsto drugih ukrepov, kot je modernizacija javnega transporta, ureditev kolesarskega prometa in con za pešce. Raziskave so pokazale, da ljudje "presedlajo" iz osebnih avtomobilov na javni transport ali kolo, le če imajo možnost izbire. Na Danskem, kjer imajo urejene in varne kolesarske steze, ljudje kar 20 odstotkov vseh poti opravijo s kolesi. Zanimivo je, da v razvitem svetu polovico voženj z osebnimi avtomobili opravijo na razdaljah, ki so krajše od 3 km in so kot nalašč za kolesarjenje, po drugi strani pa nekajminutne vožnje najbolj obremenjujejo okolje, saj vožnja z neogretim motorjem najbolj onesnažuje okolje.

V Novem mestu je javni transport nerazvit, težko govorimo o dobri povezavi posameznih mestnih predelov, možnost kolesarskega prometa in con za pešce pa je povsem v začetni fazi. Res je konfiguracija terena malo slabša za kolesarski promet kot v ravninskem mestu, vendar to drži samo deloma. Kar se tiče prometa v Novem mestu, bi morali takoj začeti podpirati in širiti javni transport prebivalcev, dajati prednost kolesarjem in pešcem, avtomobilski promet pa primerno zmanjšati in z organiziranim parkiranjem ustaviti na robu starega historičnega mestnega jedra. Pri tem je treba uveljaviti njegovo celostno obravnavo in hkrati z urejanjem prometa oblikovati tudi odprte površine – trge, ulice, nabrežja reke Krke in ostale zelene površine.

V skladu z ugotovitvami zadnje konference OZN, ki je potekala od 3. do 14. junija 1996 v Istanbulu in ki se je ukvarjala s strategijo in programom dejavnosti za trajno uravnotežen razvoj človeških naselij in bivališč v tem stoletju in na začetku prihodnjega, bi lahko tudi pri nas upoštevali več njenih ugotovitev:

1. Na mestnem območju bi morali začeti celostno urejati promet. Promet z osebnimi avtomobili bo moral dati prednost manj potratnim načinom prevoza.
2. Uveljavljanje trajnostnega razvoja na mestni ravni pomeni predvsem večanje urbane kakovosti. Za to je zdaj več možnosti, zaradi čistejše industrije ni več tako pomembna delitev na delo in bivanje, pomembnejša je potreba po individualnem odnosu do mesta in do posameznih predelov, kar spodbuja identifikacijo z mestom in navezanost nanj.
3. Ustrezna je taka velikost četrti, ki jo ljudje lahko še povezano doživljajo in presoajo, kar sem povedal že v uvodu.
4. Prenova sedanjih mestnih površin ima prednost pred pozidavo novih območij. Ohraniti staro mestno jedro in kulturno dediščino ter prenavljati stanovanjske soseske, kjer je kakovost bivanja nizka.
5. Zelo pomembno je uveljavljanje človeka kot merila okolja, kar močno vpliva na medčloveške odnose in odnos do okolja.

PREDLOG PRENOVE KANDIJSKEGA VOZLIŠČA, OZIROMA VEČJEGA DELA DESNEGA BREGA

S širitvijo izven obzidja je mesto dobilo novo dimenzijo, drugačen karakter in obseg. Postalo je mesto na obeh bregovih reke Krke. S tem so se tudi spremenila medsebojna razmerja, komunikacije in odnosi. Reka deli mesto na dva dela, kar je obenem razdruževalni in združevalni faktor. V preteklosti je levi breg, kjer je stalo staro Novo mesto, povezoval z desnim bregom samo lesen most, ki pa se je ob širitvi mesta na desni breg moral umakniti novemu, železnemu, po mojem mnenju oblikovno neustreznemu mostu, ki je danes tehniški spomenik. V novejšem času smo dobili še dva mostova. Na ožjem mestnem območju je težko povezati bregova še s kakšnim mostom za motorni promet, kar pa ne velja za kolesarski in peš promet. Poleg težav s povezovanjem obeh bregov mesto vseskozi čuti stisko v komuniciranju vzdolž reke Krke na desnem bregu, saj smo z lociranjem industrije tu izgubili možnosti za dodatne vzdolžne povezave.

Tako kot v preteklosti je tudi danes najbolj živahno na območju kandijskega križišča, le da je razvoj avtomobilskega prometa pripeljal območje Kandije v nevzdržen položaj. Vsi negativni pojavi ravoja motorizacije so tu združeni na relativno majhnem teritoriju. Podobno je tudi na poteku Kandijske ceste skozi bolnišnični kompleks, malo manj na poteku Kandijske ceste od Windischarja do križišča v Žabji vasi. Trdim, da je območje kandijskega križišča eden najtrših novomeških urbanističnih problemov in šele po njegovi uspešni rešitvi bosta Kandija in desni breg Krke v celoti postala enakopraven parner staremu mestnemu jedru.

Glede na vse značilnosti Novega mesta, ki se je razširilo na oba bregova Krke, potekajo po mojem občutku glavne smeri dogajanja, ki dajejo mestu karakter, diktirajo odnose oziroma določajo mestu njegovo identiteto v treh smereh, ki tvorijo nekakšen trikotnik:

1. smer: Kettejev drevored (ki je tudi dobra peš povezava z Bršljinom) – Novi trg – Glavni trg (varianta preko Kapitlja) – železniški most – kandijsko križišče – Trdinova cesta – grmski grad

2. smer: Kettejev drevored – Novi trg – novi most pri železniškem mostu – smer proti Šmihelu oziroma smer proti avtobusni postaji in Drski
3. smer: avtobusna postaja – kompleks bolnišnic - celotna Kandijska cesta od bolnišnic do kandijskega križišča in križišča v Žabji vasi.

V svojem skromnem prispevku poskušam razmišljanja o Kandiji uskladiti z vrednostmi, ki sem jih podal v dosedanjem izvajanju in z vrednostmi naravne in kulturne dediščine ter prikazati grobi osnutek ene izmed mnogih možnosti ureditve. Pri obravnavi takoimenovane tretje smeri – Kandije bi morali upoštevati nekaj osnovnih zamisli revitalizacije in dejstev:

1. Kandija je zgodovinsko pomemben del historičnega Novega mesta in kot tak enakovreden srednjeveškemu jedru. Opisani ambient je izredno pomemben, ker se tu še posebej odraža del zgodovine mesta, ko se je to začelo širiti zunaj meja obzidja.
2. Brežine reke Krke so vitalni življenjski prostor prebivalcev mesta.
3. Na Kandijo mora gravitirati življenje pešcev in meščanov iz naselja Majde Šilc (sedanja Jakčeva ulica), Grma, Ragovske ulice, dela Šmihela, Lebanove ulice in Ulice Mirana Jarca, delno tudi Drske in Broda.
4. Kandija mora postati del najbolj reprezentančnega humanega bivalnega okolja, okolja srečevanja in preživljanja prostega časa.
5. Potrebna je postopna ukinitve tovornega tranzitnega prometa.
6. Program revitalizacije Kandije naj bi dal prednost peš komunikacijam, zabavi, malim nakupom, drobnim servisnim dejavnostim, rekreaciji na Krki itd. Na območju samega kandijskega vozlišča bi lahko resno razmislili o lokaciji večje centralne mestne tržnice.
Ti programi potegnejo za seboj nekaj posegov, kot na primer obvezno rekonstrukcijo Resljeve ceste, oblikovanje dostopa na nekdanji lesen most in ponovno postavitve lesenega mostu na historični lokaciji.
7. Ponovno oblikovanje parkovnih površin pred gradičema Kamen in Neuhoft.
8. Revitalizacija brežin potoka Težka voda kot sestavnega dela mestnih zelenih parkovnih površin z možnostjo sprehajanja, čolnarjenja itd.
9. Obnavljanje posameznih objektov in sklopov v spodnji Kandiji in ob Resljevi cesti po spomeniškoarhivskih načelih.
10. Razmisliti o preoblikovanju prostora v samem kandijskem križišču, saj se je v vseh dosedanjih načrtovanjih prav tu pokazala nemoč stroke.
11. Ponovno dati poudarek stari Kandijski cesti (mimo SDK do trgovine Mercator ob bivši Zagrebški cesti).
12. Preoblikovati prostor bivše Zagrebške ceste (sedaj Kandijske) z novimi oblikovnimi in vsebinskimi prijemi, da bo postal zanimiv tudi za pešca, in izboljšati sedanje bivalno okolje.

Prostorska razdelitev osnutka predloga

Desni breg Krke – Kandija je razdeljen na tri območja:

- Območje A:** V glavnem zajema kompleks bolnišnic, ki je omejen z železniško progo, reko Krko in potokom Težko vodo. Območje vplivno sega tudi čez železnico na področje avtobusne postaje, Drske in Portovala, na vzhodni strani pa zajema ustje Težke vode.
- Območje B:** Zajema samo kandijsko križišče z njegovimi kraki, ki segajo v spodnjo Kandijo, zajemajo Resljevo in Trdinovo ulico do križišča s

Smrečnikovo, del Kandijske ceste do vile Hadl, staro Kandijsko in zahodni del Ragovske ulice ter železni most čez Krko. Na to območje gravitira tudi Grm in blokovsko naselje ob Jakčevi ulici (bivše naselje Majde Šilc).

Območje C: To je predel ob bivši Zagrebški cesti (sedaj Kandijska) od vile Hadl do spomenika v Žabji vasi. Cesta ostro deli industrijsko cono na južni od stanovanjskega predela na severni strani.

Predlog poteka motornega, kolesarskega in peš prometa

Vsi predlogi zamisli revitalizacije so tesno povezani z načinom vodenja motornega prometa skozi opisano področje, za katerega žal ni druge možnosti, saj so bile alternative zapravljene s pozidavo kompleksa Grm in lociranjem tovarne IMV. Vizije ureditve so uresničljive le ob pogoju, da predlog v čimvečji meri upošteva ločitev motornega od kolesarskega in peš prometa in da se motorni promet v staro mestno jedro spelje na drugačen način.

Značilnosti novopredlagane trase Kandijske ceste in smeri Kandijski most – Trdinova ulica

1. Skozi območje A poteka Kandijska cesta v glavnem po isti trasi, samo da je vkopana in prekrita. Dolžina vkopa je maks. 200 m.
2. Od mostu čez Težko vodo do križišča z ulico Nad mlino poteka cesta približno po isti trasi ali pa se malo približa Krki (po načrtovani rušitvi hiše št. 5), nato se odcepi od sedanje trase in poteka severno od hiše Kandijska 13 (Kastelčeva hiša) pod kamnitim delom Kandijskega mostu in se izteče na Ragovsko ulico, ki je vse do hiše Ragovska 13 obbetonirana in prekrita. Ta del ceste je tudi malo pomaknjen proti bregu blokovskega naselja Majde Šilc (Jakčeva).
3. Priključek Kandijske ceste proti Žabji vasi na opisano spremembo trase v točki 3 je pravokoten, spust ceste proti križišču pa je izveden od priključka Smrečnikove ulice pri vili Hadl do začetka stavbe SDK. Spust ima ugodnejši nagib kot stari kandijski klanec. Kompletno novo križišče je prekrito in izvedeno kot Novi trg.
4. Kandijska cesta od stavbe SDK do križišča v Žabji vasi ostane na obstoječi trasi, saj je to najbolj ugodno za predvidene revitalizacije ob njej.
5. Ker gre za traso, ki ne poteka več skozi obstoječe ožine, je možno oblikovati normalni profil dvopasovne ceste in poleg tega uvesti tudi primerne pločnike in kolesarske steze z odmiki od motornega prometa.
6. Vstop v staro mestno jedro se danes začne v kandijskem križišču. Stoletni železni most komaj zadošča za srečanje dveh osebnih vozil, pločniki za pešce pa so stisnjeni ob ograjo mostu. Ker je obnova mostu končana spomladi 1996, ne moremo pričakovati njegove razširitve in s tem izboljšave kvalitete vseh vrst prometa.

Za funkcioniranje prometa v starem mestnem jedru in preko mostu predlagam enosmeren sistem s selektivnim dostopom (nalepke, dovolilnice, krajše in omejeno parkiranje, omejeno hitrost na 20 do 30 km/h, možnost intervencijskega dostopa, dostavo ob določenih urah, javni transport in podobno). S tem bi profil mostu tudi zadoščal za motorni, peš in kolesarski promet. Tak profil naj bi tudi bil od železnega mostu do križišča Smrečnikove in Trdinove ulice. S tem je v bistvu južni vhod v staro mesto prestavljen v opisano križišče, kar lahko opravičujem z razširitvijo mesta na desni breg. Nov vhod je seveda potrebno arhitektonsko poudariti.

7. Z izvennivojskim križanjem Kandijske ceste s Trdinovo in vkopom Kandijske ceste v območju A se odpira množica variant funkcioniranja peš in kolesarskega prometa, saj gre za njegovo dosledno ločevanje od motornega prometa.

Posebej moram izpostaviti možnost močne vzdolžne izpeljave peš komunikacije, še posebej zaradi vedut starega mestnega jedra ob Krki, ki se navezuje na vse prečne povezave in na obnovljen stari leseni most, ki bi služil izključno pešcem in kolesarjem.

Osnutek mojega predloga nima ambicij dokončnega urejanja, je samo poskus ene izmed možnosti reševanja problematike desnega brega Krke na način, da bi v tretjem tisočletju znova prišlo do izraza človekovo merilo, obvladljivost mesta in lastnosti, ki naj bi jih mesto imelo, da bi lahko bilo prilagojeno človekovim potrebam. Več možnih vsebin predloga je nakazanih že v točkah 1 do 12 pri osnovnih mislih revitalizacije, glavne značilnosti posameznih območij A, B in C pa so naslednje:

Območje A

Vkop ceste omogoči kvalitetnejše urejanje celotnega bolnišničnega kompleksa, njegovo povezavo z obstoječimi zelenimi brežinami reke Krke in potoka Težke vode.

Rekonstrukcija parkov ob gradičih Kamen in Neuuhof. Uvedba novega centralnega parka kot kohezivnega elementa bolnišničnega kompleksa.

Potek glavne peš povezave mestnih predelov Kandija in Drska preko novega centralnega parka in rekonstruiranih parkov ob obeh gradičih z izvennivojskim prečkanjem Šmihelske ceste in železnice.

Potek peš povezave v smeri Ragov log – Kandija – Portoval ob sami Krki (skozi območje A v bistvu po nekdanjem drevoredu ob Krki, ki so ga oblikovali že usmiljeni bratje).

Najbolje je urediti okolico izliva potoka Težka voda na naraven način. To pomeni ohranitev vsega zelenja, znižanje travnikov ob vodi na prejšnji nivo in vrnitev vodnega brega ljudem. Če bi vseeno prišlo do izvedbe parkirnega prostora na obstoječem divjem parkirišču, predlagam, da se to zemljišče racionalno izrabi in na primeren način uredi kot večetažno parkirišče (verjetno maks. 3).

Območje B

Značilnost območja B je, da prevzema z novo ureditvijo eno izmed glavnih točk peš komuniciranja v mestu, saj stik novih in starih mestnih struktur tu še na posebno občutljiv način pride do izraza.

Novi sistem prometa potegne za seboj nov način oblikovanja mestnih površin, ki so na novo prilagojene cestnemu sistemu.

Celotno območje kandijskega vozlišča dobiva neposrednejši stik z obrežjem reke Krke, kar je nesporna kvaliteta.

Posamezni kareji v območju dobivajo mirnejši karakter in zaradi ločitve motornega prometa med seboj normalno komunicirajo.

V smislu načel prenove in usmerjanja razvoja po trajnostnih načelih dodajam nove sanovanjske kapacitete z javnim programom v parterju, ki bodo po eni strani povečale majhno poseljenost v osrednjem delu kandijskega križišča, po drugi pa bodo po oblikovni plati pomagale povečati mestotvornost – oblikovanje novega mestnega vhoda v križišču Trdinove in Smrečnikove ulice, oblikovanje novega trga nad samim križiščem, ki bi ga po slavnih dogodkih preteklosti poimenoval

Trg novomeške pomladi. Morda bi po načelu, da naj gredo v staro mestno jedro le najkvalitetnejše vsebine, trg pri Windischarju prevzel drugačne vsebine, med drugim lahko tudi centralne tržnice, za kar je logična podlaga v stanovanjskem zaledju, dobrem dostopu (dovoz, odvoz), s katerim se mestno jedro naj ne bi po nepotrebnem obremenjevalo.

Kvalitetna ureditev desnega obrežja reke Krke z ureditvijo glavne vedutne peš povezave Ragov log - Portoval.

Rekonstrukcija lesenega mostu ter njegova vključitev v sistem peš poti in kolesarskih stez Novega mesta.

Ureditev Resljeve ulice v celoti, od priključka na Kandijsko cesto do primerne predstavitve dostopa na plato križišča Trdinove in Smrečnikove ulice.

Nova ureditev starega kandijskega klanca, ki z odstranitvijo motornega prometa dobiva novo vlogo. Ponovna predstavitev obrtniških hiš na Trgu novomeške pomladi, ki so nekoč stale nasproti hotela Kandija.

Vključitev v peš cono in primerna predstavitev stare Kandijske ceste kot peš povezave Novega trga - Trga novomeške pomladi in bodočega trga pred vhodom v Revoz in TPV.

Območje C

Kandijska cesta ga deli na dva dela. Območje je stičišče dveh ne preveč kompleksno načrtovanih urbanističnih oziroma arhitektonskih kompleksov, zato neprijetna soseščina, neurejena okolica in prometna stiska že dolgo povzročajo neugodno stanovanjsko klimo, v merilu mesta pa obstoječe razmere delujejo nespodbudno (v bistvu se tu "nič ne dogaja"), čeprav je ta prostor v neposredni bližini mesta izredno potencialen.

Glavne značilnosti predloga ureditve:

1. Trasa ceste ostane na istem mestu, ob njej se uredi kolesarske in peš steze s primernim odmikom. Priporočljiv bi bil dvostranski drevored po celotni trasi od vile Hadl do križišča v Žabji vasi.
2. Vsebinsko mora območje na obeh straneh ceste dobiti več centralnih dejavnosti. Zaradi višine stanovanjskih stolpičev na severni strani je možno nadzidati tudi industrijske objekte na južni strani (seveda ne z industrijsko vsebino!), dodati nove objekte pri starem odcepu bivše Karlovške ceste, vse v disciplinarni gradbeni črti.
3. V območju sedanjega vhoda v Revoz in TPV ter stanovanjskih stolpičev naj se oblikuje večji trg.
4. Izboljšati se mora prostor med cesto in stanovanjskimi stolpiči, predvsem z več zelenja in peš površin.
5. Pod novopredlaganim trgom in Kandijsko cesto je potencialen prostor za izvedbo večetažne garaže oz. pokritega parkirnega prostora, ki bi služil večnamensko.
6. Neposredna okolica Hadlove vile se uredi kot majhen park, iztek Smrečnikove ulice na Kandijsko cesto se prometno popravi.
7. Prostor med novo in staro Kandijsko cesto naj se dopolni z zazidavo, smiselno na način pozidave stare Kandijske ceste.

Glavne prometne sheme, zazidalne in oblikovne predstave so prikazane v priloženih skicah.

VIRI:

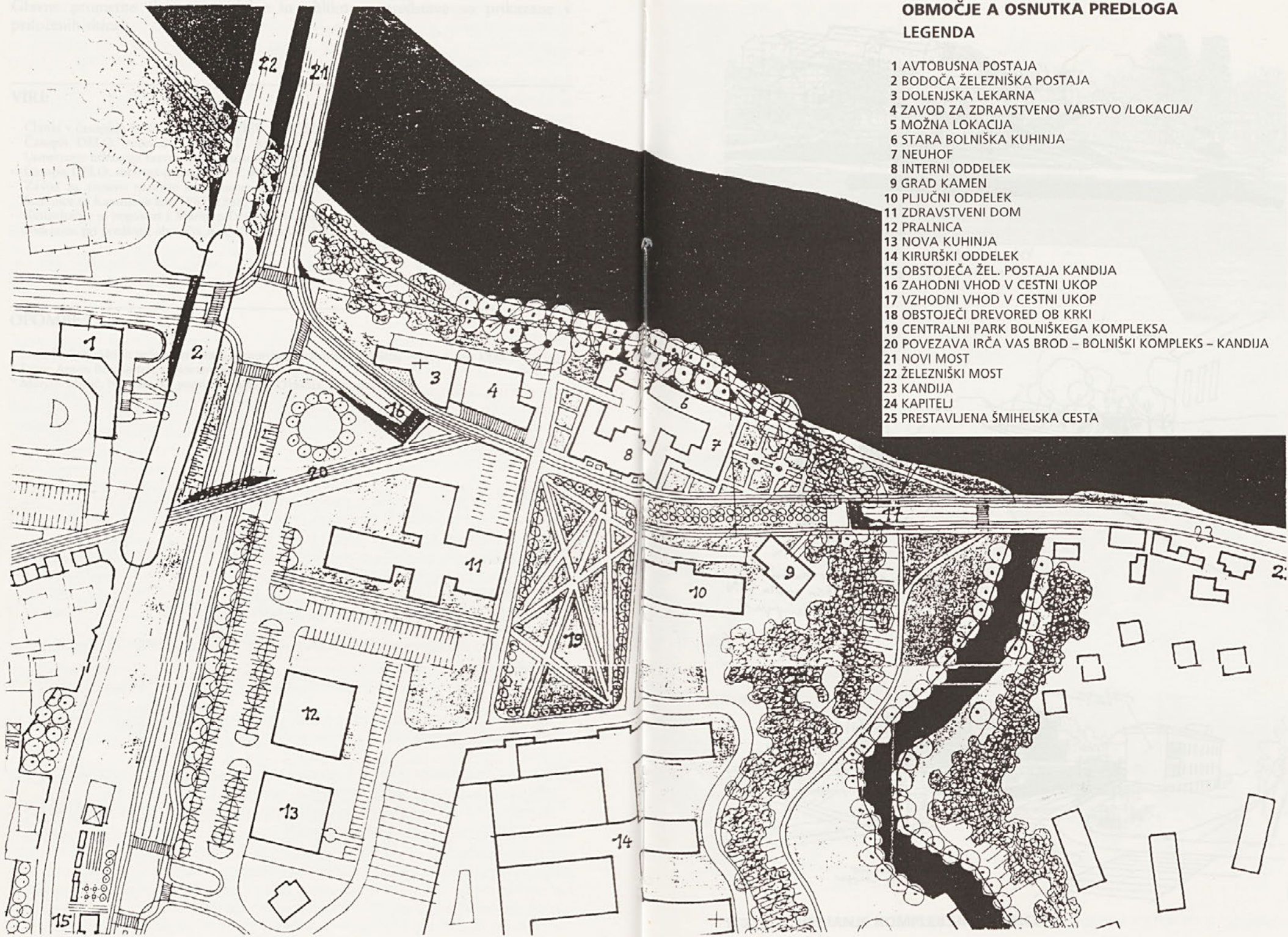
- Članki v časopisih FOCUS Munchen, DER SPIEGEL, Hamburg,
- Časopis DELO, rubrika ZNANOST, Aljaž Pegan, Trajnostni razvoj, Mojca Sašek-Divjak, Usmerjanje urbanega razvoja po trajnostnih načelih,
- Časopis DELO, sobotna priloga, Jošt P. Rotar, Življenje brez avtomobila,
- Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto: Jovo Grobovšek, dipl.inž.arh., Smernice za Kandijo iz leta 1985, 1988, 1989,
- Konzultacije in pogovori z Marinko Dražumerič, dipl.um.zg. in etnl.,
- Sodelavec pri predlogu območja A: Dušan Blatnik, dipl.inž.arh.

OPOMBE

¹ Leon Štukelj, Mojih sedem svetovnih tekmovanj, Dolenjska založba, Novo mesto 1989

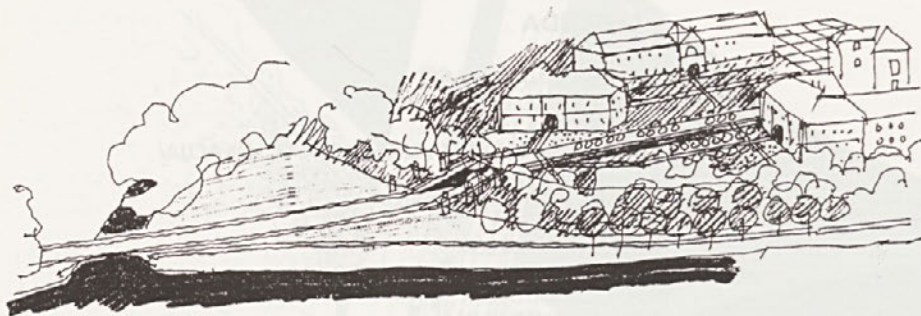
² Franc Anton Breckerfeld o Novem mestu 179

³ Marjan Mušič, Novomeška pomlad, Založba Obzorja, Maribor 1974

**OBMOČJE A OSNUTKA PREDLOGA
LEGENDA**

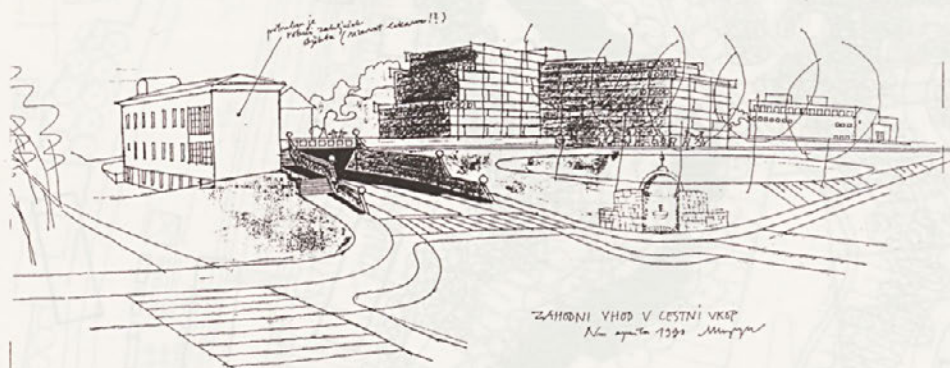
- 1 AVTOBUSNA POSTAJA
- 2 BODOČA ŽELEZNIŠKA POSTAJA
- 3 DOLENJSKA LEKARNA
- 4 ZAVOD ZA ZDRAVSTVENO VARSTVO /LOKACIJA/
- 5 MOŽNA LOKACIJA
- 6 STARA BOLNIŠKA KUHINJA
- 7 NEUHOF
- 8 INTERNI ODDELEK
- 9 GRAD KAMEN
- 10 PLJUČNI ODDELEK
- 11 ZDRAVSTVENI DOM
- 12 PRALNICA
- 13 NOVA KUHINJA
- 14 KIRURŠKI ODDELEK
- 15 OBSTOJEČA ŽEL. POSTAJA KANDIJA
- 16 ZAHODNI VHOD V CESTNI UKOP
- 17 VZHODNI VHOD V CESTNI UKOP
- 18 OBSTOJEČI DREVORED OB KRKI
- 19 CENTRALNI PARK BOLNIŠKEGA KOMPLEKSA
- 20 POVEZAVA IRČA VAS BROD – BOLNIŠKI KOMPLEKS – KANDIJA
- 21 NOVI MOST
- 22 ŽELEZNIŠKI MOST
- 23 KANDIJA
- 24 KAPITELJ
- 25 PRESTAVLJENA ŠMIHELSKA CESTA

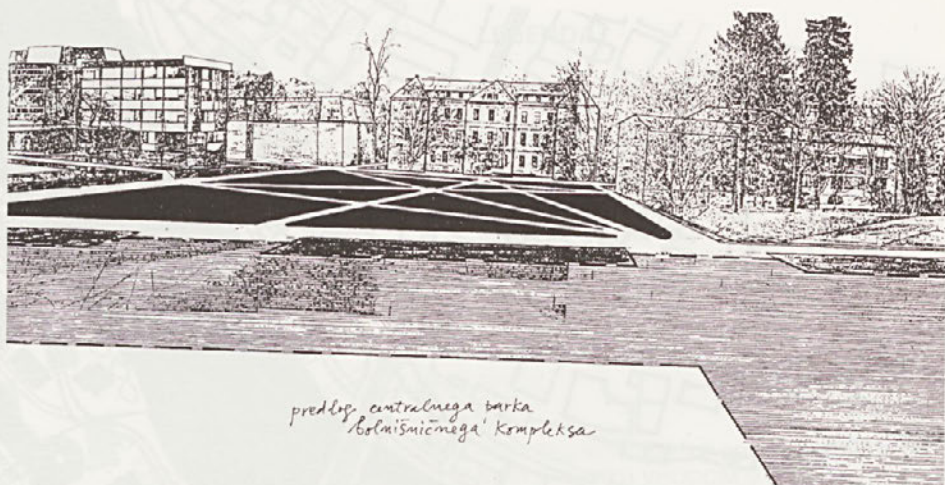
Vzhodni vstop v cestni vkop
Nam. aprila 1990 Muzijer

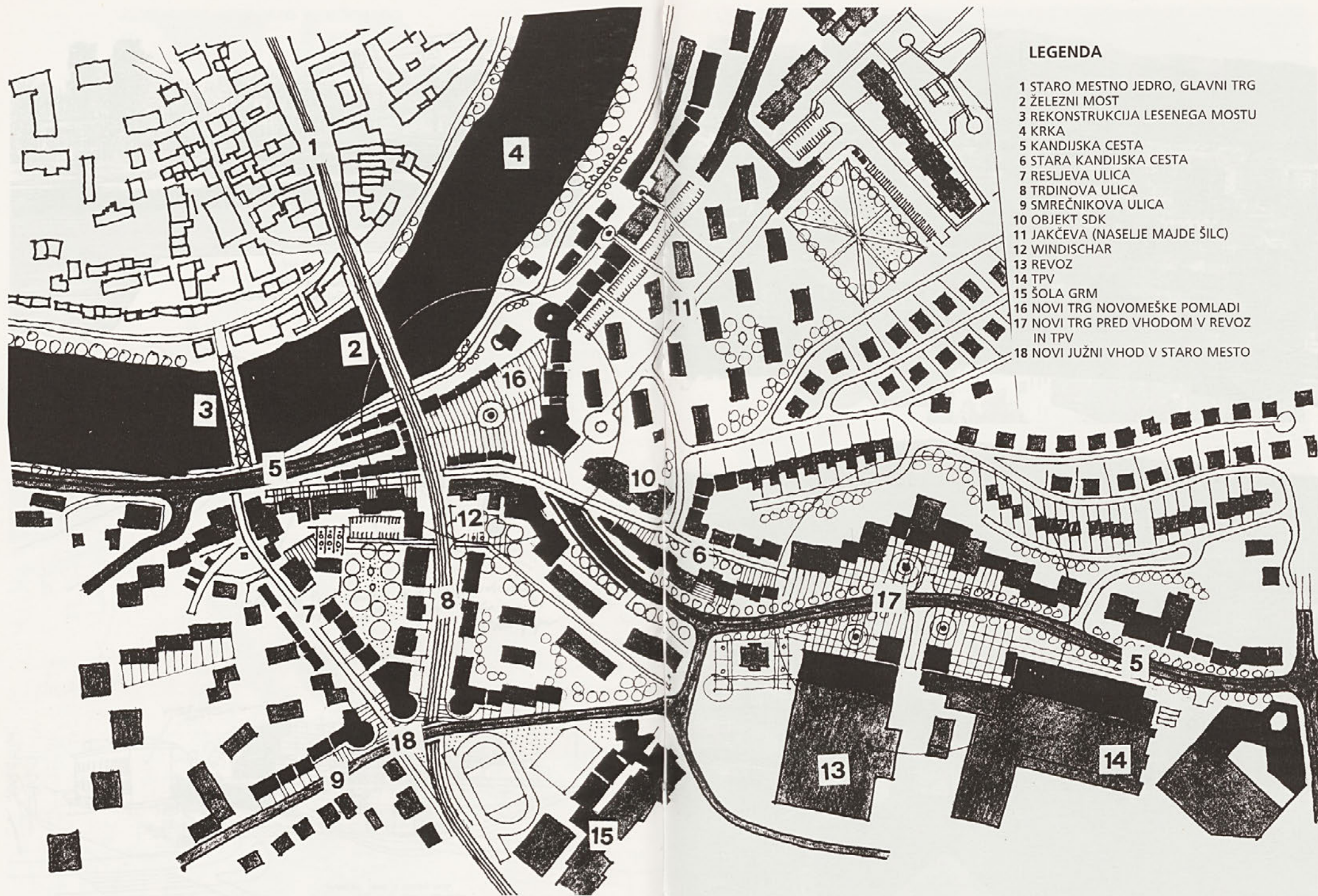
Pogled po Partizanski cesti na vzhodni
vhod v cestni vkop Nam. aprila 1990
Muzijer

ZAHODNI VHOD V CESTNI VKOP
Nam. aprila 1990 Muzijer

predlog centralnega parka
bolnišničnega kompleksa

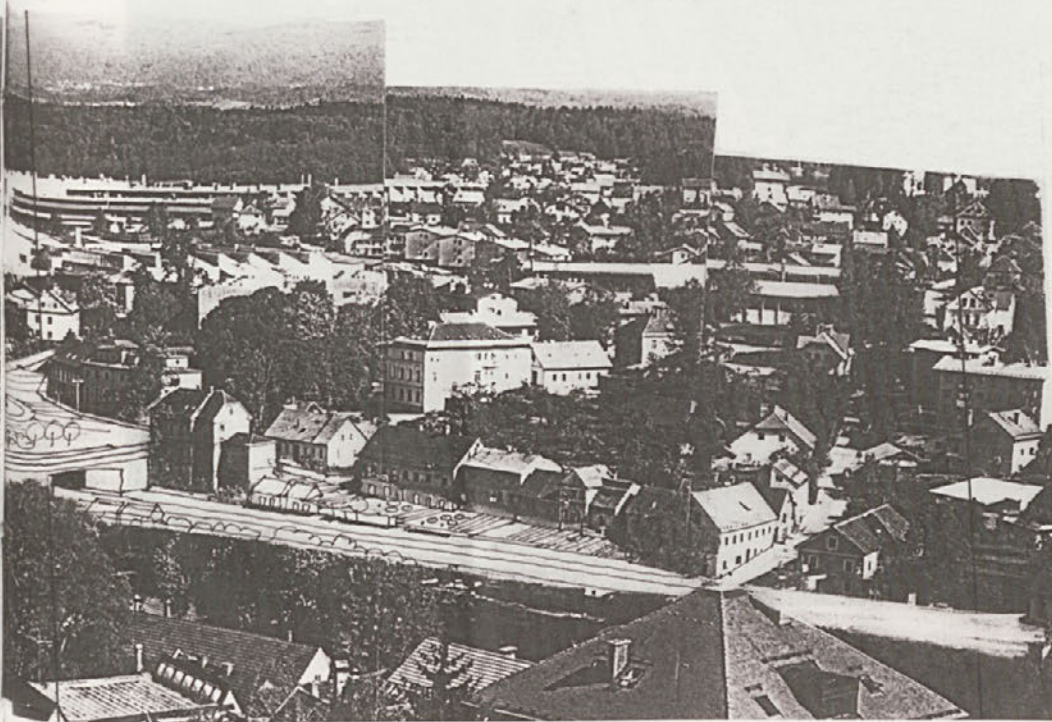

LEGENDA

- 1 STARO MESTNO JEDRO, GLAVNI TRG
- 2 ŽELEZNI MOST
- 3 REKONSTRUKCIJA LESENEGA MOSTU
- 4 KRKA
- 5 KANDIJSKA CESTA
- 6 STARA KANDIJSKA CESTA
- 7 RESLJEVA ULICA
- 8 TRDINOVA ULICA
- 9 SMREČNIKOVA ULICA
- 10 OBJEKT SDK
- 11 JAKČEVA (NASELJE MAJDE ŠILC)
- 12 WINDISCHAR
- 13 REVOZ
- 14 TPV
- 15 ŠOLA GRM
- 16 NOVI TRG NOVOMEŠKE POMLADI
- 17 NOVI TRG PRED VHODOM V REVOZ
IN TPV
- 18 NOVI JUŽNI VHOD V STARO MESTO

OBMOČJE B OSNUTKA PREDLOGA

OBMOČJE C

POGLED S KAPITLJA NA OBMOČJE A

POGLED IZ ZRAKA NA OBMOČJE C

POGLED IZ ZRAKA NA OBMOČJE A

ENA IZMED MOŽNOSTI UREDITVE OBMOČJA C

RAZVOJ KOMUNIKACIJ NOVEGA MESTA S SVETOM

*BOŽO KOČEVAR, VLADO STARIČ,
SIMO GOGIČ, BRANKO VLAŠIČ,
ANDREJ MAMILOVIČ*

Hiter tehnološki razvoj industrije zahteva še hitrejši razvoj komunikacij na vseh področjih, in to: računalniške, telefonske, videokomunikacije, logistike in s tem cestni, železniški in letalski promet.

Novomeška industrija je povezana s celim svetom, zato so komunikacije še toliko bolj pomembne.

Podjetje REVOZ je mednarodno podjetje, Renault iz Francije je večinski lastnik. Prodaja po vsem svetu, zato je prikaz sedanjega stanja in nakazan razvoj komunikacij REVOZ-a primeren.

RAČUNALNIŠKE KOMUNIKACIJE REVOZ

a) Računalniška povezava Novo mesto – Pariz:

Računalniški sistem REVOZ smo povezali s centralnim računalnikom v Parizu že leta 1987. Ta način prenosa uporabljamo za vsakodnevno izmenjavo podatkov: plani proizvodnje, naročanje materiala, najavljanje dobave, poslovna poročila, delavniške risbe, ceniki...

b) Računalniška povezava Novo mesto – pooblaščen prodajalci:

Revoz ima v Sloveniji 40 pooblaščenih prodajalcev vozil. Vsi so računalniško povezani z računalniškim sistemom v Novem mestu in od tu naprej v Pariz. Preko tega sistema naši prodajalci naročajo vozila za znanega kupca. Naročilo lahko pošljejo kadarkoli znotraj delovnega časa. Tako naročen avto potem lahko izdelamo v Novem mestu ali pa v katerikoli drugi tovarni Renault. Prodajalec ima na razpolago tudi podatke glede trenutnega stanja naročenega vozila.

c) Računalniška povezava Novo mesto – Ljubljana:

Revoz ima svoje poslovne prostore tudi v Ljubljani. S stalnimi računalniškimi povezavami smo omogočili delavcem v Ljubljani nemoteno uporabo centralnega informacijskega sistema v Novem mestu. V Ljubljani imamo računalniško opremljenih sto delovnih mest.

TELEFON

Bliskovit tehnološki razvoj novih telekomunikacijskih sredstev v sodobnem svetu ni izrinil na stranski tir telefonije, ki je in bo nedvomno ostala najbolj razširjeno sredstvo komuniciranja.

Seveda imamo v mislih govorne povezave – jutri že kombinirane z živo sliko – zasnovane na vrhunski tehnologiji, ki omogoča trenutno povezavo vseh vrst uporabnikov po svetu na visoki kakovostni ravni.

Slovenija pospešeno lovi korak z razvitim svetom, saj smo letos priča izgradnje prve faze javnega digitalnega omrežja z integriranimi storitvami – znanim pod kratico ISND – ki nam omogoča vključevanje v evropsko oz. svetovno omrežje ter uporabo storitev. Vse to temelji oz. je pogojeno z mikroelektronsko tehnologijo integriranih verzij zelo visoke stopnje integracije, zmožljivimi optičnimi prenosnimi sistemi, hitro računalniško komulacijo in zmožljivo programsko opremo za krmiljenje tako javnih kot zasebnih telefonskih central. Že iz tega se vsiljuje ugotovitev, da se o sodobni telefoniji lahko pogovarjamo samo v primeru, če bomo pripravljene nenehno vlagati v tehnološko posodabljanje sistemov. V nasprotnem bo telefonija, kot sestavina univerzalnega telekomunikacijskega sistema, postala cokla ne le v običajnem povezovanju med ljudmi, pač pa skrajno resna ovira v poslovanju zlasti velikih poslovnih sistemov.

S tem spoznanjem smo se v Revozu soočili že pred leti, ko je dotedanji telefonski sistem spriču rastočih potreb postal ozko grlo, obenem pa je s padanjem kakovosti komuniciranja zviševal stroške.

Na dejstvih, da je Revoz gospodarski subjekt, zelo široko in poglobljeno integriran v slovenski in evropski gospodarski prostor, smo utemeljili izgradnjo novega digitalnega sistema prenosa govora in podatkov.

Posebnost Revozovega sistema, katerega princip je sicer že znan v nekih drugih primerih, je povezanost dveh notranjih telefonskih central (NTC) na lokacijah osrednje tovarne v Novem mestu in uprave v interno mrežo.

Poenostavljeno povedano, osebje Revoza v Novem mestu in v Ljubljani si medsebojno telefonira v internem sistemu, torej ne nastajajo stroški impulzov, kot bi sicer preko javnega omrežja. Stroški najetja so nižji, problema "zasedenosti linij" praktično ni, vzpostavljanje zvez pa je dobesedno trenutno. V istem sistemu je integriran prenos pisnih sporočil (faks), odprte pa so še mnoge druge možnosti – o teh kasneje. Vgrajena sistemska oprema večplastno spremlja promet na približno 850 telefonskih priključkih, kar je podlaga za nadzor nad stroški po priključku (telef. aparata), skupini priključkov (stroškovnih mestih) in na ravni direkcij.

Tehnično – funkcionalno je celoten sistem računalniško podprt, soft ware pa vsebuje približno 20.000 definicij lastnosti internih telefonskih priključkov.

Tudi analogni telefonski aparat, zlasti pa novi digitalni telefonski aparati nudijo uporabniku že v prvi fazi izgradnje sistema vrsto funkcionalnih ugodnosti: direktno izbiranje iz javne v interno mrežo, povezovanje v uporabniške skupine, razne oblike preusmeritev pozivov, uporabniki digitalnih aparatov pa lahko vizualno identificirajo klicatelja, spremljajo štetje impulzov, puščajo drugi strani sporočila v t.i. "poštnem predalu", prestrezajo odsotno ali zasedeno drugo osebo, "zaklenejo" v linijo itd. Že v relativno kratkem obdobju (eno leto) Revozov sistem, ki se bo interdisciplinarno vključil v javni ISDN sistem Telekoma in preko tega navzven v Evropo, izkazuje velike funkcionalne pridobitve.

Revoz bo razvijal obstoječi ISDN sistem v skladu s potrebami tehnološkega in gospodarskega funkcionalnega značaja Prednost dajemo:

- dopolnjevanju sistema z opremo ("voice mail" ali govorna pošta, sistem osebnih pozivnikov, fax-serverji itd.)
- razvoju NTC v funkciji prenosa podatkov
- sistemu z varnostno-signalizacijsko funkcijo,
- povezavi med matičnim delovnim okoljem in prodajno-servisnimi ter drugimi partnerji enovito govorno in podatkovno omrežje itd.

Uglašnost razvoja internega ISDN sistema Revoz z razvojem javne ISDN mreže jamči, da bomo na vsaki stopnji opremljenosti dosegali pričakovane učinke. S tem bo telefonija v Revozu oz. v širšem pomenu vse to, česar jedro je interna ISDN digitalna centrala, kvaliteten segment kompleksnega telekomunikacijskega sistema podjetja.

Naše izkušnje so lahko v veliko pomoč vsem, ki so nam tako ali drugače podobni ali se soočajo s problemi, katere smo mi že uspešno obvladali.

LOGISTIČNI TOKOVI

Revoz, d.d., Novo mesto, največji izvoznik v Republiki Sloveniji, je tehnološko in komercialno vezan na Renault in Francijo oz. države Evropske skupnosti. Večina od planirane količine proizvedenih vozil v Revozu v letu 1996 izvozimo v te države in večina repromateriala, ki se vgrajuje v vozila Renault v Novem mestu, je po poreklu iz teh držav. Od 86.000 letos proizvedenih vozil jih bo samo približno 12 odstotkov ostalo na domačem trgu.

Glede na to, da je Revoz filiala Renaulta in da so vozila, ki jih proizvaja Revoz, povsem enaka vozilom, ki jih proizvaja Renault, smo uvedli enake postopke v proizvodnji, dobavi materiala, transportu, distribuciji in vseh ostalih aktivnostih, kot jih poznajo ostale tovarne Renault v Evropi, kajti le tako je Revoz dosegel in obdržal visoko kakovost.

Ena od značilnosti v zagotavljanju proizvodnje je sistem dobav materiala "Just in time", s katerim je Revoz drastično zmanjšal zaloge.

Ker Slovenija še ni članica Evropske skupnosti, je omenjeni način dobave iz uvoza dokaj zahteven, saj je poleg velike oddaljenosti nekaterih dobaviteljev potrebno računati tudi na carinske in druge administrativne prepreke. Z detajlno organizacijo transporta je Renaultova služba industrijske logistike SLI omogočila Revozu, da je uspešno premostil logistične ovire, ki izvirajo iz njegovega geografskega položaja.

Današnja situacija je naslednja:

Zaradi sistema dobav "Just in time", ki dovoljujejo v povprečju le štiridnevne zaloge materiala, temelji praktično celotna dobava na kamionskem prevozu, in sicer gre v povprečju za 45 kamionov dnevno v prihodu, v povratku pa 12 kamionov avtomobilskih delov in prazne embalaže.

Železniški transport imamo samo za dobavo pločevine, kar pa predstavlja samo približno 30 vagonov mesečno.

Zaradi sprememb v strukturi proizvodnje se v drugem polletju 1996 kaže trend povečanja kamionskega transporta, tako da predvidevamo približno 50 kamionov dnevno v povprečju.

Poleg tega pa je potrebno upoštevati še približno 10 kamionov dnevno za dobave domačih dobaviteljev, vendar pa so to v glavnem manjši kamioni, do 10 t nosilnosti.

Pri izvozu vozil, ki ga organizira Renaultov špediter CAT, pa je glede na zaključene pošiljke za posamezne destinacije uporaba kamionskega in železniškega transporta bolj uravnotežena. Železniški transport predstavlja 60 odstotkov, kar pomeni v povprečju 1 kompletni vlak dnevno (15-17 vagonov), medtem ko kamionski transport predstavlja 40 odstotkov ali 15 kamionov dnevno.

Kljub novim trgom, ki so se pojavili letos (Nemčija, Avstrija), pa se ne predvideva sprememba strukture transporta v izvozu.

Pri domači distribuciji se normalno uporablja izključno kamionski transport.

PREVOZI OSEBJA

V Revozu imamo organizirane naslednje prevoze:

- a) prevoz delavcev z avtobusom
- b) prevoz delavcev z vlakom
- c) prevoz osebja v službene namene

a) Prevoze delavcev opravlja podjetje Gorjanci za potrebe proizvodnje v Novem mestu in za potrebe podjetja v Ljubljani.

Prevozi za potrebe proizvodnje in spremljevalnih služb v Novem mestu so organizirani na 18 relacijah za delo v dveh izmenah in na 6 relacijah za delo v EDČ času.

Dnevno se vozi okoli 1900 delavcev iz Bele krajine, dela Posavja in Dolenjske.

Prevoz zaposlenih v Ljubljani je organiziran s sodobnim avtobusom znamke Renault in ga uporablja približno 30 delavcev.

b) Z vlakom se dnevno pripelje/odpelje 8-10 delavcev, večinoma iz smeri Semiča.

c) Za potrebe zaposlenih po službenih potovanjih (letališče, protokol, misije in dr.) je na razpolago služba za organizacijo prevozov in osebja z ustreznimi vozili. Mesečno opravijo 60-75 voženj oz. pripeljejo/odpeljejo 143-267 oseb.

d) Največ letalskih prevozov je na relacijah Ljubljana - Pariz, Ljubljana - Frankfurt - Pariz in Ljubljana - Dunaj - Pariz, Ljubljana - Zürich - Pariz.

VIDEOKONFERENCA

Najnovejša pridobitev v Revozu je vključitev v sistem videokonference.

Revoz je eno izmed prvih podjetij v Sloveniji, ki se je vključilo v sistem videokonferenc. V Novem mestu imamo sodobno opremljeno videokonferenčno sobo za deset oseb, kjer je možnost povezave s katerikoli videokonferenčnim sistemom na svetu, ki je grajen po standardih Evro-ISDN. Sistem je v uporabi od julija 1996. Zaradi velikih potreb po stalnih stikih s sodelavci iz ostalih tovarn Renault in z našimi dobavitelji, računamo, da se nam bo investicija povrnila že v dveh letih. Z novim sistemom komuniciranja računamo, da bomo lahko zmanjšali število potovanj za 25 odstotkov.

ZAKLJUČEK

Bodoči razvoj Novega mesta je nemogoč brez hitrejšega razvoja telekomunikacijskega sistema. Brez avtoceste Novo mesto – Ljubljana se bo v bližnji prihodnosti razvoj ustavil. Razvoj na področju telefonov, videoprenosov, videokonference, računalniških komunikacij mora biti še hitrejši kot v Evropi. Modernizacija letalskega in železniškega prometa je neizogibna.

Če hočemo, da bo Novo mesto dejansko evropsko in svetovno mesto, mora imeti najsodobnejši telekomunikacijski sistem.

POROČEVALEC št. 1

ČLANOV DRUŠTVA NOVO MESTO

25. januarja 1994

Društvo NOVO MESTO zaradi težav z registracijo lani še ni polno zažvelo, saj ni moglo uradno nastopati. Vmes pa so bili tudi božični in novoletni prazniki, ko vse dejavnosti več ali manj zamrejo. Vendar v tem času nismo spali, saj se je upravni odbor redno sestajal, posamezni člani društva pa so v javnih glasilih opozarjali na pereče zadeve v mestu in njegovi okolici.

Na svoji prvi seji 25. novembra 1993 je upravni odbor sprejel sklepe v zvezi z registracijo društva in s pooblastili članov odbora ter določil posamezne usmeritve za delo društva.

Pooblaščen člani upravnega odbora so se 1. decembra 1993 sestali s predstavnikom novomeškega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine in Zgodovinskega muzeja, ki sta jih seznanila s težavami v zvezi z grajskim kompleksom Grm, ki je trenutno naprodaj, in s prodajo stavbe policijske postaje, ki bi morala biti glede na občinski odlok iz leta 1991 preurejena za potrebe arhiva, izvršni svet pa jo je sklenil prodati najboljšemu ponudniku. Grmski grad je bil leta 1992 z občinskim odlokom razglašen za kulturni spomenik, grajski park pa za spomenik oblikovane narave, kar bo vsekakor treba upoštevati pri prodaji grajskega kompleksa. Upravni odbor predlaga društvu, naj s posebno izjavo podpre Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine pri njegovem prizadevanju za primerno rešitev te zadeve.

Na drugi seji 9. decembra 1993 je upravni odbor razpravljalo o Televiziji Novo mesto in pomenu tega javnega glasila za predstavljanje programa društva javnosti. Sprejeta sta bila tudi sklep o vodenju društvene kronike in pobuda za ustanovitev štipendijskega sklada za nadarjene dijake.

Na tretji seji upravnega odbora 13. januarja 1994 je bil sprejet predlog, naj se člani društva sestajajo vsaj vsaka dva meseca, upravni odbor pa naj pošilja vsem članom društva sprotna obvestila o pobudah, predlogih in delovanju društva nasploh. Upravni odbor predlaga, naj člani društva brezplačno strokovno sodelujejo v javnih glasilih, če gre za predstavitev zadev, ki jih sprejme društvo v svoj program.

Društvo je v zadnjem času dobilo tudi precej pobud in predlogov (največ od predsednika občinske skupščine F. Koncilije), ki naj bi jih člani obravnavali na naslednjem sestanku:

- opozoriti je treba na nevezdržne prometne razmere v mestu,
- zaradi turistične predstavitve mesta je treba postaviti nekaj panojev z načrtom Novega mesta,
- zaradi slabe kakovosti pitne vode je treba ustanoviti VODNI SKLAD, da bi se zbiral denar za zagotavljanje neoporečne pitne vode,
- Ragov log in Portoval je treba razglasiti za MESTNI PARK in ju primerno urediti,
- naselji Plava laguna in Recljev (Žibertov) hrib naj se z lesenima

KONČNO!

Predsednika Toneta Škerlja so v torek, 25. januarja 1994 iz občinskega urada obvestili, da je Društvo NOVO MESTO registrirano. To pomeni, da lahko društvo razen sestankovanja sproži tudi druge dejavnosti, predvidene v pravilih. Če je že "porod" društva trajal skoraj leto dni, bi bilo prav, da zdaj delo toliko hitreje steče...

mostoma povežeta z drugim bregom,

- prizadevati si moramo, da Novo mesto ne bo več "mestece s počasnim kulturnim utripom" (Razgledi, 26. november 1993),

- uvesti je treba mestni avtobusni promet, ki bi redno povezoval okoliška naselja z mestom,

- po sprejetju lokalne samouprave naj bi se "županstvo" preneslo v mestno hišo (Rotovž),

- določiti je treba večnamensko rabo novega parkirišča na Novem trgu,

- v Novem mestu naj se ustanovi energetske svetovalni center, ki bi nudil izobraževanje in nasvete s področja varčevanja z energijo in varstva okolja,

- pretehtati je treba, če je lokacija za izgradnjo večnamenske športne dvorane, ki jo je določil izvršni svet na desnem bregu Krke med Stadionom in Portovalom, res primerna in v skladu z mnenjem urbanistične stroke,

- razmisliti, kako rešiti osvetlitev kulturnih objektov v Novem mestu,

- podpreti ponudbo za izdelavo multivizijskega projekta novomeškega kapitlja,

- preveriti je treba, če so meritve o onesnaženju okolja, ki ga povzročata Revoz, stvarne,

- obnovijo in uredijo naj se sprehajalne poti in zelene površine v okolici grškega gradu in grajske kapele.

Člani društva naj do naslednjega sestanka pripravijo še druge predloge za delo društva. O vseh bomo razpravljali, jih podprli, razširili, dopolnili ali zavrgli, hkrati pa sklenili, kaj naj društvo sprejme v svoj program, kaj in kako lahko člani pripomorejo pri reševanju posameznih zadev in zadolžili vodje skupin za obdelavo nalog.

Skupni sestanek vseh članov DRUŠTVA NOVO MESTO

bo v četrtek, 3. februarja 1994, ob 18. uri

v sejni dvorani Zavarovalničja Tilia (III. nadstr.)

Obravnavali bomo pismene in ustne pobude in predloge za delo društva, vpisovali nove člane, ki jih boste iz svojega kroga zagretili Novomeščanov na ta sestanek povabili vi, in se vzemirili ob prikazovanju diapozitivov s posnetki

NAJBOLJ KRITIČNIH TOČK V NOVEM MESTU,

ki jih bo predstavil gospod Jovo Grobovšek.

Vsi tisti prijatelji Novega mesta, ki iz kakršnegakoli razloga ne morejo priti na naš skupni sestanek, se za včlanitev v Društvo NOVO MESTO lahko pozanimajo pri tajnici društva, gospo Evi Simič po telefonu 21-450.

POROČEVALEC št. 2

ČLANOV DRUŠTVA NOVO MESTO

2. aprila 1994

Kaj smo počeli ta dva meseca

V februarju in marcu se je upravni odbor Društva NOVO MESTO štirikrat sestel, razpravljal o raznih tekočih zadevah, se do njih opredelil in svoja stališča posredoval pristojnim organom in ustanovam. Delavni pa so bili tudi posamezni člani našega društva, saj so nekateri posredovali več dobrih predlogov za nadaljevanje dela društva, aktivno sodelovali na javnih razpravah, izpostavili posamezne zadeve v javnih občilih, ugotavljali škodljive vplive nekaterih tovarn v Novem mestu in podobno.

Prvič po skupnem sestanku vseh članov društva 3. februarja letos se je upravni odbor sestel 17. februarja, pregledal sklepe skupnega sestanka, jih dopolnil in zadolžil posamezne člane za nekatera področja delovanja (Gorjanci, Grm, marketing mesta ipd.).

Predsednik društva je 22. februarja sklical sestanek nekaterih članov upravnega odbora zaradi dopisa, ki mu ga je poslal projektni biro GIP Pionir, v katerem prosi društvo za mnenje glede kratkoročnih in dolgoročnih ciljev v zvezi s projektom "Krajinska zasnova Gorjanci", ki jo je ta biro prevzel v obdelavo po pogodbi z občinskim izvršnim svetom.

Zaradi pomanjkljivih informacij o tej zadevi smo že na skupnem sestanku sklenili, da povabimo predstavnika projektivnega biroja GIP Pionir na sejo upravnega odbora v marcu, da bi podrobneje razložili osnovne smernice, po katerih naj bi ta biro izdelal krajinsko zasnovo za Gorjance.

Na seji upravnega odbora 3. marca je bilo največ govora o nacionalnem programu oživljanja kulturne podedbe starih mestnih jeder, cerkva in gradov na Slovenskem - Podoba Slovenije. Društvo je namreč zaradi pomanjkljivih podatkov ta projekt najprej zavrnilo, po natančnejši predstavi pa je

upravni odbor sklenil, da ga podpre in pošlje občinskemu izvršnemu svetu poziv, naj se tudi Novo mesto vključi v ta projekt.

Na isti seji je Joža Miklič predstavila svoj idejni načrt o marketingu mesta in razložila, kako so se tega lotili na Ptuj. Upravni odbor je menil, da bo treba z uresničitvijo zamisli o marketingu mesta počakati, dokler se ne oblikuje nova mestna občina in dokler ne začne njeni organi. Upravni odbor je razpravljaj tudi o pismu Marka Mušiča, v katerem predlaga predsedniku občinske skupščine, naj se 10. obletnici smrti njegovega očeta Marjana Mušiča primerno obeleži. Njegove predloge v zvezi s tem je upravni odbor v celoti podprl.

V hotelu Metropol je 15. marca potekala javna razprava o programski zasnovi za športno-rekreacijski park Portoval in o lokaciji za velodrom oz. večnamensko športno dvorano, ki naj bi jo zgradili do svetovnega mladinskega kolesarskega prvenstva leta 1996. Razprave se je udeležilo tudi osem članov Društva NOVO MESTO. Njihova mnenja so se ujemale z mnenjem stroke, in odločno nasprotovanje postaviti športne dvorane oz. velodroma v Portovalu je preprečljivo predstavil Andrej Bartelj. Razpravljali so končno podprli možnost, ki je s strokovnega vidika najbolj sprejemljiva.

Na zadnji seji se je upravni odbor sestel 24. marca, predvsem zato, da bi predstavniki projektivnega biroja GIP Pionir pojasnili osnovne smernice, po katerih naj bi izdelali projekt "Krajinska zasnova Gorjanci", vendar se je ta opravičil in na sejo ni prišel. Upravni odbor je sklenil, da društvo oblikuje svoje mnenje o projektu "Krajinska zasnova Gorjanci", ga posreduje projektivnemu biroju GIP Pionir in ga istočasno predstavi v javnih občilih.

Na isti seji se je upravni odbor seznanil tudi s pogovorom predstavnikov mladih, predsednika občinske skupščine F. Koncilija, predstavnikov občinskega sekretariata za družbene dejavnosti, Cestnega podjetja kot lastnika in Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine kot sedanjega uporabnika Narodnega

Sklepi

članov Društva NOVO MESTO s skupnega sestanka v Zavarovalnici Tilia 3. februarja 1994:

1. Društvo podpira pobude za populno zavarovanje Gorjancev in s tem zaščito vodnih virov.
2. Organizirati je treba javno razpravo o primernosti lokacije za večnamensko športno dvorano z velodromom v Portovalu. Društvo podpira mnenje strokovnih služb, ki predlagajo lokacijo v Zabji vasi.
3. Sklicati je treba javno tribuno o ureditvi prometa v Novem mestu, povabiti novinarje in občinsko projektno skupino, ki naj pojasni svoje videnje za reševanje prometnih zagat v mestu.
4. Upravni odbor naj odloči, kdo bo vodil kroniko Društva.
5. Dr. Miha Japelj in dr. Peter Novak bosta proučila uradne meritve o onesnaženju zraka, ki ga povzročata Revoz in Novoterm.
6. Društvo daje vso podporo mladim pri njihovih prizadevanjih za ureditev mladinskega kulturnega centra v Narodnem domu.
7. Društvo podpira javno namembnost grmskega gradu.
8. Društvo podpira pobudo za ustanovitev študentskega sklada ali fundacije.
9. Člani društva naj brezplačno sodelujejo pri oblikovanju programa TV Novo mesto o zadevah, ki jih obravnava v društvu.
10. Sestanki vseh članov društva naj bodo vsaka dva meseca, in sicer prvi četrtki v aprilu, juniju, septembru in novembru 1994.

doma o možnostih pridobitve prostora za mladinski kulturni center in o obnovi tega novomeškega in slovenskega spomenika nasploh. Pobudo za organiziranje takega pogovora smo sprejeli na zadnjem skupnem sestanku vseh članov Društva, ko so mladi predstavili svoje zahtege glede primernih prostorov za shajanje in družbene oz. kulturne dejavnosti. Pogovora v veliki dvorani Narodnega doma se je udeležilo 6 članov našega društva. Predsednik Koncilija je pojasnil, da za ustrezno obnovo doma ni denarja, strokovnjaki pa so povedali, da Mladinski kulturni center v njem ne more dobiti prostorov, dokler ne bo poslopie v celoti obnovljeno. Zaradi intenzivnega tranzitnega prometa po Sokolski ulici pa je dom tudi sicer neuporaben za javne zadeve.

Glede prometnega režima v mestu so člani upravnega odbora sklenili, da bodo na naslednjem sestanku vseh članov društva ponovno sprožili to vprašanje. O ureditvi prometa v Novem mestu so člani društva razpravljali že na prejšnjem sestanku, vendar do kakšnih resnejših sklepov in akcij v tej smeri še ni prišlo.

Da bi zagotovil prisotnost vseh poročevalcev, je upravni odbor na zadnji seji sklenil, naj bo naslednji sestanek članov Društva NOVO MESTO v četrtek, 14. aprila, ob 20. uri v sejni sobi Zavarovalnica Tilia, in ne 7. aprila 1994, kot je bilo na zadnjem sestanku članov določeno.

Skupni sestanek vseh članov DRUŠTVA NOVO MESTO

bo v četrtek, 14. aprila 1994, ob 20. uri v sejni dvorani Zavarovalnica Tilia (III. nadstr.)

Obravnavali bomo pismene in ustne pobude in predloge za delo društva, vpisovali nove člane, ki jih boste iz svojega kroga zagrethi Novomeščanov na ta sestanek povabili vi, in se sprehodili skozi takole predlagani dnevni red:

1. Informacija o kontroliranih meritvah onesnaženja zraka v Novem mestu (dr. Miha Japelj in dr. Peter Novak)
2. Pobude in predlogi za preureditev prometnega režima v mestnem jedru zaradi izboljšanja življenjskih razmer prebivalcev
3. Informacija o projektu "Krajinska zasnova Gorjanci" v izvedbi projektivnega biroja GIP Pionir (povabjen bo predstavnik tega podjetja)
4. Informacija o Narodnem domu
5. Pobude članov društva za obravnavo novih zadev, ki se pojavljajo v Novem mestu

Vsi tisti prijatelji Novega mesta, ki iz kakršnegakoli razloga ne morejo priti na naš skupni sestanek, se za včlanitev v Društvo NOVO MESTO lahko pozanimajo pri tajnici društva, gospe Evi Simič po telefonu 21-450.

Tokrat bomo govorili o novomeškem prometu

Med mnogimi problemi, ki spravljajo Novomeščane v slabo voljo, je prav gotovo neurejen promet povsem v ospredju. Bolj ali manj je znano, da dobrih prometnih rešitev ni; so samo slabe ali manj slabe, ki se skušajo prilagajati novodobnim potrebam Buchwaldovega homo bencinusa. S prometnimi zagatami se srečujejo vlemesta in vasi in so nujen davek urbanizaciji človekovega bivalnega okolja. Novomeščane pri prometu moti marsikaj: nepopisna gneča, pomanjkanje parkirnih mest, neurejene obvoznice, ogrožene pešceve površine, nepotrebni tranzit, neurejen javni mestni avtobusni promet, pomanjkanje kolesarskih stez, hrup, luknje na cestišču in luže po dežju, in še in še. Vse te in druge podobne stvari lahko najdemo na spisku prometnih očitkov katerega koli mesta, ne nazadnje so prometni zastoji in kolone v prometnih konicah pri nas še v plečnicah glede na razmere drugod v belem svetu.

V Društvu Novo mesto je stanje novomeškega in predvsem mestnega prometa ves čas prisotno kot ena prednostnih tem. Vemo, da je bilo v daljni in bližnji preteklosti že precej bolj ali manj uspešnih poskusov regulacije prometnih tokov in mirujočega prometa. Vemo, da novomeško staro jedro kakor tudi druga mestna tkiva

ne omogočajo in ne prenesajo radikalnejših posegov. Zato se vprašanje, kako mesto podrediti zahtevam sodobnega prometa, vse bolj umika vprašanju, kako promet podrediti zahtevam mesta in potrebam pešca, ki je še vedno prevladujoči status bivanja človeka.

Na javno tribuno so posebej vabljeni vsi, ki se dnevno poklicno ubadajo z neposrednimi vzroki in posledicami prometnih zagat. Zakaj je oblast nemočna, zakaj policija drži roke križem, zakaj se ne da izterjati denarnih kazni, kako lahko nekateri nezakazovano parkirajo po zelenicah, kje so komunalni redarji, zakaj v mestu še ni pajka in na druga taka ali podobna vprašanja bomo lahko kaj več zvedeli, obenem pa prispevali koristno misel ali idejo.

Z drugimi besedami, na javni tribuni želimo v dialogu z mag. Vladimирjem Bracom Mušičem, glavnim načrtovalcem novomeškega prostorskega razvoja preveriti, kako bodo usmerjeni prihodnji prometni tokovi glede na razmestitev dejavnosti v prostoru, obenem pa ne želimo zancmariti podrobnosti. Vse preveč je že bilo v preteklosti eksperimentov, ki so mestu načeli dušo in iz njega pregnali stanovale, vse to tudi z blagoslovom stroke in pameti dolenjske metropole in tudi prestolnega mesta.

Skupni sestanek vseh članov DRUŠTVA NOVO MESTO

bo v četrtek, 2. junija 1994, ob 20. uri
v konferenčni dvorani izobraževalnega centra
tovarne zdravil Krka v hotelu Metropol (1. nadstropje)

Obpravnavali bomo pismene in ustne pobude za reševanje nemogočih razmer v novomeškem prometu, vpisovali nove člane in se sprchodili skozi takole predlagani dnevni red:

1. opredelitev novomeških prometnih zagat
2. o delu občinske komisije za promet
3. ogled videa o prometu v mestu
4. prof. B. Mušič o prometnih tokovih
5. razprava in predlogi
6. sprejem splošnih in neposrednih stališč društva

Vsi tisti prijatelji Novega mesta, ki iz kakršnegakoli razloga ne morejo priti na naš skupni sestanek, se za včlanitev v Društvo NOVO MESTO lahko pozanimajo pri tajnici društva, gospe Evi Šimič, po telefonu 21-450.

Sklepi 2. skupnega sestanka članov Društva Novo mesto dne 14. marca 1994

1. Ker po ugotovitvah dr. Petra Novaka stopnja emisij iz Revoza ustreza standardom, se bo treba za boljši zrak v okolici Revoza boriti ne pravno, ampak moralno. Upošteva pa naj se tudi ugotovitve dr. Mihe Japelja, ki je bil na tem sestanku opravičeno odsoten.

2. Upravni odbor naj na naslednji seji oblikuje stališča glede prometnega režima v mestnem jedru.

3. Društvo bo posredovalo GIP Pionir svoje mnenje o projektu "Krajinška zasnova Gorjanci".

4. Upravni odbor bo na naslednji seji razpravjal o problemu točenja alkoholnih pijač mladoletnikom in nekaterih novomeških lokalit.

5. Društvo podpira predlogo arhitekta Marka Mušiča, naj se priznemo obeleži 10-letnica smrti njegovega očeta akademika prof. Marjana Mušiča.

O delu društva

med 14. marcem in 2. junijem

Čeprav so prazniki malo ohromili delo društva, se je upravni odbor v času med drugim in tretjim rednim sestankom članov društva trikrat sestal.

Že na seji 5. maja so člani upravnega odbora sklenili, naj bi naslednji sestanek društva potekal v obliki javne tribune o prometnih težavah v mestnem jedru. Določili so pripravljivalno skupino (Marjan Lapajne, Matjaž Verbič in Marjan Moškon), ki naj bi tribuno pripravila in povabila arhitekta Braca Mušiča iz Urbanističnega inštituta v Ljubljani, da bi jo strokovno vodil in usmerjal.

Na tej seji je dr. Miha Japelj tudi poročal o onesnaženju zraka, ki ga povzroča tovarna avtomobilov Revoz. Dr. Japelj meni, da so količine emisij iz Revoza presegle standarde, da je izgorevanje v kotlovnici nepopolno in da je količina odpadlega laka nevarna za okolje. Zato bodo potrebni posebni pogovori z odgovornimi ljudmi v Revozu.

Na isti seji je upravni odbor na pobudo Bojke Kmet obravnaval tudi problem točenja alkoholnih pijač mladoletnikom in sklenil opozoriti pristojno inšpekcijo, naj bolj vestno nadzoruje izvajanje predpisov.

Naslednji dve seji upravnega odbora 17. maja in 26. maja sta bili posvečeni predvsem pripravi na javno tribuno o prometnih zagatah v mestnem jedru. 19. maja pa se je še posebej sestala pripravljavalna skupina članov društva, ki to tribuno pripravila.

Upravni odbor vabi vse člane Društva Novo mesto, naj se tribune v polnem številu udeležijo in na njej tvorno sodelujejo.

Čigav bo grmski grad?

V juliju in avgustu je zaradi poletnih počitnic delo društva malo zamrlo, v septembru pa se je upravni odbor dvakrat sestel in razpravljal predvsem o razprodaji grajskega kompleksa Grm in namestitvi gradnje velodroma v neposredni bližini Srednje tehniške in zdravstvene šole v Smihelu. Sklenil je pozvati pristojne organe, da skušajo rešiti te zadeve v korist mesta in njenih prebivalcev.

Tako je upravni odbor društva 3. oktobra poslal pristojnim občinskim in republiškim organom, kakor tudi nekaterim javnim občinam, tole odprto pismo:

• Novo mesto se lahko ponaša z nekaterimi pomembnimi kulturnimi vrednotami, ki so jih ustvarili naši predniki in s tem nadgradili že tako bogate naravne danosti tega prostora. Vse to bi moralo mestu predstavljati njegovo identiteto ter prepoznavnost nazven, za meščane pa ponos in obvezo za spoštljivo ravnanje z njimi. Vsakokratne oblasti bi se morale tega še posebej zavdati, saj nosijo velik del odgovornosti za njihovo ohranitev in obogatitev.

Grad Grm in širši grajski kompleks je prav gotovo ena izmed pomembnejših kulturnih vrednot Novega mesta. Nasilje v obliki neprimernih gradbenih posegov je v preteklih desetletjih širšemu grajskemu kompleksu prizadelo nepopravljivo škodo. Pozidava grajskega sadovnjaka tik do vhodnih vrat, še zlasti pa industrijska gradnja na južni strani gradu, sta grajski kompleks zožila na grajsko stavbo s pomožnimi gospodarskimi poslopji in na grajski vrt z vrtinarjo, ki sta še komaj prepoznavna in vredna svojega imena, medtem ko je grajska kapela Božjega groba ostala odrezana od gradu. Oblasti so dopuščale nasilje nad prostorom, predvsem pa niso ničesar storile za zavarovanje vitalnih interesov mesta na tem področju. Ne tedaj, ne sedaj. Še tisto malo, kar je od grajskega kompleksa ostalo, je prepuščeno tržni stihiji in podrejeno moči in interesom posameznikov. Zjaj, ko so začeli kompleks nekritično razprodajati, se sprašujemo, če so interesi in zavzetost mesta oziroma mestnih oblasti dovolj močni, da ohranijo mestu, kar je mestnega.

Že nekaj let poteka proces razmejevanja interesov in lastnine v industrijskem kompleksu nekdanjega IMV. Ta proces vodstvu občine prav gotovo ni neznan, zato toliko bolj preseneča odsotnost interesov mesta oziroma pristojnih občinskih organov, ko se delijo še zadnji kosi lastnine bivšega IMV, in to tisti, ki s proizvodnjo v industrijskem kompleksu nimajo nobene zveze. Končno je gradnja industrijskega kompleksa na tem prostoru, tako prostorsko-urbanistično kot tudi ekološko-obremeničeno, mestu toliko vzela, da bi industrija lahko grajski kompleks Grma mignjo prepustila mestu.

Člani Društva Novo mesto z zaskrbljenostjo spremljamo najnovejša dogajanja okoli gradu Grm. Redko se ponudi mestu priložnost, da se tako pomemben objekt razbremenijo prejšnjih neustreznih dejavnosti in se s tem odpre možnost, da bi zaživel z novo vsebino, ki bi bila bližje potrebam mesta in njegovih prebivalcev. Članom Društva Novo mesto je sicer poznano, da je grajski kompleks urbanistično obravnavan s prostorskimi ureditvenimi pogoji za mestno jedro, grajska stavba in grajski vrt pa z odlokom razglašena za kulturni spomenik. Vendar to samo po sebi še ne zadostuje, saj bo grad "mestni" šele tedaj, ko bo zaživel z mestnim utripom. Ni toliko pomembna lastnina,

ki je pomembna vsebina, ki jo grad in grajski kompleks lahko sprejmeta in nudita mestu. Takšno vsebino pa lahko opredeli le javno preverjen program in ureditveni načrt, ki bi bil obvezujoč za vse, tako za bodoče investitorje kot za vse tiste organe, ki izdajajo dovoljenja za posege v ta prostor. Nihče drug kot ustrezni občinski organi ne more omogočiti nastajanje in sprejem takega dokumenta.

Društvo Novo mesto zato upravičeno pričakuje, da bo vodstvo občine ukrenilo vse potrebno in z vodstvi dedičev nekdanjega IMV doseglo rešitve, ki bodo v širšem interesu mesta. Memimo, da je v ta namen potrebno:

1. doseči dogovor o moratoriju na razprodajo grajskih stavb in zemljišč v grajskem kompleksu zasebnikom vse do tedaj, dokler ne bo sprejet ureditveni načrt grajskega kompleksa Grm z jasno opredeljeno namembnostjo obstoječih objektov in zemljišč;

2. pospešiti izdelavo ureditvenega načrta z doslednim upoštevanjem spomeniškovarstvenih izhodišč;

3. zadržati vsakršno programsko spremembo in gradbeno predelavo že praznanih stavb in zemljišč do sprejetja ureditvenega načrta;

4. ustrezno koordinirati kasnejšo lastniško, programsko in gradbeno prenovno kompleksa.

Od občinskih oblasti pričakujemo, da bodo naše pomisleke in sugestije vzele resno in pričele ustrezno ukrepati. Končno bi jih k temu morala siliti tudi obveza, ki jim jo nalaga mandat, v katerem bi morali še posebej zavzeto reševati probleme širšega javnega interesa. In grad Grm to prav gotovo je.

V imenu upravnega odbora Društva Novo mesto predsednik:
TONE ŠKERLIJ

Skupni sestanek vseh članov DRUŠTVA NOVO MESTO

bo v četrtek, 13. oktobra 1994, ob 18. uri
v Krkinem izobraževalnem centru (učilnica 2)
v hotelu Metropol (1. nadstropje)

Obravnavali bomo pisne in ustne predloge za reševanje najbolj perečih problemov, ki se pojavljajo v Novem mestu in njegovi neposredni okolici, npr. razprodaja grajskega kompleksa Grm, nameravana gradnja velodroma, obeležje 10-letnice smrti akademika prof. Marjana Mušiča itd. Ogleдали si bomo tudi video posnetek o trenutnem stanju rojstne hiše Marjana Mušiča in Resslerje ulice, ob kateri le-ta stoji.

Prosimo Vas, da se sestanka zanesljivo udeležite.

Kje bo velodrom?

Poročilo o delu društva v času od 13. oktobra do 23. novembra 1994

Na zadnjem skupnem sestanku vseh članov društva 13. oktobra 1994 v Krkinem izobraževalnem centru so prisotni člani društva soglasno sprejeli sklep, da pristojne občinske organe opozorimo na zagoto z lokacije velodroma, ki naj bi ga zgradili poleg srednje tehniške in zdravstvene šole v Šmihelu do svetovnega kolesarskega prvenstva, ki bo leta 1996 v Novem mestu. Mehili so, da je ta prostor že sedaj preobremenjen, še posebej pa so obremenjene prometnice, ki vodijo od novega mostu k šoli in od nje. Poudarili so, da nikakor niso proti gradnji velodroma in organizaciji svetovnega prvenstva, ampak izpostavljajo le primernost lokacije. Pismo, ki ga je po sklepu tega sestanka napisal predsednik društva Tone Škerlj, smo poslali pristojnim organom, objavljeno pa je bilo tudi v Dolenjskem listu 10. novembra 1994.

Na zadnjem skupnem sestanku vseh članov društva smo sprejeli tudi predlog Jova Grobovška za pobudo pristojnim občinskim organom, naj se ob 90-letnici rojstva in 10-letnici smrti akademika prof. Marjana Mušiča udejanita dva projekta:

- ovrednotenje Resslerjeve ulice in ožvitev Mušičeve domačije ter
- osvetlitev pomena dela akademika Marjana Mušiča za Novo mesto z izdelavo študije, ki bi prikazala obseg arhitekturnih, urbanističnih in konservatorskih stvaritev arhitekta Marjana Mušiča.

Upravni odbor društva je 9. novembra to pobudo poslal predsedniku skupščine občine Novo mesto, sekretariatu za družbene dejavnosti občine Novo mesto, sekretariatu za varstvo okolja in urejanje prostora občine

Novo mesto pa tudi generalnemu direktorju Tovarne zdravil Krka, ki je sedanj lastnik Mušičeve domačije.

V času od zadnjega skupnega sestanka članov društva se je upravni odbor sestel trikrat. Že na prvi seji 26. oktobra se je odločil, da nastopi Društvo Novo mesto na lokalnih volitvah s svojim neodvisnim kandidatom za občinskega svetnika - Tonetom Škerljem. Njega pa smo na listi Društva Novo mesto podprli že z enajstimi člani društva. Ti so: Andrej Bartelj, prof. dr. Miha Japelj, Janez Penca, Jovo Grobovšek, dr. Janez Gabrijelčič, Danilo Breščak, Eva Simič, Marijan Lapajeta, Marjan Moškon in Vinko Manček. Vsi glasovi, ki jih bo lista dobila, pa gredo seveda prvemu kandidatu Tonetu Škerlju.

Na svoji naslednji seji 9. novembra je upravni odbor obravnaval omenjeno zvezo, ki ga povzroča tovarna Novoterm v Brsljuni, in opozoril na nezakonite posege v zaščitenem območju Gorjancev. Zato je upravni odbor povabil na to sejo Marjana Kopača iz Novoterna in gozdnega inšpektorja Jožeta Kruljaca, da bi pojasnila nekatere zadeve.

Na isti seji je član upravnega odbora Stane Škufca tudi opozoril, kako pomembno je, da Novo mesto postane pokrajinsko središče. Zato predlaga, da se obrnemo na vse dolenske poslance s pozivom, da se ne glede na strankarsko pripadnost sporazumejo in se zavzamejo za dolensko pokrajino. Upravni odbor je sklenil, naj društvo v začetku novega leta priredi javno tribuno o tem vprašanju ter nanjo povabi poslance in vse tiste, ki bi lahko pomembno prispevali k oblikovanju do-

Tone Škerlj Zakaj kandidiramo?

Zato:

- da bi uveljavljali tudi v občinskem svetu svoje in vaše želje;
- da bi se javnost bolj zanimala za dogajanja v občini;
- da bo občina bolj urejena, kulturna, življenjsko in njej pa bolj zdravo in prijetno;
- da jo bomo razvijali tudi s kulturnimi in družabnimi dejavnostmi;
- da nam ne bo propadala niti naravnata niti kulturna dediščina;
- in tudi zato,
- da bo Novo mesto pravo in dejavno središče dolenske pokrajine.

lenske pokrajine s središčem v Novem mestu.

Na zadnji seji upravnega odbora 23. novembra sta dva člana odbora poročala o delovnem pogovoru (21. novembra) pri predsedniku skupščine občine Novo mesto o zakonskih možnostih zaščite Gorjancev.

Predsednik društva je član odbora seznanil tudi s sklepom izvršnega sveta skupščine občine Novo mesto, naj se podeli članu našega društva Marijanu Lapajetu, dipl. inž. arh., Trdinovo nagrado za življenjsko delo na področju arhitekture. Za to nagrado je Marijana Lapajeta predlagalo Društvo Novo mesto 20. oktobra letos na pobudo Tovarne zdravil Krka.

V zvezi z lokalnimi volitvami, na katerih nastopa, kot je bilo že omenjeno, tudi naše društvo s svojo listo, je radio Studio D dal našemu predsedniku možnost, da v nekaj minutah predstavi delo društva. Enako možnost pa nam je ponudila tudi pokrajinska televizija v programu Vaš kanal.

Upravni odbor poziva vse člane društva, naj se 4. decembra udeležijo lokalnih volitev in oddajo svoj glas za listo Društva Novo mesto. Če bo lista dobila dovolj glasov, bo prvi kandidat na njej, Tone Škerlj, postal član občinskega sveta, s čimer bi društvo dobilo možnost, da njegov predstavnik sodeluje pri vseh za mesto pomembnih odločitvah.

Skupni sestanek vseh članov DRUŠTVA NOVO MESTO

bo v četrtek, 8. decembra 1994, ob 18. uri
v Krkinem izobraževalnem centru
v hotelu Metropol

Udeležite se ga v čim večjem številu!

Računalniška priprava in tisk: Dolenjski list Novo mesto, d.o.o.

Poročilo o delu društva v času od 8.12.1994 do 6.3.1995

Društvo Novo mesto je na volitvah v občinske svete doseglo cilj, ki si ga je zadalo. Dobilo je 875, to je 4,2 odst. glasov, kar je več kot zadostovalo, da je prvi kandidat z liste Tone Škerlj postal član mestnega sveta.

V decembru in januarju je delo društva zaradi praznikov, gripe ter odsotnosti in zadržanosti večine članov upravnega odbora malo zastalo, v februarju in marcu pa je spet zažvelo.

Upravni odbor in še nekaj članov društva se je na povabilo Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine 9. februarja sestalo v gradu Grm. Sprejeli so znak društva, ki ga je predlagal oblikovalec Peter Simič, večino časa pa so posvetili problemu grajskega kompleksa Grm, s katerimi jih je seznanil direktor zavoda Danilo Breščak. Upravni odbor je sklenil nasloviti na vodstvo Mestne občine Novo mesto odprto pismo, v katerem opozarja na popolno odsotnost vsakega nadzora in ukrepanja pristojnih inšpekcijskih služb pri posegih v ožjem in širšem prostoru Novega mesta. Zato upravni odbor meni, da je potrebno:

- *zagotoviti dokončanje in sprejem urbanistične zasnove Novega mesta,*
- *zagotoviti pospešeno izdelavo in javno obravnavo ureditvenega načrta industrijskega kompleksa Re-*

voz, ki mora biti v skladu z urbanistično zasnovo Novega mesta,

- *izdelati ureditveni načrt za kompleks gradu Grm,*
- *zagotoviti učinkovit inšpekcijski nadzor nad dogajanjem v mestnem prostoru in na javnih površinah.*

To pismo je upravni odbor poslal na več naslovov, objavljeno pa je bilo 16. februarja v obliki pogovora z D. Breščakom v televizijskem programu VAŠ KANAL in v Dolenjskem listu.

Na isti seji je upravni odbor sklenil, naj Društvo Novo mesto v aprilu 1996 priredi simpozij o Novem mestu kot pokrajinskem središču, k sodelovanju pa naj povabi in pritegne najpomembnejše rojake, strokovnjake za posamezna področja, kot tudi druge pomembne ljudi, ki se zavzemajo za razvoj in razcvet Novega mesta.

Upravni odbor je razpravjal tudi o programskih zasnovah ureditve Kandijske (Zagrebske) ceste in sklenil poslati Sekretariatu za varstvo okolja in urejanje prostora MO Novo mesto pismo s predlagom, naj leta še pred zaključkom obravnave pripomb z javne razgrnitve organizira strokovno obravnavo ali okroglo mizo o ureditvi Kandijske ceste. Omenjeni sekretariat je to pobudo Društva Novo mesto upošteval in bo v kratkem sklical dodatno javno obravnavo, ki se je bo udeležila tudi

strokovna skupina našega društva.

Na naslednji seji 2. marca je upravni odbor najprej sklenil zadržati sklic letnega občnega zbora društva do pričakovanega bližnjega sprejetja novega zakona o društvih, tako da se bo lahko društvo Novo mesto oblikovalo in delovalo v skladu z novim zakonom.

Sklenil se je tudi odzvati vabilu sekretarja za varstvo okolja in urejanje prostora MO Novo mesto, ki vabi predstavnike društva na razgovor o problemih, ki jih že dalj časa izpostavlja Društvo Novo mesto. Do razgovora, v katerem je sodelovala strokovna skupina našega društva, je res prišlo dne 6. marca, povzete razgovora pa je v glavnem takle:

- *priloge za programsko zasnovo grajskega kompleksa Grm bodo stekle še v teku tega leta, takoj ko bodo zagotovljena proračunska sredstva;*
- *izdelava ureditvenega načrta industrijskega kompleksa Revoz bo v kratkem prišla v javno obravnavo;*
- *tudi urbanistična zasnova Novega mesta bo knalu v javni obravnavi;*
- *krajinska zasnova Gorjancev podjetja Pionir na strokovnih obravnavah ni dobila podpore, vendar bo kljub temu prišla v javno obravnavo, v katero se bo naše društvo kritično vključilo;*
- *organizirana bo projektna skupina za strokovna izhodišča pri pravi vseh pomembnejših prostorskih aktov, v kateri bo tudi predstavnik našega društva.*

Upravni odbor želi, naj bi se člani društva udeleževali skupnih sestankov v večjem številu kot doslej, da bi bili na teh sestankih bolj dejavni ter da bi posredovali čim več predlogov in pobud za nadaljnje delo društva.

Znak društva, ki ga je na predlog oblikovalca Petra Simiča sprejel upravni odbor 9.2.1995, je takle:

Društvo
Novo mesto

Skupni sestanek vseh članov DRUŠTVA NOVO MESTO

bo v četrtek, 16. marca 1995, ob 18.15

v Krkinem izobraževalnem centru

v hotelu Metropol

Vabljeni tudi novi člani!

Računalniška priprava in tisk: Dolenjski list Novo mesto, d.o.o.

Živeti bogato ali živeti dobro?

Revščina in bogastvo sta kot skode-lici tehtnice. Čim več je ene, tem strmejša je pot k drugi. Človek se nikoli ni bojeval tako surovega boja zoper lastno podstat, naravo, kot to počne danes, čeprav smo gesla kot sta boj z naravo ali obvladovanje naravnih sil že zdavnaj izginali iz svojega besednjaka. Prijazno besedovanje o varovanju narave je le posipanje s pepelom, za konkretno življenje pa ne pomeni prav nič, samo poznejše soočenje z neprijetno resnico.

Postali smo nedopovedljivo pametni, zmanjkujeta pa nam modrosti. Pamet je postala sužnja profita, profit pa vedno ustvarja primanjkljaj v naravi, našem edinem pravem domovanju. Povsod tam, kjer se kotijo veliki dobički, za njimi v naravi ostaja opustošenje. Nič, kar je usmerjeno v dobičkonost, ni usmerjeno k trajanju. Z denarjem se kupuje stvari, ki jih je treba porabiti in nato zavreči. Ničesar, kar je v življenju bistvenega, ni mogoče kupiti z denarjem.

Nekje na dnu naše potrošniško obdelane zavesti pa hranimo občutek za lepo in dobro. Sto let industrijskega razvoja ga ni moglo zatreti. Zato je cvetoč poznomladni travnik lepši kot s pločevino zatrpano parkirišče. Zato se tudi spleča potrkati na vrata pregnane modrosti, ki človeka opo-

minja, naj predvsem BO in naj manj IMA.

Društvo Novo mesto vabi vse člane in simpatizerje na IZLET PO GORJANCIH

Zbrali se bomo v soboto, 3. junija ob 10. uri pri "fabriki", od koder se bomo peš podali na Trdinov vrh in se skozi pragozd spustili do Gosposdične, kjer se bomo okrepčali in spočili, nato pa se čez Ruto in Glažarjev graben vrnili na izhodiščno točko.

Če bo vreme slabo, bo izlet prestavljen na naslednjo soboto, 10. junija.

Ne pozabite vzeti s seboj osebne izkaznice!

V odločitvi za biti v nasprotju z imetijem odločitev za dobro v nasprotju z bogatim. Plemenita revščina lahko zveni kot modna muha, lahko pa kot moder nasvet za duhovno polnejše življenje.

Danes Zemlja bolj kot kdajkoli v zgodovini potrebuje človeške zaveznike. Potrebujemo konkretne ukrepe posameznika in človeških skupnosti. Ker je nešteto stvari, ki jih lahko premaknemo na bolje sami, in veliko takih, katerih premikanje lahko povzročimo ali pospešimo kot skupnost, vas vabimo, da pridete na skupni sestanek vseh članov Društva Novo mesto, na katerem se bomo pogovorili o pripravah na javno tribuno o varovanju našega okolja. Zgledi številnih mest po svetu kažejo, da lahko prebivalci odločno vplivajo na izboljšanje življenja v njih. Zakaj ne bi poskusili tudi mi?

Simpozij o Novem mestu

Društvo Novo mesto ugotavlja, da so v mestni občini Novo mesto številni nerešeni in novo nastajajoči problemi, za reševanje katerih pa nismo primerno organizirani in strokovno dovolj usposobljeni. Upravni odbor

društva se je zato odločil, da spomladi prihodnjega leta organizira simpozij o Novem mestu, na katerem bodo sodelovali strokovnjaki različnih strok, pomembnih za življenje in delo v mestnem in primestnem okolju. Treba je doreči, kako se mora mestna občina Novo mesto organizirati, da bo kos svojim nalogam, ki jih pred njo postavlja vsakodnevna problematika ljudi in stroke. Glavne teme simpozija bodo: Opredelitev vloge Novega mesta kot središča mestne občine in regionalne metropole, Novo mesto v umetnosti slovenskega naroda, Urbanistična in arhitekturna prostorska zasnova, Obnova starega mestnega jedra, gradov in cerkva, 500 let Kapitlja in 250 let gimnazije kot osnova za četrto slovensko univerzo. Gospodarski pomen mestne občine, Vpliv mesta na razvoj okolja in vasi, Mestna oblast in njena vloga v razvoju mesta, Prihodnost mestne občine in vizija njenega razvoja. Društvo želi ta simpozij organizirati v prenovljeni veliki dvorani kulturnega doma "Janez Trdina", izdati pa namerava tudi zbornik na simpoziju podanih mnenj, ki naj bi oblastem služila kot osnova za odločanje.

Društvo
Novo mesto

Skupni sestanek vseh članov DRUŠTVA NOVO MESTO

bo v četrtek, 1. junija 1995, ob 20. uri
v Krkinem izobraževalnem centru
v hotelu Metropol

Glavna tema sestanka bo pregled stanja okolja v Novem mestu
(priprave na javno tribuno)

Vabljeni tudi novi člani!

Računalniška priprava in tisk: Dolenjski list Novo mesto, d.o.o.

Dve leti Društva Novo mesto

Pred dvema letoma, v januarju 1994, je bilo registrirano naše društvo pri Sekretariatu za notranje zadeve Občine Novo mesto. Že 3. februarja 1994 smo na sestanku članov sklenili, da se bomo sestajali vsaka dva meseca. Tega sklepa smo se nekaj časa držali, v minulem letu pa žal ne več. Kot da je po začetni zagnanosti popustila želja, da uresničujemo cilje, ki smo si jih zadali v pravilniku društva, da vzbujamo zanimanje javnosti za dogajanje v mestu, za urejeno podobo mesta, za zdravo življenje, da spremljamo delo občinskih organov, zbiramo pobude občanov za izboljšanje razmer i.t.d.

Menim, da zunanji vtis potrjuje gornji pomislek, da pa razmere vseeno niso take. Društvo je namreč nekoliko preusmerilo svoje delovanje. Medtem ko

smo se v letu 1994 pretežno ukvarjali z okoljem, prometom, zavarovanjem Gorjancev in podobnim, smo se v letu 1995 lotili projekta "Simpozij o vlogi, pomenu in razvoju Novega mesta". Delo občinskih organov pa spremljamo neposredno v občinskem svetu, katerega član je tudi predsednik društva.

Odbor društva pri tem ugotavlja, da je nekoliko popustila vne- ma nekaterih članov, ki so se v začetku množično udeleževali sestankov, pozneje pa se na osebna vabila niso odzvali. Tako sedaj vse delo opravlja razmeroma majhna skupina članov. O tem se moramo pogovoriti na občnem zboru.

Prav zato vabim vse člane, naj se občnega zbora udeleže in dajo pobude za stvarne zadeve in tudi za njihovo rešitev.

TONE ŠKERLU

Zakaj simpozij o Novem mestu?

Na seji upravnega odbora Društva Novo mesto, 14. septembra 1995, smo sprejeli sklep, da organiziramo simpozij z delovnim naslovom "Mesto, vloga in pomen Novega mesta".

Namen: ohraniti tradicijo, bogatiti spoznanja in spodbujati ustvarjalnost mesta, omogočiti uveljavljanje naravnih in ustvarjalnih danosti mesta, oblikovati vizijo mladim o boljših možnostih Novega mesta v prihodnosti.

Cilji: mnenja in sklepi simpozija naj bodo delovni pripomoček oblikovalcem promocije mesta, vsem, ki načrtujejo razvoj mesta, mladim, ki želijo delati v mestu in za mesto in končno vsem, ki želijo ustvariti svoje srečno življenje v našem mestu.

Vsebina: prispevki znanih znanstvenikov (pretežno novomeškega porekla) s področja geografije, zgodovine, kulture, arhitekture, in sicer o gospodarstvu (s poudarkom na turizmu), o komunikacijah, telekomunikacijah in energetskih problemih, o umestitvi Novega mesta v slovensko in mednarodno gospodarstvo, o povezovanju Novega mesta s posameznimi regijami Evrope, o ekologiji in skrbi za zdravo Novo mesto ter o Novem mestu kot kulturnem in gospodarskem središču dolenske regije.

Za organizacijo simpozija smo že veliko storili. Imenovali smo nosilce posameznih tem, posamezne člane društva pa smo zadolžili za določena opravila. Pričakujemo vključitev vseh članov v neposredno organizacijo simpozija, ki bo v Kulturnem centru Janez Trdina v Novem mestu, zlasti pa sodelovanje vseh članov pri zbiranju denarja za izvedbo simpozija, ki bo jeseni letos v okviru proslave 250-letnice novomeške gimnazije.

TONE ŠKERLU

Društvo
Novo
mesto

OBČNI ZBOR

Društva Novo mesto

bo v torek, 30. januarja 1996, ob 18. uri
v Krkinem izobraževalnem centru
v hotelu Krka (prej Metropol)

Vabljeni tudi novi člani!

SIMPOZIJ SO FINANČNO OMOGOČILI:

KRKA, p.o., Novo mesto
REVOZ, d.d., Novo mesto
DOLENJSKA BANKA, d.d., Novo mesto
MESTNA OBČINA Novo mesto
TISKARNA Novo mesto

in ga sofinancirali tudi številni posamezniki in podjetja med njimi tudi:

BRAMAC, d.o.o., Škocjan
NOVOTERM, d.o.o., Novo mesto
Obrtna zadruga HRAST, Novo mesto
GM & M, d.o.o., Grosuplje
TABAKUM, d.o.o., Novo mesto
Snežnik, p. o., Kočevska Reka
MOBITEL, d.o.o., Ljubljana
MIRAMARE, d.o.o., Ljubljana
BAS, d.o.o., Novo mesto
DERU, d.o.o., Ljubljana
PIONIR MKI, d.d., Novo mesto
GOLF, d.o.o., Novo mesto
PAM, d.o.o., Novo mesto
VESNA, p.o., Maribor
TELEVIZIJA Novo mesto, d.o.o., Novo mesto
VGP, p.o., Novo mesto
Vladimir Petrovič, KRKA ZDRAVILIŠČA
TILIA, d.o.o., Novo mesto
Atelje za oblikovanje Peter Simič –
Neapolis d.o.o., Novo mesto

REVOZ d. d.

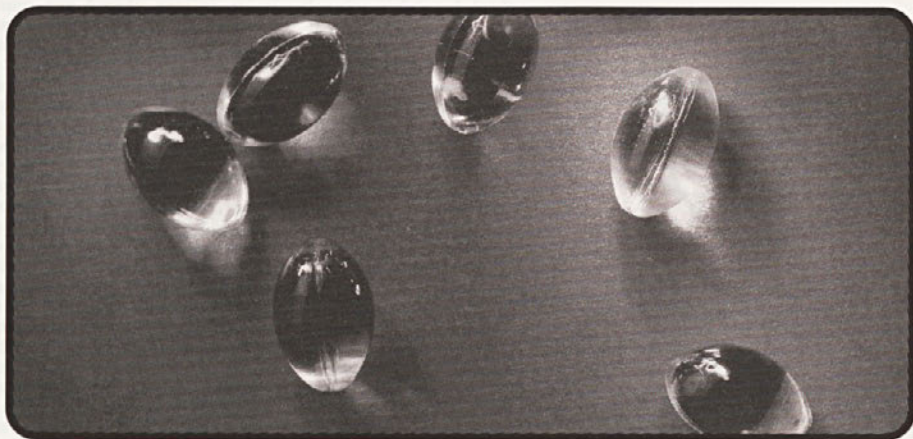
REVOZ d. d.,
vodilno
industrijsko-
komercialno
podjetje v
Sloveniji in
največji slovenski
izvoznik, je edino
slovensko podjetje
za proizvodnjo in
komercializacijo
osebnih
avtomobilov

Zračni posnetek Revozove tovarne z okolico

- 1996 milijonti Renault iz Novega mesta
- 1997 petindvajset let uspešnega izdelovanja avtomobilov Renault v Novem mestu
- 1998 sto let Renaulta in deset let Revoza
-
- Novo mesto in Revoz - skupaj v novo tisočletje

RENAULT

Ko začno ljudje

Mednarodno farmacevtsko podjetje, ki proizvaja in prodaja proizvode v skladu z mednarodnimi

razmišljati o zdravju,

standardi zagotavljanja kvalitete, kot so predpisi Ameriškega urada za hrano in zdravila (FDA) in

pomislijo na nas.

predpisi Evropske unije (EU).

Zdravila za humano uporabo
Farmacevtske surovine
Biosintetični proizvodi
OTC zdravila, dietetični in zeliščni proizvodi
Veterinarski proizvodi
Kozmetični izdelki
Zdraviliške usluge

Svojo prihodnost uresničujemo že danes.

KRKA, p. o., Novo mesto, Slovenija, telefon: (068) 312 111, telefaks: (068) 323 152

DOLENJSKA
BANKA

*Stavite na
pravega*

Banka s tradicijo,

ki sega daleč

v leto 1874.

.....

Časi se spreminjajo,

vrednote pa ostajajo:

zaupanje,

prijaznost,

poštenost.

Mednarodna banka s široko in stabilno mrežo odvetništva in poslovanja odvisno od potreb naših

○ 1996

○ 1997

○ 1998

○

○

Novo mesto in Revuz - skupaj v novo
tisočletje.

Revuz, ulica 370

Revuz, ulica 370

Revuz, ulica 370

Revuz, ulica 370

Revuz, ulica 370

Revuz, ulica 370

Revuz, ulica 370

Revuz, ulica 370

Revuz, ulica 370

Revuz, ulica 370

Revuz, ulica 370

Revuz, ulica 370

NOVO MESTO JE BILO IN BO SREDIŠČE DOLENJSKE

Samo eno besedo zapišeš, pa si tam - v neki srečni nezmožnosti, da bi še rekel karkoli. Ta beseda je - Dolenjska. Kraj mojega doma, doma sredi naše vasi, vas sredi sveta. In vse, zmeraj in svet in znova sredi srca. Dolenjska!

Te in še precej drugih zanosnih besed je v »Hvalnici Dolenjski« zapisal Tone Pavček. Je že tako: Dolenjska je in ostane skrivnost. In pri tem sploh ni pomembno, ali Dolenjsko razumemo tako kot je bilo v navadi še do nedavnega - da gre namreč za deželo med Savo, slovensko hrvaško mejo, vzhodnim robom Notranjske in južnim Ljubljanskega barja ali pa po današnji podobi, ki Dolenjski pušča le še nekdanjo novomeško in trebanjsko občino. Je pa nekaj, kar se ni in se najbrž tudi nikoli ne bo spremenilo - center Dolenjske je bil, je in bo Novo mesto!

Upravno, kulturno, cerkveno in poslovno središče Dolenjske je zraslo ob eni najzapeljivejših okljk reke Krke, ki je po zaslugi Rudolfa IV. Habsburškega postalo 7. aprila 1365 mesto z imenom Rudolfswerd. Toda prebivalci svojega mesta niso nikoli imenovali tako kot je to želel njegov ustanovitelj - imenovali so se novomeščani ali čisto na kratko meščani. Še dandanes je tako, če kakšen okoličan reče, da gre v mesto, bo vsakdo vedel, da s tem misli Novo mesto in nobenega drugega!

Mestna občina se predstavi

Z uvedbo lokalne samouprave je nekdanja novomeška občina razpadla na tri nove. Mestno občino Novo mesto, Sentjernej in Škocjan. »Mestna občina Novo mesto je s sklepom Ustavnega sodišča tako kot Koper nekonsistentna. Nekonsistentnost se vidi v razkoraku potreb in želja ljudi, ki živijo v urbanem delu občine in tistim, ki živijo in delajo v nerazvitih, rekli bi lahko tudi agrarnih predelih občine. Novomeška občina ima po novem 623 kvadratnih kilometrov in je po površini največja občina v državi. V mestu živi 22.000 ljudi, občina kot celota pa šteje nekaj več kot 50.000 prebivalcev. Živijo v 241 naseljih in 30 krajevnih skupnosti. Župan mestne občine Novo mesto je Franci Koncilija. Čeprav je dobršen del novomeške občine res slabo razvit, mestna občina Novo mesto noče biti sinonim zaostalega juga! V nobenem primeru ne pristajamo na teorijo o neki nerazviti Dolenjski. Novomeško gospodarstvo predstavlja 5,8 odstot-

ka slovenskega dohodka, ustvari pa 12,6 odstotkov slovenskega izvoza. In na »zalogi« imamo še neokrnjeno naravo in potencialno bogato turistično ponudbo. Mestna občina Novo mesto ni zaprta občina, vrata so odprta tudi za tuje naložbe. V Novem mestu so Francozi s tovarno avtomobilov Renault, pa Nemci s tovarno izolacijskega materiala Novoterm (Fleiderer). Kljub recesiji in pomanjkanju denarja gradimo nekaj pomembnih objektov. To so na primer nova porodnišnica (s pomočjo samopriskevka), osnovni šoli Drska in Šmihel, telovadnica, kulturni dom, regijsko knjižnico, cestno obvoznico, novo mestno pokopališče v Srebrnicah in še kaj. Da z naložbami lahko nadaljujemo, se moramo zahvaliti dejstvu, da smo proračun, ki je izrazito razvojno usmerjen, sprejeli že marca in približno tretjino razpoložljivega denarja v občini namenili prav naložbam.

Mednarodne povezave

Občina Novo mesto je v preteklosti stakala veliko uspešnih povezav, zdajšnja mestna občina pa jih ne samo neguje, temveč tudi razširja. Naša občina je članica Evropske konference Lokalnih skupnosti s sedežem v Parizu, svetovne zveze pobratenih mest, mednarodnega združenja za izobraževanje s sedežem v Barceloni ter Evropskega gibanja »Zdrava mesta« v sklopu svetovne zdravstvene organizacije s sedežem v Kopenhagenu. Naj omenimo še partnerske občine, s katerimi imamo podpisan protokol o sodelovanju na vseh ravneh. Najdlje sodelujemo z občino Langenhagen pri Hannoveru, ki nam je dala veliko denarja za begunce in socialne ustanove. Ravno tako sodelujemo s katalonsko občino Vilafranco del Penedes iz Španije, ki nas je s pomočjo treh programov - Overture, Pharedemokratie in Ecco - prav-

zprav vpeljala v Evropsko unijo. Na Kitajskem, v provinci Yangsu smo podpisali podoben protokol z občino Yixing. Z njimi bomo sodelovali na področju farmacije, tekstilne industrije, gradbeništva in kulture. Odlično sodelujemo s provinco Brescia iz Italije, ki ima več kot 40.000 malih podjetij in obrtnih delavnic. Z občino Menges, s katero smo podpisali protokol spomladi letos, nas je pravzaprav povezal pisatelj Janez Trdina, ki se je tam rodil, pri nas pa je dolgo časa deloval in umrl.

Leto jubilejev

Že 22. decembra lani je občinski svet Mestne občine Novo mesto na pobudo župana sprejel sklep, da letošnje leto razglasi za »Jubilejno leto 1996.« Nekateri prireditve jubilejnega leta so že mimo. Aprila so praznovali 50-letnico glasbene šole, od 4. do 7. junija je bil v Novem mestu odmevni lutkovni biennialni festival »Klemenčičevi dnevi«, na katerem se je zvrstilo dvajset predstav. Mimo je tudi že praznovanje 200-letnice železarstva na Dvoru pri Žužemberku. Osrednji dogodek jubilejnega leta pa bo nedvomno oktobrsko praznovanje 250-letnice novomeške gimnazije, ki je bila ustanovljena leta 1749 in je tretja oziroma šesta najstarejša slovenska gimnazija. Oktobra bodo s praznovanjem 110-letnice zaključili tudi dijaki srednje kmetijske šole Grm. Nazadnje so Novomeščani nedavno proslavili 100-letnico železnega kandijskega mostu, ki je z razpnetino cca 78 m brez vmesne podpore tehnični spomenik in kot tak tudi zaščiteno. Kljub vsem težavam, s katerimi se spopadamo na Mestni občini Novo mesto ocenjujemo, da je naša občina v svojem celotnem razvoju in kljub težkim recesijskim časom dosegla uspehe, ki so merljivi, pozitivni in razpoznavni. Zato občina postaja resnično politično, gospodarsko, kulturno, cerkveno in športno središče Dolenjske.

Mesto,
vloga,
pomen
in razvoj
Novega mesta
v prihodnjem
tisočletju

Izdalo
Društvo Novo mesto

Založila
Dolenjska založba

Za založbo
Franci Šali

Izbrali
dr. Janez Gabrijelčič
mag. Darinka Miklavčič
Jovo Grobovšek, dipl. ing. arh.

Uredila
Joža Miklič, dipl. oec.

Lektoriral
Peter Štefančič

Oblikovanje
Peter Simič

Tisk
Tiskarna Novo mesto

Naklada
500 izvodov

Po mnenju Ministrstva Republike Slovenije za kulturo št. 415-178/96 z dne 8. 10. 1996, sodi publikacija med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

Društvo
Novo mesto

Studijski oddelek

908(497.4-12)
NOVOMEŠKI zbornik

82526

099610560

Studijski oddelek

KNJIŽNICA M. JARČA, NOVO MESTO

COBISS

0133

KNJIŽNICA M. JARČA, NOVO MESTO